మనిషి

నవల

- పి.చంద్రశేఖర అజాద్

శ్రీ
కౌముది
మీ మనసుల్లో సాహితీ వెన్నెల
www.koumudi.net
ప్రచురణ సంఖ్య: 259

కౌముది మాసపత్రికలో

జనవరి 2022 సంచిక నుంచి జూలై 2023 సంచిక వరకూ సీరియల్‌గా

వచ్చిన నవల

(1991 ఏప్రిల్ నెల చతుర నుంచి రచయిత ప్రత్యేక అనుమతితో పునర్ముద్రణ)

(ప్రారంభం)

నగరమంతా నిర్మానుష్యంగా ఉంది. రోడ్లన్నీ అలవాటైన పదఘట్టనలూ, వాహనాల కదలికలూ లేక విలపిస్తున్నాయో, విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాయో అర్ధంకావటంలేదు.

గాలి సైతం దొంగలా కదులుతోంది. అప్పుడప్పుడు ఓ వాహనం ఆ రోడ్ల వెంట పరుగులు తీస్తోంది. అందులోనుండి నాలుగు దిక్కులకూ గురిపెట్టబడి ఉన్నాయి తుపాకులు. అది యుద్ధ దృశ్యం.

ఆ కళ్ళలోనూ మెదడులోనూ ఒకే వేగం అదే కనిపిస్తే కాల్చేయటం. కర్ఫ్యూ... కర్ఫ్యూ. అసలు నగరంలో మనుషులున్నారా? ఏమైపోయారు ఇన్ని లక్షలమంది? తలుపులన్నీ మూసి ఉన్నాయి. ఎలాంటి శబ్దాలూ లేవు.

ఎక్కడో ఓ కుక్క దారుణంగా ఏడుస్తోంది. ఈ ప్రపంచానికి ఏదో జరగబోతూంది. ఏ ప్రళయమో ముంచుకురాబోతూంది. చౌరస్తాల నడుమ ఆగిన వాన్‌నుండి బిలబిలమంటూ దిగుతున్నారు. లయ..వేగం..బూట్ల చప్పుడు..బందూకుల సవ్వడి. అంతలోనే నిశ్శబ్దం. అలాంటి భయానక వాతావరణంలో..

ఆ మేడమీద చిరుగాలి ధైర్యం చేసి ముందుకు కదిలింది. వేలాడుతున్న ఆ లాల్చీని స్పృశించింది. ఒక్కసారిగా కదలిక. మెల్లగా మెల్లమెల్లగా స్వేచ్ఛగా గాలివీస్తోందక్కడ.

ఆ లాల్చీ ఎగురుతోంది. గాలికి రెపరెపలాడుతోంది. ఆ లాల్చీ వీపు వెనకభాగం చిరిగిపోయివుంది.

మేడమీదకు వెళ్ళాడు 'రావ్'.

ఆయన ముఖం గంభీరంగా ఉంది. ఒక్కసారి వెళ్ళి కిటికీ తలుపు తీశాడు. నగరంలో ఓ భాగం కనిపిస్తోంది. అలాంటి మంచి దృశ్యంకోసమే ప్రత్యేకంగా ఈ స్థలం ఎన్నుకున్నాడు. డబ్బు కొంత ఎక్కువే అయింది. అయినా సరే తను కోరుకున్న రీతిలో ఇంటిని నిర్మించుకున్నాడు. అందులో తన గదిని మరీ ప్రత్యేకంగా రోజూ కొద్ది క్షణాలు అక్కడ నిలబడి నగరపు అందాల్ని వీక్షించటం అతని అలవాటు. ఎప్పటిలానే తలుపు తెరిచాడు.

అదే దృశ్యం..

కానీ ఆనందం కలిగించటంలేదు. గుండెను ఎవరో నొక్కిపట్టి ఉంచినట్లనిపించింది.

అతనికి 'అమ్మ' గుర్తుకువస్తోంది.

పెదవులు మెల్లగా "అమ్మా" అనటానికి ప్రయత్నం చేశాయి. శబ్దం రాలేదు. కొద్దిగా వణికాయి. ఆ ప్రతిస్పందన శరీరమంతా పాకగా కళ్ళనుండి రెండు కన్నీటిబొట్లు.

ఫోన్ మోగింది.

తనను తాను కంట్రోల్ చేసుకుంటూ ఫోన్ అందుకున్నాడు.

అవతలనుండి ఎవరో మాట్లాడుతున్నారు.

నిశ్శబ్దంగా వింటున్నాడాయన.

కొద్దిసేపటి తర్వాత తను మాట్లాడాడు.

''అవును.. ఏర్పాట్లు చేయాలి''

''కష్టమే నాకు తెలుసు. అయినా తప్పదు. మరలా ఫోన్ చేస్తారుగా''

''ఉంటాను''

ఫోన్ పెట్టేసి పక్కకు చూశాడు.

గదిముందు సులోచన నిలబడివుంది. ఆమె కళ్ళలో ప్రశ్నలు.

''గంగాధర్ ఫోన్ చేశాడు'' అన్నాడు రావ్.

ఆమె గదిలోపలకి నడిచివచ్చింది నిశ్శబ్దంగా తెరిచిన తలుపులు మూసివేసింది.

''ఎందుకు ఆ తలుపులు మూస్తున్నావ్ సులోచనా?''

''తెరిచి ఉంచే రోజులా ఇవి''

''గాలి వస్తుందని''

''గాలే వస్తుందో తుపాకి తూటాలే వస్తాయో ఎవరు చూశారు'' నిర్లిప్తంగా అందామె.

రావ్ తలూపాడు.

''కిందకు వెళ్దాం రండి'' అందామె.

''నాకెందుకో ఇక్కడే ఉండాలనిపిస్తూంది. కింద ఎవరెవరున్నారు?''

''పనిమనుషులున్నారు. సాంబ్రాణి కడ్డీలు వెలిగించి పెట్టించాను''

తలూపాడు. కొంచెంసేపు చూశాక అందామె.

''నేను కిందకు వెళ్తాను''

''అలానే నాకు కొంచెంసేపు ఏకాంతం కావాలి''

ఆమె నిశ్శబ్ధంగా మెట్లు దిగి వెళ్ళిపోయింది.

★★★

''సాంబయ్య లేచాడంటే'' భూషయ్య అరిచాడు.

''లేచాడుగా'' పెద్దగానే చెప్పింది లోపల నుండి పనిచేసుకుంటూనే.

''మరేమైపోయాడు? అవతల పొద్దెక్కిపోవటంలా'' అంటూ అటూ ఇటూ చూశాడు.

సాంబయ్య అప్పటికి గానుగచెట్టు దగ్గరికి వెళ్ళి ఓ పుల్ల తెంచుకున్నాడు. దానికేసి పరీక్షగా చూసి సంతృప్తి చెందాక నోట్లో పెట్టి నవలడం ఆరంభించాడు. దొడ్లో గేదెల దగ్గర భూషయ్య వంగాడు. రొచ్చు రొచ్చుగా ఉందక్కడ. అప్పటికే భీముడు పనిచేస్తున్నాడు.

''ఒరి భీవుడూ. నేను చేస్తాగానీ సాంబయ్యగాడు ఏవైపోయాడో చూసిరా'' అన్నాడు.

"ఆఁ" అని చేస్తున్న పనాపి భీముడు, సాంబయ్యకోసం బయలుదేరాడు. ఓ మూలన కూర్చుని తాపీగా పందుంపుల్ల నవులుతున్న సాంబయ్యను చూసి "ఏంది బాబూ ఇక్కడ కూర్చున్నారేంటీ? అయ్యగారు పిలుత్తున్నారు" అన్నాడు.

"మొఖం కడుక్కుంటున్నారా" అన్నాడు సాంబయ్య.

"ఏందిరా మొఖం కడిగేది. ఎంతసేపు కడుగుతావురా. ఆ గొడ్డకాడ పేడకళ్ళు తియ్యమన్నానా" అరిచాడు ఎప్పుడొచ్చాడో భూషయ్య.

ఉలిక్కిపడి లేచి నిలబడి ఏవనాలో తెలీక వళ్ళు రుద్దటం మొదలుపెట్టాడు.

"తొందరగా తెవులు. నేనూ భీవుడూ చేనుకాడికి ఎల్లాల" అని వెళ్ళిపోయాడు.

భీముడు కూడా మాట్లాడకుండా వెనక్కి తిరిగి వెళ్ళాడు.

సాంబయ్యకు కోపం వచ్చింది.

తనకు గేదెల దగ్గర పనిచేయటం అంటే ఏమాత్రం ఇష్టం ఉండదు. అసలు ఆ వాసన అంటేనే గిట్టదు. సాయంకాలం అయ్యేసరికి శుభ్రంగానే ఉంటుంది. దోమలు వాటిని కుడుతుంటే భూషయ్యగారు తెగ బాధపడిపోతారు. వెంటనే పొగపెట్టిస్తాడు. ఆ పొగకి దోమలు వెళ్ళిపోతే అవి హాయిగా విశ్రమిస్తాయని ఆయన తృప్తిపడతాడు.

వాటికి పడుకోబోయేముందుకూడా ఏం కావాలో చూసి, గడ్డి సరిపడా ఉందా లేదా అనేది పరిశీలించి, అవసరమైతే వామునుండి దూసి వేసేదాకా ఆయనకు నిద్రపట్టదు.

నిద్రపోయినా ఏ నడిర్ఝాములోనో లేచికూచుంటాడు.

ముందు మెల్లగా దగ్గుతాడు.

అప్పటికి తులసమ్మకి కూడా మెలుకువ వస్తే సరి లేకపోతే అతనే లేచి గేదెల చావిడి దగ్గరకు వెళ్తాడు. ఆ సరికే అక్కడ బీభత్సంగా ఉంటుంది.

చేతిలో కర్రతో గడ్డిని అటూ ఇటూ కదుపుతాడు. కొంచెం సేపు చూసి తిరిగి వచ్చి మంచంమీద కూర్చుంటాడు.

ఆ శబ్దానికి తులసమ్మకి మెలుకువ వస్తుంది.

"మంచినీళ్ళు అయిపోయాయా?" అంటుంది.

"లేదు. మెలుకువొచ్చింది. గొడ్డుకాడికెళ్ళి చూసొచ్చా"

"ఎందుకా చీకట్లో ఆ భీవుడ్ని లేపకూడదూ"

"ఆడికి మాత్రం చీకటి కాదా.. అయినా పొద్దుననంగా లేచి పనిచేసుంటాడు కదా. ఆదమరిచి నిద్రపోతాడు. ఆడ్నెందుకు ఇబ్బంది పెట్టడం" అని దుప్పటి సరిచేసుకుంటాడు.

"ఇప్పుడే కంటిమీద కునుకు పడతా ఉంది. ఇంక ఎంత తన్నుకున్నా నిద్రపట్టిచావదు" అంటుంది తులసమ్మ.

"ఇంకేం నిద్రపోతావే. ఇంకొంచెం సేపట్లో కోడి కూసుద్ది"

"మరికేం కొంచెంసేపన్నా కళ్ళు ముసుకు పడుకోకూడదూ" అంటుంది. ఏదో గొణుగుతూ మంచంమీద నడుం వాలుస్తాడు.

''దీని సిగదరగ. నడుంనొప్పి వస్తుంది. మంచమంతా కుక్కి కుక్కి అయింది. దీని సంగతి చూద్దామంటే కుదిరిచావటంలా'' అని గొణిగి ఆకాశంకేసి చూస్తాడు. ఆకాశంలో చుక్కలు మెరుస్తుంటాయి. సాధ్యమైనంతవరకూ బయటే పడుకుంటాడు.

''ఎందుకక్కడ లోపలికి రాకూడదూ'' అంటుంది.

''కమ్మటి గాలిడిసిపెట్టి లోపలకి రమ్మంటావేంటే!?'' అని అక్కడే పడుకుంటాడు.

వానాకాలంలో కూడా అంతే. తులసమ్మ కూడా ఆయన్తోపాటు బయటే పడుకుంటుంది. రెండు చినుకులు పడగానే లేచి తన మంచంలోనికి ఈడ్చుకుంటుంది. ఆయన్ని రమ్మని అడుగుతుంది.

భూషయ్య వినడు.

''రెండు చినుకులకే మొక్క మొలవంలేవే. అయినా ఇది కురిసిచచ్చే వానకాదు. ఇంక చూడు ఉడకపోసుద్ది'' అంటూ అలానే పడుకునేవాడు. సాధారణంగా చిన్నచిన్న చినుకుల్ని ఏమాత్రం ఖాతరు చేసేవాడు కాదు. వాన మరీ పెద్దదయినా చూరుకిందకి మంచం ఈడ్చుకుని పడుకునేవాడు. రాత్రి పూటే వాళ్ళిద్దరి సంభాషణ నడిచేది.

''అబ్బ..పాడు దోమలు.. నిద్రలేక చంపుతున్నాయి'' అంటూ ఎవరితోనో అన్నట్లు లేచి కూర్చునేది.

భూషయ్య మాట్లాడేవాడు కాదు.

''లేదులే చెప్పు''

''ఆ సాంబయ్యగాడ్ని గొడ్డకాడ పనిచెయ్యి పనిచెయ్యి అని పానాలు తోడతావెందుకు?''

''మరేం చేయాలంట?''

''ఏం చేసేదేముంది? వాడు బళ్ళోకి వెళ్ళి చదుకుంటున్నాడు. ఆడ్ని ఇంకా బాగా చదువుకోరా అనాల్సిందిపోయి ఆ పేడ తియ్యి. ఆ గాబు కడుగూ అంటూ ఊరికే సతాయిస్తావెందుకు?'' అంది.

''ఏందేవ్ ఆడేవన్నా రాజుగారబ్బాయనుకున్నావా? భూషయ్య కొడుకు. ఆడికి గొడ్డకాడ పనిచేయటానికి నామోషి వచ్చిందా? దేశంలో ఈడొక్కడే చదువుకుంటున్నాడా ఏమిటి? అందరూ పనులు చేసుకుంటున్నారు.''

''ఆడుమాత్రం చెయ్యటంలేదా? చేస్తానే ఉన్నాడుగా''

''చేస్తున్నాడులే నువ్విట్టాంటివి ఆడికి నేర్పబాక. గొడ్డకాడ కాదు. పాకీపని చేయాల్సివొస్తది''

''నా అబ్బాయికి అలాంటి కర్మేం పట్టలా'' అంటుంది తులసమ్మ ఉక్రోషంగా.

''ఓసోస్.. కబుర్లు చెప్పబాకవే. తెల్లారికల్లా ఏమవుతుందో ఎవరు చూడొచ్చారు. రాజ్జాలేలాలో అడుక్కు తినాలో మనవే చెప్పేస్తుంటే సంవత్సరానికి ఆరు వంటలు పండిపోవంటే'' తులసమ్మ ఏదో గతుక్కుంది.

''సర్లే పడుకో. అయినా మూడు చెక్కలు తిన్నోడు మహారాజయ్యాడని పెద్దాళ్ళు ఊరికే చెప్పలా. మనింటో పనిచేసుకోవటానికి ఇప్పటినుండే బాధగా ఉంటే రేపు ఆడు ఏమవుతాడో వేరే సెప్పాలా. నీకు తెలుసుగా మన షావుకారి కొడుకు ఇట్టాంటి ఏసాలేసి అటు చదువూరాక, ఇటు ఈ పనులు రాకా ఆడి బాబు సంపాయించిందంతా తగలేత్తా కూకున్నాడు''

"ఆళ్ళ సంగతి మనకెందుకులే. మన సాంబయ్య అట్లాంటోడు కాదు. ఆడు బాగా చదువుకుంటాడు. పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగాలు చేస్తాడు ఆయన్నీ చూట్టానికి మన కళ్ళు చాలవనుకో"

"జోడు కొనిచ్చుకుందువుగానిలే తులసమ్మా" అంటాడు భూషయ్య.

"చాల్లే సడసం. అర్ధరాత్రి అంకమ్మ శివాలని ఇంక పడుకో"

వాళ్ళిద్దరూ అలా మాట్లాడుకుంటున్నప్పుడు సాంబయ్యకు మెలకువ వస్తుంది. వారి మాటల్లో తన గురించి ఏమైనా ఉంటుందేమో అనే ఆసక్తి కలుగుతుంది. మొత్తంమీద ఎప్పుడో ఓసారి తన విషయం ప్రస్తావనకు వచ్చితీరుతుంది.

అమ్మ తన నాన్నదగ్గర అలా మాట్లాడుతుందిగానీ, తనతో మాట్లాడేటప్పటికి ఆమె పద్దతి మారుతుంది.

"సాంబయ్యా" అంటూ పిలిచింది.

అప్పటికి మొఖం కడిగి కండవాతో తుడుచుకుంటున్నాడు.

"ఇంకా అలా కూర్చుండిపోతే ఎట్టారా మీ నాయన గేదలకాడ పనుందని గొడవపెడుతున్నాడా? గబగబా వెళ్ళి ఆ రెండు పేడకళ్ళూ తియ్యొచ్చుగా. అయినా మీ నాన్నని చూసి నేర్చుకోవాలి బాబూ. ఝాము పొద్దుండగానే లేస్తాడా. లేచిందగ్గర్నుంచి క్షణం ఖాళీగా కూర్చుంటాడా. ఎప్పుడూ ఏదో ఒక పని చేసుకుపోతుంటాడు. మనపని మనం చేసుకోవటంలో తప్పులేదు. అయినా మనం ఉన్నవాళ్ళం కాదు. మాకు నువ్వొక్కడివి. నీకు చదువూ సంజా చెప్పిస్తే చాలు. వెళ్ళువెళ్ళు" అంటూ వత్తిడి చేసింది.

సాంబయ్య మాట్లాడకుండా వెళ్ళి ఆ పేడను చేతులతో ఎత్తుతుంటే కడుపులో తిప్పేట్లు వాసన.

తన బిడ్డ పనిచేస్తుంటే భూషయ్య కొంచెం సేపు చూసి.

"ఏంటిరా బేరం చేత్తన్నావా.. ఉండెహె" అంటూ దూసుకొచ్చి గొడ్లు తొక్కిన గడ్డినంతా మడిచి దాంతోనే పేడకళ్ళు చుట్టి అమాంతం పెంటపోగుమీద విసిరి పొలికట్ట అందుకున్నాడు.

గాబునిండా నీళ్ళు పోసి అందులో తవుడూ, చిట్టూ కలిపి గేదెలు తాగుతుంటే ఆయన కళ్ళలో అనిర్వచనీయమైన ఆనందం..

"సాంబయ్యా" పిలిచాడు.

"ఏంటి నాన్నా?"

"బడికి ఎల్తావంటరా?"

"అవున్నాన్నా"

"సర్లే.. నీళ్ళు పోసుకుని వెళ్ళు"

సాంబయ్య ఉత్సాహంగా ఇంట్లోకి వెళ్ళాడు.

"ఏంటిరా? అప్పుడే అయిపోయిందా?" అంది తులసమ్మ.

"లేదమ్మా.. నాన్న బడికి వెళ్ళమన్నాడు"

తులసమ్మ ముఖంలో సంతోషంతో కూడిన దరహాసం.

"అవును బాబూ.. మీ నాన్న అన్నీ నీమంచికే చెబుతాడు. ఆయన ఏం చెబితే అది చెయ్యి. ఆయన మనసుని కష్టపెట్టబాకు" అంది.

సాంబయ్య తలూపాడు.

తన నాన్నంటే అభిమానం, ప్రేమా, ఆయన పట్ల నిశితమైన పరిశీలనా ఆరంభం అయ్యాయి సాంబయ్యలో.

భూషయ్యగారిది మధ్య తరగతి కుటుంబం.

భూషయ్యకి ఓ తమ్ముడూ, ఇద్దరు అక్కలూ ఉన్నారు. ఓ అక్కావాళ్ళు మాత్రం పొలాలు కొనుక్కొని బళ్ళారి వెళ్ళిపోయారు. వారి దగ్గరనుండి పెద్దగా వార్తలు రావు. తమ్ముడు కూడా కొంతకాలంపాటు ఈ ఊర్లోనే ఉన్నా, ఆ తర్వాత తన వంతుకు వచ్చిన భూమిని అమ్ముకుని బళ్ళారి చేరిపోయాడు.

భూషయ్య మాత్రం అందుకు అంగీకరించలా.

"ఈ ఊర్లో బతకలేకపోతేగదంటే ఇంకో చోటికి బోవాలి. అయినా నాకు ఒక్కగానొక్క కొడుకు. ఆడికోసం నేను పుట్టి పెరిగిన ఊరొదిలిపోతానా" అనేవాడు.

ఒక ఊళ్ళో ఉన్నారనేగానీ తన అక్కను వారానికోసారి చూడటం గగనమే. ఎవరి పనుల్లో వారు మునిగిపోయేవారు.

భీముడ్ని పొలం పనులకీ, ఇంటి పనులకీ మాట్లాడుకున్నారు. భీముడితోపాటు, భీముడికంటే భూషయ్యగారే ఎక్కువ పనిచేస్తాడు. ఆయన చేతిలో ఎప్పుడూ కర్ర ఉంటుంది. వంటిమీద చొక్కా ఉండేదికాదు. ఓ కండవా మాత్రం భుజాన ఉండేది. ఒక్కోసారి దాన్ని తలపాగాలా చుట్టుకునేవాడు. నేలకి కర్రా చరచుకుంటూ నడిచివస్తుండేవాడు.

ఆ ఊర్లో అందరూ భూషయ్యగారిలా ఉంటారనేంలేదు. పొందూరు ఖద్దరు ధరించి నల్లటి గ్లాసులు పెట్టుకుని, మోటార్ సైకిళ్ళమీద పరుగులు తీసేవారి దగ్గరనుండి ఖద్దరు బట్టలు ధరించేవారి వరకూ ఉన్నారు.

"ఎండలోబడి పనిచేసేవారికి చొక్కాయిలెందుకురా. అయన్నీ ఖాళీగా తిరిగేవారికిరా" అంటూ కొట్టేసేవాడు.

ఆయన పంచెలుకానీ, కండవాలుగానీ నీరుకాయలెక్క ఎర్రగా కనిపించేవి. తను పనంతా చేసివచ్చాక పీట వాల్చుకుని కూర్చుంటే తులసమ్మ అన్నం వడ్డించేది. తనకి కొంచెం దూరంలో భీముడు పళ్ళెం పెట్టుకుని కూర్చునేవాడు. దాంతోపాటు వంపులో చెంబునిండా నీళ్ళు పట్టుకుని తెచ్చుకునేవాడు.

ఆయనకు భోజనంలో ఏముంది, ఏం లేదు అనే సమస్య ఉండేదికాదు. ఎక్కువగా పచ్చడితో తినేవాడు.

"నువ్వా పచ్చడి మానమంటే మానవు. గుండెల్లో మంటలు లేస్తాయి" అని సణుగుతూనే ఉంటుంది తులసమ్మ.

పళ్ళెం నిండా మజ్జిగ పోయించుకుని అందులో ఉల్లిపాయ నంజుకుంటూ జుర్రుకు తినేవాడు. అన్నం తిని పక్కన ఊరికే కూర్చునేవాడుకాదు. ఏ తాడో పేనుతూ ఉండేవాడు. తులసమ్మ వస్తూ అనేది.

"నువ్వు మాత్రం క్షణం ఖాళీగా కూర్చోవు. ఇప్పుడా తాళ్ళు పేనకపోతే ఏమవుతుంది" అంటూ.

అదేం పట్టనట్లుగా భీముడితో ఏదో చెబుతూనే ఉండేవాడు.

ఆ ఊరేం పెద్దది కాదు. అక్కడ ఏడు తరగతులవరకూ ఉన్న బడి మాత్రం ఉంది. ఆ తర్వాత రెండుమైళ్ళు నడిచి వెళ్తేగాని ఇంకో బడిలేదు. ఆ ఊరి పిల్లలందరూ సంచిలో పుస్తకాలూ క్యారియర్‌లో భోజనం తీసుకుని వెళ్తుంటారు. అక్కడకూడా కొంతవరకే ఉంది.

అంతకుమించి చదవాలంటే పట్నం వెళ్ళాల్సిందే కొంతమందయితే తమ తమ పిల్లల కోసం కాపురాలు మారుస్తున్నారు. వారందరూ వ్యవసాయం చేయటం కూడా మానుకుని తమ పొలాల్ని కౌలుకిస్తున్నారు.

సాంబయ్య ఇంకా ఈ ఊర్లోనే చదువుకుంటున్నాడు. ఆ రోజు బడి అయిపోయాక ఇంటికి వస్తున్నప్పుడు పిల్లలందరూ బట్టల విషయం గురించి మాట్లాడుకున్నారు.

"మా నాన్న కొత్తబట్టలు తెచ్చుకున్నాడురా" అన్నాడు పిల్లవాడు.

అవెంత బాగున్నాయో, ఆ తర్వాత తనకు ఎలాంటి బట్టలు తెస్తాడో వివరంగా చెప్పాడు.

సాంబయ్య మాత్రం వింటుండిపోయాడు. సాంబయ్య అసలు పేరు సాంబశివరావు అయితే ఇంట్లోనూ, ఊర్లోకూడా అందరూ 'సాంబయ్యా' అనే పిలుస్తారు. భూషయ్యగారికి బట్టల విషయంలో ఏమాత్రం శ్రద్ధలేదు. అదే విషయాన్ని తన కొడుకు విషయంలో కూడా అమలు చేయటానికి ఆయన నిశ్చయించుకున్నాడు.

తను ఏ రకంగా జీవిస్తున్నాడో ఆ రకంగానే తన బిడ్డ ఎదగాలని ఆయన ఆరాటం. ఆ ఆరాటాన్ని సాంబయ్య అర్థం చేసుకోలేకపోయేవాడు. అసలు తను వింటున్నవాటిని బట్టి మొత్తంగా తమ ఊరే ఓ ప్రత్యేకమైనది. అందులో తన నాన్న మరీ ప్రత్యేకమైనవాడు. ఆ పిల్లలందరూ తమ తమ బట్టల గురించి చెప్పుకుని ఊరుకుంటే సాంబయ్యకూడా అంత బాధపడి ఉండకపోను.

"సాంబయ్యా మీ నాన్నకి కొత్తబట్టలున్నాయంట్రా?" అన్నారు.

"ఎందుకులేవూ?"

"మరెప్పుడూ వేసుకోడే?"

"పొలం పనులకెళ్తాడుగా.. అందుకు"

"పొలం పనులు అయిపోయాక వేసుకోవచ్చుగా?"

ఈ ప్రశ్నకు సాంబయ్య జవాబు చెప్పలేకపోయాడు. ఆ తర్వాత ఇంకో పిల్లాడు ఓ విషయం చెప్పాడు.

"ఒరేయ్. మా మావయ్యగారి ఊర్లో పెద్ద షావుకారు ఉన్నాడంట. ఆయనకేమో బోల్డన్ని పొలాలూ మేడలూ ఉన్నాయి. అయినాకూడా చొక్కావేసుకోడు"

"ఎందుకనిరా?" అన్నారు పిల్లలు.

"పీనాసోడు" అన్నాడు.

పిల్లలంతా నవ్వారు.

సాంబయ్య ముఖం మాడిపోయింది. తన నాన్నను పేరుపెట్టి అనకపోయినా, వీళ్ళందరూ ఎగతాళి చేస్తున్నారు. వీళ్ళను ఏదైనా అనాలి అనుకున్నాడు. అంతలోనే అలాంటి ఆలోచనలు మానుకున్నాడు.

''ఒరేయ్ సాంబయ్యా తగాదాలు మన కొంపమీదకి తేవద్దు. బుద్ధిగా చదువుకుంటానంటే సరే. లేకపోతే నాతోపాటు చేనుకాడికిరా'' అని ఖచ్చితంగా చెప్పాడు నాన్న.

''మీ నాన్న చొక్కా తొడుక్కోడు. మరి నీకు ఎన్ని జతలున్నాయిరా?'' అన్నారు.

''మూడు జతలున్నాయి'' అన్నాడు.

పిల్లలందరూ తమకు ఎన్నెన్ని జతల బట్టలున్నాయో విడమర్చి చెబుతుంటే తమ ఇల్లు దగ్గరకొచ్చింది.

''నేను వెళ్తారా'' అన్నాడు సాంబయ్య.

అందరూ సరే అన్నారు. అయినాసరే వారందరూ నవ్వుతూ ఉన్నట్లనిపించింది.

ఇంటికివెళ్ళి పుస్తకాలు పడేసి అమ్మదగ్గరికి వెళ్ళాడు. ముఖం చూడగానే ఆమె అడిగింది.

''ఏంటి సాంబయ్యా..? అట్టా ఉన్నావే ఎవరేమైనా అన్నారా?''

సాంబయ్యకి ఆ మాటల్తో కళ్ళవెంట నీళ్ళు వచ్చాయి. కొంచెం సేపటి తర్వాత తమ స్నేహితులు అనుకున్న విషయం గురించి చెప్పాడు. తులసమ్మకి జాలి కలిగింది. ''రేపు దీపావళి. పండగకి నేను నీకు కొత్తబట్టలు కుట్టిస్తాగా. నువ్వు బాగా చదువుకో'' అందామె.

తన బిడ్డకు ఇలాంటి విషయాలు చదువుమీద విముఖత కలిగించకూడదని ఆమె ఆరాటం. సాంబయ్యకు మాటలు సంతృప్తిని కలిగించాయి. ఆ రోజు రాత్రి అమ్మ ఈ విషయం కదిలిస్తుందని తనకు తెలుసు. అందుకే బలవంతంగా నిద్ర ఆపుకోవటానికి ప్రయత్నం చేశాడు. అయితే తనవల్ల కాలేదు. నిద్రముంచుకు వచ్చింది.

రాత్రి మామూలుగానే భూషయ్యకూ, తులసమ్మకూ సంభాషణ జరిగింది.

''నువ్వు నీ పద్ధతులు మార్చుకోవాలయ్యా'' అంది తులసమ్మ.

''ఏందే అయ్యి?'' అన్నాడు భూషయ్య.

''సాంబయ్యని పిల్లలు మీ నాన్న చొక్కా ఎందుకు వేసుకోడని అడిగారంట''

''అయితే ఏంటంట?''

''ఎందుకయ్యా అట్టా ఉంటావు. ఎండకీ, వానకీ నీది వొళ్ళు కాదన్నట్టు వదిలేశావు. కొంచెం సాయంకాలంపూటన్నా చొక్కా తొడుక్కోకూడదూ'' అంది.

''నీక్కూడా పిచ్చిగాని పట్టిందా?''

''ఊరుకోవయ్యా బాబూ. బట్టలు తొడుక్కోవటం పిచ్చా ఇంకా నయం.. ఆ బళ్ళోకి రానిస్తే సాంబయ్యకి గోచిపెట్టి పంపిస్తావనుకుంటా?''

''నేను బతికినట్టే ఆడూ బతుకుతాడే అయినా నాకు తెలియక అడుగుతా, మన గొడ్డూగోదాకి బట్టలున్నాయంటే''

''గొప్ప సిత్రం చెప్పావుగా గొడ్డూగోదా మనుషులూ ఒకటేనా? రానురానూ నీ ఛాదస్తం పెరిగిపోతుందే'' అంది.

''అవునే. అయిమట్టుకు మనతోపాటు పనిసేయటంలా''

''ఎందుకు చేయవు? అయితే ఆటికి కూడా బట్టలు కొను. అయినా పెద్ద పండక్కి గంగిరెద్దులకి కూడా బట్టలు కట్టడంలా''

"ఏమోనే నేను మట్టిని నమ్ముకుని బతుకుతున్నా"

"మంచిది. సాంబయ్య కూడా నీకుమల్లే ఎర్రటెండలో చేనుకాడికి పోకూడదు. ఆడు బాగా సదువుకోవాలి. సదువుకునే పిల్లాడికి బట్టలుండాలి. ముందాడికి బట్టలు చింపించు" అంది తులసమ్మ.

"ఆటి సంగతి నాకేం తెల్సే" అన్నాడు భూషయ్య.

"మరేం తెలుసు. ఆ గొడ్డకాడ బాగుచేయటం. ఆ పొలం దగ్గిరకెళ్ళటం, ఇంటికొచ్చి పనిచేస్తే చాలా" అంది.

చివర్లో మెలుకువ వచ్చిన సాంబయ్యకు. అర్ధం అయిన విషయం ఏమిటంటే త్వరలో తనకు మంచి బట్టలు రాబోతున్నాయని.

తెల్లవారాక తులసమ్మ ఈ విషయం గురించి తన పక్కింటావిడతో మాట్లాడింది.

"వదినా ఈసారి ఊరు వెళుతున్నప్పుడు చెప్పు. మా సాంబయ్యకి బట్టలు చింపించాలి"

"నువ్వు కూడా వస్తావా?"

"నేనెక్కడొస్తాను. నువ్వు వెళ్తున్నావుగా చింపించుకురా"

"మరి నీకు నచ్చాలిగా"

"నచ్చేదేముంది? పిల్లాడు తొడుక్కునేవి. ఆ మాత్రం నీకు తెలియదా? తెల్లవి కాకుండా ఉంటేచాలు. మట్టి అయినా కనపడకుండా వుంటే చాలు" అంది.

"ఏ ధరలో తెమ్మంటావ్?"

తులసమ్మకు ఎంత చెప్పాలో అర్ధంకాలేదు.

"నీకు తెలియందేముంది వదినా ఎంతో. ఎంతో నీకు నచ్చితే చాలు. నీ పిల్లలకి తెచ్చినట్లుతే" అంది.

"సర్లే" అందావిడ.

భూషయ్యగారి బట్టల విషయం గురించి పిల్లలేకాదు ఆ ఊర్లో మరికొందరు కూడా మాట్లాడుకుంటారు. ఆ ఊర్లో భూషయ్యగారిలాంటివారు మరికొందరు ఉన్నా కొన్ని విషయాల్లో భూషయ్యగారు మరీ ప్రత్యేకంగా ఉంటాడు.

"ఈ మానవుడు మన ఊరికి వరం" అనంటే

"భూషయ్యగారు పెళ్ళప్పుడన్నా చొక్కా ఏసుకున్నాడా?" అనెవరో అడిగారోసారి.

"మొత్తం మీద ఆ కొంచెసేపూ వేసుకునే ఉంటాడు. అయినా నాకు తెలీక అడుగుతా ఎప్పుడూ పనిచేస్తానే ఉంటాడు. మరి సంపాయించిన డబ్బంతా ఏం చేస్తాడో?"

"ఆс నా బొంద సంపాదన. మాకో మావయ్య ఉన్నాడు ఆయనకి హోటలుంది. అయిదు గంటలకి లేచి ఉల్లిపాయలు కోస్తూ చెబుతుంటాడు. 'ఒరేయి నేను స్వయంగా ఉల్లిపాయలు తరుగుతున్నారా? జనం ఎందుకురారు' అని. చివరికి ఆయన ఏదో హోటల్లో ఉల్లిపాయలు తరుక్కోవాల్సి వచ్చింది. జనానికి కావల్సింది ఏమిటో తెలియాలిగాని ఆయన

ఉల్లిపాయలు తరగటం కాదు. అట్టాగే భూషయ్యగారి సేద్యం గురించీ, ఆయన సంపాదన గురించీ, ఆ తులసమ్మగారికి తెలియాలి. లేకపోతే ఆ పూర్ణయ్యగారికి తెలియాలి."

"ఆయనకేం తెలుసు?"

"ఈయన వ్యవహారమంతా ఆ పూర్ణయ్యగారే చూసుకుంటాడు. భూషయ్యగారికి డబ్బులు కావాలన్నా భూషయ్యగారి దగ్గర డబ్బులున్నా ఆయనే చూస్తాడు."

"అంటే వడ్డీకిస్తాడా?"

"అవును ఆ వడ్డీ ఎంతలే. అయినా ఆయనకి తప్పితే ఇంకో మానవుడికివ్వడు"

"అదేంటి?"

"నమ్మకమయ్యా. అదంతే"

"భూషయ్యమావకి మినిష్టరైతే ఏం చేస్తాడు?"

"దేశంలో బట్టల మిల్లులన్నింటినీ మూయించేస్తాడు. ఎవడి పొలం ఆడు దున్నుకోవాలి. ట్రాక్టర్లు వాడకూడదు అని శాసనం చేస్తాడు."

అందరూ నవ్వుకుంటారు.

వారందరూ అలా నవ్వుకుంటారని కాదు. భూషయ్యగారి అభిప్రాయాలు అలానే ఉంటాయి. ఆయన పాతకాలం నాటి మనిషి.

"నాకెందుకయ్యా టాక్టరు. నా వొంట్లో ఓపిక లేకపోతేగందా. ఆడికి చెప్పి వదిలి పెడితే నిముషాల్లో అవతలికెల్తాడు. ఏవైనా నేను దగ్గరుండి సేయించుకోవాల" అంటాడు.

పూర్ణయ్యగారు ఆ ఊర్లో ధనికరైతు. ఆయనకు చాలా పొలం ఉంది. పొలం కాకుండా ధాన్యం కొంటాడాయన. ఇంకా అపరాలు కూడా కొంటాడు. అందుకని ఆయనకు ఇస్తాడు. అందరికంటే ఆయన ఇచ్చే వడ్డీ తక్కువే. అయినా కూడా భూషయ్యగారు ఆయనకే ఇస్తాడు.

అందుకు భూషయ్యగారికున్న కారణాలు వేరు.

పూర్ణయ్యగారు ఎప్పుడు కావాలంటే అప్పుడు డబ్బులు సర్దుతాడు. రెండోది ఆయన ప్రాణం పోయినా అబద్ధం చెప్పడు. డబ్బులేకపోతే ఈరోజు లేదంటాడు తప్పించి ఎప్పుడూ ఇతరులిచ్చిన డబ్బు ఎగవేసే ప్రయత్నం మాత్రం చేయడనే గట్టి నమ్మకం ఆయనకుంది.

ఒక్కోసారి తులసమ్మ కూడా అంటుంది.

"నీకు డబ్బులు చేతిలోకొస్తే చాలు ఆ పూర్ణయ్యగారు కనబడతారు"

"అదేంటే"

"మరి లేకపోతే ఏమిటంట? ఆయనిచ్చే వడ్డీ ఎంత? ఇంకెవరి కన్నా చూసి ఇవ్వకూడదూ"

"ఆడాళ్ళ మాటలు ఇట్టాగే ఉంటాయి. మన వెంకట్రామయ్యగారి బుల్లబ్బాయి తెలుసుగా"

"అయితే"

"ఆడేడుత్తున్నాడు. రెండు రూపాయల వడ్డీ వస్తుందని చెప్పి మొత్తం తీసుకెళ్ళి పోశాడు. ఇప్పుడేం చేయాలో తెలవక కొట్టుకుంటున్నాడు."

"ఏందోలే నీ ఇష్టం వచ్చినట్టు చెయ్యి" అంటుందామె.

భూషయ్యగారి గురించి నవ్వుకుంటూ మాట్లాడుకున్నంత మాత్రాన ఆయనంటే ఊర్లో వారికి గౌరవం లేదని కాదు. తనెప్పుడూ ఎవరి సొమ్ము గురించీ ఆశపడడు. తనకు చేతనయినంత సహాయం చేస్తాడు. అంతకుమించి ఇతరుల గురించి చెడుగా మాట్లాడటం ఆయనకే మాత్రం ఇష్టం ఉండదు. తన పనేదో తను చేసుకు పోయే వ్యక్తిగానే ఆయన్ని పరిగణిస్తారు.

సాంబయ్య ఎదురు చూసిన బట్టలు రానే వచ్చాయి.

"అమ్మా..అమ్మా... నేను కొత్త బట్టలు వేసుకుంటానే" అన్నాడు సాంబయ్య.

"ఇప్పుడెందుకు పండగరానీ" అందామె.

అదేం వినకుండా కావాలని కొత్తబట్టలు వేసుకుని బడికి వెళ్ళాడు. ముందు మాస్టారు పిలిచారు.

"ఏంటిరో సాంబయ్య ఈ రోజు కొత్త బట్టలు వేసుకున్నాడే" అన్నారు. ఆ బడిలో సాధారణంగా ఎవరూ కొత్త బట్టలు వేసుకోరు. ఏ పండగలప్పుడో మాత్రమే కొత్త బట్టలు.

"చాలా బాగున్నాయిరా" అని మాస్టారంటుంటే సాంబయ్యకి గర్వంగా అనిపించింది.

అవుట్ బెల్ కొట్టాక పిల్లలందరూ సాంబయ్య చుట్టూ చేరి "భలే ఉందిరా ఎప్పుడు కుట్టించావ్" అన్నారు.

సాంబయ్య అందరికీ చెబుతున్నాడు.

అప్పుడో పిల్లవాడు అడిగాడు.

"సాంబయ్యా కొత్త చొక్కా, లాగూ కుట్టించావ్ బాగానే ఉంది. మరి మీ నాన్న జేబులో పెట్టుకోడానికి డబ్బులిచ్చాడా?"

"ఎందుకు?" అన్నాడు సాంబయ్య.

"ఎందుకేమిటిరా? కొనుక్కుంటానికి. అసలు నువ్వెప్పుడూ పదిపైసలయినా తీసుకురావెందుకురా? మీ నాన్న ఇవ్వడా? మాకు తెలిసి నాయన కొత్త చొక్కాలు కుట్టించుకుంటే ముందు జేబులో డబ్బులు మెరుస్తుంటాయి తెలుసా?"

సాంబయ్య తెలియదన్నట్లు అడ్డంగా తలూపాడు.

"నువ్వెప్పుడైనా వందరూపాయల కాయితం చూశావా?" అన్నాడు.

"చూడలేదురా. నువ్వు చూశావా?"

"చూశా కూడా, అసలు మీ నాన్న చూశాడా?" అన్నాడా కుర్రాడు.

"ఏమోరా నాకు తెలియదు" అన్నాడు సాంబయ్య.

అప్పటికి గంట మోగటంతో ఎవరి తరగతులకి వాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు.

సాంబయ్యకు కొత్త చొక్కా తొడుక్కున్న సంతోషంలో చాలా భాగం కరిగిపోయింది. ఇప్పుడదంతా శూన్యంగా కనిపిస్తుంది. దానిలో డబ్బులుంటే బాగుండేదనిపిస్తుంది. నాన్న ఎప్పుడూ డబ్బులు ఇవ్వడు. నాన్నే కాదు అమ్మకూడా ఇవ్వదు.

"అక్కడ కొనుక్కోవటం ఎందుకురా నీకేం కావాలో చెబితే నేను ఇక్కడ చేసి పెడతాగా" అంటుందామె.

బడినుండి ఇంటికి వస్తుండగా అనుకున్నాడు సాంబయ్య.

"నాన్న ఎంతవరకు చదువుకున్నాడో తను బడికి వెళ్తున్నప్పుడు తాత దగ్గర డబ్బులు తీసుకునేవాడు కాదా? ఇంతకూ నాన్న వందరూపాయల కాయితం చూశాడా?"

తను ఎదురు చూసినంత సంతోషం తన పిల్లవాడిలో కనిపించకపోయేసరికి "ఏం సాంబయ్య" అంది.

"అమ్మా నాకు డబ్బులివ్వవూ" అన్నాడు.

"ఎందుకురా?"

"రేపు బళ్ళో కొనుక్కుంటానమ్మా"

"ఏం కొనుక్కుంటావ్?"

"అయిసూ, పప్పుచెక్కా"

"వద్దమ్మా.. అవి మంచివి కాదు. నేను చేసి పెడతాగా"

"అయిసు కూడా చేస్తావా?"

"అదెట్టారా?"

"మరి మా బళ్ళో పిల్లలందరూ కొనుక్కుంటున్నారుగా."

"తులసమ్మకు ఏం చెప్పాలో తెలియలేదు.

"మీ నాన్ననడిగి తీసుకో"

"నేనడగను."

"ఏమనడులే" అంది.

"నేనడగను. మా బళ్ళో ఏమన్నారో తెలుసా?"

"ఏమన్నారు?"

"మీ నాన్న ఎప్పుడన్నా వందరూపాయల కాయితం చూశాడా అన్నారు."

తులసమ్మ నోరు తెరిచింది.

"ఏం భూషయ్యగారూ డబ్బులు కావాలని చెప్పి వెళ్ళారంట దేనికి? ఎరువుల కట్టకా?" అన్నాడు పూర్ణయ్యగారు.

"లేదు. మా సాంబయ్యగాడికి బట్టలు చింపిచ్చింది. ఆడికి డబ్బులియ్యాల. ఆడేమో బడికి పోయొచ్చి గొడవచేయటం, మా యింటిదేమో అదితే.. ఇదితే అని సతాయించటం" అని గొణిగాడు.

ఆయన నవ్వుతూ చెప్పాడు.

"మీరు మరీనూ, మనం ఉండే పద్దతుల్లో మన పిల్లలూ ఉండాలంటే కుదరదు. అలా ఉండలేరు కూడా. మా నాన్న చెప్పినట్లు నేనుండలేదని ఆయన చాలా బాధపడుతుండేవాడు. ఇప్పుడు నేనూ అంతే, రోజులు మారిపోతున్నాయి

భూషయ్యగారూ. అయినా రెండు జతల బట్టలు కుట్టించారు అంతేగా, చదువుకునే పిల్లలకి ఆ మాత్రం అవసరం లేదా? మీ వాడింకా నయం ఏమీ అడగడు. మా వాళ్ళయితే పండగ పండగకీ బట్టలు కుట్టించాల్సిందే'' అన్నాడాయన.

ఆ క్షణం సాంబయ్యను తలచుకుని ఆనందించాడు భూషయ్య. ఆయన ఇచ్చిన డబ్బు తీసుకుని ఇంటికి వచ్చాడు. రాత్రి త్వరగా నిద్రపట్టలా. తులసమ్మతో సంభాషణకి దిగాడు.

''పూర్ణయ్యగారు మన సాంబయ్యగాడిని మెచ్చుకున్నారే'' అంటూ మొదలు పెట్టాడూ.

''ఎందుకు మెచ్చుకోరూ. నువ్వు తప్పితే అందరూ మెచ్చుకుంటారు.

''ఓయ్..'' అన్నాడు సరిగ్గా వినపడక.

''దేనికంటా?'' అంది తులసమ్మ.

''ఆడు నిన్నేమీ అడగడయ్యా అన్నాడాయన''

''అది సరేగానీ నాకు తెలియకడుగుతా ఆడిచేతిలో ఎప్పుడైనా పది పైసలుబెట్టావా?''

''ఎందుకే''

''ఆడుకుంటానికి. ఎందుకంటావేంటి? డబ్బులు ఎందుకంట?''

''ఇంటో తిండి చాలటం లేదా?''

''అబ్బో పంచభక్షపరమాన్నం పెడుతున్నావుగా''

''ఏందోవ్.. మా జోరుగా ఉన్నావే'' అన్నాడు.

''లేకపోతే ఏందయ్యా. ఎప్పుడూ చేనంటావ్, పనంటావ్, గొడ్డకాడ బాగుసేయాలంటావ్. మరి ఊర్లో కెళ్ళినప్పుడు ఆ కోమటికొట్లో ఓ అణాకారప్పూసగానీ ఓ లడ్డుగానీ ఆడికి తెచ్చిచ్చావా? ఇంట్లో పిల్లాడుంటాడనే ఆలోచన రాదేంటి?''

''ఆడికి తేవాలా? నీక్కాడానా?''

''అబ్బో.. సడసం. నువ్వు తెచ్చిన పూలు మోయలేక నా మెడలు పట్టాయి. నువ్వు తెచ్చిన లడ్లు తిని విరోచనాలయ్యాయి'' అంది తులసమ్మ.

''వాయబ్బో'' అన్నాడు.

''మరేందయ్యా తెల్లారి లేసిందగ్గర్నుండి ఆడ్ని పట్టుకుని ఆ పేడకళ్ళు తియ్యి తియ్యి అంటావు తప్పితే ఇదిగో ఈ పావలా డబ్బులు తీసుకెళ్ళి కొనుక్కో అని ఎప్పుడన్నా ఇచ్చా?'' అంది.

''ఆ ఇంకా''

''ఇంకా కూడా చెప్పాలా. నువ్వెప్పుడన్నా వంద కాయితం చూశావా?'' అంది.

''ఏందోవ్'' అన్నాడు భూషయ్య.

''అవునయ్యా. బళ్ళో తవరి గురించి మీ అబ్బాయిని అడిగేదది. మీ నాన్న చొక్కా ఎందుకేసుకోడు? మీ నాన్న వందకాయితం చూశాడా? అని''

"మీ అమ్మా కొడుకులకేంటీ చెబుతారు. అవును మరి. నేను బురద తొక్కి బతికేవోణ్ణి. వందకాయితాలెట్టా చూత్తాను. కొత్త బట్టలు కొత్త బట్టలన్నావ్. అదయిపోయింది. ఇప్పుడు డబ్బులు డబ్బులంటన్నావ్. తయారుచెయ్యి" అన్నాడు.

"ఏంటీ... తయారు చెయ్యాలి అయినా నా బిడ్డ బంగారంలాంటోడు. ఇదిగో ఇదివ్వు అంటూ అడిగాడా? ఏదో ఇంటో నాలుగు మెతుకులు తిని చదువుకుంటున్నాడు. ఎప్పుడన్నా ఆ మినప్పిండితో ఆవిరికుడుం చేసి పెడ్తే తింటాడు. చుట్టుపక్కల చూత్తే కళ్ళు తిరుగుతాయి. ఆళ్ళకి ఎప్పుడూ కాయాకమ్మా ఉంటాది. ఆ మొగాళ్ళు కూడా బయటికెళ్తే చాలు చేతో ఏదో పొట్లాం తీసుకురాందే రారు. నువ్వుకాక వొళ్ళొంచుతున్నావు. అందరూ పండిచ్చే దానికన్నా ఏం పండిస్తన్నా."

"ఏందే దడదడలాడించేత్తన్నావ్" అంటూ లేచి బయలుదేరాడు.

"ఎక్కడికీ అటుబడిపోతావ్"

"గడ్డి తొక్కేసాయేమో చూసొత్తా"

"అవును మరి. ఆటికడుపు నిండకపోతే నీ కడుపు నిండదుగా కానీ" అంది.

భూషయ్య వెళ్ళి చూసాక..

"అయ్యయ్యో అప్పుడే రొచ్చు రొచ్చు అయిందే" అని గడ్డి తీసుకొచ్చి వాటిముందు పడేసి వచ్చాడు.

"ఏంటే తులసమ్మా ఇప్పుడు చెప్పు" అన్నాడు.

తులసమ్మ మాట్లాడలేదు.

"అయి నోరులేని జీవాలే. ఆటికి ఆకలయితే అడగటానికి నోరేది. పొద్దుగూకగానే గడ్డివేసినా ఉచ్చలు పోసి రొచ్చు చేస్తాయి. ఇంక తినవు. తెల్లారేదాకా అట్టాగే పడుకోవ్వా. ఆటిని తలుచుకుంటే బాధగా ఉండదూ" అన్నాడు.

"గొడ్డాకలి తెలిసినోడికి బిడ్డాకలి తెలివొదంటయ్యా" అంది.

"బిడ్డాకలి తల్లి తెలుసుకోవాల" అన్నాడు.

ఆ రాత్రి భూషయ్య తన భాషతో సుదీర్ఘంగా చెప్పుకొచ్చాడు.

అదంతా సాంబయ్య వింటుండిపోయాడు.

భూషయ్యగారు పెద్దగా చదువుకోలేదు. రెండు మూడు సంవత్సరాలు బడికి వెళ్ళటం జరిగినా అవంత లెక్కలోవి కావు. మొదటి నుండి బడికంటే కూడా ఆయన్ని ఆకర్షించిన అంశాలు ప్రకృతీ. పశువులూ. వాళ్ళింట్లో ఎప్పుడూ పాడివుండేది. సూడిగేదెల్ని మేపుకు రావటంలో పశువులను కడగటానికి చెరువుకు తీసుకు వెళ్ళటంలో ఎప్పుడూ తను ముందుండే వాడు. చెరువులోపడి ఆ గేదెల్ని తళతళలాడేట్లు తోమేవాడు. అందుకోసం ప్రత్యేకంగా గడ్డి తీసుకుపోయేవాడు.

పశువుల చావిడి ఎప్పుడూ శుభ్రంగా వుండాల్సిందే ఈ పనిచెయ్యి అంటూ వాళ్ళ నాన్న ఎప్పుడూ చెప్పేవాడు కాదు. బడికి వెళ్తానంటే వెళ్ళమన్నాడు. ఆ తర్వాత బడి సాంతం మానుకుని గేదలు కాసే కుర్రాళ్ళతో తిరిగినా ఏమీ అనలా. గొడ్డకాడ బుడ్డాళ్ళందరితో కలసి ఆటలూ, పాటలూ అన్నీ.

బండి కట్టడం, వాటిని నడపటం. పొలం దగ్గరకు వెళ్ళటం భూమిని దున్నటం దమ్ముచేయటం. నారు పీకటం ఎరువులు చల్లటం మాసూలు చేయటం. ఈ పనులన్నింటివల్లా భూషయ్యలో ఓ గాఢమైన అనుభూతీ, నమ్మకం కూడా ఎదగటం ఆరంభించాయి.

ఆయన దృష్టిలో తమ ఇంట్లో పనిచేసేవారికీ తమతోపాటు పనిచేసే పశువులకీ తమకూ భేదంలేదు. ఈ ప్రపంచంలో ఆయనకు అత్యంత ఇష్టం అయినది భూమి. తనకు సంక్రమించిన భూమి ఓ ఎకరం ఉంటుంది. ఇప్పుడది రెండున్నర ఎకరాలు అయింది అలా కావటం వెనక తన శ్రమ ఉంది. భీముడులాంటి వారి శ్రమ ఉంది. వాటితోపాటు తమ పశువులదీ ఉంది.

అందుకే వాటి సంరక్షణపట్ల అంతగా ఆరాటపడతాడు. మానవుడూ, జంతుజాలం ప్రేమపూర్వకంగా, స్నేహపూర్వకంగా ఈ ప్రకృతిలో భాగం కావాలనటానికి ఆయన ఓ సజీవ ఉదాహరణ. అది ఎంతటిస్థాయికి చేరుకుందంటే తన ఒక్కగానొక్క కొడుకు విషయం గురించి నిజంగానే ఆలోచన తట్టదు.

తను బజారుకి వెళ్తాడు. అక్కడ చిన్న హోటలు ఉంది. అక్కడ కూర్చున్నవారందరూ ఏదో ఒకటి తింటుంటారు. పిలిచి పలకరిస్తుంటారు. అయినా కూడా తను జవాబు చెప్పి బయటకు వస్తాడు తప్పించి ఏదైనా తినాలనిపించదు. పక్కనే అద్దాలమాటున కనిపించే తినుబండారాల్ని చూసినా అదే దృష్టి. కానీ వంట్లో ఎంత బాగుండకపోయినా ఓపిక చేసుకుని లేస్తాడు. పశువుల కోసం.

అవును మరి. అవి పశువులు. వాటికి నోరులేదు. అవి నోరు తెరిచి అడగలేవు. తమ రక్తాన్ని పాలుగా మార్చి అందిస్తున్నాయి. తమ శ్రమతో భూమిని పులకరింపజేస్తున్నాయి. అలాంటివాటితో ఆయన ఏర్పరచుకున్న ప్రపంచంలోకి తొంగిచూస్తే తప్ప ఆయన అర్థంకాడు.

ప్రతిరోజూ తన పొలం తనకు కొత్తగానే కనిపిస్తుంది. అందులో ఎదిగి వచ్చే పంట చూసుకుంటే ఏదో తృప్తి. తను లెక్కలు కూడా చూసుకుంటే ఏదో తృప్తి. తను లెక్కలు కూడా చూసుకోడు. పంట చేతికందివచ్చాక డబ్బు మిగిలితే పూర్ణయ్యగారి దగ్గరకు వెళ్తుంది.

ఓసారి ఆయనే ఎప్పటినుండో లెక్కలు చూసి చెప్పాడు. "భూషయ్యగారూ డబ్బులు లెక్కచూద్దాం"

"అదేదో మీరో చూడండి"

"అదేంటి డబ్బులు ఏం చేద్దారని?" అన్నాడాయన.

"చేసేదేముంది. ఇంకోటి చేయటానికి నాకేం తెలుసు. భూమి కొనుక్కుంటా" అన్నాడు.

ఆయన చేతులమీదుగానే ఆ ఒకటిన్నర ఎకరం కొన్నాడు. అందులో కొంతభాగం ఆయన దగ్గర్నుండే అప్పు తీసుకున్నాడు. పంటలు వస్తున్నాయి. డబ్బుల విషయం పూర్ణయ్యగారికే తెలుసు.

వందరూపాయల కాయితం అనేకాదు. వెయ్యిరూపాయల కాయితం అయినా ఆ మహానుభావుడి కళ్ళకు గొప్పగా కనిపించదు. ఆయన దృష్టిలో అవి విలువలేనివి అంటే మారకపు విలువ అనికాదు.

ఆయనకి తన ఆరాటం తప్పించి తన బాల్యం, తనతోపాటు రక్తం పంచుకు పుట్టినవారూ, వీరంతా గుర్తుకు వస్తారా అన్నంత సందేహం కలుగుతుంది. ఆయన దృష్టిలో సాంబయ్య గురించి ప్రత్యేక ప్రణాళికలు ఏంలేవు.

"చదువుకుంటానంటే చదువుకుంటాడు. లేకపోతే నేను నమ్ముకున్నట్టు ఆడూ భూమిని నమ్ముకుంటాడు" అనుకుంటాడాయన. భూషయ్య మాట్లాడుతూనే ఉన్నాడు.

తులసమ్మకి ఎప్పుడు నిద్రపట్టిందో తెలియదు.

సాంబయ్య బడికి వెళ్తుంటే తులసమ్మ పిలిచి "బాబూ ఇదిగో" అంటూ పదిపైసలు చేతిలో వుంచింది. ఆ క్షణం సాంబయ్య కళ్ళలో కనిపించిన ఆనంద్మ బహుశా ఆమెకు ఎప్పటికీ మరపుకు రాకపోవచ్చు.

"కొనుక్కోమంటావా అమ్మా" అన్నాడు. అనుమానంగా.

"అందుకేగా.. ఇచ్చాను" అంది.

"మరి నాన్నకు చెప్తావా?"

"అయన్నీ నీకెందుకు? నువ్వు మాత్రం బాగా చదువుకోవాలి" అంది.

"మా అమ్మ మంచిది" అనుకుంటూ బడికి వెళ్ళిపోయాడు సాంబయ్య. తులసమ్మ కూడా ఈ రకంగా జీవించాలని ప్రత్యేకమైన ఆలోచనలంటూ లేవు. అసలు వారికి తీరిక లభించటమే తక్కువ. ఎప్పుడూ ఏదో ఒక పనిలో నిమగ్నం అయివుంటారు. ఉదయం అంతా వంటపనీ, ఊడ్చుకోవటం, అంట్లు తోముకోవటం సరిపోతుంది.

భోజనం చేశాక కూడా నడుం వాల్చరు. తులసమ్మగారింటికి రాట్నాలు తెచ్చుకుని కొంతమంది వస్తారు. తనేమో బియ్యంలో రాళ్ళు ఏరుకోవటమో, పీట వేసుకుని మినుములు చేయటమో, ఏ పిండి అయినా విసురుకోవటమో చేస్తుంటుంది. అసలు ఆమె ఎప్పుడూ చీపురు పట్టుకుని ఈ మూలనుండి ఆ మూలకు ఊడుస్తావుంటుంది.

ఆ ఇంటికి పెద్ద స్థలమే ఉంది. అదంతా ఊడవాలంటే నడుములు పట్టుకుపోతాయి. అయినాసరే ఉదయమూ, సాయంకాలమూ ఊడవాల్సిందే ఇంకా ఎక్కడైనా గడ్డిపరకలులాంటి వుంటే భూషయ్య ఊడుస్తాడు.

ఆ దొడ్లో ఓ పక్క పాదులుచేసి వంగ, బెండ విత్తనాలు చల్లాడు. ఇంక సారపాదు విషయం చెప్పే పనిలేదు. అది విరగ కాస్తుంటుంది. భూషయ్యగారే కోసుకుని అందరికీ ఇచ్చివస్తుంటారు.

"అయ్యా తినలేక చచ్చిపోతున్నాం. ఇంకెందుకు చాలు" అన్నా ఊరుకునేవాడు కాదు. తులసమ్మకి బట్టల విషయంలో ఆయనంత చాదస్తంలేదు. అలా అని ఆమె ఖరీదైన బట్టలు వేసుకోదు. తనకు ఉన్న బట్టల్ని మాత్రం శుభ్రంగా ఉంచుకుంటుంది.

వాళ్ళ ట్రంకు పెట్టెల్లో భూషయ్య పెళ్ళికి కుట్టించుకున్న చొక్కా ఆమె కట్టుకున్న పట్టుచీరా వుంటాయి.

ఆ ఇంట్లో ఓ మూలగా భగవంతుడి విగ్రహాలుంటాయి. వాటిలో వినాయకుడూ, ఆంజనేయస్వామీ ఇంకా మరికొందరు వుంటారు. అయితే నిత్యమూ పూజలు చేయటంలాంటిది ఆమె చేయదు. ఏ శ్రావణ శుక్రవారాలప్పుడో తలంటుకుని భక్తిగా నమస్కరిస్తుంటుంది.

భూషయ్యగారి విషయం అయితే ఇంక చెప్పే పనేలేదు. ఆయనకి దేవుడు చాలా తక్కువగా గుర్తొస్తాడు. ఏ పండగలప్పుడో మాత్రం ఇంటిదగ్గర ఉంటాడు. అప్పుడూ మంచమ్మీద కూర్చుని తులసమ్మతో ఏదో చెబుతుంటాడు. పొలం గురించి అడుగు..

"బాగానే వుంది. మరి చేతికి రావాలిగా" అంటాడు.

పిల్లవాణ్ణి గురించి అడుగు.

"ఆడా బడికయితే ఎల్తన్నాడు మరి" అనేసి "ఓయ్" అంటాడు.

పాడి గురించి అడుగు.

"ఏదో ఇత్తందిలే" అంటాడు.

ఇంకేమైనా అడిగినా ఇలాంటి సమాధానాలే వస్తాయి. అంతకుమించి తనేం అడగడు. అసలు అడగాలనిపించదు. తనను త్వరత్వరగా ప్రశ్నలు అడగటం పూర్తిచేస్తే ఇంక వెళ్ళిపోతానుగదా అన్నట్లుంటాడు. సాంబయ్య ఔట్ బెల్లులో అయిసుబండి దగ్గరకి వెళ్ళాడు.

"సాంబయ్యా అయిసు కొంటున్నావా?" అంటూ వచ్చాడో కుర్రాడు.

"అవున్రా. మా అమ్మ డబ్బులిచ్చింది."

"నాక్కూడా కొనిపెట్టరా"

"నా దగ్గర పదిపైసలే వుందిరా" అన్నాడు.

"రెండొస్తాయిగా" అంటూ తనే తీసుకుని కొనుక్కుని వచ్చి సాంబయ్యకి ఒకటి అందించి "చాలా బాగుందికదూ" అన్నాడు. సాంబయ్య అవునన్నట్లు తలూపాడు. ఆ తర్వాత ఆ పిల్లవాడు తన స్నేహితులందరితోనూ ఘనంగా చెప్పాడు.

"ఈరోజు సాంబయ్య నాకు అయిసు కొనిపెట్టాడు తెలుసా?" అంటూ.

సాంబయ్య కూడా అందరికేసీ గర్వంగా చూశాడు.

"సాంబయ్యా ఇకనుంచి రోజూ కొనుక్కుంటావా?" అన్నాడతను.

అప్పుడు సాంబయ్యలో మార్పు వచ్చింది.

"ఏమోరా? ఈ రోజయితే మా అమ్మ ఇచ్చింది" అన్నాడు.

సాంబయ్యలో కూడా ఓ ప్రత్యేకమైన గుణంవుంది. తను కూడా ఎటువంటి పరిస్థితులలోనూ గొప్పలు చెప్పుకోడు. తను ఎప్పుడన్నా బాధపడతాడు తప్పించి అది కప్పిపెట్టుకోవాలనే ఆలోచనే రాదు.

ఆ రోజు తమ క్లాసుకి మాస్టారు రాకపోతే సాంబయ్యా, ఇతర పిల్లలూ కూర్చుని కబుర్లు చెప్పుకున్నారు. ఒక్క సాంబయ్య మాత్రమే శ్రోతగా ఉండిపోయాడు. అందరూ అంత గొప్పగా చెప్పుకొచ్చారు.

"అసలు మా నాన్నయితే నాకు చాలా డబ్బులు ఇస్తార్రా. నేను అడక్కపోయినా సరే ఇస్తారు. అంతగా ఇవ్వకపోయినా సరే నేనే ఆయన జేబులో చెయ్యిపెట్టి తెచ్చుకుంటా"

"మా అత్తయ్య దగ్గరికి వెళ్తే చాలు రూపాయలు రూపాయలిస్తుంది. నేను కూడా రేపు సెలవులకి అక్కడికి వెళ్ళిపోతా"

"మా నాన్నేమో రాత్రిపూట నా దగ్గరే పడుకుంటాడు. బాగా చదువుకుంటే సైకిల్ కొనిపెడ్తానన్నాడు. ఇంక దెక్కి రయ్ రయ్‌మంటూ తొక్కుకుపోవటమే"

"మాక్కూడా ఇస్తావంట రా"

"అసలు నేను ఈ ఊర్లో ఏడోతరగతి అయిపోగానే ఈ ఊరునుంచి వెళ్ళిపోతా. ఎప్పుడయినా శెలవులప్పుడే వస్తా"

"నేనూ అంతేరా. మా మావయ్యావాళ్ళుకూడా నన్ను పంపించెయ్యమంటున్నారు. ఇక్కడయితే చదువు బాగా రాదు. పిల్లలు చెడిపోతారు. అని మా అమ్మకి చెబుతుంటే నేను విన్నాను."

సాంబయ్య అందరినీ చూస్తున్నాడు.

తనకూ అత్తయ్య వుంది. ఎప్పుడన్నా అత్త దగ్గరకు వెళ్తే..

"మీ అమ్మేం చేస్తందిరా సాంబయ్యా" అంటుంది. లేదా "ఓసారి కనపడమని చెప్పరా" అంటుంది.

అంతేగాక బళ్ళారి వెళ్ళిన వారి గురించి మాట్లాడదు. తన నాన్నకూడా అంతే. వాళ్ళయినా ఒక్కసారి వస్తే బాగుండుననిపిస్తుంది సాంబయ్యకి.

"అమ్మో అంత దూరం నుంచి రావటమే" అన్నప్పుడు.

ఎంత దూరం అయివుంటుందో అనే ఆలోచన కలుగుతుంది.

అయితే వారు రారు. అంతకుమించి భూషయ్య ఇంటినుండి కదలడు. ఇంక తులసమ్మ బాగుంటుంది అనుకోవటం ప్రారంభించాడు సాంబయ్య. అది లేదు.

"డాడీ..."

ఒక్కసారిగా ఉలిక్కిపడ్డాడు రావ్.

ఆలోచనా స్రవంతి తెగిపోయిందక్కడ.

ఎదురుగా తన కూతురు.

"రామ్మా" అన్నాడు.

తను మెల్లగా నడిచివచ్చింది.

"చెప్పమ్మా" అన్నాడు.

"కిందకు వెళ్దాం రండి డాడీ" అంది.

"నేను కొంచెం సేపు ఇక్కడే కూర్చుంటానమ్మా"

ఆ అమ్మాయి నాన్న దగ్గరగా వచ్చింది. రావ్ తన కూతుర్ని దగ్గరకు తీసుకున్నాడు.

"తాతయ్య ఎందుకు చచ్చిపోయాడు నాన్నా?" అంది.

జవాబు చెప్పకుండా తన బిడ్డ కళ్ళలోకి చూశాడు. ఆయన కళ్ళలో ఓ నీటిపొర మెరిసి మాయం అయింది.

"ఏమోనమ్మా రాత్రి కూడా బాగానే వున్నాడుకదా"

"అవును డాడీ. ఈరోజు ఉదయం లేచి మనవూరు వెళ్ళిపోతానన్నారు. నేను అదేం వీలుకాదు ఇంకా టెన్‌డేస్ వుండాలని చెప్పాను. తాతయ్య కాదు నేను వెళ్ళిపోవాలన్నారు డాడీ"

"అవునమ్మా ఆయనకి ఆ ఊరంటే ప్రాణం"

"ఆ ఊర్లో ఏముంది డాడీ"

"అక్కడ ఆయన పుట్టారు పెరిగారు. ఆడుకున్నారు. పనిచేశారు. ఆయనకు తెలిసింది ఆ ఊరే కదమ్మా. అందుకే ఆ ఊరంటే అంత ప్రేమ"

"డాడీ... మనుషులు ఊర్లను కూడా ప్రేమిస్తారా?"

"మీ తాతయ్యను చూస్తున్నావు కదమ్మా"

"మరి తాతయ్యతోపాటు నాయనమ్మ ఎందుకు రాలేదు డాడీ"

"రాలేదమ్మా. అక్కడ ఇంకా గేదలున్నాయి. అవి నాయనమ్మకి తప్పితే పాలు ఇవ్వవు. అందుకని ఎవరో ఒకరు అక్కడ వుంటారమ్మా" "అయినా డాడీ వాళ్ళంతా ఓల్డ్ అయిపోతున్నారు కదా. మన దగ్గరకొచ్చి ఎందుకు ఉండరు?" అంది ఆ అమ్మాయి.

"అదంతే అమ్మా.. ఈ హైదరాబాద్ విడిచి పెట్టి నువ్వు దూరంగా ఉండగలవా?"

"ఎందుకుండను"

ఆయనకు నవ్వు వచ్చింది.

"నిన్ను నాయనమ్మ దగ్గరికి పంపిస్తే ఉంటావా అమ్మా"

"డాడీ" అంది ఆ అమ్మాయి.

"చెప్పమ్మా"

"నాయనమ్మకు ఈ విషయం తెలియదుగా"

తిరిగి ఆయన ముఖంలో ఉద్వేగం చోటుచేసుకుంది.

కేవలం తలూపగలిగాడు.

"ఇప్పుడేం చేద్దాం నాన్నగారూ" అంది.

ఆయనకి దుఃఖం ఎగతన్నుకురాగా పక్కకు తిరిగి వెళ్ళాడు.

తిరిగి కిటికీ తలుపు తెరిచి చూశాడు.

ఎటు చూసినా భవనాలు నీలాకాశం నిశ్శబ్దం. మానవుడు సాధించిన ప్రగతికి గుర్తులు. కొద్దిసేపు అలా చూస్తూ నిలబడ్డాక తనలో ఉబికివస్తున్న ఉద్వేగాన్ని తనలో తాను దిగమింగుకోగలిగాడు.

"స్వప్నా ఏం చేస్తున్నావమ్మా" అంటూ వచ్చింది సులోచన.

"ఏం లేదమ్మా డాడీతో మాట్లాడుతున్నా"

"ఏమ్మాట్లాడుతున్నావు" అంది మెల్లగా. అప్పుడే ఫోన్ మోగింది.

రావ్ నడుచుకుంటూ వచ్చి అందుకున్నాడు.

"యస్..."

అటునుండి ఎవరో ఏదో చెబుతున్నారు. మౌనంగా తలూపుతూ వింటున్నాడాయన.

"అలాగే.. అలాగే" అంటూ ఫోన్ పెట్టేసి సులోచన ముఖంలోకి చూశాడు.

"ఎవరు?" అందామె.

"ఫ్రెండ్ ఫోన్ చేశాడు"

"పరిస్థితి బాగుండలేదంట. రెండు రోజులదాకా కర్ఫ్యూ ఉంటుందంటున్నారంటాడు"

"మరెలా?" అందామె.

ఎంత దాచుకుందామన్నా ఆమెలో ఆందోళన దాగటం లేదు.

రావ్ తల పంకించాడు.

వెంటనే ఫోన్ అందుకుని రింగ్ చేశాడు.

"గంగాధర్ కావాలి"

ఆయన లైన్లోకొచ్చాడు.

"గంగాధర్ వెంకట్ ఇప్పుడే ఫోన్ చేశాడు. పరిస్థితి బాగుండలేదంటున్నాడు. నిజమేనా?"

"అవును. పాత బస్తీలో అల్లర్లు దారుణంగా వున్నాయి. ఎంతమంది పోయారో లెక్కలేదు దిస్ బ్లడీ పొలిటీషియన్స్ నందరినీ వరసగా కాల్చేస్తే ఈ దేశం బాగుపడుతుందేమో" గంగాధర్ కంఠం ఆవేశంగా వణికింది.

"ఏమిటంత ఆవేశపడుతున్నావ్?"

"లేకపోతే ఏమిటి రావ్?" ఇప్పుడే నాకెవడో ఫోన్ చేసి చెప్పాడు.

"ఏమని?"

"సరిగ్గా ఈరోజు రాత్రి పన్నెండుగంటలకి ఈ ప్రాంతమంతా స్మాష్ చేస్తారంట"

"కంట్రోల్ రూముకి ఫోన్ చేశావా?"

"పుకార్లు నమ్మవద్దని జవాబు. మరి ఇప్పుడు ఏమిటి చేయటం?

"చేసేదేముంది. ఎలా అయినా సరే మనం నాన్న బాడీని మా ఊరు తీసుకువెళ్ళాలి"

"ఈ పరిస్థితుల్లో కుదురుతుందంటావా?" గంగాధర్ నిరాశగా అన్నాడు.

"నువ్వేమైనా చెయ్యి. ఇది జరిగి తీరాలి."

"కనీసం కర్ఫ్యూ పాస్‌లు ఇచ్చే సమయం కూడా లేదు. ఇదేదో కార్చిచ్చు రగిలినట్లు రగిలింది."

"అవును"

"కొద్దిసేపు నిశ్శబ్దం అనంతరం గంగాధర్ కంఠం వినిపించింది.

"నువ్వు మరీ సెంటిమెంటల్‌గా ఆలోచిస్తున్నావా రావ్"

"నో.." ధృఢంగా అన్నాడు.

"ఐయామ్ సారీ. ఇలా మాట్లాడాల్సి రావటం దురదృష్టకరమే. పరిస్థితులు మన చేతుల్లో లేవుకదా"

ఏది ఏమైనా ఆయన చివరి కోరికను తీర్చటం నా కనీస బాధ్యత. మనం ఏం చేయగలం అనేది అమ్మ ఆలోచించదు. కడసారి చూపుకు ఆమె నోచుకోకపోతే ఈ జీవితంలో ఆమె క్షమించదు"

"అయినా..."

''గంగాధర్ నాన్న శరీరాన్ని ఎలా అయినా సరే మా ఊరు చేర్చాలి. నిజమే. మా ఊరు కొన్ని వందలమైళ్ళ దూరంలో వుంది. నిజానికి అదో దూరంకాదు. ఇప్పుడు దూరమంతా ఈ నగరంలోనే వుంది. ఈ ఇరవై కిలోమీటర్ల దూరం. ఆ మాటకొస్తే అంత దూరం కూడా కాదు. కేవలం పది కిలోమీటర్ల దూరం అధిగమిస్తే చాలు. మనం గమ్యం చేరతాం''

''నిజమే. కానీ ఈ దూరంలోపే ఏమైనా జరిగితే''

''కీడెంచి మేలెంచమని పెద్దలు చెప్పారు. నువ్వు చెప్పేది నిజమే. కానీ నన్ను కూడా అర్థం చేసుకో. అర్థంలేని విశ్వాసాలకోసం అవి కూడా అందరివీ కాదు. ఏ కొద్దిమందో స్వార్థపరుల ప్రయోజనాల కోసం ప్రశాంతకర వాతావరణం బద్దలైంది. నాకిప్పుడు చాలా పట్టుదలగా వుంది. చాలాకాలం నాన్నను నేనూ అర్థం చేసుకోలేకపోయాను. ఇప్పుడు ఆయన చాదస్తుడుగా నాకు కనిపించటంలా. నా తండ్రిగా చెప్పటంలేదు. ఆయనకు తలవంచి అభివాదం చెయ్యాలనిపిస్తూంది''

''అఫ్‌కోర్స్... అఫ్ కోర్స్'' అవతలనుండి గంగాధర్ అంటున్నాడు.

''నీకు తెలియదు గంగాధర్. నాన్న ఈ రోజుకీ తన శరీరాన్ని పూర్తిగా కప్పుకోడు. ఎర్రటి ఎండలో కొన్ని దశాబ్దాలపాటు ఆయన శ్రమంతా ధారపోసి పంటలు పండించాడు. పదిమంది తింటుంటే ఆనందపడ్డాడు.

అతని జీవితాన్ని ప్రేమించాడు గంగా...ధర్'' కంఠం వణికింది.

''కంట్రోల్ రావ్.. ప్లీజ్ కంట్రోల్''

''నో.. ఐయామ్ నాట్ రావ్.. నేను సాంబయ్యని. భూషయ్యగారి సాంబయ్యని. నేను నిర్మించుకున్నవన్నీ కృత్రిమంగా కనిపిస్తున్నాయి. వాటే హెల్. ముక్కుపచ్చలారని బిడ్డల్ని కూడా కత్తుల్తో పొడుస్తున్నారంటే పండు ముసలివాళ్ళని కూడా నరుకుతున్నారంటే ఏమిటిది? ఎటు పోతున్నాం మనం''

గంగాధర్ హతాశుడై వింటున్నాడు.

''అందుకే నేను ఒకటే నిర్ణయించుకున్నాను. ఎలా అయినా సరే. నేను ఇక్కడినుండి బయలుదేరతాను. నాన్నను తీసుకెళ్ళటం కోసం నా ప్రాణాలు బలయినా ఐ డోంట్ కేర్. అసలు ఆయన్ని ఈ నగరం రమ్మని ఎందుకు బలవంతం చేశానా అని ఇప్పుడు సిగ్గుపడుతున్నా''

సులోచన తన భర్త దగ్గరకు వచ్చి ఏదో చెప్పాలనుకుంది. ఎప్పుడూ కనిపించని ఆగ్రహం తన భర్త కళ్ళలో ఈనాడు కనిపిస్తూంది. ఆయన మాటలు కూడా చాలా తమాషాగా వున్నాయి.

స్వప్న నిర్ఘాంతపోయి చూస్తోంది.

''ఓ.కె రావ్. నిన్ను నేను అర్థం చేసుకున్నాను. బాడీ చెడిపోకుండా చూడు. నేను గంట తర్వాత నీకు ఫోన్ చేస్తాను''

''బాడీకి ఏం కాదనుకుంటా. ఇప్పుడు సరిగ్గా పన్నెండు గంటలవుతూంది. నాలుగు గంటలకల్లా మనం ఇక్కడినుండి బయలుదేరగలిగితే బాగుంటుంది''

''ఐ విల్ ట్రై మై లెవెల్ బెస్ట్. రాత్రిపూటయితే చాలా కష్టం. రేపటికి పరిస్థితి ఇంకా వరస్ట్ కావచ్చు. అందుకే నేను గంటలో ఏ విషయం చెబుతానన్నాకదా''

"అలాగే ఎదురు చూస్తుంటాను" అంటూ ఫోన్ పెట్టేసి సులోచన కళ్ళలోకి చూశాడు.

"అంత అవసరం రాకపోవచ్చు. అంతగా అయితే మన ఫ్రిజ్ మొత్తం ఖాళీ చేయాల్సి వుంటుంది" అన్నాడు.

ఆమె తలూపింది.

"పదండి ఓసారి చూసి వద్దాం" అన్నాడు.

అందరూ మెట్లు దిగి వెళ్ళారు.

హాలు మధ్యభాగంలో నిద్రపోతున్న వ్యక్తిలా భూషయ్య పడుకుని ఉన్నాడు. ఆయనకింద మెత్తటి పరుపులు వేశారు. ఆయన శరీరం మీద తెల్లటి వస్త్రం కప్పారు. చూసేవారికి ఆయన మరణించినట్లుగా లేడు. విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నట్లుగా ఉంది.

ఆయన తలదగ్గర సాంబ్రాణి కడ్డీలు వెలిగించారు. అవి సువాసనను వెదజల్లుతున్నాయి. 'రావ్'ను చూడగానే వాళ్ళందరూ లేచి నిలబడ్డారు. ఓసారి తన తండ్రిని చూసుకున్నాక తిరిగి పైకి వెళ్ళిపోయాడు.

"స్వప్నా.. రామ్మా" అంటూ పిలిచాడు.

నిశ్శబ్దంగా అనుసరించింది.

పైకి వెళ్ళాక తనే మాట్లాడింది.

"డాడీ.. మా స్కూల్ బిల్డింగ్ గోడలమీద రాశారు."

ఏం రాశారమ్మా?"

"మతం మత్తుమందట. నిజమా డాడీ?"

"చూస్తున్నావు కదమ్మా"

"ఒక మనిషిని ఇంకో మనిషి చంపటానికి చేతులెలా వస్తాయి డాడీ"

"అలాంటి పనులు చేసేది పిరికివాళ్ళమ్మా. ఇంక మాటల్తో తాము ఎదుటివాడితో గెలవలేం అనుకున్నప్పుడు ఆ రకంగా వస్తారు"

"అది చాలా ఘోరం కదూ"

"అవునమ్మా"

"అలా చేసేవారికి అమ్మా, నాన్నా, పిల్లలూ వుండరా"

"ఎందుకుండరు? నువ్వు చెప్పావుగా. మతం మత్తుమందని. ఆ మత్తులో ఉన్నప్పుడు వాళ్ళు ఏమైనా చేస్తారు?"

"మతం అంటే ఏమిటి డాడీ"

ఆయన తన బిడ్డకేసి చూశాడు.

"నాకు తెలియదమ్మా."

"నిజంగానా? నిజంగా మీకు తెలియదా?"

"నిజంగానే తెలియదు. నాకే కాదు. ఈ దేశంలో చాలామందికి తెలియదు. మా మతం గొప్పది మా మతం గొప్పది అనేవారికి అసలు తెలియదు. వారికి తెలిసిందల్లా అధికారం మాత్రమేనమ్మా"

"డాడీ" అని అడిగింది.

"ఏమిటమ్మా?"

"డెడ్ బాడీని ఏం చేస్తారు? బరీ చేస్తారా?" తను ఏదో చెప్పబోయేలోగా తనే అంది.

"మన తమ్ముణ్ణి కూడా పూడ్చి పెట్టారుకదూ"

"స్వప్నా" సులోచన పిలిచింది.

స్వప్న అక్కడినుండి లేచి వెళ్ళిపోయింది.

"సాంబయ్యా ఇవాళ చేనుకాడికి వెళ్దాం" అన్నాడు భూషయ్య.

"నేను అన్నాలు వండి పంపిస్తాగా అప్పుడొస్తాడులే" అంది తులసమ్మ.

"సరే" అంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ రోజు మాసూలు చివరిరోజు పెద్ద కుండపెట్టి అన్నం వండింది. చిన్న స్టీలు టిఫెన్ నిండా నెయ్యిపోసింది. పాలతాలికలు చేసేటప్పుడు బెల్లం తరిగింది. సాంబయ్యకి తెల్లటి రంగులో ఉన్న ఆ బెల్లం చూడగానే నోరూరింది. తులసమ్మే కొద్దిగా తీసి చేతిలో పెట్టింది.

వంకాయలూ, ములక్కాయలూ వేసి దప్పళం పెట్టింది. పచ్చళ్ళూ, పెద్ద టిఫెన్ నిండా పెరుగూ, ఇంకా పండిన అరటికాయలు కోసుకురా. ఇంక బయలుదేరుదురుగానీ" అంది.

అవి కూడా తట్టమీద పెట్టుకున్నాక బయలుదేరారు. దారిలో సాంబయ్యను ఎవరెవరో పలకరిస్తూనే ఉన్నారు.

"ఏందిరా సాంబయ్యా చేనుకాడికి పోతన్నావా?"

"మా నాన్న రమ్మన్నాడు"

"ఈ రోజుతో మీ అయ్యకి మాసూలు పని అయిపోతుందిలే"

చేలగట్లమీదుగా నడుస్తుంటే వస్తున్న గాలీ, పొలాల్లో గుంపులుగా కనిపిస్తున్న మనుషులూ అక్కడక్కడా దర్శనమిస్తున్న వరికుప్పలూ చాలా ఆహ్లాదకరంగా ఉంది వాతావరణం.

తట్ట చూడగానే అందరూ పనులు ఆపేసి చేతులు కడుక్కుని వచ్చారు. "భీవుడూ" అంటూ పిలిచాడు భూషయ్య.

"అందరికీ ఇస్తర్లు వెయ్యండిరా మీ ఇద్దరూ "

"భూషయ్యగారూ చిన్నబ్బాయి గోరేందుకులెండి" అంటూ మొహమాట పడుతుంటే

"నువ్వట్టా కూకో ఎంకయ్యా" అంటూ తనే గారెలు అందుకున్నాడు. ఇంకో పక్కన పూర్ణాలు కూడా ఉన్నాయి.

"సాంబయ్యా నువ్వాటిని అందుకో" అంటూ అందరి దగ్గరికి వెళ్ళి వడ్డించటం మొదలుపెట్టాడు.

"గారలప్పుడే తినెయ్యబాకండి. పచ్చడి చేసి పంపిచ్చుద్ది. చూడరా ఆ నేతిగిన్నె పట్రా" అంటూ అరిచి ఆ తర్వాత తనే అందుకుని చాలు బాబూ అంటున్నా వినకుండా వడ్డించాడు.

"తులసమ్మగారి చెయ్యంటే చెయ్యి" అంటున్నారెవరో. సాంబయ్యకి కూడా ఓ ఆకు వేసి 'నువ్వూ తినరా' అంటూ వడ్డించాడు.

వారందరితోనూ కూర్చుని తింటుంటే వనభోజనాలకు వెళ్ళినట్లుగా అనిపించింది. అత్యంత తృప్తితో అక్కడివారందరూ భోంచేశారు. చేతులు కడుక్కున్నాక అందరూ తలోపక్కన నడుం వాల్చారు.

''భూషయ్యగారు నెయ్యి చాలంటే యింటేగా ఇంక ఈ పూటతో పనాపెయ్యటమే''

''అంటే రేపు కూడా తులసమ్మగారి చేతివంట తింటాడు కాబోలు'' అన్నాడో యువకుడు. అతను అయిదో తరగతివరకూ చదువుకుని, ఆ తర్వాత ఎందుకో తిరిగి పనులు చేసుకోవటానికే వచ్చాడు. వారందరూ మాట్లాడుకుంటుంటే భూషయ్యగారు భీముడితో కలసి భోజనం చేస్తున్నాడు. అయిపోయాక వచ్చి అన్నాడు.

''ఇంక లేద్దామా?''

''ఉప్పుడేగదండయ్యా తింది. మెతుకులింకా కడుపులో ఉన్నాయి''

''నీ ఇష్టం వచ్చినప్పుడు లేద్దాం కోటేసు'' అన్నాడాయన.

ఓ చోట కూర్చుని సాంబయ్యను దగ్గరికి పిలుచుకున్నాడు. ఏదో చెప్పాలని ఆరాటం ఉంటుంది. అయితే ఎలా చెప్పాలో అర్థంకాదు.

''అదికాదురా మనం పనిచెయ్యకుండా ఆళ్ళని చెయ్యమంటే చెయ్యరు. మనంకూడా వాళ్ళతోపాటు పనిచేత్తావుంటే చకచకా పనులు చేత్తారు'' అన్నాడు.

సాంబయ్య మాట్లాడకుండా నాన్నకేసే చూశాడు .

''ఇన్ని మాసాలనుండి పసిబిడ్డని పెంచు కున్నట్లు సాక్కొచ్చా. ఏదైనా చేతికొచ్చిందాకా మనదికాదు. ఈసారి రెండోపంట ఇత్తాలో మినుములు చల్లాలో'' అంటుంటే కోటేసు లేచి వచ్చాడు.

''భూషయ్యగారూ అబ్బాయిగారు బాగా చదువుకుంటున్నాడా?''

''ఆడ్నే అడుగు''

సాంబయ్య తలూపాడు.

''అబ్బాయిగోరికి పట్నంలో పెద్ద నౌకరీ దొరకాలయ్యగోరు'' అన్నాడు.

''ఈ తులసమ్మకి చెబితే గయ్‌మంటదిగాని నౌకరన్నాక ఎవుడో ఒకడికి తలకాయొంచాలిరా కోటేసూ''

''అదయితే నిజవే దొరా... అయినా కలకటేరు నౌకరయితే ఆయనగోరి దగ్గరికే అందరూ లగెత్తుతారు కదండయ్యా''

''కలకటేరు గానీ ఆడి బాబుగానీ ఆడిమీన ఇంకో మొగుడుంటాడు కోటేసూ''

''అయ్య..''

''అందుకే భూవిని నమ్ముకోవాల. మడిసికి రెండెకరాల చెక్కుంటే సరిపోదా కోటేసూ''

''సరిపోతుందండయ్యా''

''ఎవడిపని వాడు చేసుకు బతకాల. సాంబయ్యకూడా భూవిని నమ్ముకుంటే సరిపోలా?''

కోటేసు సంశయంగా గొణుగుతుంటే అన్నాడు.

''ఓయ్...''

"అది కాదులే భూషయ్యగోరు. అబ్బాయిగోర్ని సదువుకోనీండి. అది సరే బాబో.. గేదె ఈనుద్దని తులసమ్మగోరు అన్నారు" అంటూ మాటమార్చాడు.

తిరిగి భూషయ్యగారు తన ధోరణిలో తను పడిపోయాడు.

"అవును కోటేసూ ఇయ్యాలా రేపా అన్నట్టుంది."

"ఈసారి పెయ్యదూడయితే బాగుంటుంది"

ఏ దూడయితే ఏందయ్యా ఆటికి మనం చేసేదేవుంది. ఆటమ్మ దగ్గర పాలుకుడుస్తాయి. ఆటి తిండి అయి తింటాయి. ఏళకి కొంచెం వొళ్ళు కడిగి ఆటిముందు గడ్డి పడేస్తే చాలు. ఇంక లేద్దామా పొద్దు గూకిపోద్ది"

"లెగుద్దాం అయ్యగోరూ" అంటూ కోటేసు నిలబడి పెద్దగా కేకపెట్టాడు. సాయంకాలం నాలుగుగంటలు అవుతుందనంగా పొలంలో ధాన్యపు రాసి.. ఆ దృశ్యం ఎంతో అపురూపంగా ఉంది. సంవత్సరం పొడవునా తమ రక్తం ధారపోసి సృష్టించిన సంపద అది.

వాటినన్నింటిని గోతాల్లోకి ఎత్తారు.

బండి తయారయివుంది.

"ఏం బాబూ.. బండి తోలతావా?" అన్నాడు భీముడు.

నాకు రాదుగా" అన్నాడు సాంబయ్య.

"రాదంటే ఎట్టా నేర్చుకోవాలి. తొట్లో కూకోండి. నేను చూపిత్తా" అన్నాడు.

సాంబయ్య బండి ఎక్కి తొట్లో కూర్చున్నాడు. దాన్నిండా గడ్డిపరిచి దానిమీదో గోతాం పట్టా పరిచారు. భూషయ్యగారింకా ఎవరితోనో మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. కళ్ళాం దగ్గర చాకలాయనా, మంగలాయనా గోతాలు పట్టుకుని నిలబడి వున్నారు. అక్కడో మానిక కూడా వుంది. దాంతో ధాన్యం కొలిసి పోశాడు. కొలిచే ముందు గోతాంలో కొంచెం ధాన్యం వేసి ఆ తర్వాత కొలిచాడు.

"సరిపోయిందా?" అన్నాడు.

"అయ్య" అంటూ వాళ్ళు సంచుల మూతులు కట్టుకోవటం ఆరంభించారు.

ఆ చుట్టుపక్కల పరిగెలు ఏరుతున్న పిల్లల్లో కొందరు వచ్చి నిలబడ్డారు.

"మీ కీడ పనేంది" అంటూ కోటేసు వెంటపడ్డాడు.

"అయ్యగోరూ" అంటూ వాళ్ళింకా అలానే నిలబడితే "ఏందే. ఏ మాత్రం ఏరుకొచ్చా" అంటూ అడిగాడాయన.

"ఆ ఎన్నిలెండయ్యా. నూర్చుకుంటే అన్ని తాలు గింజలు నడువు లొంగిపోయినయిగాని గిద్దెడు గింజలు రాలా"

"అయితే నన్నేం చెయ్యమంటావే"

"నీ దయ దొరా"

"కోటేసూ.. ఆ పిల్లలందరికీ తలా సోలెడుపోసి పంపు"

"ఎందుకండయ్యగోరూ మీరూరుకోండి"

"పోనీలే కోటేసూ మనచేలో పరిగ ఏరుకున్నా ఏం దొరకదు. అయినా పండిందంతా మనదేనా? ఎవడికెంత చేరాలో ఎక్కడికి చేరాలో అక్కడికి చేరిపోద్ది" అంటూ వేదాంతం మాట్లాడాడు.

అంతా అయిపోయాక బళ్ళన్నీ బయలుదేరాయి. వెనకాల కర్రతో బయలుదేరి వచ్చాడు భూషయ్య. భీముడు బండితోలుతూ చెప్పాడు.

"ముందు నాకు బండితోలటం రాదు. వెలపటేదో. దాపటిదేదో చెప్పమని నన్ను పరాచికాలాడేవోరు. మనయ్యగోరు ఊరుకోరుగానీ మన దున్నల్ని పందాలకు తీసుకెళ్తే సిగదరగ ఆటికెదురేలేదు.

"పందాల్లో ఏం చేస్తారు?"

"బరువులేసి లాగిత్తారు. ఏది ముందు వెళ్తే అది గెలిచినట్టు"

"మరి నాన్న పందాలకి ఎందుకు ఒప్పుకోడు?" అన్నాడు సాంబయ్య.

"నోరులేని జీవాల్తో పోటీ ఎందుకంటాడు దొర. అయినా దున్నపోతులు బరువులు మొయ్యటాకేకదా పుట్టింది."

"అవును" అన్నాడు సాంబయ్య తనకు తెలియకుండానే.

ఆ చుట్టుపక్కల సంవత్సరానికో, రెండు సంవత్సరాలకో పందాలు జరుగుతుంటాయి. అందులో ఎడ్లపందాలూ ఉంటాయి. దున్నపోతుల్తో కూడా ఎప్పుడైనా జరుగుతుంటాయి. అందులో ఎడ్లపందాలూ ఉంటాయి. దున్నపోతుల్తో కూడా ఎప్పుడైనా జరుగుతుంటాయి. మొత్తం గ్రామీణులంతా ఆ పోటీలపట్ల ఎంతో ఆసక్తి కనపరుస్తారు. వారిలో వారికి పోటీలు జరుగుతుంటాయి. ఒక్కోసారి అవి పట్టుదలలుగా మారతాయి. అయితే సాధారణంగా గ్రామీణులు ఆనందించే పోటీల్లో ఇవి ఒకటి.

భూషయ్యగారికి మాత్రం ఈ పోటీలు ఏమాత్రం ఉత్సాహం కలిగించలేకపోయాయి. ఒకటి రెండుసార్లు అలాంటి పోటీలకు ఎవరి బలవంతం మీదనో వెళ్ళి ఆ తర్వాత చాలారోజులపాటు బాధపడుతుండిపోయాడు.

"ఏంటో ఎవడి వెర్రి వాడికానందవని అంతంత బరువులేసి పానం పోయేట్టు బాదితే గెలిచినట్టా ఎందుకంటా ఇయన్నీ"

ఆయన బండి తోలుతున్నప్పుడయినా సాధ్యమైనంతవరకూ వాటి వంటిమీద దెబ్బపడనీయడు. చెర్నాగోలు గాల్లో మోగాల్సిందే తప్ప వాటి శరీరాన్ని తాకదు. సామాన్యంగా చాలామంది బండినడక మరీ మెల్లగా వుందంటే వాటిని కొట్టకపోయినా తోక మెలిపెట్టడం, బూతులు తిడుతూ అదిలించటం చేస్తారు. బూతులు తిడుతూ అదలించటం చేస్తారు. భూషయ్యగారు అలాను చేయడు. మెల్లగా వాటిని బతిమాలుకునే రీతిలో నడుపుతాడు. అవికూడా ఆయన మనసు తెలుసుకున్నవిధంగా ప్రవర్తిస్తాయి. ఎప్పుడూ నడువనని మొరాయించవు. తనకు ఏ అభిప్రాయాలూ లేనట్లుగా, ప్రపంచంలో ఏ విషయం పట్టనట్లుగా కనిపించే తన నాన్న ఉద్యోగాల విషయంలోనూ, ఎడ్ల పందాల విషయంలోనూ ఏర్పరచుకున్న అభిప్రాయాలు సాంబయ్యను ఆశ్చర్యపరిచాయి. దారిపొడుగునా అడుగుతూనే వున్నారు.

"ఏయ్.. ఏ మాత్రం రాలినియి"

"ఓ పాతిక కాడికి అయ్యుంటాయి."

"ఫర్వాలేదు గానీ ఇంకో నాలుగయితే బాగుండేది. పురిగాని కడుతున్నావా?"

"పురా ఇంకేవన్నానా? తిండిగింజలకుంచుకుని ఒకిడతవి అమ్మితేగానీ కుదరదు. ఇంకా బాకీలుండిపోలా.."

"అవున్లే.. ధరడిగావా?"

"లేదే పూర్ణయ్యగారికి తెలుసుగా. అన్నీ ఆయనే చూసుకుంటాడు.."

ఇంటిముందు బండ్లు ఆగాయి. బస్తాలన్నీ ఓ మూలగా పేర్చారు. కొన్ని బస్తాలు ఇంటిలోపలి బల్లమీద సర్దించాడు.

తులసమ్మకి ఇంటికొచ్చిన ధాన్యం చూసుకున్నాక కళ్ళలో తృప్తి కనిపించింది. ఏ మాత్రం అయ్యాయని తనూ అడిగింది. ఇరవై ఎనిమిదిదాకా అయినట్లు చెప్పాడు.

"ఇంకా తాలూ.. తప్పా ఉంటయ్యిగా" అన్నాడు.

"సాంబయ్య ఏం చేశాడు?"

"ఆడేం చేత్తాడు. దిక్కులు చూశాడు. అట్టాకూకుండే బదులు ఆడూ వచ్చి పనిచేయిచ్చుగా" అన్నాడు.

"చాల్లే. నువ్వు చేస్తంటేనే ఇన్ని వడ్లొచ్చిపడతన్నాయి. అయ్యా కొడుకూ కూడా చేత్తే అయ్యన్నీ ఎక్కడ పోసుకుందాం"

"సర్లే దానికెట్టా వుంది" అన్నాడు.

"ఏమో ఈరోజు రేతికి నిద్రపోనిచ్చేట్టులేదు"

"ఒక్కరోజు నిద్రదేవుందిలేవే. ముందావనయితే బాగుంటది. దాని బాధ చూడలేకపోతున్నా" అంటూ వెళ్ళాడు.

ప్రసవవేదన అనుభవిస్తున్న నెలలు నిండిన గేద తన యజమానివంక దీనంగా చూసింది. భూషయ్యగారు వెళ్ళి తలమీదా, పొట్టమీదా చేతులువేసి నిమిరాడు.

"అయిపోతుంది, ఈ రోజు అయిపోతుందిగా" అన్నాడు ఉదరాన్ని స్పృశిస్తూ.. అట్లా ఆ పనీ, ఈ పనీ చేస్తుంటే సమయం ఎప్పుడు గడిచిందో తెలియదు. సాంబయ్య పుస్తకాలు ముందేసుకుని జోగుతున్నాడు.

"సాంబయ్యా పడుకుంటావా?" అంది తులసమ్మ.

"నేను నిద్రపోవటంలా" అన్నాడు సాంబయ్య.

"పొద్దున్నే ఎండలో తిరిగి వచ్చావు కదా. కళ్ళమీదకు చూడు నిద్రముంచుకు వస్తోంది. ఈరోజుకి పడుకోలే. రేపు చదువుకుందువుగానీ" అంది.

సాంబయ్య కూడా మాట్లాడకుండా లేచి వెళ్ళాడు.

పడుకోగానే నిద్రపట్టేసింది.

మామూలుగా రోజూ మెలకువ వచ్చే సమయానికి మెలకువ వచ్చింది. కొద్దిసేపు ఎవరి మాటలూ వినిపించలేదు.

"దాని బాధ చూడలేకపోతున్నానే చావిడంతా తిరుగుతుంది" అంటూ వచ్చాడు.

"అదంతేలే నొప్పులు వస్తున్నాయి. నువ్వొచ్చి ఇటు కూర్చో" అంది.

"నొప్పులొస్తుంటే ఎలాగే" అన్నాడు.

"పోనీ దానిబదులు నువ్వు కను" అందామె చిరాకుగా.

"ఏంటామాటలు కొంచెం లాంతరు తీసుకుని నువ్వురా" అని తిరిగి చావిడి దగ్గరకు వెళ్ళిపోయాడు.

సాంబయ్యకు కూడా లేచి ఏం జరుగుతుందో చూడాలనిపించింది. అయితే లేవాలంటే బద్ధకం వేసింది. మరి కొంచెం సేపటికి ఎలాంటి మాటలూ వినిపించకపోవటంతో తిరిగి నిద్రలోకి జారిపోయాడు.

ఆ గేద బాధ భరించలేక మూలుగుతుంది. మనిషి కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతం అయిపోయాడు. కొద్దిగా బయటకు వచ్చిన తలను పట్టుకుని గేదతోపాటు చుట్టూ తిరుగుతూనే వున్నాడు. అలా ఎంతసేపు తిరిగాడో లెక్కలేదు. ఎప్పటికో దూడ బయటకు వచ్చింది. దాన్ని జాగ్రత్తగా గడ్డిమీద పడుకోబెట్టాడు. ఆ తర్వాత అలానే కూర్చుని 'మాయ' వేసేదాకా ఆగి అది తీసుకువెళ్ళి పారేసి వచ్చాడు. ఆ దూడగోళ్ళు గిల్లాడు. ఇంకా ఏమేమో చేస్తున్నాడు. తులసమ్మ తన భర్తకేసి మంత్రించినదానిలా చూస్తోంది.

ఎవరితను? మొగమనిషేనా? కేవలం తమ సుఖం తప్పితే మాతృత్వాన్ని అందించటానికి స్త్రీపడే తపనను అర్ధం చేసుకునే తీరికలేని పురుషజాతికి చెందిన వ్యక్తా? కాదు.. కానేకాదు. జన్మనివ్వటంలోని మధురమైన అనుభవమూ, ప్రాణంపోయే బాధా తనకు తెలుసు. అయినా సరే ఈ అనుభవాలన్నీ ఉన్నా బొమ్మలా నిలబడిపోయింది.

ఎందుకాయన కళ్ళల్లో నీళ్ళు. ఎందుకా వ్యక్తి అంతగా తపించాడు. అతనికి వాసనలేదా? చీదర లేదా? జలదరింపు లేదా? అత్యంత క్రమశిక్షణతో పని పూర్తిచేసే డాక్టరా తను? ఎండలో, వానలో, చలిలో తన శరీరాన్ని నిరంతర బాధకు గురిచేయటం మాత్రమే తెలిసిన ఈ వ్యక్తిలో ఇంతటి అపురూప స్పందనలున్నాయా? ఇది పిచ్చా? చాదస్తమా? మాటలకందని గొప్ప భావమా? మనిషికీ, ప్రకృతికీ, మనిషికీ, జంతుజాలానికీ ఉన్న సజీవ సంబంధాల ప్రేరణా?

ఏమిటిది? ఆ పశువు ఎంత బాధననుభవించిందో తను చెప్పలేదు. కానీ తన భర్త బాధను తను చెప్పగలదు. తన బిడ్డను చూసి ఆ పశువు పొందే ఆనందమూ తను ఊహించలేదు. ఎర్రటి ఎండలకు నల్లబడిపోయి గడ్డం పెరిగిపోయిన తన భర్త కళ్ళలో మాత్రం గొప్ప సంపద కనిపిస్తోంది. ధన్యుడు.. అంతవరకూ ఖాయం. మానవజన్మగానీ పశువుల జన్మగానీ మరింకేమైనాగానీ..

ఇంకేమైనా అంటే అవును.. మొక్కలే తనే స్వయంగా పాదులు తీస్తాడు. విత్తనాలు నాటుతాడు. నీళ్ళు పోస్తాడు. తను నాటిన విత్తనాలు తమ మొదటి లేత ఆకుల్ని ప్రపంచానికందిస్తున్నప్పుడూ అంతే. ఆ మనిషి పులకరిస్తాడు.

ఉదయాన్నే లేచి పాలు ఇస్తున్నప్పుడు దూడ చెంగుచెంగున వెళ్లి మాతృమూర్తి దగ్గర ఆబగా పాలు కుడుస్తున్నప్పుడూ ఇదే ఆనందం. ఇదే అనుభూతి. ఒక్కసారిగా భూమంతా నెర్రలు విచ్చుకొని భూమి హృదయంనుండి ఉవ్వెత్తున దు: ఖం ఎగిసివడుతుందా అనుకున్నప్పుడు ఆ కళ్లు చిన్నబోతాయి. ఆకాశంకేసి దీనంగా, ఆశగా చూస్తాడు. చినుకువడితే భూమి పులకరిస్తుందో, లేదో తెలియదు. తను పులకరిస్తాడు.

తన నాగలితో భూమంతా చదునుచేసి తను చల్లిన విత్తనాలు మొలకెత్తి పచ్చదనాన్ని నింపుకుంటే, ఆ కళ్లలో వెలుగులెన్నో. ఎవరితను? భూమి పుత్రుడు? ఇతనికి తెలిసిందేమిటి? నిర్మలంగా ప్రేమించటం. ఎచటివాడు? ఏదేశంవాడు? ఏం చదివారు?

ఏమీ చదువుకోలా. ఈ భూప్రపంచంలో ఓ మారుమూల గ్రామంలో అత్యంత సాధారణ వ్యక్తి ... అతను నేర్చుకుందొకటే ... జీవితం కోసం జీవించటం ... జీవితంలోని అనుభవాన్ని ప్రేమించటం.

సాంబయ్య నడిచివచ్చాడు ఇంకేమాత్రం నిద్రపట్టని సమయంలో. అప్పుడు గడ్డితో తన చేతులు తుడుచుకుంటున్న నాన్న కనిపించాడు. ఆయన దగ్గరగా అమ్మ కనిపించింది.

ఈ ప్రపంచంలోకి అంతకుముందే ప్రవేశించిన ఓ ప్రాణి కనిపించింది. ఆ లేతహృదయంలో అవ్యక్తమైన ఆనందం కలిగింది. అది ఎందుకో ఆ క్షణం సాంబయ్య చెప్పలేదు. ఆ తర్వాతికాలంలోనే 'రావ్'కు అనుభూతం అయింది.

"మిస్టర్ రావ్ ... నా మిసెస్ కి ఎబార్షన్ చేయించాను "

" ఎందుకని? "

" మళ్ళీ ఆడపిల్ల "

" ఇప్పుడు నీకుంది ఒకటే ఆడపిల్లకదా "

"అవుననుకో. అయినా ఇప్పుడు మాకు మగబిడ్డ' కావాలి "

" అలా అని చెప్పి ... "

ఆ రోజంతా బాధ ... ఈ ప్రపంచం ఎంతగా మారిపోతుంది! జననమనే అద్భుత విషయాన్ని ఎంతో ప్రేరణతో ఆహ్వానించే చోటులోనాగరికత పెరిగిపోయాక ఇంత దారుణమా?

అయినా ఇద్దరు అమ్మాయిల్ని కూడా భరించలేరా? మరి తమ తండ్రులు అంతమందిని ఎలా కన్నారు? ఏ ధైర్యంతో కన్నారు? ఎలా పెంచారు? అలా అంటున్నామంటే అంతమంది పిల్లల్ని కనమనా? ఖచ్చితంగా కాదు.

అయితే ఓ జననాన్ని నిరోధించటం అంటే అది కూడా ... ఓహ్ ... దారుణం ... చాలా చాలా దారుణం.

మనిషి మారిపోతున్నాడు. బహుశా ఈ విషయం తన తండ్రికి తెలిస్తే ఎలాఉంటుంది?

అంతకుమించి ఓ రాత్రంతా ఓ పశువు కోసం తన తండ్రి ఆరాటపడ్డాడంటే తనచుట్టూ ఉన్న మనుషులు ఏమంటారు? ఆయన్ని ఎలా అర్థం చేసుకుంటారు?

ఆ క్షణం నవ్వూ ఏడుపూ, ఏకకాలంలో వచ్చాయి. అప్పుడే ఏదో పుస్తకం కనిపించింది రావ్ కి.

" సైన్స్ అండ్ టెక్నాలజీ "

ఎక్కడికి? ఎవరికి?ఏ అగాధాల్లోకి పయనం? తిరిగి ఆలోచనలను తెంపుతూ ఫోన్ రింగయింది. ఫోన్ అందుకున్నాడు సాంబశివరావ్.

"అవును ... నేనే మాట్లాడుతున్నా"

" గంగాధర్ ఫోన్ చేసి పెట్టాడు. ఐయామ్ వెరీసారీ ... "అవతలనుండి కంఠం వినపడుతూంది. ఆయనే అడిగాడు

" అసలు ఎలా జరిగింది? "

" అదే మాకు అర్థం కావటం లేదు. ఈ రోజు ఉదయంకల్లా ఎటువంటి పరిస్థితుల్లోనూ వెళ్తానన్నారు. ఎంత సేపటికీ లేవకపోయేసరికి అనుమానం వచ్చింది. లేపాం. ఆ తర్వాత తెలిసింది "

" హార్ట్ ఎటాక్ లాంటిది వచ్చుంటుందా? "

" అదేనని నాకు అనుమానం "

" ఇంతకుముందు అలాంటి సంఘటనలు ఐమీన్ ఎప్పుడైనా వచ్చిందా? "

" అదేంలేదు ... బహుశా ఇదే మొదటిసారి "

" మీ ఇంట్లో ఇలాంటివి ఇంతకుముందు జరిగాయా? "

" నో ... ఆయన ఇప్పటికీ తన పనులు తాను చేసుకొంటాడు. నాకు తెలిసినంతవరకూ కనీసం చీది ఎరగడు. ఆయనోపాటు ఈ రోజుకీ మనం నడవలేం. మరి ఎందుకిలా జరిగిందో నాకు అర్థంకాలేదు "

" ఐయామ్ వెరీ సారీ రావ్ ... ఇలాంటినమయంలో జరగటం నాకు చాలా బాధ కలిగిస్తుంది. ఇంకా నయం. ప్రస్తుతం ఫోన్లు పనిచేస్తున్నాయి. అవి కూడా పనిచేయకపోతే ఏం జరుగుతుందో. నిన్న సాయంకాలందాకా

ఏంలేదు. ఆరుగంటలకి నేను సికింద్రాబాద్లో ఉన్నా. అప్పటికే గొడవలు జరుగుతున్నాయనుకుంటా ... జనంలో ఏదో ఆందోళన కనిపించింది. పోలీసులు కూడా చకచకా రోడ్లమీదకొచ్చేశారు. మనవరికి ఫర్వాలేదనుకో. ఏరోజుకారోజు పొట్టపోసుకునేవారి పరిస్థితి ఏమిటి?

డెలివరీ కేసులుంటాయి. అర్జెంటు కేసు లుంటాయి– ఇవన్నీ ఎలా? "ఆయన చెప్పుకు పోతున్నాడు.

సాంబశివరావు మౌనంగా వింటున్నాడు. ఆయన చెప్పిందంతా విన్నాక అన్నాడు–

" ఏంచేద్దాం. ఇవన్నీ మనం భరించాలి. అనలు ఇలాంటి పరిణామాలు రాబోతున్నాయని సూచనలు కనిపిస్తూనే వున్నాయి. మనం నిర్లక్ష్యం చేశాం. ఇదంతా ఎవరో చూసుకో వాలనుకున్నాం. మరి ఈరోజు ఆక్రోశిస్తే లాభం ఏముంటుంది? "ఖచ్చితంగా అన్నాడు.

" అది సరే ఇప్పుడేమిటి చెయ్యటం? "

" చేసేదేముంది. నాన్న శవాన్ని మా ఊరు తీసుకుపోవాలి. గంగాధర్ ఆ ప్రయత్నంలో ఉంటానన్నాడు. అతని ఫోన్ కోసం చూస్తున్నా "

"రిస్క్ తీసుకుంటున్నారు"

“తప్పదుకదా"

“ఏమైనా జాగ్రత్త. మీరు వచ్చాక ఫోన్ చేసి చెప్పండి"

"అలాగే"

“మీ అమ్మగారికీ, మీ కుటుంబానికి నా సానుభూతి. మీరు ధైర్యంగా ఉండండి. అమ్మకు ధైర్యం చెప్పండి– ఉంటా"

ఫోన్ పెట్టేశాడు.

“ఎవరు?" వాకిట్లో నిలబడిన సులోచన అడిగింది.

“రాజారావుగారు ఫోన్ చేశారు. ఆయనకి గంగాధర్ చెప్పాడంట" అన్నాడు సాంబశివరావ్,

“గంగాధర్ గారి ఫోన్ రాలేదుగా" అంది.

“రాలేదు" అన్నాడు.

సులోచనకు చాలా ఆందోళనగా వుంది.మరీ ముఖ్యంగా తన భర్త మానసిక పరిస్థితిపట్ల ఆమెకు అంతులేని వేదన కలుగుతుంది.

ముందసలు ఉదయంనుండీ ఆయన గంభీరంగా ఉన్నతీరే ఆమెకు ఆశ్చర్యానికి కారణం.

"అమ్మా ... పెద్దాయన లేపినా లేవటంలేదు" అంటూ వచ్చి చెప్పింది పనిమనిషి

ఎందుకో అనుమానం వచ్చింది. అప్పటికిరెండు రోజులనుండి వెళ్లిపోతానంటూ గొడవ“వెలురుగానిలే మావయ్యగారూ" అంది.

ఈ నడుమే కారుని రిపేర్ల కోసం గ్యారేజ్ కి పంపించారు. అది వస్తే దానిలో పంపించాలని అనుకున్నారు. అది ఈ రోజూ రేపూఅంటూ ఆలస్యం జరిగిపోతూనే ఉంది.

“నాకు కారెందుకమ్మా ... బస్సులో ఎలాగా?” అన్నారు.

“అదేంకాదు. మీ అబ్బాయి కార్లోనేపంపించాలంటున్నారు"

“ఆడికేంటి సంపాయిస్తన్నాడుగా ... అట్టానేచెబుతాడు. నేను కారుల్లో కూకుంటే నవ్వరంటమ్మా”

“ఎవరు మావయ్యగారూ నవ్వేది? అది మీఅబ్బాయి కారు. ఆయన స్వయంగా సంపాదించి కారు కొనుక్కున్నారు. ఇందులో ఒకరునవ్వటానికేవుంది? "అంది.

“నీకు తెలియదమ్మా. ఇక్కడంటే అందరూ కారుల్లో తిరుగుతున్నారు. మరి మేవంతా కాల్లకి సెప్పుల్లేకుండా నడిచినోల్లం. చేతిలోకర్రుంటే చాలు. ఎంత దూరవైనా నడుచుకుంటూ పోటమే. అలాంటోడ్ని కారులెక్కిపంపిత్తానంటే ఊర్లో నవ్వుతారు మరి "అన్నాఆమెకి కూడా ఆయన ఛాదస్తానికి నవ్వువచ్చింది.

“ఊరు నవ్వటమేంటి? మీ అత్తే నవ్వుద్ది. ముసలాయనా నీకు సోకులు కావాలా అంటూ. ఇప్పటికేఊళ్ళో ఏవనుకుంటున్నారో తెల్సా? "అని ఆగాడు.

“ ఏమనుకుంటున్నారు మావయ్యగారూ "

“ భూషయ్యా ... నువ్వు ఇన్ని ఏళ్లపాటు రెక్కలు ముక్కలు సేసుకొని సంపాయించకపోయావు. నీ కొడుకు చూడు చిటికెలో సంపాయించాడు. ఆడి దగ్గర మంతరదండంఉందా అనడుగుతుంటారు "

“ మీరేమంటారు? "

“ నేనే వంటానమ్మా. ఆడిదగ్గర ఏవుందో. ఆడిదగ్గరకి ఇంత డబ్బులు ఎట్టా వచ్చాయో నాకు తెలవదు. ఆడ్ని నేను ఆడగలా అడగనుకూడా. ఆడు ఏంచదివాడో, ఎన్ని మారుకులువచ్చినయ్యో నాకు తెలవదు. అంతా ఆడూతులసమ్మా చూసుకున్నారు. ఆడేం అడిగినా తులసమ్మనే. ఆడికి డబ్బులు కావాలంటే అదే చెప్పేది. నేవెల్లి ఆ పూర్ణయ్యగారిని అడిగేవోణ్ణి ...

ఆయనిచ్చింది తీసుకొచ్చి దాని చేతుల్లో పెట్టే వాడిని. అంతటితో నా పనయిపోయిందన్నమాట "

" మీ అబ్బాయిని గురించి మీరేం అనుకుంటున్నారు? "అంది. సులోచన కుతూహలంగా.

భూషయ్యగారు కోడలి ప్రశ్నకి కొంచెం ఇబ్బంది పడ్డాడు.

“ అనుకుంటానికేం వుందమ్మా ... ఆడూనేనూ ఎక్కువ మాట్లాడుకోంగా. సిన్నప్పటినుంచీ అంతే. మా నాయనతో కూడా అంతే. నేను పొలంపనులకి పోతంటే ఆయనే వనుకున్నాడోగాని నన్నేవనలా, మరి సాంబయ్య కూడా

బళ్లోకి పోతానంటే నేనూ ఏవనలా, ఆడికికళ్లనిండా నీళ్లుంటాయి. గట్టిగా ఏవన్నాఅంటే బొటబొట కారిపోతాయి"అన్నాడు.

“మీ మనవరాలు మిమ్మల్ని వెళ్లనీయనూఅంటుంది. దానికి నాయనమ్మా, తాతయ్యాకావాలంట "అంది.

" చిన్నపిల్లకాయకదా. అట్టాగే అంటది. రేపుమనువు చేసుకొని ఎత్తే అమ్మా వద్దు ... బాబూ వద్దు "అని నవ్వాడు.

“ఈ మాటలు విందంటే మీ మీదపడి గోలచేస్తుంది "

“ దానిగోల భరించలేక వచ్చాగా ... నాలుగురోజులున్నా. ఇంతవరకీ తులసమ్మని యిడిసిపెట్టి వుండలా ... గొడ్డూ గోదా ఎట్టా వున్నాయో మరి. నాకింక గాలి తిరిగింది. అసలు ఇంటికాడ ఆళ్లంతా ఎట్టా వున్నారో నూనుకోవాలి.

అందుకే నామాట విను. నేను పొద్దున్నే లేచిబస్సుకి ఎల్లిపోతా. మళ్లీ వత్తాగా ... ఈసారినేనూ తులసమ్మా వత్తాంగా"

“మీరేం రారు. అందులోనూ మీరిద్దరూకలిసి అసలు రారు. ఇక్కడ మమ్మల్ని అందరూ అడుగుతున్నారు. ఎందుకని మీ మావగారూ, అత్తగారూ మీ దగ్గరికి రారు? మీకేవైనాతగాదాలున్నాయా అని"

" ఉన్నాయని చెప్పకపోయావా? "అన్నాడాయన.

“ అందరూ వెనకాల నన్నే అనుకుంటారు మీరు రావటం నాకు ఇష్టం వుండదేమోనని "భూషయ్యగారు నవ్వేరు.

"ఎవరేమనుకుంటే మన కేంటమ్మా. అయినా ఈ వంట్లో ఇంకా ఓపికుంది. ఓపికున్నంతవరకూ మనిషి పనిచేసుకు బతకాలి. ఈ ఓపిక కూడా అయిపోయి మంచంలో పడ్డావనుకో అప్పుడెటూ మీ దగ్గరకు రావాల. అప్పుడు నువ్వొద్దన్నా కుదరదు. అంతదాకా మాకు అక్కడుంటేనే బాగుంటది "అన్నాడు.

“అయినా ఇంక మీరు దగ్గరుండి వ్యవసాయం చేయించటం అనవసరమండి. కౌలుకిచ్చేస్తే బాగుంటుంది. అంతగా అయితే ఓగేదెని ఉంచుకుని మిగతావాటిని అమ్మివేయమని ఆయన అంటున్నారు. ఈ వయసులో ఖాళీగా కూర్చుని కృష్ణా రామా అనుకుంటే సరిపోతుందికదా ”అంది.

భూషయ్యగారు మాట్లాడకుండా“ సరిపోతుంది ”అన్నాడు.

మరి ఇంత త్వరగా తను తన ఊరికిశాశ్వతంగా ప్రయాణం చేయగలడని తనుఊహించలేదు. ఎలా ఊహిస్తుంది? మనిషి చక్కగా తిరుగుతున్నాడు. హాయిగా తింటున్నాడు. వేళకు నిద్రపోతున్నాడు. ఇలా జరుగుతుందని ఊహించటానికి తనకు ఎలాంటిఆధారాలు కనిపించలేదు.

రాత్రంతా ఆయన గురించే మాట్లాడాడాయన.

వారిద్దరి సంబంధం కూడా చాలా తమాషాగా వుంటుంది. ఇద్దరూ ప్రత్యేకమైనవారే. రాగానే ఆయన అడిగింది

“ ఎప్పుడొచ్చావ్ నాన్నా? ”అని.

“ ఇప్పుడేగా వత్తన్నాం ”

“ అమ్మ బాగుందా? "

“ ఓయ్. ”అన్నాడు సరిగ్గా వినవడక,

“ అమ్మ ఆరోగ్యం ఎలా వుంది? "

“ బాగానే వుంది "

“ అమ్మని కూడా తీసుకురాకపోయారా? ”

“ అదెట్టా వచ్చుద్దిరా .... "

“ ఏమవుతుంది .... తాళంవేసి రావలసింది "

“ ఇప్పుడు కాదులే ”

అంతటితో ఆ సంభాషణ పూర్తయిపోయింది. రాత్రి తనే అడిగింది.

“ఇంకా ఆ పొలంపనులు ఆయన చేయటం ఎందుకండి? అసలా పొలం అమ్మేస్తేసరి" అని.

“కొంపతీసి ఈమాట ఆయన్తో అన్నావేంటి?" అన్నాడు.

“లేదు ... మీతోనే అంటున్నా"

"మంచిపని చేశావ్. ఆయనకి ఆనందం కలిగించే విషయం అది. పొలంలో ఎంత పండుతుంది? అది లాభమా? నష్టమా? ఈ లెక్కలు ఎప్పుడూ వేసుకోలా, చాలామంది మా ఊర్లో రకరకాల వంటలు వేసేవారు. ఈయనిది మాత్రం ఒకటే ధోరణి. ఆయన జీవితకాలంలో సంపాదించింది లేదు. ఒకప్పుడు రెండున్నర ఎకరాలదాకా చేశాడు. తిరిగి అది ఎకరంన్నర అయింది. అయినా బాధపడేవాడు కాదు. ఒక్కోసారి వానలు కురిసీ, కురవకా చాలా నష్టాలు వచ్చేవి. అయినా కూడా 'మనకు అనుకునేవాడు తప్పించి ప్రాప్తం లేదు"

ఇంకేం అనేవాడు కాదు. మా ఊర్లో చాలామంది ఉన్నారు. నాలుగు బస్తాలు ఎక్కువ పండితే వాళ్లెంత గొప్పలు చెప్పుకుంటారో ఏదన్నా జరిగి నష్టం జరిగినా ఆ గోల గోలకాదు. మరాయన మనసులో ఏముంటుందోమనకు తెలవదు. కడుపులో విషయం అంత త్వరగా బయట పెట్టడు.

అసలాయన ఓ ఫిలాసఫర్ అనుకుంటా. తను ఏంతినేది ... ఏం చేసేదీ అసలు పట్టించుకోడు. అయితే ఎవరైనా తింటుంటే మాత్రం ఆ కళ్లలో ఎంతో ఆనందం కనిపిస్తుంది. ఆయన పొలంపని చేస్తున్నా పంటలు పండిస్తున్నా

అదంతా తన తోటి మనుమల కోసమని అనుకుంటాడనుకుంటా. అక్కడిదాకా ఎందుకు మా ఊర్లో చాలామంది పాడిగేదల్ని మాత్రంఉంచుకునేవారు. అది కట్టడం మొదలైతే ఇంక మేపటం ఎందుకనే ఆలోచన. వాటిని ఆమ్మేసి వేరే పాడిగేదలు కొనుక్కునేవారు. మొదటినుండి ఆయనకి వ్యాపారదృష్టి లేదు.వ్యవసాయంలోగాని ... వాటి విషయంలో గాని”

“మరి అమ్మగారు ఏమీ అనేవారు కాదా? "

“ ఏమీ అననట్టే ... ఏమన్నా అన్నా ఆయనంత పట్టించుకోడు. అసలు పల్లెల్లో ఏమైనాఅనటం కూడా ఏదో ఒకటి అనాలనే అంటారు. నాన్న చేసే పనులన్నీ అమ్మ ఆమోదించేది.

ఒక్క నా చదువు విషయంలో మాత్రమే ఆమె పట్టుబట్టింది. అంతకుమించి ఆయన్ని వ్యతిరేకించింది లేదు "

"ఎప్పుడూ వాళ్లిద్దరూ తగాదా ఆడుకోలేదా? "

" తగాదానా? ఏమో నాకు గుర్తులేదు. అదసలు తగాదా కాదు. ఇద్దరూ ఇద్దరే అర్ధరాత్రి కూర్చుని మాట్లాడుకుంటారు. ఇప్పటికీ అంతే అనుకుంటాను. పైకి చెప్పరుగానీ ఒకరంటే ఒకరికి ఎంత ప్రేమో. అయినా వారికి పోట్లాడుకునే తీరిక ఉండొద్దూ? "

" అంతలావు పని ఏముంటుంది. బాబూ "

"సులోచనా ... పనికల్పించుకోవాలేగానీ ఎప్పుడూ వుంటుంది. అది వాళ్లకి ఆనందం కలిగిస్తుంది "

"పనిలో అంత ఆనందం ఉందంటారా?" అంది సులోచన.

"ఉండేవుండాలి. లేకపోతే ఆయన ఎందుకంతగా శ్రమించాలి. డబ్బుల కోసం అయితేఅవసరం లేదు. తన పిల్లలకోసం అయితే అవసరం లేదు. రేపు తను సంపాదించకపోతే మనం చూడం అనే దిగులులేదు. మరిఎందుకు పనిచేయటం అంటే అందులోఆయనకు అనిర్వచనీయమైన ఆనందం లభిస్తుందికదా"

" అవునండి ... నిజంగా మావయ్యగారు అద్భుతమైన వ్యక్తికదూ "అంది సులోచన.

" ఆయన నా కన్నతండ్రి. మరి అలా ప్రశంసించవచ్చా అనేది నాకు తెలియదు. ఈదేశంలో ఆయనలాంటివారు అరుదైపోతున్నారు. మనం ఏమాత్రం గౌరవించని, గుర్తించనిశ్రమలో వారు సేదదీరటం గొప్ప విషయమే "అన్నాడు సాంబశివరావు.

అతను ఇంకా చెప్పుకుపోయాడు." ఆయన నాస్తికుడు కాదు. అయితే ఆయన్ని మించిన నాస్తికుణ్ణి నేను చూడలేదు. ఎప్పుడూ భగవంతుణ్ణి గురించి స్మరించటంగానీ, మాకు ఇదివ్వు బాబూ అని కోరటంగానీ నేను చూడలా. అలా అని చెప్పి

ఆయన దేవుడు లేడని కూడా చెప్పలా. ఆయనవని ఆయనది. ఆయనకు కావలసిన ప్రశాంతత, తృప్తి, అన్నీ ఆయన శ్రమ ద్వారానే లభిస్తున్నప్పుడు భగవంతుడి గురించి ఎదురుచూడాల్సిన అవసరం ఏమిటి? "

" అంటే అలా ఎదురు చూసేవారందరూతమకు దూరం అయినవారేనా? "అంది.

"అలా అని కాదు. వారు భగవంతుడినుండి ఏదో ఆశిస్తున్నారు. కనీసం ప్రశాంతత ఆయన్ని స్మరించుకుంటే అలాంటి భావం కలుగుతుందనుకుంటే అలా చేయటాన్ని మనం అర్ధం చేసుకోవచ్చు. అలాగే నాన్నని కూడా. సాధ్యమైనంతవరకూ ఆయన ఇప్పుడు తన పనులు తగ్గించుకుంటే బాగుంటుంది. ఎందుకంటే ఇదివరకున్నంత ఓపిక ఇప్పుడు ఉండదు. ఆ తర్వాత ఆయన ఇష్టం "

అలాంటి మనిషి తెల్లవారేసరికి తమ కళ్ల ముందుమరోస్థితిలోవున్నాడు. ఆయన జీవితమే ఓ పాఠం అయివుంటుంది. మరణం రావటాన్ని మనుషులు ముందుగా ఊహించలేకపోతున్నారు. మరెందుకనో ఆయన పని

మనుములతో ఆ విషయమూ ముచ్చటించటం యాదృచ్చికం అయితే కావచ్చు. వారందరూ మరికొన్నిరోజులు ఇక్కడే వుండిపొమ్మని అడిగితే,

అందుకాయన " లేదు ... లేదు ... ఎల్లిపోవాలి. నేనిక్కడ నచ్చిపోతే ఎట్టా? "అన్నాడు.

"అంటే ఎందయ్యగారూ ... ఈ ఊర్లో మనుమలు .చచ్చిపోవటంలేదా? "

" ఎందుకు చచ్చిపోరు? "

" మరెందుకలా అంటన్నారు "

" ఇక్కడ నేను సచ్చిపోతే తులనమ్మ లేదు ఇంకా మా ఊర్లో మా వదినుంది. మా అక్కయ్యుంది. ఆల్లందరూ కడసారి చూపు చూనుకోవద్దూ "

"ఆయన్నీ మనకి తెలవవుగా అయ్యగారూ "

" అందుకేగా ఎల్లిపోవాలనుకుంటుంది. నేను నచ్చిపోయాక మా వాళ్లంతా చూడాలి. నేను మా ఊర్లోనే ఈ కట్టెను విడిచి పెట్టాలి " అన్నాడు.

ఈ సంభాషణ గురించి తనకు చెబితే వారిని చివాట్లు పెట్టింది కూడా. మరణం తమ ఇంట్లో ఓ శాపం .. తమకు అత్యంత ప్రీతిపాత్రమైన తమ ముద్దులబిడ్డ ను కబళించింది మృత్యువే.

ఆమెకు తన బిడ్డ గుర్తుకు వచ్చి ఒక్కసారిగా కదిలిపోయింది.

భూపేష్.. అయిదు సంవత్సరాలపాటు తమను అలరించి, తమను తన ఆటపాటలతో, పసితనంలో సేదదీర్చి ఓ జ్ఞాపకంలా మిగిలిపోయిన తన బిడ్డ ...

ఆమె మెల్లగా లేచి వెళ్లి గోడకేసి చూసింది.

నవ్వులు చిందిస్తూ భూపేష్ ... ఆ పటానికి వేలాడుతున్న దండ ...

"మా నాన్న పేరుని స్ఫురించేలా ఉండాలి.ఏం పెడదాం ... ఆలోచించు" అన్నాడు తన భర్త.

"మీ ఇష్టం ... నేను ఏ పేరు పెట్టాలనుకోలేదు"

"అయితే ... భూపేష్ అందాం. అందులో మొదటి అక్షరం నాన్న పేరు సూచిస్తుంది."

" బాగానే వుంది "

తమ భూపేష్ తను నవమాసాలు మోసిజన్మనిచ్చాక ఇంక స్వప్నా, భూపేష్ లు చాలు అనుకొని ఆపరేషన్ చేయించుకున్న అనంతరం ఇలానే ఎందుకో తెలియకుండా అర్థం కాకుండా ... అంతర్ధానం అయిపోయేడు.

అప్పటివరకూ తన భర్త గురించిన ఆలోచనల్లా మారి తన బిడ్డమీదకు, ఆ జ్ఞాపకాల్లోకి ఆమె జారిపోయింది.

ఎదురుచూస్తున్న ఫోన్ వచ్చింది గంగాధర్ నుండి.

అతను ఏమైనా సాధించగలడు. ఆ నమ్మకం సాంబశివరావుకి ఉంది. అతనికి వివిధరకాల పరిచయాలు ఉన్నాయి. రాజకీయ నాయకులనుండి, పోలీసు అధికార్లదాకా.

కవులనుండి సినిమాతారల వరకూ. ఆయనకు చాలా పొలాలున్నాయి. రకరకాల కంపెనీ ల్లో వాటాలున్నాయి. అతనికి డబ్బు సంపాదన కంటే మిత్రులతో గడవటంలోనే ఆనందం వుంది.

"మరీ ఈ నగరానికొచ్చాక జీవితాన్ని మిస్ అవుతున్నాం" అంటుంటాడు.

"నాకున్నదేదో నాకుంది. ఇంకసంపాదన గురించి నేను ఆరాటపడటం లేదు. కనీసం ఇప్పటినుంచయినా అర్థవంతంగా జీవించాలి" అంటాడు.

"అర్థవంతంగా జీవించటం అంటే ఏమిటి?" అంటారు. అతని మిత్రులు.

"ముందు కొన్ని తపనలనుండి మనం బయటపడాలి. మనం మన కుటుంబ సభ్యుల్లో ఎంత సేపు కాలం గడుపుతున్నాం? వ్యాపార విషయాలకు ఇవతలగా వచ్చి కనీసం హృదయం విప్పి మాట్లాడుకోగలుగుతున్నామా?

నాకయితే చాలా ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. మనం ఎక్కడినుండి వచ్చాం. మన ఊర్లనెందుకు మరిచిపోయాం. స్వేచ్ఛగా ఆడుకోవటం ఎందుకు మరిచిపోయాం. మన ముఖాల్లోని నిర్మలత్వం ఎందుకు కరిగిపోయింది.

మనం ఎవరైనా కావచ్చునేమోగానీ వెనకటి మనుషులం కాదు"

"వెనకటి మనుషులం ఎలా అవుతాం. కొత్తశతాబ్దపు మనుషులం"

"కొత్త శతాబ్దపు మనుషులంటే ఇలానా? అయినా ఈ తిట్లుతిని ఎంతకాలం బతుకుతామయ్యా బాబూ. త్వరత్వరగా మరణించటంకోసం పరుగులు పెడుతున్నాం. అందుకే కొంచెం సేపు లౌకిక ప్రపంచానికి దూరంగాపోదాం"

అందుకోసమే వారాంతంలో రకరకాల కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేస్తుంటాడు. అందులోనూ ఆ సర్కిల్ లో అందరికీ డబ్బు సమస్యలేదు. ఉన్నదల్లా తీరిక సమస్య. అయినా గంగాధర్ కోసం వారందరూ తీరిక చేసుకోవటానికే ప్రయత్నం చేస్తారు. ముఖ్యంగా గంగాధర్ ని ఆడవారు అభిమానిస్తారు.

"మనం ఈ ప్రపంచాన్ని చూస్తున్నాం. వ్యాపారం పేరుతోనో, ఇంకో అవసరం పేరుతోనో ప్రయాణాలు చేస్తున్నాం. మరి ఇంట్లో ఉన్న ఆడవాళ్ల పరిస్థితి ఏమిటి? ఎప్పుడూ ఇంట్లోకి చెన్, గార్డెన్ కి పరిమితం కావాలా? నో ... వాళ్లని కూడా విశాల ప్రపంచంలోకి తీసుకురావాలి"

ఆయన బలవంతంమీదే ఎప్పటికీ బయటకు రానివారందరూ చొరవగా వస్తున్నారు. పరస్పరం అభిప్రాయాలు మార్చుకుంటున్నారు. అవన్నీ మంచివా అంటే కాకపోవచ్చు. అవన్నీ చెడ్డవి కూడా కాకపోవచ్చు. ఏదిఏమైనా వ్యక్తిగతమైన జీవనాన్ని చిన్న సర్కిల్లోనయినా సామాజికం చేయటానికి అతను ప్రయత్నించాడు. పేరుకంటూ అతనికి ఓ కంపెనీ వుంది. ఏమైనా దాని వ్యవహారాలు అతనికి పట్టవు. అతను నియమించిన మనుషులు ఆ పని చేసుకుపోతుంటారు. ఆ విషయంలో అతనికి నమ్మకమైనవారు దొరికారు.

ఇంట్లో కూడా ఆయనంటే, ఆయన విధానాలంటే వ్యతిరేకతలేదు. వారు అలా అలవాటుపడిపోయారు.

భూషయ్యగారు వచ్చిన ఈ రోజుల్లో ఆయనతో అత్యంత సన్నిహితంగానూ, సహజంగానూ గడిపింది గంగాధరే. తను కూడా పల్లెలనుండి రావటంతో ఆ భాషతో, ఆచారవ్యవహారాలతో పరిచయం ఉండటంవల్ల ఆయనతో అదే భాషలో మాట్లాడేవాడు.

భూషయ్యగారు తన కొడుకుతోకంటే గంగాధర్ తోనే ఎక్కువగా నూ, స్వేచ్ఛగానూ మాట్లాడాడు.

గంగాధర్ సాంబశివరావుకు పరిస్థితి వివరిస్తున్నాడు. "పరిస్థితి దారుణంగానే ఉంది. ఇంతకుముందులా లేదు. దానివెనక చాలా కారణాలున్నాయంటున్నారు. ముఖ్యంగా రాజకీయాలుఇమిడి ఉన్నా యంటున్నారు ఎప్పుడు ఎలా పరిస్థితి మారుతుందో చెప్పలేకపోతున్నారు.

మరో ఇంటర్నల్ పాలిటిక్స్ కావచ్చుననే ఓ అభిప్రాయం ఉంది. అయితే ఒకటి మాత్రం నిజం. కిరాయి మనుమలు చాలా మందినగరంలో ఉన్నారు. నేను కొంతమంది ఆఫీసర్స్ కోసం ట్రై చేస్తున్నాను. అయితే ఒక్కడూ సీట్లో లేదు. అయినా కంగారు పడాల్సిన పని లేదు. తప్పకుండా మనం నాన్నను ఇక్కడినుండి తీసుకువెళ్తున్నాం"

సాంబశివరావు మాట్లాడలేదు.

" ఈ సమయంలో నీ దగ్గర లేకపోయాననే దిగులుగా ఉంది. ఏమైతే అయిందని అమాంతం కారు వేసుకొని బయలుదేరి రావాలనిపించింది. బలవంతంగా నిగ్రహించుకున్నా ముందు ఎలా చేస్తే బాగుంటుందా అని ఆలోచిస్తున్నా కొంతమంది మిత్రులకోసం ప్రయత్నం చేస్తున్నా బహుశా ఏ వ్యాన్ లాంటిది దొరికినా తీసుకొని బయలుదేరి వచ్చేస్తా. నువ్వయితే తయారుగా ఉండు "

" అలాగే "అన్నాడు రావ్.

" అది సరే ... సిస్టర్ ఎలా ఉంది? పాప కంగారు పడటంలేదుగా "

" అదేం లేదు ... అందరూ బాగానే ఉన్నారు "

" ధైర్యం చెప్పాలి. మనం చేయగలిగిందిలేదు "

" అవును "గౌణిగాడు.

" మరలా ఫోన్ చేస్తా "అంటూ గంగాధర్ ఫోన్ పెట్టేశాడు.

ఏంచేయాలా అని ఆలోచిస్తుండగా ఎందు కో ఆ సమయంలో ఓ కవిమిత్రుడు మెదిలాడు. అతను ఇప్పుడు ఎలా దొరుకుతాడు? ఫోనకూడా లేదు. అతను దొరికితే బాగుండును. ఏదైనా మార్గం చూపిస్తాడు అనుకున్నాడు.

ఆ సర్కిల్ లో అందరికీ భిన్నంగా గంగాధర్ కి సాహిత్య అభిరుచి ఉంది. తను స్వయంగా పుస్తకాలు సేకరిస్తుంటాడు. మంచి కవిత్వం ఆన్నా, ఫిలాసఫీ అన్నా ఇష్టపడతాడు. అంతేకాదు, తనను కదిలించిన రచనను చదివి మాత్రమే ఊరుకోడు. ఆయా రచయితలకు గానీ, రచయిత్రులకుగానీ ఆ రచనమీద తనఅభిప్రాయాలు రాస్తాడు. ఆ విధంగా కూడా ఆయనకు కొందరు స్నేహితులు ఏర్పడ్డారు.

నెల రోజుల క్రితమే నగరంలో ఒక్కసారిగా అల్లర్లు జరిగి కొన్ని ప్రాంతాల్లో కర్ఫ్యూ పెట్టినప్పుడు తను ఈ విషయం మీద ఓ కవితో వాగ్వివాదానికి దిగాడు.

“మీకు మంచి సబ్జెక్టు ఇంక వరుసగా కవిత్వం రాసి పారేయ్యండి" అన్నాడు గంగాధర్.

“అదేమిటి అలా అన్నారు" అన్నాడతను.

“మరి ఓపికలేనివారికి కావలసింది ఇవేగా. మతకలహాలూ, యుద్ధాలూ పండగలూ. ఇవన్నీ లేందే మీకు మాత్రం విషయం ఎక్కడనుండి దొరుకుతుంది"

"మీరు చాలా అన్యాయంగా మాట్లాడుతున్నారు. కవులందరినీ ఒకే గాటన కట్టేసి" అన్నాడతను .

“అది సరేగానీ ఈ కర్ఫ్యూ మీద గొప్ప ఉత్కంఠ కలిగించే రచన ఒకటి చెయ్యకూడదూ! "

" ఎలా? "

“ ఎలా ఏముంది? ఈ సమయంలో ఎవరైనామరణించారనుకో ... ఏమౌతుంది? "

“ నిజమే "అన్నాడతను.

“ఉదాహరణకు పాత బస్తీలో ఓ కుటుంబంలో ఓ వ్యక్తి చచ్చిపోయాడు. సరిగ్గా అదే సమయంలో ముప్పై ఆరు గంటలపాటు కర్ఫ్యూ ప్రకటించారు. ఆ శవాన్ని స్మశానానికి తీసుకుపోవాలి. బయటకు అడుగు పెడితే కాల్చేస్తారో, ఎవరన్నా వచ్చి దాడులు చేస్తారో తెలియదు.

అలాంటి సమయంలో మూడు రోజులపాటుశవాన్ని ఉంచుకోలేరు. బయటకు తీసుకుపోలేరు. అప్పుడేం చేయాలి? ఈ సంఘటన తీసుకుని ఓ కథ రాయకూడదూ"

అతను గంగాధర్ కేసి చూస్తూ అన్నాడు. "ఊహించుకోవటానికే శరీరం గగుర్పొడుస్తుంది. గంగాధర్‌గారు. అయినా మీకు ఇలాంటి ఊహలు ఎందుకు వస్తున్నాయి? "

"అదేంటయ్యా బాబూ అలా అంటావ్ ఇలా జరగటానికి అవకాశం ఉందా? లేదా? ఓ నిండుగర్భిణీ ఉంటుంది. ఆమెకు నొప్పులు వచ్చాయి. ఓ వ్యక్తికి ఇరవైనాలుగు గంటల కడుపు నొప్పి వచ్చింది. వెంటనే ఆపరేషన్ జరగాలి. లేదా పేషెంటికి వెంటనే రక్తం కావాలి. అప్పుడు ఏంచేయాలి? "

ఏం చేయాలో అతను చెప్పలేకపోయాడు. ఇప్పుడు అతను ఏమైనా చెప్పగలడేమో అని తను అనుకుంటున్నాడు. తనకు ఆ ఊహ ఎందుకు వచ్చిందో తెలియదు. కానీ ఇప్పుడు అది వాస్తవం అయింది. తాము ఇప్పుడు ఏదో ఒకటి చేయాలి. కొద్దో గొప్పో డబ్బుండి, ఏదైనా పనులు చేయించుకోగల తమ పరిస్థితే ఇలా ఉంటే, తను కార్లో రోడ్డుమీద వెళ్తుంటే ఎందరెందరో. ఆ రోడ్డు పక్కనే అవే ఇళ్లు ... అక్కడే నిద్రా, భోజనం, కామం అన్నీనూ. వారందరూ ఏమైపోవాలి? ఆ పిల్లలు ఆకలికి భరించలేక, పాలులేక, కనీసం తాగే నీళ్ళయినా లేక అల్లాడిపోతుంటే అదంతా మరణం కాక మరేమిటి?

ఈ పరిణామాలన్నీ ఈ దేశంలోనే జరుగుతున్నాయా? ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఇంతేనా? ఏది ఏమైనా ఒకటి మాత్రం నిజం అనిపిస్తుంది. ప్రపంచంలో భౌతికవరమైన వస్తువులు కొన్ని కరిగిపోతున్నట్లే మనిషికీ మనిషికీ నడుమ ఉండాల్సిన కొన్ని సున్నితమైన భావనలు విఘాతానికి గురవుతున్నాయి.

మానవ విలువలు అపహాస్యానికి గురవుతున్నాయి. మానవ విలువల గురించి మాట్లాడటం, ఆరాటపడటం కూడా ఛాదస్తం కిందజమకట్టే పరిస్థితులు వస్తున్నాయి. ఎందుకో ఒక్కసారిగా కాలం వెనక్కి జరిగితే బాగుండుననిపిస్తుంది. ఏమైనా తనంత నిరాశావాదికాదు. గతంకంటే ఎప్పుడూ భవిష్యత్తు గొప్పది అనే ఆలోచనలతోనే ఇప్పటివరకూ ఉన్నాడు. ఇప్పుడా ఆలోచన మీదే నిలబడాలంటే ఏదో సంశయం కలుగుతోంది. తను అప్పుడప్పుడూ పుస్తకాలు అద్దెకు తెచ్చి చదువుతుంటాడు. ఆరోజు వెళ్లినప్పుడు ఓ సంభాషణ.

" ఇదిగోనండి ఇలాంటి పుస్తకాలు రాసి చదవమంటే ఎవరు చదువుతారు? "అంటున్నారు.

ఆ పుస్తకం తను చదివాడు. అందులో ఘర్షణల గురించి లేదు. అది సస్పెన్స్ థ్రిల్లర్ కాదు. అయినా తనను ఆసాంతం చదివింపచేసింది. అందులో తనకు తెలిసిన జీవితమూ, తెలుసుకోవాల్సిన తత్వశాస్త్రము ఉందనిపించింది. పూర్తిగా చదివేంతవరకూ తనువిడిచి పెట్టలేదు.

అలాంటి పుస్తకాన్ని ఎవరూ చదవరా? ఎందుకని చదవరు?

మనుషుల్లోకూడా మార్పువస్తుందా? మానవ విలువల గురించి తెలుసుకోవాలనే జిజ్ఞాస అంతకంతకూ మృగ్యం అయిపోతుందా? అలా అయితే ఈ ప్రపంచం ఎంతగానైనా అభివృద్ధి సాధించవచ్చుగానీ ఎక్కడ వేశావు గొంగళి అంటే అక్కడే ఉంటుంది.

ఆ కవి తనతో తరుచుగా అంటాడు. “ఇలాంటివి ఈ పత్రికలకు అవసరంలేదు. ప్రచురణకర్తలకు అవసరం లేదు. నిజంగా బాధపడి, తపించి చేసే రచనలకు పోస్ట్ ఖర్చులు దండగ అని చెలంగారు ఏ రోజో చెప్పారు. నా వరకూ నాకు కవిత్వం మాత్రమేరాయాలనిపిస్తుందంటే అందుకు ఒకటే కారణం. దీనికి పెద్దగా స్పేస్ అవసరం లేదు.

అందుకే వాళ్లు ప్రచురిస్తున్నారు మాకు మాత్రం ఓ సంతోషం. కవిత్వం మాత్రం బతుకుతుందని"

“అలాంటప్పుడు ఓ పని చేయవచ్చుగా"

“ఏంటది" అన్నాడతను.

“మీరే ఓ పుస్తకం ప్రచురించుకొని ఇంటింటికీ తిరిగి అమ్ముకోవచ్చుగా. కనీసం వందమందిని కలిస్తే ఓ అయిదారుగురైనా తీసుకోరా?"

ఆ కవి నవ్వాడు.

“ఎందుకు నవ్వుతున్నారు?" అన్నాడు గంగాధర్,

“ఏంలేదు"

“ఇంటింటికీ తిరిగి సాహిత్యం అమ్ముకోవటం నామోషీగా ఫీలయ్యారా?"

“లేదు ... లేదు అదేం సిగ్గుపడాల్సిన విషయంకాదు. ముందు పుస్తకం ప్రచురించుకోవటానికి డబ్బులు కావాలి. ప్రచురించినా తనపుస్తకం తీసుకోండి అని అడగటానికి మొహమాటం. ఒకటి అమ్మవచ్చు. రెండు పుస్తకాలు అమ్మవచ్చు. ఆ తర్వాత పరిస్థితి ఏమిటి? ఈ మనుషులకి సాహిత్యంమించి ఏదో కావాలి ”

“ అంతే కదా "

“ అంతకంటే ఏముంది. నామోషీ సమస్యే లేదు. అయినా మా రచనలు ప్రచురించండి అంటూ ఎడిటర్ల చుట్టూ తిరగటాన్ని మించి నామోషీ ఏంకాదుకదా "అన్నాడతను.

“ అలా చేయాలంటారా? "అన్నాడు గంగాధర్.

“ అయ్యో ... మీకు తెలియదనుకుంటా. ఈ రంగంలో ఇంతకు ముందు లేని తమాషాలు చాలా జరుగుతున్నాయి. ఏ కొద్దిమందో ఇంకా పాత పద్ధతులకు కట్టుబడి ఉన్నారు. అయితే ఈ పరిస్థితి ఎంతకాలమో చెప్పలేం. అందుకే మీరన్నట్లుగా ఇకముందు అప్పో సప్పో చేసి ఎవరి పుస్తకం వారు ప్రచురించుకొని ఇంటింటికీ తిరిగినా ఆశ్చర్యం లేదు "

“చాలా సిగ్గుపడాల్సిన స్థితి కదూ "

“అవును ... ఈ రంగమేకాదు. ఏ రంగమైనాఅంతే. ఇప్పుడున్నవన్నీ సిగ్గుపడాల్సిన పరిస్థితులే ”

గంగాధర్ ఎందుకో ఆ సంభాషణ తలుచుకున్నప్పుడల్లా నవ్వు వస్తుంది. ఈ నడుమే కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారి పుస్తకం చదువుతుంటే ఆయన ఓ చోట రాసినది చదివితే చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

“ఈ పత్రికలకు కథలు రాసేకన్నా, ఓ సంకలనం వేసుకొని వెయ్యి కాపీలైనా అమ్ముకోవటం గౌరవంగా ఉంటుంది"అంటారాయన.

అందుకే తనవరకు తాను ఏ మంచి పుస్తకం దొరికినా సేకరిస్తున్నాడు. తన పిల్లలు ఆ పుస్తకాలు చదవాలి, ఏమీ చదవకుండా కేవలం క్లాసు పుస్తకాలు అందించే జ్ఞానంతో మాత్రమే ఉంటే రేపు ముందు వారి కుటుంబాల్లోనే భయంకరమైన పరిణామాలు ఏర్పడతాయి. ఆ తర్వాత అవి సమాజం మీద గాఢంగా ప్రభావం చూపించుతాయి.

ఇంతలోతుగా ఆలోచించే తను ‘రావ్‘ తండ్రి విషయంలో ఏమన్నాడు? సెంటిమెంటల్‌గా ఆలోచిస్తున్నాడని కదూ. ఆయనతో ఆ మాటలు అన్నప్పుడు తన మానసికస్థితి ఏమిటి?

ఆందోళన.. భయం..

అవును అవే తనను సైతం ఓ నిముషం ఉక్కిరిబిక్కిరి చేసినవి అవే.

ఏ అర్ధరాత్రో గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి విధ్వంసం సృష్టిస్తారంట. ఇది ఎంతవరకు నిజం? ఇది కేవలం బెదిరింపా? కాకపోవచ్చు. ఇంతకుముందూ ఇలాంటి పుకార్లు వచ్చాయి. అవి నిజం కాదులే అనుకున్నారు. ఇప్పుడు అన్నీ నిజం అయ్యాయి. అంతేకాదు. ఎప్పుడూ ఊహించనివి కూడా జరిగిపోయాయి.

బహుశా ఆ భయంతోనే తను అలా మాట్లడి ఉంటాడు. లేకపోతే ‘రావ్‘ ది సెంటిమెంట్ మాత్రమే ఎలా అవుతుంది. ఆ సమస్యను అంతకుమించి చూడాల్సి ఉంది. నిజంగా తను రచయిత కాదు. కవికాదు, పాఠకుడు మాత్రమే. అందులోనూ మంచి పాఠకుడు అవునో కాదో కూడా తనకు తెలియదు. నిజానికి జరుగుతున్న చరిత్రనంతా చిత్రీకరించాల్సివస్తే ఎంత హృదయవిదారకమైన పరిస్థితి ఇది.

ఏది ఏమైనా ఇది తనకు కూడా ఓ సవాలే భూషయ్యగారి శవాన్ని ఇక్కడినుండి తీసుకువెళ్ళాలి, ముందు ఈ నగరపు పొలిమేరలనుండి బయటపడాలి. ముందు అందుకు ఇంట్లో అంగీకరిస్తారా?

"ఏమోయ్" అంటూ పిలిచాడు.

ఆమె వచ్చింది.

"ఏం చేస్తున్నారు?"

"ఏముంది చెయ్యటానికి టి.వి చూస్తున్నాం."

"ఇప్పుడా?"

అవును మరి. ఇప్పుడేగా తీరిక. వీడియో కేసెట్ పెట్టారు పిల్లలు"

"ఏం సినిమా?"

"ఏమో ఏదో ఇంగ్లీష్ సినిమా నాకు అర్ధంకావటంలేదు."

గంగాధర్ లేచి వెళ్ళాడు.

ఓ బీభత్సరస ప్రధానమైన సినిమాని అత్యంత ఉత్కంఠతో చూస్తున్నారు పిల్లలు. గంగాధర్‌కి ఆ క్షణం తనకు తెలియకుండానే కోపం వచ్చింది. తనను తాను నిగ్రహించుకున్నాడు.

"పాపా" ఎంత సౌమ్యంగా పిలవాలనుకున్నా ఆ కంఠంలో కొంత కఠినత్వం చోటుచేసుకుంది.

ఒక్కసారిగా టి.వి ఆగిపోయింది.

"ఏంటి నాన్నగారూ?" అంటూ వచ్చింది.

"ఏ సినిమా అమ్మా అది?"

ఆ కంఠస్వరంలో కనిపిస్తున్న తీవ్రతను ఆ అమ్మాయి గ్రహించింది.

"నా ఫ్రెండ్ ఇచ్చింది."

"అంత బాగుందా?"

ఆ అమ్మాయి తలవంచుకుంది.

గంగాధర్‌కి జాలి కలిగింది. మామూలుగా అయితే ఎలాంటి పుస్తకం చదివినా, ఎలాంటి సినిమా చూసినా కూడా ఎటువంటి అభ్యంతరం పెట్టడు. అలాంటిది ఇప్పుడు తన మానసిక స్థితివేరు.

"ఆ హింసాత్మక సినిమాల్లో అంత ఆనందం కనిపిస్తుందా?" నవ్వుతూ అన్నాడు.

"ఆనందం కాదు డాడీ. ఆ తర్వాతేం జరుగుతుందో అని సస్పెన్స్"

"చార్లీ చాప్లిన్ క్యాసెట్లున్నాయి కదా. అవేం ఆనందం కలిగించటంలేదా?"

"బాగుంటాయి డాడీ. అయినా అవి రాత్రిపూట చూస్తే హాయిగా ఉంటుంది."

"ఈ సినిమాలు మాత్రం పగలే చూడాలంటావ్?"

"అలా అని కాదు డాడీ. చాలా బాగుంది చూడమంటూ తను గొడవచేసింది."

"అది సరేనమ్మా ఓ పక్కన ప్రపంచం తగలబడుతుంటే నీరో చక్రవర్తి ఫిడేలు వాయించుకున్నట్లు అలాంటి సినిమాలు చూస్తావా?"

తిరిగి ఆ అమ్మాయి తలవంచుకుంది.

"సరే రండి. చిన్నమ్మాయిని కూడా పిలువ్. మీ అందరితోనూ మాట్లాడాలి."

అందరూ హాల్లోకి వచ్చారు.

మన సాంబశివరావు అంకుల్ నాన్నగారు చచ్చిపోయారు. ఇంకా మీకు చెప్పలేదు కదా"

"అయ్యో.. ఎప్పుడు?" అన్నారు పిల్లలు.

"ఈ రోజే అంకుల్ ఫోన్ చేసి చెప్పారు"

"పాపం" అంటూ జాలిపడ్డారు.

"ఇప్పుడు వాళ్ళింట్లో తాతగారి డెడ్‌బాడీ ఉంది. అది తీసుకుని ఇంటికి వెళ్ళాలి"

"ఏ ఇంటికి?"

"అంటే తాతగారి ఊరన్నమాట."

"ఎలా డాడీ?"

"ఎలా అయినా సరే తీసుకువెళ్ళాలి."

"అంతదూరం ఎలా కుదురుతుంది. అయినా కర్ఫ్యూ ఉందిగా డాడీ."

"అవును అయినా సరే తీసుకు వెళ్ళాలి. అంకుల్ కారు గేరేజ్‌లోనే ఉండిపోయింది. లేకపోతే ఈపాటికి తను ధైర్యం చేసి తీసుకువెళ్ళేవాడే"

"మరి ఇప్పుడెలా?"

"అదే ఆలోచిస్తున్నా."

"పోనీ ఆ కార్యక్రమం ఇక్కడే పూర్తిచేస్తే సరిపోతుంది కదా" అంది ఆయన భార్య.

"లేదు ముసలాయనకి కావలసిన వారందరూ ఆయన ఊర్లో ఉన్నారు. ముందు రావుగారి అమ్మకి ఈ విషయం తెలియదు. అంతదూరం నుండి ఆమె ఇక్కడకు రాలేదు కదా? అందులోనూ ఈ వార్త వింటే ఆమె పరిస్థితి ఎలా ఉంటుందో ఊహించలేం కదా, అందుకని ఎలా అయినా సరే వెళ్ళాలి."

"మరి ఇప్పుడేం చేయాలని?" అనుమానంగా అడిగిందామె.

"ఏం లేదు. మన కారు తీసుకుని అంకుల్ వారింటికి వెళ్దామనుకుంటున్నా."

"ఇప్పుడా?" అందామె నోరు తెరుస్తూ.

"అవును. ఇప్పుడే"

"మీకేమైనా మతి ఉండి మాట్లాడుతున్నారా? కర్ఫ్యూ ఉంది. బయటకి వెళితే ఊరుకుంటారా?"

"ఊరుకోక ఏం చేస్తారు? అంతగా అయితే నా కారు ఆపి అడుగుతారు అంతేగా"

"అప్పుడేం చేస్తారు."

"చేసేదేముంది విషయం చెబుతా"

"మరి వాళ్ళు నమ్మాలిగా."

"నమ్మకపోతే ఫోన్ చేయమని చెబుతాను. లేదా నా వెంట రమ్మని చెబుతాను."

"నాకేదో భయంగా ఉందండి" అందామె పడాల్సిందేం లేదు. అసలు పోలీసులు నా కారుని ఆపటమే మంచిది. వాళ్ళను తీసుకెళ్ళి ముందు అంకుల్ ఇంటిలోని డెడ్‌బాడీని చూపించి సిటీ లిమిట్స్‌దాకా పంపించమని చెప్పొచ్చు."

"కనిపిస్తే కాల్చేస్తామని చెబుతున్నారు కదండి" అందామె.

"ఊరికెనే అలా చెబుతారు" అన్నాడు గంగాధర్.

"మీరు అన్నీ అలానే చెబుతారు. అయినా పోలీసులు కాకపోతే రౌడీలు కారునాపి ఏమైనా చేయొచ్చుగా."

"అదేంకాదు. మీరేం కంగారు పడొద్దు."

"చాల్లే ఊరుకోండి. ఇప్పుడు వెళ్తానంటారేమిటి? అంతగా అయితే మేం అందరం వస్తాం. ఏమన్నా జరిగితే అందరికీ జరుగుతుంది."

గంగాధర్ తన భార్య కేసి సూటిగా చూశాడు. ఆమె మాత్రం రాజీపడనిదానిలా కనిపించింది.

"ఏమిటంత మూర్ఖంగా మాట్లాడతావు?"

"నేనేం మాట్లాడటంలేదు. మీరే మూర్ఖంగా ఉన్నారు."

"పరిస్థితిని కూడా గమనించాలి కదా"

"అయితే మాత్రం ఓ పక్కనుండి మనుషుల్ని వరసగా నరుక్కుంటూ వస్తున్నారు. ఇందాకే కదా ఎవరో ఫోన్ చేసి అర్ధరాత్రి అంతా తగలబెడతాం అన్నారన్నారు. ఇలాంటప్పుడు కారు బయటకు తీస్తానంటారేమిటి? ఎవరన్నా రాళ్ళు విసిరినా అద్దాలు పగిలినా బాగుచేయించుకోవచ్చు అంతేగానీ"

"అంటే ఏం చేయమంటావ్?"

"అది సాంబశివరావుగారు నిర్ణయించుకుంటారు. అయినా ఏదో స్నేహితుడు వాళ్ళ నాన్నగారు చచ్చిపోయారు. నిజమే మనకీ బాధ ఉంది. అంతా బాగుంటే మనం వెళ్ళి చూసి వస్తాం. మన కారిచ్చి పంపిస్తాం. అంతేగాని తనకు మాలిన ధర్మం పనికిరాదని పెద్దలు ఊరికినే చెప్పారా?" అందామె కోపంగా.

గంగాధర్‌కి నవ్వు వచ్చింది.

"అలా నవ్వకండి. నాకు చిరాకుగా ఉంటుంది. నేనిలా అంటున్నాను అని కాకుండా ఆలోచించండి. వాళ్ళ నాన్నగారు చచ్చిపోయారు కాబట్టి అందరూ ఆయన్తోపాటు పోలేరుకదా"

"అదేమిటి?"

"మీరు చెప్పేది అలానే ఉంది. వాళ్ళమ్మగారు లేని మాట నిజమే. ఇప్పుడు ఆయన ఆ ఊర్లోనే పోయి ఉంటే మూడు రోజులపాటు శవాన్ని ఆపుతారా? ఓ వేళ ఆపుతారనే అనుకుందాం. ప్రాణాలకు తెగించి ఇలా చేయకపోతే ఆ మాత్రం అర్థంచేసుకోలేదా?" అంది.

గంగాధర్ ఆమెకేసే చూస్తుండిపోయాడు. తను అలా మౌనంగా కూర్చుంటే ఆ వాదం ఎంత బలంగా తనమీద ప్రభావం చూపిస్తుందంటే తను కదలలేడు. కారు తీసుకుని బయటకు వెళ్ళటానికి ధైర్యం చాలదు.

బహుశా రావ్ తండ్రిని కోల్పోయిన షాక్‌లో మిగతా విషయాల గురించి ఆలోచించడు. పూర్తిగా తన మీద ఆధారపడిన స్థితిలో అతన్ని ఒంటరిగా వదిలి వేయటం కూడా సమజసం కాదు. అలా అని చెప్పి ఇంట్లో వారిని ఏడిపించి తను బయటకు వెళ్ళటమూ ఇష్టంలేదు. ముందు ఆలోచించుకోవాలి.

"సరేగాని నాక్కొంచెం కాఫీ ఇస్తావా?" అన్నాడు.

"ఎందుకివ్వను. నేను చెప్పదలుచుకుంది చెప్పాను. ఆ తర్వాత మీ ఇష్టం. నా మాటను మీరు లెక్కచేయరని నాకు తెలుసు" అంటూ ఆమె లోపలకి వెళ్ళిపోయింది.

"అమ్మాయి నా గదికి వెళ్దాం రా" అంటూ తీసుకు వెళ్ళాడు తనతో పాటు పెద్ద కూతురిని.

"మీ అమ్మ మాటలు విన్నావుగా నీ అభిప్రాయం చెప్పు"

"అమ్మ భయపడుతుంది డాడీ"

"నీకు భయంగా లేదా?"

"ఎందుకు లేదు డాడీ. మీరు బయటకు వెళ్ళిందగ్గర్నుండి ఏం జరుగుతుందా అనే టెన్షనేగా?"

"మరి మీకు ఏం జరుగుతుందా అనే ఉత్కంఠ మాత్రమేగా కావల్సింది" అన్నాడు.

"అది సినిమా కదా" అంది.

"పోనీ ఇది జీవితం ఉత్కంఠ అనేది సినిమాలోనే కాదు జీవితంలోనూ ఉందని మనం చూస్తున్నాం. దానికి మరో కోణం సాహసం. అది కూడా జీవితానికి అవసరమే కదా."

"అది కాదు డాడీ"

"ముందు నాకు జవాబు చెప్పమ్మా"

"అవసరమే" అంది.

"అందుకే నేను అంకుల్ దగ్గరకి వెళ్ళాలి. మీ అమ్మకి ఇంకా మీలా రాంబోలాంటి సినిమాలు చూసి మెచ్చుకునే స్థాయి రాలా, తనింకా పాతకాలం మనిషే. నాకేమవుతుందో అని భయపడుతుంది. ఏమీ కాదని మీరు ధైర్యం చెప్పాలి అర్థమైందా?"

"అమ్మ వినదుగా డాడీ"

"ఎందుకు వినదు. తప్పకుండా వింటుంది. ముందు నువ్వు చెప్పు. నేను వెళ్ళటం నీకు ఇష్టమేకదా"

ఆ అమ్మాయి కొద్దిగా సంశయించి చెప్పింది.

"అంతగా అవసరం అనుకుంటే తప్పదుగా."

"అవసరమేనమ్మా రావ్ అంకుల్ గురించి మీకు తెలియదు. ఆయనలో చాలా మంచి లక్షణాలున్నాయి. స్నేహంకోసం ప్రాణం ఇస్తాడు. నిజంగా వాళ్ళ నాన్నగారిని గమనించాక అంకుల్. ఎందుకంత మంచి అలవాట్లు చేసుకోగలిగారో అర్థమైంది. ఆయన కష్టంలో వుంటే మనం భయపడుతూ కూర్చుంటే జీవితాంతం సిగ్గుపడాల్సి ఉంటుంది. అలాంటిదే మనకు జరిగివుంటే తనుమాత్రం సంశయించేవాడుకాదు."

"ఆయన ఎందుకు చనిపోయారు డాడీ."

"ఏమోనమ్మా పెద్దాయనకదా. వయసు కూడా వచ్చిందనుకో. అయినా రాత్రిదాకా బాగానే ఉన్నాడంట. అన్నీ బాగుంటే ఉదయం తన ఊరికి వెళ్ళాల్సిన వ్యక్తి ఆయన."

"మరిప్పుడేం చేద్దాం డాడీ" అంది.

"ఏముందమ్మా వెళ్ళటం వెళ్ళటమే. అయితే మీరు ఏడ్పులూ, పెడబొబ్బలూ పెడుతూ కూర్చుంటే నేను ఆ ఆలోచనల్తో వర్రీ అవుతాను. నాకేం కాదు. కర్ఫ్యూ అన్నాక మనం భయపడాలి. వాళ్ళూ అంత స్ట్రిక్టుగా ఉండలేరు. అయినా ఏదన్నా జరిగితే అనొచ్చు. ఆ జరిగేది ఇంటిలో కూర్చుంటే మాత్రం జరగదనేమిటి? ఇలాంటప్పుడు ఎంత ధైర్యం అవసరమో అంత వేదాంతం కూడా అనవసరం."

ఆ అమ్మాయి నవ్వింది.

"అందుకని నువ్వో పని చెయ్యి. ముందు మీ అమ్మకి ధైర్యం చెప్పు. నేను వీలయితే కారు యిచ్చి వెనక్కి రావటానికి ప్రయత్నం చేస్తా. అంతగా అయితే నాకు తెలిసిన పోలీస్ ఆఫీసర్స్ కనిపిస్తే దిగులేలేదు. నేను అంకుల్ ఇంటికి వెళ్ళగానే నీకు ఫోన్ చేసి చెబుతా. నువ్వే మాట్లాడు. ఓవేళ మేం వెళ్ళాల్సి వస్తే అక్కడినుండి చెబుతా. అయినా ఇందులో భయపడాల్సిందేం లేదు. రెండు మూడు రోజుల్లో పరిస్థితులన్ని మామూలుకావచ్చు" అన్నాడు.

"అలాగే డాడీ"

"ఇంకో విషయం మీకు అంతగా భయం అనుకుంటే కంట్రోల్ రూంకి ఫోన్ చేయండి. ఎవరన్నా ఫోన్లు చేసి పుకార్ల గురించి చెప్పినా, ఇంకేమైనా బెదిరించినా మీరేం పట్టించుకోవద్దు. అర్థమైందా?"

"అలాగే"

"నేను తయారవుతుంటాను. ముందు మీ అమ్మకి నచ్చచెప్పు."

ఆ అమ్మాయి ఉత్సాహంగా లేచి వెళ్ళింది.

సాంబశివరావు మెట్లు దిగి హాల్లోకి వచ్చాడు.

అందరూ దిగాలుగా కూర్చుని ఉన్నారు. ఎవరూ మాట్లాడుకోవటంలేదు. అక్కడ నిశ్శబ్దం కూడా దిగులుగానే ఉన్నట్లు అనిపించింది.

భూషయ్యగారు మాత్రం ప్రశాంతంగా నిద్రపోతున్నట్లుగా ఉంది. ఆ నిద్రలో ఏవేవో లోకాల్ని దర్శిస్తున్నట్లుగా కనిపిస్తున్నాడు.

"అయ్యగారూ" అన్నాడు పనిమనిషి

ఆలోచిస్తున్నదల్లా ఉలిక్కిపడింది.

"ఏమిటి వాళ్ళను కూడా అలానే కూర్చోపెట్టావు?" అన్నాడు.

ఆమె అయోమయంగా చూసింది.

"ముందు వాళ్ళకోసం ఏమైనా వండు. తెల్లారిలేస్తే పనులు చేస్తారు"

"అదేంటయ్యగారూ పెద్దాయన్ని ఇక్కడ పెట్టుకుని ముద్దెట్టా లోపలికి పోద్ది?"

"దాందేముంది? మీరందరూ తనకోసం భోజనం మానుకున్నారని తెలిస్తే ఆయన చాలా బాధపడతాడు. ముందు మీరందరూ భోజనాలు చేయండి"

"ఓ పూట తినకపోతే పానాలు పోవులే బాబూ. దేవుడిలాంటి మడిసి ఎల్లిపోయాక" అన్నారు.

వారి మాటల్లో ఎలాంటి కృత్రిమత్వం లేదు. తమ యజమానిని సంతోషానికి గురిచేయాలనే తలంపూ లేదు. హృదయం నుండి దూసుకువచ్చాయా మాటలు.

"సులోచనా.. ముందా పని చూడు. అర్జెంటుగా బయలుదేరాల్సి ఉంటుంది. మరలా ఇదంతా కుదరకపోవచ్చు"

"అలాగే"

సాంబశివరావు మెల్లగా నడుచుకుంటూ ఓ చోటికి వెళ్ళి ఆగిపోయాడు. అది తాను అమితంగా ప్రేమించిన తన తండ్రీ. తమను విడిచి వెళ్ళిన తమ చిన్నారి భూపేష్‌ల ఫోటో.

ఇప్పటివరకూ ఆ ఫోటోలో ఓ వ్యక్తి తమ కళ్ళముందున్నాడనే తృప్తి ఉండేది. ఇప్పుడా ఇద్దరూ లేరు.

వారింక స్మృతులుగానే మిగిలిపోతారు. కొన్ని లోట్లు పూడ్చుకోవటం సాధ్యంకాదు. ఇదీ అంతే.

తనకింక తండ్రీలేడు. తనకెప్పటినుండో కొడుకూ లేడు.

"ఇలారా"

పనిమనిషి పరుగు పరుగున వచ్చింది.

"ఈ పటం నా గదికి తీసుకురా" అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆమె గోడనున్న పటం జాగ్రత్తగా కిందకు దించింది. గబగబా లోనికి వెళ్ళి తడిగుడ్డ తీసుకువచ్చి అద్దం మీదున్న మట్టిని తుడిచింది. తళతళా మెరుస్తూంది.

తాతా మనవడి కళ్ళలో ఎంత ఉత్సాహమో..

ఆ ఫోటోలో భూషయ్యగారు ప్రత్యేకంగా కనిపిస్తున్నారు.

అవును మరి..

ఆయన తన మనవడితోపాటు అద్భుతంగా అమరిన లాల్చీ వేసుకున్నారు.

లాల్చీలో గంభీరంగా కనిపిస్తున్న భూషయ్యగారూ.

ఆయన్తోపాటు భూపేష్.

సజీవ చిత్రం అది.

లేని మనుషుల్ని ఎప్పుడూ కళ్ళముందు నిలిపే అపురూప చిత్రం అది.

అప్పటివరకూ అణుచుకుంటున్న ఉద్వేగతరంగాల్ని భరించటం ఇంకేమాత్రం ఆయనకు సాధ్యంకాలేదు.

ఆ పటాన్ని తన హృదయానికి హత్తుకుని నిశ్శబ్దంగా రోదించాలనుకున్నాడు.

తనవల్ల కాలేదు.

నోటినుండి చిన్న మూలుగుగా ఆరంభమైన ఆవేదన పెను దుఃఖంగా మార్పు చెందింది.

ఇంక తనను తాను నిరోధించుకోవటం అసాధ్యంకాగా దిండులో తలదూర్చి రోదిస్తున్నాడు. ఆ దిండు అలా తడుస్తూనే ఉంది.

సాంబయ్య తన ఊరునుండి పక్క ఊరికి చదువుకోవటానికి వెళ్ళిన రోజులన్నీ జీవితంలో మరుపురాని జ్ఞాపకాలే.

తనతోపాటు తమ ఊరి పిల్లలు మరికొందరు నడిచివచ్చేవారు. దారిపొడుగునా కబుర్లే. కొంతమంది మాత్రం అప్పుడప్పుడూ బడిమానేసి సినిమాలకు వెళ్తుండేవారు. తను మాత్రం ఎప్పుడూ అలా చేసేవాడు కాదు. ముందు తన అమ్మనూ, నాన్ననూ మోసం చేయటం అనే భావన అసలు నచ్చేదికాదు. అంతగా సినిమాలూ చూడాలని వుంటే ముందుగా అమ్మతో చెప్పి ఆ తర్వాత డబ్బులు తీసుకుని వెళ్ళేవాడు.

సాంబయ్యకు జీవితంలో ఓ కోరిక ఉండేది. అది తన నాన్ననుండి డబ్బులు తీసుకోవటం. అది తను అడగడు. నాన్న స్వయంగా ఇవ్వడు. ఏం జరగాలన్నా అంతా అమ్మ చేతిమీదుగా జరగాల్సిందే ఆవిడే ఫీజులకీ, పుస్తకాలకీ ఇస్తుంది. ఎప్పుడన్నా బల్లమీద కూర్చుని తన చేతుల్తో పూర్ణయ్యగారి దగ్గరనుంచి తెచ్చిన డబ్బులు లెక్కపెట్టి ముందు తులసమ్మ చేతిలోనే పెట్టేవాడు.

అసలు డబ్బులు దాచుకోవటానికి ఆయన చొక్కానే తొడుక్కోడు. అలా అని మొలకి చుట్టుకోవటమూ ఉండదు. ఏ చుట్టో, బీడీనో తాగే అలవాటుంటే డబ్బులు అవసరం అయ్యేవి. ఆయనకు ఆ అలవాటూ లేదు. అప్పటికే ప్రవేశించిన హోటల్ సంస్కృతికీ ఆయన లోబడలేదు.

అసలు ఆ ఊరిలో అప్పుడు వెలసిన హోటల్ పేర్లు కూడా సాంబయ్యకి చాలా అనుమానాలు కలిగించాయి. ఒకదానిమీద 'బ్రాహ్మణ కాఫీ హోటల్' అని ఉండేది.

ఇంకోదానిమీద 'కమ్మవారి పదార్థములు శుచిగా, శుభ్రంగా చేయబడును.' అని రెండింటిమీదా రాసుండేది.

తనయితే ఎప్పుడూ ఏ హోటల్స్‌కి వెళ్ళలేదు. ఎప్పుడన్నా రోడ్డుపక్కన అమ్మే బజ్జీలు కొనుక్కుతిన్నాడేమో. అయితే ఆయా హోటళ్ళకి ఆ కులాలవారు మాత్రమే వెళ్ళాలా లేక ఇతర కులాలవారు వెళ్ళవచ్చా అనే అనుమానం పీడించేది. బడికి వెళ్ళేదారినిండా ఇవే చర్చలు.

"ఎందుకురా అలా పెట్టారు? ఆహోటల్‌కి మనం వెళ్ళొచ్చా?" అని అడిగాడు సాంబయ్య తన మిత్రుల్ని.

"ఎందుకు వెళ్ళకూడదు. డబ్బులుండాలేగాని ఎక్కడికైనా వెళ్ళొచ్చు" అని చెప్పారు.

అంతేకాదు, వారందరూ కొత్త ఊర్లో ఇంకో విశేషం చూపించారు. అక్కడో బావి వుంది. దానికి ఇనుప గొలుసూ దానికి కట్టిన బక్కెట్ ఉంది. దాహమయినవారు ఆ బావిలో నీళ్ళు తోడుకుని తాగవచ్చు. అందరూ తాగాక ఓ మూలన రాసున్న మాటలు చూపించాడు.

'కాపు, తెలగ, బలిజె కులస్థులకోసం' అని రాసుంది.

"ఇప్పుడెట్లా? ఎవరైనా ఏమైనా అంటారేమో" అన్నాడు సాంబయ్య భయంగా.

"ఎవరూ ఏమీ అనరు. అలా రాస్తారంతే"

"అలా ఎందుకు రాయటం? ఎవరైనా మంచినీళ్ళు తాగొచ్చుగా."

"తాగొచ్చు. 'బ్రాహ్మణ హోటల్' అని రాస్తే అక్కడ పదార్థాలు శుభ్రంగా ఉంటాయని అర్థం. అంతేగానీ ఇంకెవరూ రాకూడదని కాదు."

"అంటే వాళ్ళే శుభ్రంగా ఉంటారనా?"

"అదికాదులేరా బ్రాహ్మలు ఇంకోచోట అసలు భోంచేయరు. అక్కడ వంటలు చేసేది బ్రాహ్మలు. అందుకే అలా రాస్తారు."

ఈ రకమైన చర్చలు చాలా జరుగుతుండేవి.

ఓసారి ఓ స్నేహితుడు చెప్పాడు.

"మీ నాన్న మాలాళ్ళతో కూడా కూచుని భోంచేస్తాడంటగా."

"ఎక్కడ?" అన్నాడు సాంబయ్య.

"ఏమో ఎవరో అనుకుంటుంటే నేను విన్నా" అన్నాడు.

అప్పుడే సాంబయ్యకు అనుమానం వచ్చింది. తనకి అంతవరకూ కొన్ని కులాలు కూడా తెలియదు. అందులోనూ తమ ఇంటిదగ్గర పనిచేసేవాళ్ళని 'బుడ్డాడు' అంటారని తెలుసు. తను భీముడ్ని 'భీముడూ' అని పిలుస్తాడు తప్పించి "బుడ్డాడు" అని ఎప్పుడూ అనలేదు. అసలు భీముడిది ఏ కులమో కూడా తెలియదు. తమ ఊర్లో అన్ని కులాలవారూ పనిచేస్తారు. అందులో కొందరు ప్రత్యేకంగా వ్యాపారాలు చేస్తుంటారు. తమకు తెలిసిన కొందరు కొంతకాలంపాటు కుండల వ్యాపారం చేసేవారు. ఆ బేరం బాగున్నప్పుడు జల్సాగానే కనిపించేవారు. ఆ తర్వాతికాలంలో తిరిగి ఎవరో ఒకరి దగ్గర పనులకి చేరిపోతుండేవారు.

తమ ఇంట్లో పనిచేసేదెవరైనా వాళ్ళూ తమ నాన్నా ఒకేసారి అన్నం తింటారు. అందులో ఇంతవరకూ తనకు ఎలాంటి తప్పు కనిపించలేదు. అయితే ఆ తర్వాతి కాలంలో సాంబయ్య పరిశీలనలో ఎన్నెన్నో విషయాలు అర్థమవుతూ వచ్చాయి.

ఆ గ్రామంలో డబ్బున్నవారు చాలామంది ఉన్నారు. అందరి తీరూ ఒకేరకంగా ఉండేది కాదు. అయితే అందరిలోనూ ఏదో పోలిక మాత్రం కనిపించేది. వారందరూ తమకు డబ్బుందనే విషయాన్ని ఎప్పుడూ గుర్తుపెట్టుకునే వారిలా కనిపించేవారు. ఎంత పెద్దవయసు ఉన్నవారినైనా 'ఒరేయ్' అంటూ పిలుస్తారు. వారి మాటల్లో అభినయం, అతిశయం ఉంటుంది.

వారు మనుషులతో హృదయం విప్పి మాట్లాడుతున్నట్లు కనిపించేదికాదు. వారి చూపులు కూడా తమాషాగా ఉండేవి. అందులో ఆడవాళ్ళు కూడా ఏం తీసిపోరు. పట్టిపట్టి చూసే చూపుల్లో తమ బట్టలూ, తమ హోదా వగైరాలను నిశితంగా అంచనా వేసుకుంటున్నట్లుగా కనిపించేది.

మామూలు జనం అంటే ఎటూ లెక్కలేదు. అయితే తమ కులంవారిపట్ల కూడా వారు అభిమానం చూపించేవారు కాదు. కాకపోతే మిగతావారిమీద కొంత నయం. అంతకు మించి బాగా డబ్బున్నవారు ఏం పనిచేసినా మిగతావారు భయం భయంగా చెవులు కొరుక్కునేవారు. చివరిమాట మాత్రం

"ఆల్లకి డబ్బుంది. ఏం చేసినా చెల్లుద్ది" అనుకునేవారు.

అలాంటి లక్షణాలు సాంబయ్యకు నచ్చేవికాదు. తనకు నచ్చని లక్షణాలు తన అమ్మలోనూ, నాన్నలోనూ ఉన్నాయా అంటూ వెదికి చూసుకునేవాడు.

తన నాన్నలో తనకు నచ్చని లక్షణాలు కొన్ని ఉన్నాయి.

ముఖ్యంగా ఆయన తనతో గాఢంగా మెలగాలని సాంబయ్య ఆశించాడు. అదెందువల్లనో సాధ్యంకాలేకపోయింది. అసలు తన బిడ్డ గురించి ఇతరులముందు చెప్పటానికే ఆయన సిగ్గుపడినట్లు కనిపించేవాడు.

"ఆడిదేవుంది. కుర్రసన్నాసి" అంటుండేవాడు.

ఒక్కోసారి ఆ మాటకి కోపం వచ్చేది. ఏమిటీయన తనని గుర్తించటంలేదని. భూషయ్యగారికి గుర్తింపు అనేది ఓ సమస్య కానేకాదు. తనలోని లక్షణాలని ఇతరులు గుర్తించాలని ఆయనెప్పుడూ తాపత్రయపడలేదు. అలాగే ఇతరులకు చెందిన విషయంలోనూ అంతే.

అంతకుమించి ఆయనలో ఇంకో ప్రత్యేక అంశం. ఇతరులకూ, తమవారికీ నడుమ ఎలాంటి బేధం చూడకపోవటం. ఆ బేధమేదో ఉండనే ఉంది. సాంబయ్య తన కొడుకు. తులసమ్మ తన భార్య. అంతే అంతకుమించి వారికి గొప్ప ప్రాముఖ్యం ఇవ్వాలని ఆయనకు తెలియదు. మరో విషయం పట్ల తులసమ్మ ఏం భావించేదోగాని సాంబయ్యకి మాత్రం కొంచెం బాధగా ఉండేది.

తోటి పిల్లలయితే వాళ్ళు నాన్నల్తో ఎంతో చనువుగా ఉంటారు. ఆడుకుంటారు. వారితో దెబ్బలు తింటారు. తిట్లు తింటారు. ఇంకా ఏమేమో చేస్తారు. అలాంటివేమీ తనకు ఉండవు.

మార్కులొచ్చినా సంతోషం లేదు. మార్కులు రాకపోయినా దిగులు లేదు. బడికి వెళ్ళినా, వెళ్ళకపోయినా కూడా తనే మాత్రం పట్టించుకోడు. అంతకుమించి సాంబయ్యకు ఆశ్చర్యం కలిగించిన సంఘటన ఒకతి ఎప్పటికీ గుర్తు.

సాంబయ్యకోసారి టైఫాయిడ్ వచ్చింది. దాదాపు నెలరోజులపాటు తనని నానా ఇబ్బందులకి గురిచేసింది. ఈ నెలరోజులూ తనతోపాటు ఉండి తనను గుండెల్లో దాచుకుంది అమ్మ. అయితే తన జబ్బు విషయంలో ఆయన మాత్రం చాలా తాపీగా ఉన్నట్లు కనిపించాడు. సాంబయ్యకు చాలా కోపం కూడా వచ్చింది.

నాకింత జ్వరం కాస్తే నాన్నకు పట్టడంలేదని. అంటే ఏం చేయాలని కూడా ఆ తర్వాత అనుకున్నాడు. ఆ తర్వాత భూషయ్యగారు అర్ధం అయ్యాడు. అసలు ఎలాంటి పరిస్థితులకూ ఆయన తొణకడు. ప్రేమా, బాధ ఆందోళన అన్నింటినీ ఆయన కడుపులోనే దాచుకుంటాడు. తను జబ్బు పడ్డ రోజులన్నింటా ఆయన రోజువారీ కార్యక్రమంలో ఎలాంటి మార్పులేదు. ఏ రాత్రిపూటో అడుగుతుండేవాడు.

''ఆడికి ఎట్టా ఉంది?'' అని.

''అట్టాగే ఉంది'' అనేది తులసమ్మ.

''తగ్గిపోతదిలే'' అనేవాడు.

ఆ తర్వాత మంచం వాల్చుకుని చుక్కల్ని చూస్తూ పడుకునేవాడు.

సాంబయ్య దృష్టిలో తండ్రీకొడుకుల సంబంధాలు ఇంత 'డ్రై'గా ఉండకూడదు. తనకు ఊహ తెలిసేటప్పటికే తన తాతలేరు. వాళ్ళిద్దరూ ఎలా ఉండేవారా అనే ఆలోచన పీకుతూ ఉండేది. ఏది ఏమైనా తన తండ్రిది ఓ ప్రత్యేకమైన పద్ధతి. అందుకే ఊర్లో చాలా మంది ఆయన గురించి రకరకాల మాటల్తో కాలక్షేపం చేస్తారు. ఆ విషయాలన్నీ ఆయనకు తెలుసా? తెలిసినా తన పద్ధతులు మార్చుకోడా అనేది ఆ తర్వాతి కాలంలో ఓ సమస్యగా అనిపించలేదు సాంబయ్యకి.

తను చదువుకోవాలని ఆరాటపడిన అమ్మే ఎప్పుడూ గుర్తుకు వచ్చేది. తనకు అర్ధమైన విషయం ఒకటే. అమ్మకు తను నాన్నలా మారటం మాత్రం ఇష్టంలేదు. ఆమె నాన్నను ఎంతగా ప్రేమించినా ఆయన పద్ధతుల్ని ఆమోదించలేదనడానికి ఇంతకంటే వేరే నిదర్శనం అవసరంలేదు.

అందుకే కష్టపడి చదవటం తన బాధ్యత అనుకున్నాడు. అలాంటి క్రమంలో ఓ మొండి పట్టుదల కూడా సాంబయ్యలో ప్రవేశించింది.

తమ ఊర్లో కొందరు మోతుబరుల ప్రవర్తన ఏమాత్రం తనకి నచ్చలేదు. వారి ప్రవర్తనలో మానవ సంబంధమైన లక్షణాలు కనిపించేవికాదు. మనుషులై ఉండి వీళ్ళంతా మనుషుల ప్రవర్తనకు దూరంగా ఎలా వెళ్ళగలిగారా అనే సందేహం కలిగింది అనేకసార్లు.

ఊరు ఊరంతా కదిలిపోయిన సంఘటన ఒకటి జరిగింది.

ఓ మోతుబరిగారింట్లో పనిచేసే ఓ వ్యక్తిని గుంజకు తాళ్ళతో కట్టి దారుణంగా కొట్టడం. ఆ దృశ్యం సాంబయ్య స్వయంగా చూశాడు.

ఎందుకలా కొడుతున్నారు? అంత లావు తాళ్ళతో బాదుతుంటే ఎలా భరిస్తున్నాడు? అలా నోటినిండా రక్తం స్రవిస్తుంటే చూడటానికి భయం కలగటం లేదా? జాలి కలగటంలేదా? వాలిపోయిన తలను జుట్టు పట్టుకుని పైకి లేపటం ఏమిటి? ముఖాన ఉయ్యటం ఏమిటి?

వాళ్ళందరూ చేతులు కట్టుకుని నిలబడటం ఏమిటి?

ఈ సంఘటన తర్వాత రకరకాల వ్యాఖ్యానాలు విన్నాడు. అయితే తన నోటినుండి భూషయ్య అంది ఒకటే.

"ఎందుకు అట్టాకొట్టుకోవటం? ఇష్టంలేకపోతే పంపిస్తే సరి"

మిగతావారందరూ ఎందుకలాంటి ఆలోచనకు రాలేకపోయారు?

ఎందుకు ఆ హింసను ఆమోదించారు?

అప్పటికి జవాబు దొరకలేదు. ఆ తర్వాత నగరాల్లోకి పాకాక అర్థమౌతూ వచ్చింది. తన చిన్నతనంలో అరుదుగా కనిపించిన హింస వివిధ రూపాల్లోకి విస్తరించిందని, బహుశా అలాంటి సంఘటన అప్పట్లో అదే అయి ఉంటుంది. ఆ అనాయానికి వ్యతిరేకంగా ఎవరూ ముందుకు రాలేదు. అది అలా ముగిసిపోయింది.

తన మిత్రులకి అది అన్యాయం అనిపించలేదు. వారు చెప్పిందాని ప్రకారం కొంతమంది పనిమనుషులు దొంగతనం చేస్తారు. కొంతమందికి తలబిరుసు ఉంటుంది. ఇంకొంతమంది ఎదిరిస్తారు. మరికొంతమంది ఇంకేమేమో చేస్తారు. అలాంటివారిని దారికి తేవటానికి ఒకటే మార్గం. వారిని శిక్షించటం. అప్పుడే మిగతావారందరూ అణిగిమణిగి పడుంటారు. మరి ఇలాంటి లక్షణాలన్నీ డబ్బున్నవారికి ఉండవచ్చా? వారినెవరు శిక్షిస్తారు?

సాంబయ్యకు స్పష్టమైన మరో అంశం ఏమిటంటే మొత్తంగా కొంతమంది ఊరి మొత్తాన్ని తమ గుప్పెట్లో ఉంచుకున్నారు. తమ భావాలకు తగిన రీతిలోనే ఊరంతా ఉండాలని వారు కోరుకుంటున్నారు. కొంతమంది బంధుత్వాల పేరుతో, మరికొందరు కులాల పేరుతో వారిని వ్యతిరేకించటంలేదు. ఏది ఏమైనా వీటన్నింటికీ మించి వారిని అంత స్తబ్దతకు గురిచేస్తోంది మాత్రం డబ్బు.

తన జీవితంలో ఎప్పుడైనా అవకాశం వస్తే వారి అధికారాన్ని దెబ్బతీయాలి. అదెలా సాధ్యం. వారి దగ్గర వందలాది ఎకరాల భూమి ఉంది? తన దగ్గర ఏముంది? ఆ భూమిలో పండే పంటతో భుక్తి గడవటం సాధ్యమవవచ్చు. కానీ మోతుబరులను ఎదిరించటం సాధ్యమా?

ఎదిరించటం అంటే తన పరిభాషలో హింసకాదు వాళ్ళను కూడా ఏ గుంజలకో కట్టేసి బాదటం కాదు. అత్యంత నిశ్శబ్దంగా జరిగిపోవాలి. ఇలా జరుగుతుంది అని గ్రహించేలోపులే అంతా అయిపోవాలి.

సాంబయ్య ఆలోచనలు అలా సాగిపోతుండేవి.

అలా ఆలోచనలతోనే చదువు పూర్తిచేశాడు. ఇంకా చదవాలంటే నడిచి వెళ్ళటం కాదు. ఏకంగా ఈ ఊరినుండి వెళ్ళిపోవాలి. అప్పుడు తన గురించి చర్చ జరిగింది అమ్మా, నాన్నకి.

"ఇప్పుడేం చేద్దాం" అంది తులసమ్మ.

"దేని గురించి?"

"అదే సాంబయ్య చదువు గురించి."

"పరిక్షయ్యాడో లేదో ముందు తెలవనీ"

"ఏమిటి తెలిసేది తప్పకుండా పరీక్షవుతాడు"

"అయితే ఏంటంట?"

"ఆ తర్వాత చదవటానికి కుదర్దు"

"ఎట్టా మరి? పొలం కౌలుకిచ్చి మనం కాపురం పెడదామా?" అంది తులసమ్మ. ఆవిడకి ఎలా చేయాలనే ఓ ఖచ్చితమైన నిర్ణయం ఏమీ లేదు. ఊరికే అలా అడిగిందంతే.

"ఇంకా నయం. భూమంతా అమ్మమన్లా" అన్నాడు.

"మరేం చేద్దాం"

"అదికాదే కౌలుకిచ్చి అక్కడ నన్నేం సెయ్యమంటా. ఆడుగాక సదువుతున్నాడని నేనీ ఊరిడిసి ఎల్లాలన్నమాట"

"చదువు ఆపేయమంటావా?" అంది.

"ఏదోకటి చేసుకోండి"

"అదేంటి అట్టా అంటావు?" అందామె.

పొలం కౌలుకు ఇమ్మందని కోపం వచ్చింది ఆయనకి. ఆ విషయం తులసమ్మకి అర్థం అయింది.

"ఏంటీ మాట్టాడవు మనిషికి కోపంకూడా తెలుసునే. అయినా నేను నువ్వేమంటావో అని అన్నా. నువ్వు కౌలుకెందుకివ్వటం? ఇంకో నాలుగెకరాలు తీసుకో. చదువు మానేసి ఆడూ పొలానికొస్తాడు" అంది. ఆ తర్వాత ఓ నిర్ణయానికి వచ్చారు.

సాంబయ్యని చదివించాలి. తను ఎంతవరకు చదువుకుంటానంటే అంతవరకు చదివించాలి. అయితే సాంబయ్యతోపాటు వెళ్ళి కాపురం పెట్టడం అనే సమస్యలేదు. అది జరగని పని.

కనీసం తులసమ్మగారికి కూడా అది సాధ్యంకాదు. అందుకని సాంబయ్య అక్కడ ఓ గది తీసుకుని చదువుకోవాలి. ఇంకా హోటల్‌లో తినటం అంటే చాలా ఖర్చులు అవుతాయి కాబట్టి తనే స్వయంగా వండుకొంటూ చదువుకోవాలి.

సాంబయ్య కూడా అందుకు అంగీకరించాడు. శెలవల్లో అన్నం ఎలా వండుకోవాలో కూరలు ఎలా చేసుకోవాలో చేసి చూపించింది తులసమ్మ.

బెజవాడలో గది చూడటానికీ, తనను విడిచిపెట్టడానికీ భూషయ్య రావలసి వచ్చింది. వచ్చేటప్పుడు తనవెంట కొన్ని సామాన్లు గోతాంలో మూటకట్టుకుని తెచ్చుకున్నాడు. ట్రంకు పెట్టెలో ఎప్పటినుండో దాచిన పెళ్ళిరోజు పంచా, చొక్కా అందుకున్నాడు. వాటిని కట్టుకున్నాక తులసమ్మ అంది -

''ఎప్పుడన్నా కట్టుకుంటుంటే తెలుసుద్ది. జాగ్రత్తగా చుట్టుకో. పట్నం వెళ్తన్నావు నవ్వుతారు'' అంది తులసమ్మ.

''ఇదిగో పై పంచె వేసుకో'' అంటూ అందించింది.

''ఇదెందుకే''

''ఇంకానయం. పైపంచె లేకపోతే నవ్వుతారు''

''నేనేం నీ కొడుక్కి మనువు చూట్టానికి కాదే వెల్తంట.''

''నా కొడుక్కి నువ్వేం మనువు చూడవసరంలా''

''మరి నువ్వు చూసుకుంటావా ఏంటి?''

''ఎందుకు, ఆడే సూసుకుంటాడు''

''మంచిదేగా''

''ఇదిగో ఈ డబ్బులు ఆడికివ్వు''

''నువ్వే యివ్వు''

''అవున్లే. అదే మంచిది. అలవాటులేని బేరం. ఎక్కడైనా పారేసినా దిక్కులేదు. అన్నీ చూసిరా.''

''అలాగేలే'' అన్నాడు భూషయ్య.

సాంబయ్యని పిలిచి చెప్పింది.

''వెంటనే గది చూసుకో. ఏదో తెలిసినవాళ్ళు కదాని ఎక్కువరోజులు ఉండకూడదు. ఎప్పుడన్నా వెళ్ళి పలకరించిరా. నువ్వేం మాగురించి దిగులు పెట్టుకోమాక. మీ నాయన గురించి నీకు తెలుసుగా. ఆయనకి ఇయన్నీ పట్టవు. నువ్వు మాత్రం ఉత్తరం ముక్క రాసిపడేస్తుండు.''

సాంబయ్య తలూపాడు.

సాంబయ్యతోపాటు మరి ఇద్దరు వస్తున్నారు. వారికి బెజవాడలో బంధువులు ఉన్నారు. అందులో ఒకతను వారి దగ్గర ఉంటాడు. రెండో అబ్బాయి విషయం ఇంకా ఏం తేలలేదు. అక్కడకు వెళ్ళాక పరిస్థితులు చూసి నిర్ణయం తీసుకుంటారు. వెళ్ళగానే అందరూ వారింటి దగ్గరే దిగేది.

భూషయ్యగారు నడిచివెళ్తుంటే దారి పొడుగునా జనం ఆపటమే.

''ఏం మావా. దొరబాబులా ఉన్నావుగా''

ఓ ముసలాయన కర్ర ఆడించుకుంటూ వస్తూ -

"ఎవరది గుర్తుపట్టలా" అన్నాడు.

"నేనే.. భూషయ్యని"

"వారి నువ్వంటరా చొక్కావేశావుగా. గుర్తుపట్టలా. ఎక్కడికి బయలుదేరావ్?"

"సాంబయ్యని బెజవాడలో చదువుకుంటానికి పంపిస్తన్నా"

"సరేపద" అన్నాడు.

ఇంకా ఎవరో ఆపి

"భూషయ్యగారూ ఇప్పుడు చూడండి. ఎంత బాగుందో. చక్కగా బట్టలేసుకుంటే ఎంత బాగుంది. అదేంటో మీ పద్దతే వేరు" అన్నాడు.

భూషయ్యగారు వెర్రి నవ్వొకటి నవ్వాడు.

"మీ కుర్రాడు హోటల్లో తింటాడా? వండుకుతింటాడా?"

"వండుకు తినటమే"

"మంచిది బాగా చదువుకోండిరా బాబూ" అన్నాడు.

అదేంటో తన భాషలో కూడా భూషయ్యగారు ప్రత్యేకంగా ఉండటమెందుకో సాంబయ్యకు ఎంత ఆలోచించినా అర్ధంకాలేదు. ఆయన్తోపాటివారే కొంతమంది చదువుకోకపోయినా అతి నాజూకుగా మాట్లాడతారు. మరి కొందరిని చూస్తేనే చాలు ఈయనేదో గొప్పవ్యక్తి అని ముందుగానే అనిపిస్తుంది. ఇంక ఆ మాటలగురించి చెప్పే పనేలేదు.

అందరూ 'బండొస్తంది' అంటే, తనేమో 'బండి వస్తాయింది' అంటాడు. ఇలాంటివే మరికొన్ని పదాలు. ఎక్కువగా "ఓయ్" అంటుంటాడు. లేకపోతే "ఏందీ" అంటాడు. ఆ మాట్లాడటంలో కూడా ఓ వింత పోకడ ఉంటుంది. అందరి ముఖాల్లోకి చూడడు. ఎటో చూస్తూ మాట్లాడతాడు. ఒక్కోసారి వాళ్ళు చెప్పేది వినడు. చెవుడున్న మనిషిలాగా ప్రవర్తిస్తాడు.

వీటన్నింటికీ కారణం ఏకాగ్రత లేకపోవటమే. అంటే ఆయనకి లౌకిక ప్రపంచపు వాసనలేవీ పనికిరావు. అవి ఎలాంటి ఏకాగ్రతను కలిగించలేవు. తన ప్రపంచం తనకు వేరే ఉంది.

కొంతమంది తమ ఊర్లనుండి పక్క ఊర్లకి బండ్లు కట్టించుకుని సినిమాలకు వెళ్తుంటారు. పెద్దవాళ్ళే. తనకు తెలిసినంతవరకూ ఆయనెప్పుడూ సినిమాలకు వెళ్ళలా. ఎప్పుడన్నా ఎరువులకోసమో, మరో పనిమీదో పక్క ఊర్లు వెళ్తుంటాడు. అయినాకూడా అక్కడ మంచి నీళ్ళయినా తాగుతాడా అనేది సందేహంగానే ఉంటుంది. ఆయన జీవితంలో బహుశా 'నమ్మిన బంటు' సినిమాని మాత్రం చూసి ఉంటాడేమో. అంతకుమించి ఏదీ లేకపోవచ్చు.

తమ ఊర్లో ఓ గుడి ఉంది. ఏటా అక్కడ పూజలు చేస్తారు. అప్పుడు కోలాహలంగా ఉంటుంది. అప్పుడే హరికథలూ, బుర్రకథలూ లాంటివి ఏర్పాటు చేస్తారు. వాటికి వెళ్తాడు. అయితే ముళ్ళమీద కూర్చున్నట్లుగా ఉంటాడు. మళ్ళీ తలలో ఏదో తొలిచినవాడిలా పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి గొడ్ల చావిడిమీద పడతాడు. అలాంటి మనిషి బెజవాడలో ఉండాల్సిన రెండురోజులూ ఇబ్బంది పడిపోయాడు. ముందు మాట్లాడటానికి మనిషి దొరకలా.

సాంబయ్యకు నాన్నను తలచుకుని చాలా దిగులు కలిగింది.

"ఇట్లా అయితే నాన్నకు చాలా కష్టం. ఎప్పుడైనా ఆ ఊరువదిలి వెళ్ళాల్సివస్తే నాన్న ఏం చేస్తాడు? ఎప్పుడూ చుట్టుపక్కలవారితో మాత్రమే మాట్లాడటానికి అలవాటు పడితే ఎలా? రేపు ఏదైనా జరిగి అమ్మ చచ్చిపోయిందనుకో. అప్పుడు నాన్న ఏమైపోతాడు?" అనుకున్నాడు.

ఆ తర్వాత అలాంటి ఊహ వచ్చినందుకు చాలా బాధ కలిగింది. అమ్మ చచ్చిపోతే నాన్న ఏమైపోవటం అలా ఉంచి తను మాత్రం ఎలా బతకగలడు. తనకు మాత్రం ఎవరున్నారు అనిపించింది.

తను నాన్నను గమనించినప్పుడు ఏ లక్షణాలైతే తనకు నచ్చటంలేదో, అలాంటి వాటన్నింటికీ తను దూరంగా ఉండాలి అని నిర్ణయించుకున్నాడు. అవి అందరితో పరిచయాలు పెంచుకుని మాట్లాడటం. రెండోది ఆధునిక సమాజంలో వస్తున్న మార్పులు గమనించటం, మూడు సమాజం కంటే ముందు నడవకపోయినా కనీసం దాని వెనక భాగంలో ఉండకపోవటం, అదే సమయంలో తన తండ్రి జీవితం అందిస్తున్న అమూల్యమైన పాఠాలు సదా గుర్తుంచుకోవటం. అన్నింటికంటే ముందు ఆంగ్లభాషను నేర్చుకోవటం.

అప్పటివరకూ తెలుగు భాష తప్పితే ఇంగ్లీష్ రాదు. బెజవాడలో సాంబయ్య ఓ యజ్ఞం చేశాడని చెప్పవచ్చు. దాంతో అతను ఎంత హాయిగా, స్వేచ్ఛగా, ధారాళంగా మాట్లాడగలిగాడంటే టీచర్స్ సైతం ఆశ్చర్యపోయారు. అతని ఆంగ్లభాషా పరిజ్ఞానానికి.

సాంబశివరావు 'రావ్'గా మారిపోయింది బెజవాడలోనే. అక్కడ ఎవరూ సాంబయ్యా అంటూ పిలిచేవారు కాదు. అంతకుమించి స్వయంగా వండుకోవటం తన బట్టలు తానే ఉతుక్కోవడం, అంట్లు తోముకుని ఆ తర్వాత కాలేజీకి వెళ్ళటం ఇవన్నీ జీవితంలో ఓ గొప్ప క్రమశిక్షణను నేర్పాయి.

తను చదువుకుంటున్న రోజుల్లో పరిచయం అయిన అమ్మాయి సులోచన. తను కూడా ఆ కాలేజిలోనే చదువుకుంది. ఓసారి ఇంగ్లీష్ డిబేట్‌లో ఆమె కూడా పాల్గొంది. అందరిముందూ అంత స్వేచ్ఛగా, ఏ తప్పులు లేకుండా మాట్లాడిన సాంబయ్యను చూశాక ఆమెకెందుకో తెలీని సంతోషం కలిగింది. ఆ పోటీలో ఆవిడకి కన్సొలేషన్ బహుమతి లభించింది. ముందుగా తనే పలకరించింది.

"కంగ్రాట్స్" అంటూ.

"కృతజ్ఞతలు మీకూనూ" అన్నాడు సాంబయ్య.

"మిమ్మల్ని రావ్ అంటారేమిటి? ఇంతకూ మీ పేరేమిటో తెలుసుకోవచ్చా?"

"నా పేరు సాంబశివరావు. మా ఇంటిదగ్గరేమో సాంబయ్య అంటారు. ఇక్కడేమో 'రావ్'ని అయిపోయాను."

"నా పేరు సులోచన" అంది.

"బాగుంది" అన్నాడు.

"ఇంతకూ మిమ్మల్ని ఎలా పిలవాలంటారు"

"మీ ఇష్టం"

"రావ్‌గారూ అంటాను. కొంచెం ఈజీగా వుంటుంది."

"అలానే" అన్నాడు నవ్వుతూ.

"మీది కృష్ణా జిల్లానా?" అందా అమ్మాయి.

"కాదు.. గుంటూరు"

"ఊహించాననుకోండి" అంది.

"మనుషుల్ని చూసి ఏ జిల్లానో ఎలా చెబుతారండి బాబూ" అన్నాడు.

"మనుషుల్ని కాదుగానీ భాష చూసి కొంతవరకు అంచనా వేయవచ్చు. కొంత మనిషిని కూడా చూసి చెప్పవచ్చుననుకోండి" అంటూ నవ్వింది.

ఆ పరిచయం అలా ఎదుగుతూ వచ్చింది.

ఓ రోజు ఆ అమ్మాయి తన జీవితం గురించి చెప్పుకొచ్చింది.

"మా నాన్నగారు లేరు. మా చిన్నతనంలో చచ్చిపోయారు. అయితే మాకంటూ నాలుగెకరాల భూమి వుంది. మా ఊర్లో ఛాదస్తం లేదననుగానీ కొంతవరకు ఫర్వాలేదు. మా అమ్మ చదువుకోవడానికి నన్ను పంపించింది. మాకు కూడా తెలిసినవారి ఇంట్లోనే ఓ గది తీసుకుని వుంటున్నాను. వంట కూడా నేనే చేసుకుంటున్నాను."

"మరి మీ ఊర్లో అమ్మగారు ఒక్కరే వుంటారా?"

"లేదండి. నాకో తమ్ముడున్నాడు. వాడికీ, నాకూ అయిదు సంవత్సరాలకు పైగా గాప్ వుంది. వాడు అక్కడే చదువుకుంటున్నాడు. అమ్మతోపాటు వున్నాడు. ప్రస్తుతానికి ఇబ్బంది లేదు. వాళ్ళిద్దరూ అక్కడే వుంటారు"

"మరి మీ పొలం విషయం ఎవరు చూస్తారు?"

"అమ్మ చూసుకుంటుంది. అవసరమైతే వాడున్నాడు. పనిమనిషి ఉన్నాడనుకోండి. కౌలుకివ్వాలనుకుంటున్నాం. ఏదో నడుస్తూంది."

"పాడిలాంటిది ఉందా?"

"ఎందుకుండదూ అన్నీ మామూలే. మా అమ్మ డబ్బు విషయంలో చాలా జాగ్రత్తగా ఉంటుంది. ముందు నన్ను చదివించటానికి ఒప్పుకోలా. తనకి భయం. నాన్నతో బాగా చనువుగా ఉండేదాన్ని. ఆయన ఉంటే నా జీవితం వేరే రకంగా వుండేది"

"వేరే రకంగా అంటే ఎలా?" అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా.

అతనికి ఆ కుటుంబం గురించి తెలుసుకుంటున్నకొద్దీ చాలా ఉత్సాహంగా వుంది.

ముఖ్యంగా సులోచన అమ్మగారు అంత దక్షతతో పనులు చేసుకుపోవటం. తను ఆడపిల్లయివుంటే ఇలా చదువుకుంటానికి పంపించి ఉండేవారా అనేది సందేహమే.

ముందు తన అమ్మ అందుకు అంగీకరిస్తుందా? ఏమో చెప్పడం కష్టమే.

"మా నాన్నగారుంటే నేను ఏ డాక్టర్నో అయ్యేదాన్ని. అందులో ఎలాంటి సందేహం లేదు"

"ఇప్పుడు మాత్రం ఏమిటి?"

"ఏముందో మీకామాత్రం తెలియదా రావుగారూ" అంది సులోచన.

"లేదు" అన్నాడు తడబడుతూ.

"నేను మెడిసిన్ చదివాననుకోండి. ముందు నా పెళ్ళి ఓ సమస్య అవుతుంది. దానికయ్యే ఖర్చు సంగతి అలావుంచండి. మెడిసిన్ చదివిన అమ్మాయిని చేసుకోవాలంటే తిరిగి మెడిసిన్ చదివిన అబ్బాయి కావాలి. 'మెడిసిన్' చదివిన అబ్బాయిలు ఊరికే రారుకదా! అందుకు అమ్మ అంగీకరించలేదు."

"మెడిసిన్ చదివిన అమ్మాయి మెడిసిన్ చదివిన అబ్బాయిని మాత్రమే ఎందుకు చేసుకోవాలి?" అన్నాడు.

"ఎందుకు చేసుకోవాలని కాదు. డాక్టర్ చదివిన అమ్మాయిని ఓ గ్రాడ్యుయేట్ చేసుకుంటాడా? మేల్ 'ఇగో' పని చెయ్యదూ" అంది.

"ఎవరన్నా చేసుకుంటే"

"అదంతా పెద్ద వ్యవహారం అవుతుంది. ఈ సొసైటీ ఇంకా స్త్రీల విషయంలో చాలా వెనక చూపుతోనే ఉంది. నిజంగానే ఎవరైనా అలా చేసినా ఆ తర్వాత సమాజం చూసే చూపుతో ఇన్ఫీరియర్‌గా ఫీలవుతాడు. సరే ఈ దరిద్రం అంతా ఎందుకని నేను మానేశాను."

"గ్రాడ్యుయేషన్‌కి మాత్రం ఈ సమస్య ఎదురుకాదా?"

"గ్రాడ్యుయేట్లకి అంత కొరత వచ్చిందంటారా? అంతగా అయితే ఏ ఉద్యోగమో చేసుకుంటూ హాయిగా గడిపేస్తాను" అంది.

"అలాంటిదే 'మెడిసిన్'కి చేయవచ్చుగా. శుభ్రంగా డాక్టర్ అయివుండేవారు."

"జస్ట్ నా ఆలోచనల గురించి చెప్పానంతే. మా నాన్నగారు ఉండివుంటే అవసరమైతే ఫైట్ చేసేదాన్ని. ఇప్పుడు వీటన్నింటికీ అమ్మ ఆమోదిస్తుందా చెప్పండి" అంది.

"మీ అభిప్రాయాలు తెలుసుకుంటానికే ఇంత డీప్‌గా అడిగాను. ఏమీ అనుకోరుగా" అన్నాడు సాంబశివరావు.

"భలేవారే" అంటూ నవ్వింది.

"మీ గురిమి చెప్పండి"

"నా గురించి చెప్పుకోవటానికి ఏంలేదు, మా అమ్మా నాన్నలకి నేను ఒక్కణ్ణే సంతానం. అదొక్కటి మాత్రం విశేషం."

"అలానా"

"మిగతాదంతా మామూలే. మధ్యతరగతి కుటుంబం. నేనూ ఇక్కడోగది తీసుకుని, స్వయంగా వంటచేస్తూ చదువుకుంటున్నాను. అయితే ఓ ఆడపిల్లతో నేను ఇంత హాయిగా మాట్లాడగలనని తెలుసుకుంటే ముందు మా అమ్మ స్టన్ అయిపోతుంది. మా ఊర్లో అయితే ఇంక చెప్పేపనేలేదు"

"ఎందుకని?"

"ఇక్కడికి రాకముందు నా పరిస్థితి వేరు. ఈ నాలుగు సంవత్సరాలలోనూ కృష్ణ నీళ్ళు బాగా పట్టాయి. నేను మా ఊరి సాంబయ్యను కూడా కాదుగా"

"భలే మాట్లాడుతారే" అంటూ నవ్వింది.

"నేను మాట్లాడటం అని కాదుగానీ ఈ కాలేజీకి రాకపోతే నేను కూడా కొన్ని స్థిరమైన అభిప్రాయాల్తో ఉండిపోయేవాణ్ణేమో అనిపిస్తుంది"

"అంటే"

"స్త్రీ పురుషులు మాట్లాడుకోవటమే నేరం అని. అదేంటో మా ఊర్లో ఇప్పటికీ, బహుశా ఇంకో పది సంవత్సరాలదాకా కూడా అలాంటి అభిప్రాయంతోనే వున్నా ఆశ్చర్యంలేదు. అలా ఎవరన్నా కంటబడ్డారంటే ఏదో పాపం చేసినంతగా బాధపడిపోతారు" అన్నాడు సాంబశివరావు.

"నిజమే.. కొన్ని భావాలు అంత త్వరగాపోవు" అంది సులోచన.

ఇది జరిగిన కొన్ని రోజులకు సాంబయ్య తన ఊరికి వెళ్ళాడు. అక్కడో సంఘటన జరిగింది.

తులసమ్మగారి దగ్గరకొచ్చి ఒకావిడ తన ఆవేశమంతా వెళ్ళగక్కుకుంటోంది.

"అది అట్టా చేసింది తులసమ్మగారూ ఏకంగా ఎవడ్నో పెళ్ళి చేసుకున్నానంటూ వచ్చింది. ఇంకా ఏమైనా ఉందా? అందులోనూ వాడిది వేరేకులం. దీనికి పోయేకాలం రాబట్టి ఈ బుద్దులు పుట్టుకొచ్చాయి. అసలు ప్రేమేంటి? దోమేంటి? నేనయితే చెప్పా. మా వంట్లో ఇంకా చీమూ, నెత్తురూ ఉంది. మేవందరం మీ కొంపకి రావాలనుకుంటే ఈ పెళ్ళి మాత్రం చేయకండి అన్నా. అయినా నాకు తెలవక అడుగుతా తులసమ్మగారూ. ఇట్టా చేస్తే మా పిల్లలకి పెళ్ళిళ్ళవుతాయా? అందుకు కాదూ ఈ ఆడపిల్లలకి సదువొద్దూ సట్టుబండలొద్దు అని మొత్తుకునేది" అంటూ ఒకటే సొద.

ఇంతకూ జరిగిన విషయం ఏమిటంటే ఆమె బంధువుల్లో ఒకమ్మాయి వర్ణాంతర వివాహం చేసుకుంది. దాన్ని వీళ్ళు ఆమోదించటంలా.

"ఆ మెళ్ళో తాడు లాగి అవతల పారేసి, వేరే పెళ్ళి చెయ్యమని చెప్పా" అని కూడా అందావిడ.

తులసమ్మగారికి ఏం చెప్పాలో అర్థంకాలేదు. ఆవిడకి అది నచ్చలేదు. అయితే తాళికట్టినాక అది విసరమనటమూ నచ్చలా. రెండూ సంప్రదాయాలే ఒకదాన్ని ఆమోదించి ఇంకోదాన్ని తిరస్కరించటం ఏమిటో ఆమె అడగలేకపోయింది. రెండో విషయం. అది తన కుటుంబ విషయంకాదు ఏదో ఒక అభిప్రాయం తేల్చి చెప్పటానికి. అంతకుమించి ఆవిడ ఎవరినీ మాట్లాడనిచ్చేట్లు లేదు. పొరపాటున 'పోనీలే' అంటే ఈ కొంపకి రాననేస్తుందేమో. ఆవిడ అలా కొంచెం సేపు గాలి దుమారం సృష్టించి వెళ్ళిపోయింది.

"అమ్మా ఇప్పుడావిడ వాళ్ళింటికి వెళ్తుందా లేక ఇంకెవరి ఇంటికైనా వెళ్తుందా?" అన్నాడు.

"అదేంటిరా" అంది తులసమ్మ.

"ఎవరడిగారని ఇవన్నీ చెబుతూంది"

"రేపు ఈ వార్త ఎటూ తెలుస్తుందిగా. అందుకే ముందుగా అందరికీ చెప్పి తృప్తిపడుతుంది."

"అయినా ఈమె గొడవేంటి? ఈమె ఆ కొంపకు వెళ్ళకపోతే వాళ్ళు బతకలేరా?" అన్నాడు.

"ఏదో ఆడాళ్ళ గొడవలే, వదిలెయ్యి" అంది తులసమ్మ.

"ఆడవాళ్ళ గొడవ మాత్రమే ఎలా అవుతుంది. కట్టిన తాళి విసిరేయమంటుంది. కొంపతీసి ఈవిడ వెళ్ళి ఆ పని చేస్తుందా?"

"అదేరా చోద్యంగా ఉంది. అయినా ఈ ఊరొచ్చినాక ఆవిడ ఎక్కడికీ కదలటం నేనెరుగను. ఇక్కడనుండి మీ కొంపలకు రాను రాను అంటూ బెదిరిస్తుంటుంది."

"రాకపోతే మంచిదేకదా వెళ్ళినదగ్గర్నుండి వాళ్ళకి కూడా ఖర్చు."

తులసమ్మకి నవ్వు వచ్చింది. ఆ తర్వాత చాలా విషయాలు చెప్పింది.

"దుర్గమ్మ తల్లిరా బాబూ. అది నోరు తెరిచిందంటే మొగుడూ భయపడాలి, పిల్లలూ భయపడాలి, చుట్టుపక్కలవాళ్ళూ భయపడాలంతే. అదేం చోద్యమో ఏదో సినిమాలో మాయల అద్దంలోలా ఎక్కడేం జరిగినా కనిపిస్తుందంట. అట్టాగే ఈ దుర్గమ్మ ఇల్లు కదలదు. ప్రపంచంలో ఏం జరిగినా ముందుగా తెలిసిపోద్ది. అక్కడ కుప్పలు నూర్చి పోస్తన్నారనుకో. ఎన్ని బస్తాలు బండిమీద కెక్కేది తెలిసిపోద్ది. మొత్తం చేలో ఎన్ని కుప్పలు వేశారో చెప్పుద్ది. షావుకారి చేలో ఎకరానికి ఎన్ని బస్తాలు రాలిందీ చెప్పుద్ది. అంతదాకా ఎందుకు మన గేద ఎన్నిశేర్లు పాలిచ్చుద్దో నాకు తెలియదు. దుర్గమ్మ చెప్పుద్ది"

సాంబయ్య నోరు తెరుచుకు వింటున్నాడు.

"ఈ ఊర్లో సంగతి వదిలెయ్యి. నువ్వు చూస్తన్నావుగా. మీ బాబాయి వాళ్ళ సంగతులు మనకు తెలీవు. వాళ్ళెక్కడో బళ్ళారిలో ఉన్నారు. ఎప్పుడూ ఉత్తరం ముక్క రాయరు. అయినా వారి సంగతులు ఈవిడకి తెలిసిపోతాయి. ఫలానా వాళ్ళమ్మాయి ఆ అబ్బాయి పిలిస్తే పలికిందంటగా అంటుంది. ఒకటా... రెండా.. ఎవరి కొంపల్లో ఏంజరుగుతున్నాయో దుర్గమ్మకి తెలిసిపోద్ది. మరేం చిత్రమో తన ఇంట్లో ఒక్క విషయం కూడా బయటకు పొక్కనీయదు. అంతా గుట్టు. దీనికి మాత్రం దేశవాళ్ళ సంగతులన్నీ కావాలి" అంటూ మెటికలు విరిచింది.

సాంబశివరావు నవ్వుకున్నాడు.

"అయ్యో ఈ దుర్గమ్మ సంగతి నీకు తెలియదు. ఇంట్లో మొగుడికీ, పిల్లలకీ వండిపెట్టటానికి తీరిక ఉండదు. తెల్లారి లేచిందగ్గర్నుండీ ఆ కొంపకూ, ఈ కొంకీ అది కావాలి ఇది కావాలని పంపిస్తుంటుంది. ఎవరన్నా పిండివంటలు చేసుకుంటే చాలు వాసన పసిగట్టి తయారయిపోద్ది. ఆళ్లమీదా, ఈళ్లమీదా అక్కడ కబుర్లు ఇక్కడ, ఇక్కడ కబుర్లు అక్కడా. దీని నోటికి జడిసి దాని నోట్లో నానటం ఎందుకని పట్టించుకోరు. నోరు తెరిస్తే చాలు ఎవరో ఒకర్ని. ఏదో ఒకటి అనకుండా ఊరుకోదు. అయినా దీని సంగతులు ఎవడికి కావాలంట. పైన భగవంతుడున్నాడు. అన్నీ చూస్తానే వుంటాడు. ఎవడు విరగబడితే వాళ్ళకి తగిన బుద్ధి చెబుతాడు" అంది.

మామూలుగానే రాత్రికి భూషయ్యతో ఈ విషయం చెప్పింది.

"ఇదిగో దుర్గమ్మ సంగతి విన్నావా? వాళ్ళక్కయ్య కూతురు ఎవర్నో మనువాడిందంట"

"మంచిదేగా" అన్నాడు భూషయ్య.

"ఏం మంచిదో దుర్గమ్మ చాలా యాష్టపడిపోతాంది. ఆళ్ళింటికి వెళ్ళనే వెళ్ళదంట"

"పోనీలే అదీ మంచిదేగా"

"ఆ అబ్బాయిదీ వాళ్ళదీ ఓ కులం కూడా కాదంట"

"అయితే మనువాడి వచ్చేసిందా?"

"అవును"

"అయితే ఇంకేం చేత్తారంట. ఇంక ఆళ్ళ బతుకు ఆళ్ళు బతుకుతారు. అంతేగా."

"మరింక పెళ్ళి చేయాల్సిన పిల్లలు లేరూ" అంది.

"ఉండనీ ఉంటే ఏమవుద్ది ఎవడికెట్టారాసుంటే అట్టా జరుగుద్ది. అయినా కులవేంటి. ఇంకోటేంటీ ఏ వయసుకు అది జరిగిపోవాల. మంచో చెడో ఆ పిల్ల పెళ్ళి చేసుకొచ్చింది. మనం వూ అంటే పెద్దరికం నిలుసుద్ది"

"మరి దుర్గమ్మ"

"ఏంటే తులసమ్మా. దుర్గమ్మ కాపురం సేత్తందా ఆళ్ళకేవన్నా తన సొమ్ము ఇచ్చేయబోతుందా? అయినా ఆ పిల్ల ఆ అబ్బాయిని సూసి సేసుకుంది. ఆ అబ్బాయి ఆ అమ్మాయిని సరే అనుకున్నాడు. ఇంక దుర్గమ్మ ఎవరే నడాన" అన్నాడు.

"అబ్బో.. నీకు చాలా విషయాలు తెలుసునే" అంది తులసమ్మ.

"నాకెందుకు తెలుత్తాయే. మట్టిని నమ్ముకుని బతికేవోడ్ని కదా. సదువా సంజా. నీకయితే అన్ని సంగతులు తెలిసిపోతాయి. పెద్ద ఆరిందావిగదా" అన్నాడు.

"చాల్లే.. ఇంక నువ్వు నామీద పడతావ్" అంది చిరుకోపంగా.

"ఎవరిమీదా పడనవసరంలా. అయినా ఎవడి బతుకు ఆడు బతుకుతున్నాడు. అదట్టా, ఆడిట్టా అనేది మనకి అనవసరం. మనకే కాదే ఎవడికీ అవసరంలా. మనకి సేతయితే పక్కోడికి సాయం సేయాల. లేకపోతే గమ్మునుండి పోవాల. అంతేగాని ఎవురి గురించో మాటాడుకోటానికి మనమెవరమే. మా అయ్య సెప్పేవోడులే. నువ్వు ఓ ఏలు ఎదుటికి సూపిత్తే నీసి పది సేతులు సూపిత్తాయని. ఒకడ్ని ఆచ్చేపించటం ఎందుకు? ఇంకోళ్ళతో మాటలు పడటం ఎందుకు. ఎవడి పని ఆడుసేసుకుంటూ బతికితే ఏ తిప్పలూ లేవు."

"నీక్కూడా ఓ అమ్మాయి ఉండి ఇట్టాసేస్తే నువ్వూరుకుంటావా?"

"మరి కన్లేకపోయావా అమ్మాయిల్నీ" అన్నాడు.

"కంటే బాగానే ఉండేది. అల్లుణ్ణి వెతుక్కోవటానికి నేనే బయలెల్లాల్సి వచ్చేది"

"అమ్మాయి పుట్టినా, అబ్బాయి పుట్టినా మనం ఆళ్ళని కన్నాం తప్పించి ఆళ్ళ రాతల్ని కనలేదే అది మాత్రం గుర్తుంచుకో."

సాంబయ్యలో కొత్త కోణం తెరుచుకుందప్పుడే తన నాన్నకు ఎలాంటి ఆలోచనలు లేవనే దాదాపుగా అనుకున్నాడు. కొన్ని విషయాల మీద ఆయన అభిప్రాయాలకోసం ఎదురు చూడటం కూడా అనవసరం అనుకున్నాడు. తన అంచనా ఎంత పొరపాటో ఇప్పుడు బాగా అర్థమౌతుంది.

ఈ ప్రపంచంలో వ్యర్థమైన పదార్థం అంటూ ఏదీ లేదు. మనుషులూ అంతే. అందరికీ ఆలోచనలుంటాయి. కొన్ని అభిప్రాయాలుంటాయి. అవి అందరి ముందూ వ్యక్తం చేయలేకపోవచ్చు. అలాంటి అభిరుచిగానీ, అవకాశం గానీ లేకపోవచ్చు. అంతమాత్రాన అభిప్రాయాలే లేవనుకుంటే అంతకు మించిన తప్పు మరోటి ఉండదు. అలాగే ఈ ప్రపంచంలో ఇంకో చిత్రం కూడా ఉంది.

ఎంతో తెలివి తేటలు ఉన్నవారిలా కనిపించే వారిలోనూ, నిజంగా తెలివితేటలు ఉన్నవారిలో కూడా ఒక్కోసారి ఎంతో అమాయకత్వం కనిపించవచ్చు. అలాగే అమాయకంగా కనిపించే వారు ఒక్కో సందర్భంలో ఎంతో గొప్పగా ప్రవర్తించవచ్చు. అందుకని మనుషులపట్ల శాశ్వతమైన అభిప్రాయాలు ఏర్పాటు చేసుకోవటం మంచిది కాదు.

పెళ్ళిళ్ళలాంటి విషయాల్లో గ్రామీణ జీవితంలో కొన్ని స్థిరమైన అభిప్రాయాలు పాతుకుపోయి ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా అక్కడికి ఆధునిక భావాల వ్యాప్తి చాలా మెల్లగా జరుగుతూంది. అంతకుమించి అక్కడివారు ఓ స్థిరనివాసం ఏర్పరుచుకున్నవారు. వారు సంచరించే ప్రదేశంకూడా అత్యంత పరిమితంగా ఉండిపోతుంది. పైగా వారికి పైనుండి వచ్చే భావాలు కూడా సహజంగా కొత్త ఆలోచనను కలిగించవు.

అలాంటిది తన తండ్రి ఈ విషయం గురించి ఏమాత్రం సీరియస్‌గా పట్టించుకోక పోవటం కూడా తనకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది. తను అనుకున్న వ్యక్తికాదు. ఆయనలో ఇంకా తనకు కనిపించని బహుశా తన జీవితకాలంలో చూడలేని ఎన్నెన్నో గొప్ప లక్షణాలు ఉండి ఉంటాయి.

ఆంగ్లంతో పరిచయం అయ్యాక ఎక్కువగా జీవిత చరిత్రలు చదవాల్సి వచ్చింది. గొప్పగొప్ప నాయకుల్లో కొన్నిసార్లు కొన్ని గుణాల్ని వెదుక్కోవలసి వచ్చింది. ఓ రకంగా ఆలోచిస్తే దేనికయితే మారకపు విలువ ఉందో అదే ఉన్నతంగా కనపడుతుంది. రాజకీయాలు, కళలు, ఇంకా అనేకం. ఇవన్నీ ఫోకస్ చేయగలవాడు లభించగలిగితే ఓ విలువను సంతరించుకుంటాయి.

అసంఖ్యాకంగా ఉండే సాధారణ జనంలో ఉన్నటువంటి మహత్తర లక్షణాల్ని ఎవరు గుర్తిస్తారు? ఎవరు గుర్తించాలి?

ఈ ప్రశ్నకు ఆ క్షణం మాత్రం సాంబశివరావుకి సమాధానం దొరకలేదు. బహుశా అలాంటి జవాబు తర్వాత కాలంలో జీవితానుభవం మాత్రమే అందించగలదనే విషయం తను గాఢంగా నమ్మాడు. అందుకే సాంబశివరావు జీవిత విధానం ఏ రకంగా ఉన్నా అతనిలో అన్వేషణ చావలా.

ఓ రకంగా అతను ఇప్పుడు అస్థిత్వం కోసం పోరాటం చేస్తున్నాడు. ముందు కనీస జీవితం అవసరం. కనీసం జీవితం అంటే దాని పరిమితికి అంతం లేదుకదా అనే ప్రశ్న వస్తుంది. అందుకు చెందికూడా సాంబశివరావు కంటూ ఓ నిర్దుష్టమైన అంచనా ఉంది. ఆ స్థితికి చేరుకున్నాక ఇప్పుడు అనుభవించే లేదా ఇప్పుడున్న తరహా తను జీవితం కొనసాగించాడు. మనిషికి ఎప్పుడూ ఒకటే తరహా జీవితం ఉండకూడదు. దానివలన వచ్చే ప్రమాదం ఓ దశ తర్వాత ప్రవాహం ఆగిపోతుంది. ఎక్కడో నిలకడగా నిలిచిపోతుంది. మానవజీవితం ఓ ప్రవాహం అనుకుంటే అది నిరంతరం ప్రవహించాల్సిందే. అలా ప్రవహించగలిగినప్పుడే అందులో ఉన్నవన్నీ కొట్టుకుపోతుంటాయి. ప్రవాహం ఆగిపోయిన చోట కనపడేదేమిటి? రకరకాల మార్పులు. ముందు ఆ నీటికి స్వచ్ఛత ఉండదు. రకరకాల క్రిములు ప్రవేశిస్తాయి. మనకు గుర్తు తెలియని మొక్కలు మొలుచుకొస్తాయి. ఇంకా ఇంకా అవి భరించలేనంత దుర్వాసనను వెదజల్లుతాయి. ఆ తర్వాత ఆ ప్రభావం పరిసరాల మీదా, ప్రాణుల మీదా పడుతుంటాయి. అందుకే మనిషికి మార్పులేని ప్రపంచం అంటూ ఉండకూడదు. అలా అని చెప్పి క్షణక్షణమూ మారేది కూడా అవసరంలేదు. దానికో గమ్యం అంటూ ఉండదు.

బహుశా గంగాధర్‌తో పరిచయం అంత గాఢతరం కావటానికి కారణం ఇదికూడా కావచ్చు. మనిషికి జిజ్ఞాస ఏ రూపంలో ప్రారంభంకావాలి.. ఏ రూపంలో వ్యక్తం కావాలి అనే సమస్యకూడా ఉంటుంది. అయితే ఓ పరమ ప్రయోజనం

కోసం నిలబడేవారు తాము సాధించదలుచుకున్నది ఏ మేరకు ప్రశంసలకూ, ప్రచారానికీ అనుగుణంగా ఉంటుంది. అనేది పట్టించుకోరు.

సాంబశివరావు తిరిగి వెళ్ళాక సులోచనతో ఈ విషయం గురించి చర్చించాడు. ఆమెకూడా అంతకు ముందు తను సేకరించిన ఓ వార్తను చూపించింది. అది చదివాక ఆశ్చర్యంతోపాటు రకరకాల భావాలు కలిగాయి.

అతను ఓ సామాన్యుడు వాళ్ళ నాన్నతో కలసి అతను నడిచివస్తుంటే ఎదురుగా పెద్ద కొండ కనిపించింది. అది తమ దారికి అడ్డంగా ఉంది. తమకే కాదు ఎందరికో అడ్డంగా ఉంది. అందువల్ల మనుషులందరూ చుట్టూ తిరిగి పోవాలి. పోతున్నారు. కొండను వారేం చేయగలరు. బతిమాలలేరు. చేతనయితే దాన్ని బద్దలుచేయాలి. ఓ మార్గాన్ని నిర్మించుకోవాలి. అది ఎవరు చేయాలి? వ్యక్తులకు అది సాధ్యం అవుతుందా? కాదు కొండలు ఊరికే పగలవు. దానికి శక్తి కావాలి. శ్రమకావాలి. అంతకంటే ముందు ప్రేలుడు పదార్థాలు కావాలి. ఇవన్నీ కావాలంటే ప్రభుత్వం వారు కదిలి రావాలి. ప్రభుత్వం కదిలి రావాలంటే అనేకమంది కలసి రావాలి. మరా తీరిక ఎవరికి ఉంది? ఎవరికి లేదు. అందరూ చుట్టూ తిరిగి ప్రయాణం చేస్తుంటారు. కొంతమంది కొండను తిడతారు. మరి కొందరు ప్రభుత్వాన్ని తిడతారు.

అతను మాత్రం అలా చేయలేదు. తను కొండను తొలవటానికే నిశ్చయించుకున్నాడు. చాలామంది నవ్వుకుని ఉంటారు. నిరాశ పరిచి ఉంటారు. అతను అలా తను కొండతో పోరాటం చేస్తున్నాడు.

నిమిషాలు, గంటలు, రోజులు గడిచాయి. సంవత్సరాలు పాతబడిపోయాయి. దశాబ్దాలు వెనక్కి వెళ్ళాయి.

రెండు దశాబ్దాల సుదీర్ఘ పోరాటం అనంతరం కొండను తొలిచాడు. ఆ సుత్తిని భుజం మీద పెట్టుకుని సంతోషంతో పొంగిపోయాడో, భోరున ఏడ్చాడో ఆ క్షణం ఎవరికీ తెలియదు.

ఈ కాలమంతటిలోనూ జరిగిందేమిటి? అతని తండ్రి మరణించాడు. అతని శక్తులు హరించాయి. అతని యవ్వనం కరిగిపోతోంది. ఇంక తను ఏ ఏ స్పందనలకు దూరం అయినాడో అతనే చెప్పుకోలేకపోవచ్చు.

ఇప్పుడక్కడ రోడ్డు ఉంది. అతను జయించాడు. కొండ మాత్రం పగిలిపోయింది. ఎవరతను? సామాన్యుడు కాదూ. ఆ వార్తను ఎంతమంది చదివి ఉంటారు? ఎంత మంది అతన్ని తలుచుకుని అభినందించి ఉంటారు? ఓ ప్రభుత్వ పతనం గురించో, ఓ సినిమానటుడి అలవాట్ల గురించి చదివినంత ఆబగా అందరూ చదివి ఉండకపోవచ్చు.

అసలు అతను కొండను బద్దలు చేయాలనుకున్నప్పుడు, చేస్తున్నప్పుడు ఇలాంటి వాటి గురించి ఆలోచించాడా?

రేపు ఆ రోడ్డుమీద నడిచేవారందరికీ అతని చరిత్ర తెలుస్తుందా? మరెందుకంతటి శ్రమను తలకెత్తుకున్నాడు.

మనిషికి ఇవన్నీ అర్థం చేసుకోవాలనే జిజ్ఞాస కావాలి. తీరిక కావాలి. అలా కావాలంటే ముందు తాము ఎలా బతుకుతున్నామో తెలుసుకోవాలి. ఇకముందు ఎలా బతకాలో తెలుసుకోవాలి.

"అద్భుతమైన వార్త కదూ" అన్నాడు సాంబశివరావు.

"అత్యల్పమైన వార్త కూడా" అంది సులోచన.

"నేషనల్ హీరో" అంటూ మరీ మరీ అభినందించాడు.

"ఈ పని చేసింది ప్రభుత్వం కాదు. బాగా డబ్బుండి హాబీగా చేసిన లక్షాధికారి కాదు. బుల్డోజరులు కాదు. మందుగుండు కాదు. కేవలం ఓ సుత్తిని పట్టుకున్న సామాన్యుడు బ్రైవో.. శిరసు వంచాలి" అన్నాడూ.

"మనం వంచటమేమిటి? పర్వతమే వంచింది" అంది సులోచన.

వారిద్దరూ అలా చాలాసేపు అతనికేసి చూస్తుండిపోయారు.

"నాకూ కొన్ని కోరికలున్నాయి" అన్నాడు సాంబశివరావ్.

"ఏమిటో చెప్పండి" అంది.

"మా వూరికి ఏమైనా చేయాలని?"

"ఏం చేయాలనుకుంటున్నారు?"

"ఏదో ఒకటి చేయాలని ఉంది. ప్రత్యేకంగా ఇది చేయాలని ఉందని ఈ రోజు అనుకోవటంలేదు. ఏదైనా చేయాలనే ఆశ తప్పితే అదేమిటో భవిష్యత్ నిర్ణయిస్తుంది. మన ఆలోచనలు ఎప్పుడూ ఒకేరకంగా ఉండవుకదా" అన్నాడు.

"మంచిదేకదా" అంది.

"దానికి ముందు నేనో మహాయుద్ధం చేయాలి. ఏదైనా చేసేముందు నేను స్థిరపడాలి. అదేం లేకుండా నేనేం చేసినా అది సమగ్రం కాకపోవచ్చు" అన్నాడు. ఆ తర్వాత చెప్పాడు.

"మా ఊర్లో కొంతమంది ఉన్నారు. వారందరికీ డబ్బుందనే అహంకారం ఉంది. అంతకుమించి వారికి మొత్తంగా ప్రజలందరిమీదా ఏదో హక్కు ఉందనే ధోరణి ఉంది. నాకెందుకో వారి ప్రవర్తన తలుచుకున్నప్పుడల్లా ఆ మోనావలిని బద్దలు చేయాలని ఉంటుంది."

"పెద్ద ఆలోచనే" అంది సులోచన.

"అందుకేగా చెబుతుంది. ఆ ఊర్లో ఏం చేసినా వాళ్ళే చేయిస్తారు. అంటే మా ఊరినంతా వాళ్ళు బాగుచేశారనో, ఏదో చేయించారనో కాదు. గుడిలాంటిది కట్టించారు. అక్కడ సంబరాలులాంటివి చేయిస్తారు. అంతకుమించి పెద్ద పెద్ద పనులేం చేయరు. అంతదాకా ఎందుకు? మాకు చుట్టుపక్కల చాలా గ్రామాలున్నాయి. ఇప్పుడున్న బడి స్థాయి పెంచితే చాలామంది పిల్లలు మైళ్ళవరకూ నడిచే దూరం తప్పుతుంది ఎవరికీ బడి విషయం గురించే పట్టదు" అన్నాడు.

సులోచన సాంబశివరావునే చూస్తూ కూర్చుంది.

వారికి ప్రతి రోజూ కలసి కనీసం అయిదు నిముషాలైనా మాట్లాడుకోకపోతే ఏదో వెలితిగా ఉంటోంది.

చివరిసారిగా పరీక్షలు అయిపోయాక కలుసుకున్నారు.

"ఇప్పుడు చెప్పండి. రేపటినుండి మనం కలుసుకోం కదూ" అంది సులోచన.

"అవును"

"తర్వాత మీ ప్రోగ్రాం ఏమిటి? ఇంకా చదువుతారా?"

"లేదు. నాకు చదవాలనిపించటంలేదు"

"ఎందుకని?"

"నాకెందుకో ఉద్యోగం చేయాలనిపించటంలేదు" అన్నాడు.

"మరేం చెయ్యాలని"

"మొదట హైదరాబాదు వెళ్తాను. అక్కడ మెల్లగా ఏదైనా వ్యాపారంలాంటిది మొదలు పెడతాను" అన్నాడు.

''డబ్బు అవసరం అవుతుందికదా''

''అవుతుంది. చూద్దాం. ఇప్పటి ఆలోచన అది, ఆ తర్వాత ఏం జరుగుతుందో.. ఇంటి దగ్గర్నుండి డబ్బు అందటం కష్టం. ఇప్పటివరకూ నేను ఇంటి పరిస్థితి గురించి పెద్దగా పట్టించుకోలేదు. కాదూ, కూడదంటే నాన్న ఎక్కడోచోట తెచ్చి ఇస్తాడు. నాకే ఇష్టంలేదు. నా తిప్పలు నేను పడతాను. నాకాళ్ళ మీద నేను నిలబడతాను'' అన్నాడు సాంబశివరావు.

''ఆ మాత్రం పట్టుదల ఉంటే విజయం సాధించవచ్చులే'' అంది సులోచన.

''పట్టుదల ఉన్నంత మాత్రాన సరిపోతుందా? అనేకం కలసిరావాలి. సరే నా ప్లాన్ అది. ఇంక మీ గురించి చెప్పండి. ఇంకా చదవాలనుకుంటున్నారా?''

''నా కయితే చదవాలనే ఉంది. మరి అమ్మ అందుకు అంగీకరిస్తుందనుకోను.''

''మరేం చేయాలని?

''ఇంక చేసేదేముంది? ఆ క్షణం కోసం ఎదురు చూడాల్సిందే'' అంది నవ్వుతూ.

ఆక్షణం సులోచన కళ్ళలో కొద్దిపాటి నిరుత్సాహమూ, సిగ్గూ కూడా తొంగి చూశాయనుకున్నాడు సాంబశివరావు.

ఆ తర్వాత ఏం మాట్లాడాలో తనకి అర్థంకాలేదు. కొద్దిసేపటివరకూ ఎవరి ఆలోచనల్లో వారున్నారు. సాంబశివరావుకి ఏదైనా చెప్పాలనే ఆరాటంగా ఉంది. అందుకు తగ్గ భాషా.. ధైర్యమూ కూడా ఆ సమయంలో కరవవుతున్నాయి. సులోచన పరిస్థితి కూడా అదేవిధంగా ఉంది. సాంబశివరావ్ ఏదైనా చెబితే బాగుండుననిపించింది. కొద్దిసేపటి తర్వాత ఇద్దరూ ఒకేసారి తల ఎత్తటం, ఇరువురి కళ్ళూ కలుసుకోవటం. జరిగిపోయాయి. ఇద్దరికీ నవ్వు వచ్చింది.

''ఎందుకు నవ్వుతున్నారు?'' అన్నాడు.

''మీరు నవ్వారు కదా''

''అవును కదూ. కొన్నిసార్లు మాటలు రావు''

''ఏ విషయం?'' అంది సులోచన.

''మనం ఇంక కలుసుకోం అనుకుంటుంటే నాకు చాలా దిగులుగా ఉంది. ఈ నడుమకాలంలో మనం మంచి స్నేహితులం అయ్యాం'' అన్నాడు.

''నాకూ అలానే ఉంది''

''సులోచనా మీరేం అనుకోకపోతే నామీద మీ అభిప్రాయం చెప్పండి'' అన్నాడు.

''మంచి ఫ్రెండ్''

''నా కుటుంబం గురించి మీకు చెప్పాను కదా. అలాగే మీ గురించి నాకు తెలుసు. సో..'' అంటూ ఆగిపోయాడు.

సులోచన అతని కళ్ళలోకి చూసింది.

''ఇప్పుడు ఇలా ఆలోచించటం ఎంతవరకు సమంజసం అనిపిస్తుంది. అయితే ఇప్పుడు ఆలోచించకపోతే ఆ తర్వాత జీవితాంతం బాధపడాలి''

''ఏ విషయం'' అంది సులోచన.

"మీకు తెలియందేముంది. మీ తర్వాత కార్యక్రమం పెళ్ళేగా?"

"అవును."

"అవును"

"మీరు పెళ్ళి చేసుకుని నాకు దూరం అయిపోతారా?"

"ఏం చేయమంటారు?" అంది.

"నాకోసం ఆగకూడదూ. మీరంటే నాకు ఇష్టం కలుగుతుందే"

"ఇష్టమొక్కటేనా? ప్రేమకాదా?"

"ప్రేమ కూడానూ" అన్నాడు.

అదేక్షణం దుర్గమ్మ గుర్తొచ్చింది.

ఆవిడ సిక్త్‌సెన్స్‌కి ఈ వార్త అందే వుంటుంది. మరి కొద్దిక్షణాల్లో ఊరంతా గుప్పుమంటుందేమో?

"అది సరే. మా గుంటూరు జిల్లాలో మీకు బంధువులు లేరా?"

"ఎందుకు లేరు?" అంది సులోచన.

"అందులో దుర్గమ్మ అనే పేరుగల వారెవరూ లేరుగా."

"ఏమో? నాకు తెలియదు. ఎందుకలా అడిగారు?" అంది.

"తర్వాత చెబుతాను. నాకు ఏం ఆలోచించుకోవాలో అర్థం కావటంలేదు. ఓ పక్క హైదరాబాదు వెళ్ళాలని ఉంది. ఇంకోపక్క మీకు పెళ్ళి అయిపోతుందేమో అనే భయంగా ఉంది. అయినా రెండు సంవత్సరాలు ఆగితే నేను పెళ్ళిచేసుకుంటాను. అంటే మీ అమ్మగారు అంగీకరించరు కదా. అయినా అన్నీ అయిపోయినట్లుగా మాట్లాడుతున్నాను. ఇంతకూ నేనంటే మీకు ఇష్టమేనా?" అన్నాడు సాంబశివరావ్.

"నాకు ఇష్టమే. ముందు మీరు కంగారుపడటం మానేయండి" అంది సులోచన.

"ఇప్పుడు చెప్పండి. మీరు రెండు సంవత్సరాల తర్వాత పెళ్ళి చేసుకుంటానంటే మా అమ్మ అందుకు అంగీకరిస్తుందా అనేగా. సమస్యే లేదు. ఖచ్చితంగా ఒప్పుకోదు. అసలు ఆమె అనుకోవటం ఇప్పటికే నా పెళ్ళి ఆలస్యం అయిపోయిందని. ఇంక మీరు సెటిల్ కాకుండా పెళ్ళి చేసుకోవటం ఏమిటనే ఆలోచనలో ఉన్నారు. అంతేగా?"

తలుపాడు రావ్.

"నా అభిప్రాయం చెప్పమంటారా?"

చెప్పండి."

"మనం పెళ్ళి చేసుకుందాం"

"కానీ.."

"నన్ను చెప్పనివ్వండి. మనం పెళ్ళిచేసుకున్నందువల్ల మీ ప్రణాళికలకి ఎలాంటి ఆటంకం కలగదు. రెండో విషయం పెళ్ళి చేసుకున్న వెంటనే కాపురం పెట్టరుకదా. అందువలన మీరు దిగులు చెందాల్సిన పనిలేదు. కొన్నిరోజులపాటు నేను

అమ్మదగ్గరుంటాను. లేదా మీ అమ్మగారి దగ్గరుంటాను. కాదంటావా హైదరాబాదే వస్తాను. ఇంక మనం సంసారం పెట్టొచ్చు అనుకున్నప్పుడే మీ దగ్గరకి వస్తా. ఇలాంటిదానికైతే అమ్మ అంగీకరిస్తుంది.''

''అసలిప్పుడు నా కింకో అనుమానం వస్తోంది'' అన్నాడు.

''ఏమిటండి బాబూ''

❦❦❦

''ఉద్యోగం లేదు, సద్యోగంలేదు. నన్ను చూస్తే మీ అమ్మ పెళ్ళికి అంగీకరిస్తుందా అని''

''దాని గురించి మీకెందుకు? ఆ విషయం నేను చూసుకుంటానుగా''

''అయితే పిల్లలు ఇప్పుడే అవసరంలేదు''

''ఇప్పుడు అది కూడా ఓ సమస్యేనా?'' అంది సులోచన.

''అయితే ఇప్పుడేమిటి చెయ్యటం?''

''ఏం లేదు. మీరు నాతోపాటు మా ఊరు వస్తున్నారు.''

''ఏం గొడవలు జరగవు కదా''

''మీకా భయం అవసరంలేదు. మా ఊరు మరీ వెనకబడిలేదని చెప్పాను కదా'' అంది.

''అంటే మీ ఊళ్ళో దుర్గమ్మలు లేరా?''

''ఈ దుర్గమ్మ ఎవరండి బాబూ'' అంది.

సాంబశివరావు వివరంగా చెప్పాక ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

మరుసటి రోజు ఉదయం సులోచనతో కలసి వారి ఊరు వెళ్ళాడు.

వెళ్తుంటే తన అమ్మ గుర్తొచ్చింది.

తర్వాత నాన్న గుర్తొచ్చాడు

ఆ తర్వాత అనుకున్నాడు.

''జీవితం చాలా చిత్రమైంది.''

❦❦❦

సులోచన అమ్మగారికి పిల్లాడు నచ్చాడు. ఒకడే కొడుకు కావటం కూడా ఇంకా నచ్చింది. అయితే తన కూతురు తొందరపడిందేమో అనిపిస్తూంది. ఉద్యోగం లేదు. పైగా తనతో పాటు చదువుకున్నవాడు, పెద్దగా ఆస్తిలేనివాడు అనే సంశయం పీడిస్తూంది.

ఏదో మూలన తన కూతురు ఏకంగా ఇంటికి వెంటపెట్టుకుని ఆ అబ్బాయిని తీసుకొచ్చేసింది. జనం ఏమైనా అనుకుంటారేమో అనేది కూడా పీడించింది. సులోచన మాత్రం నిర్మొహమాటంగా తన అభిప్రాయం చెప్పేసింది.

''అమ్మా.. నా గురించి నువ్వు అంతగా ఆలోచించాల్సిన పనిలేదు. చాలా జాగ్రత్తగా ఆలోచించుకున్నాకే నేనీ నిర్ణయం తీసుకున్నాను. ఇదేదో ఆవేశంలో చేస్తుంది కాదు. కొంతకాలంగా మా నడుమ మర్యాద పూర్వకమైన పరిచయం

ఉంది. రెండోది ఆయనకి నువ్వు కోరుకున్నంత డబ్బు లేదేమోగాని, నన్ను ప్రేమించగలిగిన హృదయం ఉంది. ఆయనలో చాలా సాధించాలనే పట్టుదల ఉంది. అందుకే నువ్వు ఈ విషయంలో కొంచెం కూడా బాధపడనవసరంలేదు''

సాంబశివరావు ఒక్కరోజు మాత్రం ఉన్నాడు.

''ముందు నేను మా ఊరు వెళ్ళి అమ్మావాళ్ళకు చెబుతాను. ఎవరి విషయంలోనో తన అభిప్రాయం చెప్తాడు నాన్న. నా విషయంలో కాదనడు. ఆ తర్వాత ఉత్తరం రాస్తాను'' సులోచన అలానే అంది. తను వచ్చేశాక ముందు అమ్మతో మాట్లాడాడు.

''ఇంక ఈ సంవత్సరంతో నా చదువు అయిపోయింది. మనకు ఓపిక ఉంటే ఇంకా చదువుకోవచ్చు. అయితే నాకు చదువుకోవాలనిపించటంలేదు. ముందు హైదరాబాదు వెళ్తాను. నాకక్కడ చాలామంది స్నేహితులున్నారు. వారి దగ్గరకు వెళ్ళాక ఏం చేయాలో నిర్ణయించుకుంటాను.''

తులసమ్మకు ఈ విషయాలేం తెలియవు. మామూలుగానే ఆమెకు తన బిడ్డంటే అపారమైన నమ్మకం. ఇప్పుడయితే ఇంక చెప్పే పనిలేదు. తను ఏం చెబితే అది వేదం.

''తర్వాత ఇంకో విషయం చెప్పాలి నాకు సులోచన అనే ఓ స్నేహితురాలు ఉంది. వాళ్ళది క్రిష్ణాజిల్లా. ఆ అమ్మాయిని నేను పెళ్ళిచేసుకోవాలనుకుంటున్నాను. మీరు సరేనంటే ఆ తర్వాత ఏర్పాట్లు చూడొచ్చు'' అన్నాడు.

తనంతట తాను పెళ్ళి విషయం చెప్పటం ఆశ్చర్యం కనిపించినా ''కృష్ణా జిల్లానా?'' అంది భయపడుతూ.

''అవును.. ఏమైందయితే''

''ఆ జిల్లా వాళ్ళతో మనం వేగలేం రా'' అంది

''ఏం చేస్తారంట వాళ్ళు''

''ఎక్కడి డబ్బూ వాళ్ళ సోకులకి చాలవు''

''ఎవరు చెబుతారమ్మా ఇలాంటి విషయాలు''

''అదేమిరా అలా అంటావ్ మనుషుల గురించి తెలిసినట్టే, జిల్లాల గురించి కూడా తెలుస్తాయి''

''మంచిదేగా... బహుశా మన దుర్గమ్మగారు చెప్పిందేమో''

''దుర్గమ్మ కాదులేరా?'' అంది

''గుంటూరు జిల్లావారు కూడా చాలామంది షోకు చేసుకుంటారు. మరి నువ్వు గమనించావో లేదో కొంచెం తలనొప్పి వస్తే చాలు. హాస్పిటల్లో కాపురం పెట్టేసేవాళ్ళున్నారు. అలా అని అంతా అలా ఉండరు కదా. సులోచన వారి కుటుంబం చాలా పద్ధతిగా ఉంది?''

''నీకెట్లా తెలుసురా?''

''నేను వాళ్ళ ఊరు వెళ్ళాను''

''అంతా అయిపోయిందన్నమాట'' అంది తులసమ్మ.

''ఏమీకాలా. అన్నీ నీ చేతులమీదుగానే అవుతాయి. అయినా నాన్నతో ఏమన్నావు? మా అబ్బాయికి ఎవరూ సంబంధాలు చూడనవసరంలా అని. ఇప్పుడు ఇలా అంటున్నావేంటి?''

''నేను ఏం అన్నానురా. మాటవరసకి చెప్పానంతే. మీ నాన్న అన్నట్టు నువ్వుకదా రేపట్నుండి ఆ అమ్మాయితో బతికేది'' అంది.

''అంటే మీరు మాతో రారా?''

''బాగుంది. ఆ విషయం మీ నాయన్నడుగు'' అంది.

తను అలా మాట్లాడిందేగానీ తన పిల్లవాడు అంత పొరపాటు పని చేయడని ఆమె గాఢమైన నమ్మకం.

ఈ సంభాషణ ఇంతదూరం నడిచిందిగాని భూషయ్యగారితో నిముషాలమీద తేలిపోయింది. ఆయన పచ్చజెండా ఊపాడు.

సాంబశివరావు ఉత్తరం రాశాడు. సులోచన అమ్మగారు తమ ఊరినుండి ఇద్దరు పెద్ద మనుషుల్ని పంపించింది. వాళ్ళు కూడా ఒకటే అన్నారు.

''అయ్యా.. ఇందులో ఎవరి ప్రాత్రా ఏంలేదు. కట్నకానుకల గురించో, లాంఛనాల గురించో మాట్లాడేదేం లేదు. పిల్లలిద్దరూ ఇష్టపడ్డారు. ఇంకా ఆ శుభకార్యక్రమాన్ని మనమందరం జరిపించాలి. ఆ అమ్మాయికి తండ్రిలేడు. అందుకే మేం వచ్చాం. ఇంక జరగాల్సిందంతా మొక్కుబడి కార్యక్రమమే. అమ్మాయిని చూట్టానికి రండి'' అని చెప్పి వెళ్ళిపోయారు.

''నేను రాను. మీరు చూసిరండి'' అని ముందు భూషయ్యగారు గొడవచేశాడు. ఆఖరికి పూర్ణయ్యగారు పిలిచి -

''అదేమిటి భూషయ్యగారూ వెళ్ళనంటూ కూర్చుంటే ఎలా? వాళ్ళు ఇంకో రకంగా అనుకుంటారు. ముందు ఓ చీరతో వెళ్ళి ముహూర్తం ఖాయం చేసుకురండి''

భూషయ్యగారు తలూపి వచ్చాడు.

ఆయన కుటుంబంలోని వారే చీరకూడా కొనుక్కుని రావటం జరిగింది. సాంబశివరావుకి ఇప్పుడైనా తన నాన్న కొత్తచొక్కా తొడుక్కుంటే బాగుండుననిపించింది. అందుకు భూషయ్యగారు అంగీకరించలా.

తనకున్న పాత చొక్కాని తీసి, బలవంతం మీద దాన్ని పొడి ఇస్త్రీ చేయించుకుని బయలుదేరాడు. మొత్తం మీద కార్యక్రమం జరిగిపోయింది. సులోచన భూషయ్యకీ, తులసమ్మకీ నచ్చింది.

చిన్న లగ్నాలు పెట్టుకోవటం, పెళ్ళి జరగటం అంతా ఓ కలలా జరిగిపోయింది. తమ పరీక్షా ఫలితాలు చూసుకుంటున్న రోజున వారిద్దరూ అదే అనుకున్నారు.

''ఇలా జరిగితే బాగుండును అనుకున్నానేగానీ ఖచ్చితంగా ఇలా జరుగుతుందని మాత్రం నేను ఊహించలేదు'' అంది సులోచన.

''నేనూ అంతే'' అన్నాడు.

కొద్దిరోజుల్లోనే హైదరాబాదు వెళ్ళిపోయాడు సాంబశివరావ్. రెండు నెలలపాటు వారిద్దరినడుమా ఉత్తరాలు మాత్రమే నడిచాయి.

ఓరోజు రాత్రి ఊహించని విధంగా వచ్చాడు.

ఇద్దరూ వెన్నెల్లో కూర్చున్నారు.

''ఇప్పుడు చెప్పండి'' అంది సులోచన.

''నేను మన జీవితానికి చెంది ఓ ఎక్స్‌పెరిమెంట్ చేయబోతున్నా''

''అదేంటో చెప్పండి'' అంది.

తన వెంట తెచ్చిన ఓ ప్రాజెక్టు రిపోర్ట్ చూపించాడు.

''స్మాల్ స్కేల్ ఇండస్ట్రీ లక్షన్నరతో ప్రారంభం అవుతుంది. అదికూడా లోన్ తీసుకుంటాను అయితే..'' అంటూ ఆగిపోయాడు.

''చెప్పండి. ఇది మనకు చెందిన వ్యవహారం'' అంది సులోచన.

''లోన్ కావాలంటే ముందు హామీ ఉండాలి. అలాగే మన దగ్గరంటూ కొంచెం డబ్బుకూడా ఉండాలి. నేను ఇంతకుముందు చెప్పినట్లు నాన్నను అడిగే ఉద్దేశం లేదు. పూర్ణయ్యగారికి ఆయన డబ్బులు ఇవ్వాలనుకుంటాను. అందుకే వేరే మార్గం గురించి ఆలోచిస్తున్నా.''

''ఇంక వేరే మార్గం ఏముంది?''

''కొంతమంది ఫ్రెండ్స్ ఉన్నారు కదా. వారికి ఈ ప్రాజెక్టు గురించి చెబుతాను. పార్ట్‌నర్స్‌గా చేరితే నేను వర్క్‌చేస్తాను'' అన్నాడు.

సులోచన తన భర్త కళ్ళల్లోకి చూసింది.

అతనిలో ఎందుకో భూషయ్యగారు కనిపించాడు.

అంత నిర్మలంగా ఉందతని ముఖం.

''ఏమిటలా చూస్తున్నావు?''

''ఈ ప్రాజెక్ట్ మీది. ఇందులో శ్రమ మీది. లాభనష్టాలు కూడా మీవే కావాలని ఎందుకు అనుకోరు?'' అంది సులోచన.

సాంబశివరావ్ నిర్ఘాంతపోయాడు.

''కానీ. మన దగ్గర కేపిటల్ లేకుండా ఎలా సాధ్యం?''

''దాని గురించి మీరేం వర్రీకాకండి''

''అంటే..'' అన్నాడు.

''మా అమ్మను అడుగుదాం''

''నాకు ఇష్టంలేదు'' అన్నాడు.

''స్నేహితుల్ని అడగగాలేంది మా అమ్మను అడగకూడదా?''

''నా ఉద్దేశం అదికాదు''

''నేను అర్థం చేసుకోగలను. మా అమ్మ నా పెళ్ళి చేయటం కోసం కొంత డబ్బు ఉంచింది. ఇప్పుడది మనం వినియోగించుకుంటాం.''

''సులోచనా...''

"ఇంక మీరేం మాట్లాడవద్దు. నాకు మీ ప్రాజెక్ట్ రిపోర్ట్ గురించి తెలియదు. అందులోని మంచి, చెడ్డలూ, మార్కెటింగ్ గురించి తెలియదు. నాకు తెలిసిందల్లా ఒకటే. ఇది మీది. మీరో ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. దట్సాల్. ఇందులో మీరు విజయం సాధించారా.. చెప్పే పనిలేదు. లేదనుకోండి. ఏం బాధలేదు. మనమిద్దరం చదువుకున్నాం. చెట్టుకింద కూర్చుని నలుగురికి ట్యూషన్స్ చెప్పుకున్నా మనం బతగ్గలం. అందుకే ఈ ప్రయోగం మనం చేద్దాం"

సాంబశివరావ్ సులోచనకేసి చూస్తుండిపోయాడు. అతనికి తన అత్తగారినుండి ఏమైనా తీసుకుని చేయాలనే ఆలోచన మాత్రం రాలేదు. ఏ స్నేహితులతోనయినా మాట్లాడాలనే వచ్చాడు.

"స్నేహితులు స్నేహితులంటారు. వాళ్ళు మాత్రం శాశ్వతమా. లాభాలు వచ్చాయనుకోండి. అప్పుడు ఓ రకంగా ఉంటుంది. అది ఫెయిల్ అయిందనుకోండి. నేరమంతా మీ నెత్తిమీదకు తోసి నిందలు వేస్తారు. సక్సెస్‌కి తమ పెట్టుబడి, మేనేజ్‌మెంట్ కారణం అంటారు. మీ ఇష్టం. ఆలోచించుకోండి."

"మీ అమ్మగారు ఏమంటారో?"

"ఏమీ అనరు. అనరు. అన్నా మనం కేర్ చెయ్యం. ఇది మన జీవితం. అయినా అమ్మకు నచ్చచెప్పగలననే నమ్మకం నాకుంది" అంది.

సులోచన ఈ విషయం ఆవిడతో అంది.

"నా నోరు కట్టేస్తున్నావు. మీకు ఆధారం ఇదేకదా. ఏమైనా అయితే మీ పరిస్థితి ఏమిటి?" అంది.

"అమ్మా.. నాన్న చనిపోతే మనం ఏం చేశాం?"

"ఆయన ఆ పొలం అంటూ వదిలిపోబట్టి గుట్టుగా బతికాం."

"మాక్కూడా అలాంటి ఆస్తి ఉందమ్మా. మేమిద్దరం చదువుకున్నాం. మా ఇరువురిలోనూ ఆత్మవిశ్వాసం ఉంది."

"అయినా అతనూ కుర్రవాడు. అనుభవం లేదుకదా?" అంది.

"చూడమ్మా. నా తల్లిగా నీకు ఏయే ఆలోచనలుంటాయో నాకు తెలుసు."

"అంటే ఏమంటావ్?"

"ఈ విషయంలో నాది ఒకటే మాట. మేం సొంతం ఫెయిల్ అయ్యామనుకునే ప్రారంభం అవుతాం. నువ్వు అంగీకరిస్తే మాతో సహకరించు"

ఆమె మాట్లాడలేదు.

"అంతేకాదు. నువ్వు నాకు ఎంత ఇవ్వదలచుకున్నావో అంతకంటే పైసా కూడా ఎక్కువ మాకు అవసరంలేదు. మా ప్రయోగంతో తమ్ముడ్ని బాధపెట్టడం ఇష్టంలేదు మాకు."

"సులోచనా" అందామె బాధగా.

సాంబశివరావ్ ప్రయోగశాల భాగ్యనగరమే...

తను వెళ్ళిన నెలరోజులకే ఓ లెటర్ రాశాడు.

"సులోచనా..

నా ప్రయత్నాలు ఆరంభం అయ్యాయి. నేను లోన్ కోసం తిరుగుతున్నాను. అనేక మందిని కలుసుకుంటున్నాను. ఇంక నా ప్రాజెక్టుకి తుదిరూపం ఇవ్వటానికి మెరుగులు దిద్దుకుంటున్నాను. సాయంకాలం గదికి వచ్చేసరికి ఎక్కడలేని నీరసం. ముందు హాయిగా ఎవరైనా పలకరిస్తే బాగుండుననిపిస్తుంది.

ఉదయం నుండి నేను కోల్పోయిన శక్తినంతటినీ ఎవరైనా అందించాలనిపిస్తుంది. ఈ సమయంలో మా నాన్న గుర్తొస్తున్నాడు. ఆయనకు అంత ఓపిక ఎలా వస్తుందో నాకు తెలియదు. ఉదయం లేచిందగ్గర్నుండి పడుకోబోయేదాకా, పడుకున్నాక కూడా ఆయన ఏదో ఒక పని చేస్తూ ఉంటాడు. అదెలా సాధ్యమా అనుకునేవాడిని. ఇప్పుడు అర్థమవుతుంది.

నాన్న శ్రమ వెనుక అమ్మ ఉంది.

ఇప్పుడు నాకూ అంతే. నాకు రిలీఫ్ కావాలి. నీ ప్రోత్సాహం కావాలి. నీ సహచర్యం, ప్రేమా కావాలి. నువ్వు పక్కనుంటే నేను ఏమైనా సాధించగలననే విశ్వాసం ప్రతి క్షనమూ కలుగుతుంటుంది. అందుకే రెండు గదుల ఇల్లు చూస్తున్నా. త్వరలో వచ్చి తీసుకు వెళ్తా."

సులోచనను హైదరాబాదు తీసుకువెళ్ళేముందు ఇంటికి వెళ్ళాడు.

"ఆడు కొత్తకాపురం పెడుతున్నాడుగా. వెళ్ళకూడదూ" అంది తులసమ్మ.

"మామయ్యగారూ మీరూ ఇద్దరూ రావాలి" అంది సులోచన.

"ఇప్పుడు కాదులే" అన్నాడు భూషయ్య.

"మీరైనా రండి అత్తయ్యా" అంది.

"ఇప్పుడు కాదులే. నేను లేకపోతే ఆయన ఇబ్బంది పడతాడు" అంటూ తులసమ్మ కూడా వెళ్ళలేదు.

అయితే భూషయ్య కొడుకు సాంబయ్య నగరంలో ఏదో చేసెయ్యబోతున్నాడని ఊరంతా మారుమోగిపోయింది. అందుకు కారణం ఎవరో వేరే చెప్పాల్సిన అవసరంలేదు.

సాంబశివరావుకి జీవితంలో మరిచిపోలేని అనుభవం.

తను ఊహించుకున్నంత గొప్పగా లేదు తన ప్రాజెక్టు. లోతులకు దిగుతుంటే అర్థమవుతూ వచ్చాయి లొసుగులు. నగరాల్లోని మనుషుల నవ్వుల వెనక, మర్యాదపూర్వకమైన ప్రవర్తనల వెనక ఉన్న ఆరాచకమూ, స్వార్థమూ అనుభవంలోకి వస్తున్నాయి.

"నేను ఓడిపోతున్నాను సులోచనా" అంటూ కృంగిపోయేవాడు.

"ఏంకాదు. రేపు మనది"

"లేదు...లేదు.. అదంతా భ్రమ"

"కాదు. మీరు ఆకాశం అంత ఎత్తు ఎదుగుతారు"

"లేదు సులోచనా.. నేను అగాధాల్లోకి జారిపోతున్నా. నన్ను చూసి అందరూ నవ్వుతున్నారు.

"నవ్వుకోనియ్యండి. మనమేం అనుకున్నాం. అపజంతోనే మన ప్రారంభం. ఇందులో సిగ్గుపడాల్సింది లేదు"

"కానీ ఇదంతా ఓ రూపం తీసుకునేదెప్పుడు? మనం ముందుకు వెళ్ళేదెప్పుడు?"

"చూద్దాం. మనం శ్రమిస్తున్నాం. మంచి మార్గం దొరక్కపోదు"

అయినా సాంబశివరావులో అంతులేని నిరాశ, నిస్పృహ అవన్నీ సులోచన దగ్గరే. ఉదయం లేస్తే అతని ప్రపంచం వేరు.

చాలాకాలం పాటు ఆమె ఈ రెండు రకాల ధోరణులని అర్థం చేసుకోలేకపోయింది.

ఓ రోజు చెప్పింది.

"త్వరలో మన నడుమకు ఓ పాపాయి రాబోతూంది"

"ఈ సంక్షోభంలోనా?" అన్నాడు.

"వాళ్ళకేం తెలుసు. సంక్షోభమో.. ప్రశాంతమో"

"రానివ్వు. మనం చేయగలిగిందేముంది అన్నాడు.

"చేయాల్సిందంతా చేసి అలా అంటారేమిటి?" అంటూ నవ్వింది సులోచన.

రోజులు గడిచిపోయాయి.

సులోచన పుట్టింటికి వెళ్ళింది. అయితే తన కూతురు చాలా అభిమానవంతురాలనే విషయం వాళ్ళమ్మకి తెలుసు. అందుకే వారి గురించి తెలుసుకోవాలనుకున్నా ఆ కోరికను బలవంతంగా నిగ్రహించుకుంది.

మొదటి కాన్పులో అమ్మాయి పుట్టింది.

తులసమ్మ ఆనంద్మగా బిడ్డను అందుకుని భూషయ్య చేతికి అందించింది. కొద్దిసేపు పరీక్షగా చూసి అందించాడు.

"ఎవరి పోలికా?" అంది తులసమ్మ.

"అప్పుడే ఎట్లా తెలుసుద్ది" అన్నాడు

ఓ రకంగా సులోచనతోనే భూషయ్యగారు ఎక్కువ మాట్లాడతాడు. అలా చేయగలిగింది. ఏదో ఒక పని కల్పించుకుని ఆయనతో మాట్లాడేది. ఎలా అయినా ప్రయత్నం చేసి మావయ్యగారిని తలెత్తి మాట్లాడేలా చేయాలనేది ఆమె ఆరాటంగా ఉండేది.

పాప పేరు విషయం గురించి సాంబశివరావు మాట్లాడాడు.

"మనం 'స్వప్న' అని పెట్టుకుందాం. నా ప్రాజెక్ట్ ఓ స్వప్నం. నా భవిష్యత్తు గురించి నా అంచనాలన్నీ స్వప్నాలుగా ఉంటున్నవేళ మన నడుమకు వాస్తవం వచ్చింది. అందుకే అమ్మాయికి 'స్వప్న' అని ఖాయం చేద్దాం."

"మీ స్వప్నంతో నేను ఏకీభవిస్తున్నా" అంది సులోచన.

తిరిగి హైదరాబాదు వెళ్ళిపోయారు.

కొంతకాలం పాటు అజ్ఞాత జీవితం అనుభవించినట్లే. మరలా ప్రపంచానికి అందులోనూ తమ అమ్మా, నాన్నలకి తెలిసింది మరో జననానికి ముందు. ఈ నడుమ కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచాయి.

రోజువారీ జీవితంకోసం సులోచన ఉద్యోగంలో చేరింది. ఎలా జీవించారో వారికే తెలుసు ఏ క్షణాన అయినా ఇంటికి వెళ్ళి నాన్నను అడిగి ఏమైనా తెచ్చుకుంటే అనిపించేది.

అందుకు తగిన శక్తి కూడా లభించేది కాదు. తను ఏదో చేయబోతున్నానంటూ ఎవరిముందూ ప్రగల్భాలు పలకలేదు. అయినా సులోచనతో అనీ, లేదా తన మనసుకు చెప్పుకునీ తన ఊరి మోతుబరులమీద తనకున్న నిరసన, వారిని, వారి అహంకారాన్నీ దెబ్బకొట్టాలనే ఆలోచన మాత్రం పెరుగుతూ వచ్చింది. అది ఇప్పుడు తలెత్తి ప్రశ్నించటం ఆరంభించింది.

వారందరూ తనకేసి చూస్తున్నారనే అనిపించేది. అంతేకాదు 'భూషయ్య కొడుకుని' హేళన చేస్తున్నట్లుగా బాధపడేవాడు.

"ముందు పొట్ట చేత్తోపట్టుకుని ఈ ఊరు రాకపోతే సరి" అనెవరో అంటున్నట్లుగా అనిపించేది.

"ఈడి సంగతి ఆ భూషయ్యకెప్పుడో తెలుసు. అందుకే 'గొడ్డకాద పనిసెయ్యరా' అని గోలెట్టేవాడు"

"ఆ పనే సేత్తే సరిపోయేది. ఈడక్కడ సంపాయించాడో చచ్చాడోకానీ భూషయ్య దగ్గరున్నా ఈ పాటికది నాలుగెకరాలయి ఉండేది"

ఇవన్నీ సాంబశివరావుకు ఆలోచనలే.

జీవితం ఎప్పుడూ ఒకేరకంగా ఉండదు.

సాంబశివరావు జీవితంలో ఓ పెనుమార్పు వచ్చింది.

సాంబశివరావు తన ప్రాజెక్టు రూపొందించే విషయంలో ఎలాంటి పొరపాటు పడలేదు. అయితే 'బ్యూరోక్రసీ' గురించి అతనికి తెలియదు.

దేశం పారిశ్రామికంగా ముందుకు పోవాలి.

పరిశ్రమలు స్థాపించేవారికోసం మేం సహాయాలు చేస్తాం. ముందుకు రండి అని ఉపన్యసించేవారిని చూసి అతను అనేక భ్రమలకు లోనయ్యాడు. తన పాజెక్టుని చూసిన వెంటనే పనులన్నీ పూర్తయి అనుకున్న సమయానికి ఉత్పత్తి ప్రారంభం కాగలదనుకున్నాడు.

అందుకు భిన్నంగా జరిగింది. చిన్నపరిశ్రమలను ఎలాంటి పెట్టుబడిలేకుండా, కేవలం బ్యాంకుల్నో మరొకరినో నమ్మి మొదలు పెట్టకూడదు. అవసరమైతే స్వయంగా నిర్వహించగలిగే స్థితి ఉంటేనే ప్రారంభించాలి. ఇదే అతని అనుభవం.

అంతేకాదు పరపతి సౌకర్యాలూ, పర్మిట్లూ, ప్రోత్సహకాలు అన్నీ పెద్ద పెద్ద పారిశ్రామికవేత్తలకే లభిస్తాయి. వారు క్షణాల్లో పనులు చేయించుకోగలుగుతారు. అధికార్లు వారి కనుసన్నలలో మెలుగుతారు. రాజకీయనాయకులు వారి జేబుల్లో ఉంటారు. పనంతా కాయితాలమీద నడుస్తుంటుంది.

ఫోన్లూ.. టెలిప్రింటర్లూ... స్టార్ హోటళ్ళూ మద్యం ఇవన్నీ పోటాపోటీలుగా ఉంటాయి. చూస్తుండగానే బవనాలు పైకి లేస్తాయి.

అంతకుందు తనలాంటివారు ఎందరెందరో నలిగిపోతారు.

సాంబశివరావు తను ఎన్నుకున్న 'ప్రాజెక్టు'కి సరైన సమయంలో 'లోన్' లభించకపోవటం తన దగ్గర 'వర్కింగ్ కేపిటల్' లేకపోవటం అనే ఇబ్బందిని మాత్రమే కాదు ఎదుర్కొంది. అతను తయారు చేసుకున్న దినాల్లో తన ప్రొడక్టుకు మంచి గిరాకి ఉంది.

ఆ తర్వాత రాజకీయ రంగంలో మార్పులు వచ్చాయి. దాంతో ఆ మంచి అవకాశాలకు తీవ్రంగా దెబ్బ తగిలింది.

కొన్ని సంవత్సరాలు అలా గడిచాయి.

తిరిగి ఇప్పుడు ప్రభుత్వం మారింది. అంతే సాంబశివరావులో కొత్త ఆలోచనలు ఊపిరి పోసుకున్నాయి. అయితే ఈ సంవత్సరాలన్నింటా సాంబశివరావ్ ఊరికే కూర్చోలేదు. భారత పారిశ్రామిక రంగం గురించి బాగా అధ్యయనం చేశాడు. అతను తనకని కాకపోయినా కొన్ని 'ప్రాజెక్ట్'ల రూపకల్పన చేశాడు. ఓ సందర్భంలో వాటిని పరిశీలించిన ఓ కొత్త పరిచయస్తుడు ఆశ్చర్యపోయాడు. "ఈ ప్రాజెక్ట్ మీద నేను పెట్టుబడి పెట్టాలనుకుంటున్నాను"

"నిరభ్యంతరంగా పెట్టండి"

"మనం టెర్మ్స్ మాట్లాడుకుందాం" అన్నాడతను.

"ఇందులో మాట్లాడుకోవటానికేం లేదు. మీకు నేను రూపొందించుకున్నదంతా ఇస్తాను. నాకు నయాపైసా అవసరంలేదు. ఇది సక్సెస్ కావటమే నాకు కావాలి" అన్నాడు సాంబశివరావ్.

ఆ వ్యక్తి చాలా ఆశ్చర్యపోయాడు.

డబ్బు చాలామంది దగ్గర ఉంటుంది. అయితే అది ఏ విధంగా పెట్టుబడి పెట్టాలి అనేది మాత్రం అందరికీ చేతకాదు. అలాంటివారి మూలాన, ముఖ్యంగా డబ్బు దాచుకోవాలనే తత్వం వల్ల ఈ దేశంలో డబ్బు 'డెడ్' అవుతూంది. అతను మొత్తం మీద 'రావ్' బాగానే డిమాండ్ చేస్తాడనుకున్నాడు.

రావ్ దృష్టివేరు. ముందతనికి నమ్మకం కావాలి. తనమీద తనకూ, సులోచనకూ నమ్మకం ఉన్నంత మాత్రాన చాలదు. అది ప్రూఫ్ కావాలి. అందుకే ముందు ఆ ప్రాజెక్ట్ విజయవంతం అయితే చాలు. తన 'ఇగో'ను తృప్తిపరుచుకుంటాడు.

చూస్తుండగానే పనులు జరిగిపోయాయి. అద్భుతమైన విజయం అది. సాంబశివరావు పొందిన ఆనంద్మ అంతా ఇంతాకాదు.

తను విజయం సాధించాడు.

సరిగ్గా అప్పుడే సులోచన తిరిగి చెప్పింది.

"మన నడుమకు ఇంకో పాపాయి రాబోతూంది"

"మోస్ట్ వెల్‌కమ్" అన్నాడు సంతోషంగా.

మారిన పరిస్థితుల్లో బ్యాంకులు ముందుకొచ్చాయి. తన మిత్రుడు సహాయం అంటూ చేయకపోయినా తన వెనక నిలబడ్డాడు. అంతా మాంత్రికుడి మహిమలే అనిపించింది. అప్పటినుండి సాంబశివరావ్ వెనక్కి చూసుకోలేదు. ఇంకా రకరకాలుగా చొచ్చుకుపోవటం తప్పించి.

అప్పుడు వచ్చాడు 'భూపేష్'

"ఈసారి మాత్రం మా నాన్న పేరు పెట్టుకు తీరాలి" అన్నాడు సాంబశివరావు.

"పెట్టండి. అయితే ఆధునికంగా ఉండేట్లు చూడండి. రేపు మీ అబ్బాయి పెద్దయితే మిమ్మల్ని తిట్టకూడదు" అంది సులోచన.

"అయినా నాకు తెలియక అడుగుత్యాను. మీరు మీ అమ్మను అంత గాఢంగా ప్రేమిస్తారు కదా. మరి ఆమె పేరు పెట్టుకోకుండా మీ నాన్న పేరే ఎందుకు పెట్టుకుంటున్నారు?" అంది.

"నేను మా నాన్న పేరుగా పెట్టుకోవటంలేదు. అలా పెట్టుకోవాల్సివస్తే మీ నాన్నగారున్నారు. అలానే మా అమ్మా, మీ అమ్మా కూడా ఉన్నారు. ఈరోజు నేను ఏ కబుర్లయినా చెప్పవచ్చు. నేను పరిస్థితులు అనుకూలించనప్పుడు ఎంతగా కృంగిపోయానో నాకు తెలుసు. నీకు తెలుసు. కానీ మా నాన్నమాత్రం అలాకాదు"

సులోచన వింటుండిపోయింది.

"జీవితంలో ఆయనా అనేక ఆటుపోట్లు ఎదుర్కొన్నాడు. కొన్ని సంవత్సరాలు వానలు కురిసేవి కాదు. మరికొన్ని సంవత్సరాలు ఏ తెగులో వచ్చేది. మరి కొద్ది రోజుల్లో పంట చేతికి వస్తుందనగానే రోజుల తరబడి వర్షాలు కురిసేవి. పంటంతా నీళ్ళలో నానిపోయేది. మొక్క మొలిచేది. మరాయనకి బాధ ఉండేదో తెలిసేది కాదు. కొంచెం సేపు తన చేనుకేసి అలా చూసుకునేవాడు. తర్వాత మా భీముడ్ని పిలిచేవాడు 'ఒరేయ్ నీళ్ళు బయటకు వదులుదాం; అంటూ వంగేవాడు. మెల్లగా నీరుపోవటానికి దారిచేసేవాడు. పిల్లలు జ్వరం వస్తే తల్లులు ఎలా ఆరాటపడతారో, ఎంత జాగ్రత్తగా ఉంటారో అంత జాగ్రత్తగా ఉండేవాడు. ఒక్కోసారి వంటరిగా పడుకుని తనలో తను మాట్లాడుకునేవాడు.

అంతకుమించి అమ్మ ముందు మరొకరి ముందుగానీ ఇలా అయిపోయిందే అని అనలేదు. కనీసం 'దరిద్రపు వాన' అని కూడా తిట్టేవాడు కాదు. అలాంటి మనిషిని అర్థం చేసుకోవట్మ నావల్లకాక కొంతకాలం కోపం తెచ్చుకున్నా, ఒక్కోసారి నవ్వుకున్నా, నేను డిప్రెషన్‌లో ఉన్నప్పుడు నాకు ఊపిరి పోసింది నాన్న. నేను రాత్రంతా ఎంతగా క్రుంగిపోయినా ఉదయం లేచేసరికి నాన్న గుర్తొచ్చేవాడు. ఆయన ఎంత ఉత్సాహంగా పనిచేసేవాడో అంత ఉత్సాహంతో పనిచేయటానికి నేను ప్రయత్నం చేసేవాడ్ని.

నాన్నపేరు పెట్టుకున్నంతలోనే కాదు వీడు ఆయనలా కాకపోయినా, ఆయనలోని కొన్ని లక్షణాలైనా పొందగలిగితే నేను సంతోషిస్తా" అన్నాడు.

"అవును మావగారు నిజంగానే భిన్నమైన వ్యక్తి" అంది సులోచన.

ఇద్దరు పిల్లల్తో చాలు అనుకుని ఆపరేషన్ చేయించుకున్నారు. అయితే తులసమ్మగారికి మాత్రం అది ఇష్టంలేదు.

"అప్పుడే ఏమైపోయిందిరా ఇంకోళ్ళవరకు ఆగండి" అందామె.

సాంబశివరావు నవ్వుతూనే తిరస్కరించాడు.

భూషయ్యగారు మామూలుగానే ఈ విషయం గురించి తన ధోరణిలో తానున్నాడు. మనవడ్ని ఎత్తుకున్నాక ఈసారి వెంటనే ఇచ్చేయకుండా కొంచెం సేపు ఆడుకున్నాడు. వాడు మీసాలు పట్టి లాగుతుంటే తులసమ్మకేసి చూసి నవ్వేవాడు.

సాంబశివరావ్ తరచుగా ప్రయాణాలు చేస్తుండేవాడు. అలాంటి సమయంలో సులోచన పిల్లల్తో వచ్చి అత్తగారి దగ్గరుండేది.

తప్పటడుగులు వేస్తూ "తాత..తాత" అంటూ పిలిచే తన మనవడ్ని చూసి భూషయ్యగారికి సంతోషం కలిగేది.

"చిన్న భూషయ్యగారు" అంటుండేవారు చుట్టుపక్కలంతా.

సాంబశివరావు తన పిల్లల విషయంలో మాత్రం చాలా భిన్నంగా వుండేవాడు. వారిని ఒక్కమాటకూడా అనడు. ఎంత అల్లరిచేసినా సరే నవ్వుతూనే ఉంటాడు. వాళ్ళని గుండెలమీదకెక్కించుకుని కథలు చెపుతుంటాడు. పాటలు పాడతాడు. వాళ్ళు ఏం కావాలని కోరితే అది తెచ్చి పెడతాడు.

తను తన నాన్ననుండి ఏమైతే పొందాలని ఎదురు చూశాడో అవన్నీ తన పిల్లలకు అందచేశాడు. స్వప్న ఓసారి అడిగింది.

"డాడీ.. తాతగారు మిమ్మల్ని ఎప్పుడన్నా కొట్టారా?"

"ఏమోనమ్మా చిన్నప్పుడు కొట్టేవారేమో నాకు తెలియదు. నాకు ఊహ వచ్చాక మాత్రం ఎప్పుడూ కొట్టినట్లు గుర్తులేదు."

"మరి నాయనమ్మ."

"నాయనమ్మ కూడా అంతే"

"మరి తాతయ్య బట్టలు ఎందుకు వేసుకోడు"

"బట్టలు వేసుకోడా?"

"పంచె కట్టుకుంటాడులే. చొక్కా ఎందుకు వేసుకోడు"

"తాతయ్యని అడగకపోయావా?"

"మీరే చెప్పండి డాడీ"

"మీ తాతయ్య దగ్గర చొక్కా కుట్టించుకోవటానికి డబ్బులు లేవేమో?"

"ఏం కాదు. మీ దగ్గర డబ్బులున్నాయిగా. మీరు కుట్టించొచ్చుగా"

"నేను కుట్టించినా ఆయన తొడుక్కోడమ్మా."

"మా ఫ్రెండ్స్‌కి తాతగారి గురించి చెప్పాను. వాళ్ళేమన్నారో తెలుసా?"

"ఏమన్నారు?"

"గాంధీతాతగారా మీ తాతగారు అన్నారు"

సాంబశివరావుకి నవ్వొచ్చింది.

"ఈసారి తాతగారి ఊరు వెళ్ళినప్పుడు నువ్వు అడుగు. తాతగారూ మీరెందుకు చొక్కా వేసుకోరూ అని. దానికి ఆయనేం చెబుతాడో చూడు."

"నాకు తాతగారంటే ఇష్టంలేదు. "

"ఎందుకనమ్మా?"

"తాతయ్యకి తమ్ముడంటేనే ఇష్టం" అంది బుంగమూతి పెట్టి.

"పోనీలేమ్మా. నాకు నువ్వంటేనే ఇష్టంకదా"

"నాన్నగారూ" అంది సంతోషంగా

"చెప్పమ్మా"

"మీ నాన్నగారు మిమ్మల్ని బడిదగ్గర దింపేవారా?"

"లేదమ్మా నేనే నడిచి వెళ్ళేవాడిని"

"మీకు రిక్షాలు కూడా లేవా?"

"లేవమ్మా."

"మీ బడిలోకి టిఫిన్ తీసుకెళ్ళేవారా?"

"అవునమ్మా"

"ఏమీ కొనుక్కునేవారు కాదా?"

"ఊహూఁ"

❦❦❦

"ఎందుకని?"

"మీ తాతగారు నాకు డబ్బులు ఇచ్చేవారు కాదు"

"ఒక్కసారన్నా.."

"ఇంతవరకూ ఒక్కసారి కూడా ఇవ్వలా"

"నాకూ ఇవ్వలా" అంది స్వప్న.

తిరిగి సాంబశివరావుకి నవ్వు వచ్చింది.

"తాతయ్య మంచి కాదు" అంది మళ్ళీ.

"ఇందాక చెప్పావు కదమ్మా"

"మళ్ళీ చెబుతున్నా. ఒక్కసారన్నా డబ్బులు ఇవ్వకపోతే ఎలా?" అంది.

"అవును ఎలా? మీ తాతయ్యని ఈసారి అడుగు" అన్నాడు.

"అడుగుతా" అంది.

ఆ తర్వాత మరిచిపోయింది. ఈ సంభాషణ గురించి సులోచనకు చెప్పి అన్నాడు.

"మన స్వప్న నాన్నగారు చొక్కా తొడుక్కునేదాకా ఊరుకునేట్టులేదు."

"నాతో ఏమందో తెలుసా?"

"ఏమందేమిటి?"

"తను చొక్కా తొడుక్కుంటే అందులో డబ్బులు పెట్టుకోవాలంట. డబ్బులు పెట్టుకుంటే ఇవ్వాల్సివస్తుందంట. అందుకని ఆయన చొక్కా తొడుక్కోరు అంటోంది."

"అమ్మో.. మొత్తం మీద సీరియస్‌గానే ఆలోచించిందే అయితే ఓ మాటనకుండా నన్ను మాత్రం రక్షించింది" అన్నాడు.

సులోచన నవ్వుతూ చూసింది.

"ఆయన చొక్కాలో డబ్బులు దాచుకుంటే నేను దొంగతనం చేస్తానని భయపడి తొడుక్కోవటం లేదనలా. అంతవరకూ నయమేకదా" అంటూ నవ్వాడు.

"ఇప్పుడు కోపం తాతగారి మీద కదా" అంది సులోచన.

ఓసారి 'రావ్' సర్కిల్‌లో ఈ 'చొక్కాల' విషయంలో రసవత్తరమైన చర్చ జరిగింది. అయితే విశేషం ఏమిటంటే 'రావ్' మౌనంగా ఉన్నాడు.

"అసలు నాకు తెలియకడుగుతాను. గాంధీ గారిది పెద్ద టాక్టిక్స్ కాకపోతే ఈ దేశంలో అందరికీ బట్టలుండేదాకా చొక్కా తొడగననటం ఏమిటి?" అంటూ ప్రారంభించాడు.

"దేనికోసమంట. ఆయన అలా చేసింది. మన నాయకులకు మల్లే దేశాన్ని పరిపాలించాలనుకోలేదుగా ఆయన" అన్నారొకరు.

"ఏమో ఎవడు చూడొచ్చాడు. ఆ గాడ్సేగాడు కాల్చిపారేశాడయ్యే. బతికుంటే బట్టలే కట్టుకునేవాడో. లేకపోతే దేశాన్నే పాలించేవాడో మనం చెప్పలేంగా?

"అదేం కాదులే. అసలు కాంగ్రెస్‌ని రద్దుచేయమని అప్పుడే చెప్పాడు."

"ఎన్నన్నా చెప్పనీ. ఆయన్ని రంగంలోకి దింపేశారు. అందులో సమస్యలేదు. అయినా చొక్కా లేకపోవటం ఏమిటండి అనాగరికంగా" అన్నాడతను.

"అనాగరికమా?"

"కాక మరేంటి? ఒకప్పుడు జనానికి చొక్కాలు లేవు. ఆకూ, అలమూ చుట్టుకున్నారనుకో. మరి నాగరికత పెరిగిపోయింది. ఈ రోజు బట్టలంటే ఏమిటి? సంస్కృతి. అంతేగా. మరాయన చేసిందేంటి?"

"అలా మాట్లాడతావేంటి? గాంధీగారు పేదవాళ్ళని చూసి అలాంటి నిర్ణయానికొచ్చారు. అది అర్థం చేసుకోవాలి" అన్నాడో గాంధీగారి భక్తుడు.

"ఏంటండి. ఈయనట్టా అంటాడు. గాంధీగారికి దేశంలో అందరూ రెండుపూట్లా భోంచేయరని తెలియదా. మరెందుకని ఆయన భోంచేయటం."

"కానీండి... కానీండి జాతిపితమీద విమర్శలు చేసేంత వాళ్ళమయ్యాం. నువ్విలా మాట్లాడుతున్నావంటే ఆయన చలవే" అన్నాడు కొంచెం కోపంగా.

"ముసలమ్మా కోడి సామెత మాకు చెప్పొద్దు."

ఆ చర్చ పక్కకు మళ్ళుతుందని గమనించగానే

"ఊరుకోండయ్యా ఎవరు బట్టలు వేసుకుంటే ఏమిటి? వేసుకోకపోతే మనకేంటి?"

అన్నారు.

కొద్దిసేపటి తర్వాత గాంధిగారి భక్తుడు అన్నాడు.

"బట్టలే సంస్కృతి కాదు. మరి బట్టల్లేకుండా రోడ్లమీద పరిగెత్తటంలా. అదేం సంస్కృతి."

అందరూ ఘొల్లున నవ్వారు.

"అది సంస్కృతి కాదనేగా మొత్తుకుంటుంది" అన్నాడు మొదటాయన.

"ఎవరిష్టం వారిది" అన్నారు ముగిద్దామని.

"అది సరేలెండి. బట్టలు కుట్టించుకునే అవకాశం ఉన్నవారు కుట్టించుకోవాలి. లేనివాళ్ళ గురించి ఏం చెబుతాం."

చివరిగా ముగింపు ఉపన్యాసం ఎవరో ఇచ్చారు.

"అయ్యా ఇలాంటి విషయాల మీద చర్చలు వద్దు. అందులోనూ కొంతమంది ఓ వైపూ, ఇంకొంతమంది మరో వైపూ ఉండే చర్చలు ఇంకావద్దు. ఇది ఎవడు తేల్చేదికాదు. బట్టల గురించి మాట్లాడితే ఇంకా అనేక విషయాల గురించి మాట్లాడాలి. ఫ్యాషన్ల గురించి మాట్లాడాలి. అందరూ ఒకేరకంగా కూడా పట్టించుకోరుకదా, అందుకే మనం ఇంకో టాపిక్‌కి వెళ్దాం" అన్నాడు.

అందరి మాటలూ చిరునవ్వుతో వింటుండిపోయాడు రావ్.

వారందరి మాటల్లోనూ ఎంతో కొంత వాస్తవం ఉంది. బట్టలు సంస్కృతికి చిహ్నాలే. ఎందుకంటే అవెప్పుడూ ఒకే రూపంలో లేవు. మనుషుల అలవాట్లకూ అభిరుచులకూ తగిన రీతిలో క్షణక్షణం మారుతున్నాయి. అంతేకాదు వ్యక్తుల్ని అంచనా వేయటంలో గౌరవించటంలో కూడా ప్రధాన పాత్ర వహిస్తున్నాయి.

అంతమాత్రాన బట్టలుంటే చాలా? మనిషి హృదయం మాటేమిటి? మనిషికి సౌభ్రాతృత్వం మించిన సంస్కృతి ఏముంటుంది? అది మృగ్యం అవుతున్నప్పుడు సంస్కృతి గురించి మాట్లాడుకోవచ్చా? అనిపించింది. వీళ్ళందరూ మాట్లాడింది తన తండ్రి గురించి కాదుకదా.

ఆయన వీళ్ళెవరికీ తెలియడు. ఎలా మాట్లాడతారు?

ఏది ఏమైనా వీళ్ళంటున్నారని కాదుగానీ నాన్నకోసం అద్భుతమైన బట్టలు కొనాలి.

ఆ దుస్తులు ధరింప చేయటానికి ఆయన్ని అంగీకరింప చేయాలి అనుకున్నాడు.

అలా మొదలైన ఆ కోర్కె పని మీద బాంబే వెళ్ళినప్పుడు సాధ్యపడింది.

అక్కడో అద్భుతమైన లాల్చీ కనిపించింది. దాని పనితనం ఎంతగానో నచ్చింది.

కనీసం బేరం కూడా అడగకుండా సాంబశివరావ్ ప్యాక్ చేయించాడు. అప్పుడు గుర్తొచ్చింది అమ్మ.

ఇంతకాలం నాన్న గురించి తన ఆలోచిస్తున్నాడు. ఆయనేం చొక్కాలు వేసుకోవటమేదు కాబట్టి తను దృష్టి అటు ఉంది.

అమ్మ మాత్రం ఏం గొప్ప దుస్తులు ధరించిందని. ఆయన్తోపాటు పెళ్ళినాడు కొనుక్కున్న పట్టుచీర తప్పించి ఖరీదైనవి ఎక్కడున్నాయి? అసలు ఎక్కడికైనా వెళ్తేకదా కొనుక్కోవటానికి. ఇన్ని సంవత్సరాలుగా తనకి అలాంటి ఊహరానందుకు సిగ్గుపడ్డాడు.

అయితే ఈ విషయంలో సులోచన జాగ్రత్తగానే ఉంది. అత్తగారికోసం ఆమె అప్పుడప్పుడూ చీరలు తీసుకుంటూనే ఉంది.

సాంబశివరావ్ పెద్ద అంచున్న పట్టుచీర కోసం వెతికి తృప్తి చెందాక తీసుకున్నాడు.

ఇంకా భూపేష్‌కీ, స్వప్నకూ, సులోచనకూ కూడా తీసుకున్నాడు.

సులోచన అన్నింటినీ చూసి బాగున్నాయంటూ మెచ్చుకుంది.

"అంతా బాగుంది. కానీ మీరు తెచ్చుకోలేదే" అంది.

ఆ విషయం అతనికి తట్టలేదు.

"ఏమిటి మాట్లాడరు" అంది.

"తీసుకుందాంలే ఉన్నాయిగా"

"మొత్తం మీద భూషయ్యగారి అబ్బాయనిపించారు" అంది నవ్వుతూ.

అతను కూడా నవ్వుతూ "అవును కదా నేను భూషయ్యగారి సాంబయ్యని" అన్నాడు.

"మీరు తెచ్చారు బానే ఉంది. ఆయనచేత తొడిగించే బాధ్యత కూడా మీదే"

"చూద్దాం"

"ఇంతకూ ఎప్పుడు వెళ్దాం?" అంది.

"త్వరలోనే" అన్నాడు రావ్.

ఈసారి మా తమ్ముడి పుట్టినరోజు ఇక్కడ జరుపుకుంటున్నాం" అంటూ అందరికీ చెప్పివచ్చింది స్వప్న.

మొత్తంగా ఓ వారం రోజులపాటు తన కుటుంబంతో అక్కడే ఉండిపోయాడు సాంబశివరావు. భూపేష్ పుట్టినరోజునాడు అందరూ కూర్చుని పట్టుబట్టారు. భూషయ్య మాత్రం వెంటనే అంగీకరించలా. అయినా రాత్రి అమ్మతో చెప్పాడు సాంబశివరావు.

"రేపు నాన్నగారు ఎక్కడికీ వెళ్ళటానికి లేదు. రేపంతా ఇంటిలోనే ఉండిపోవాలి" అని.

"ఇదిగో రేపు మీ మనవడి పుట్టిన రోజు ఆళ్ళంతా ఏదో చేస్తారంట. నువ్వు ఎక్కడికీ వెళ్ళమాక."

"నేనెక్కడి కెల్తానే"

"ఇంకెక్కడి కెల్తావ్. ఆ చేను దగ్గరికే రేపొక్కసారికంట ఇంటి దగ్గరుండి పొమ్మని మీ అబ్బాయి చెప్పాడు" అంది.

ఉదయాన్నే లేచి మామూలుగా పొలికట్టతో తయారు కాబోయి చాలా ఆశ్చర్యపడ్డాడు. తన కూతురు ఆశ్చర్యంగా చూస్తుండగా చావిట్లో సాంబయ్య పని చేస్తున్నాడు. ఆ పేడకళ్ళు తీయటానికి. ఆ ప్రాంతం శుభ్రం చేయటానికి సాంబయ్య కళ్ళల్లో ఎలాంటి నిరసనాలేదు. కనీసం ఇబ్బంది పడుతున్నట్లుగా లేదు. స్వప్న పరిగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి నాయనమ్మని లాక్కొచ్చింది.

"మా డాడీ చూడు ఏం చేస్తున్నారో" అంటూ.

తులసమ్మ పరుగు పరుగున వచ్చింది. చావిట్లో తన బిడ్డనూ స్థంభించిపోయి చూస్తున్నా పెనిమిటిని చూసి ఆమె కూడా అలానే నిలబడిపోయింది. సంతోషమో, ఉద్వేగమో తెలియదుగానీ ఆమె కళ్ళ వెంట నీళ్ళు.

స్వప్న తిరిగి పరిగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి సులోచనతో చెప్పింది.

"నాన్నగారు పనిచేస్తుంటే నాయనమ్మ ఏడుస్తోంది" అంటూ.

ముందు ఏమిటో అర్థంకాక వచ్చి చూసి విస్తుబోయింది. ఆ తర్వాత ఇలారా అంటూ తీసుకు వెళ్ళి చెప్పింది.

"దాన్ని ఏడవటం అనరు"

"మరేమంటారు?"

"చిన్నప్పుడు మీ నాన్నగారు పనిచేయమంటే చేసేవారు కాదు. ఎగ్గొట్టటానికి ఏదో ఒకటి చెప్పేవాళ్ళు. లేకపోతే బలవంతంగా చేసేవారు. ఇప్పుడు ఆయన పని చేస్తున్నారు కదా. అందుకని మీ నాయనమ్మా, వాళ్ళు సంతోషపడుతున్నారు"

"మరి కళ్ళవెంట నీళ్ళు వస్తున్నాయి కదా"

"ఏడిస్తేనే కాదు. నవ్వినా కన్నీళ్ళొస్తాయమ్మా" అంది సులోచన. తేరుకున్న భూషయ్యగారు సాంబయ్య దగ్గరికి వెళ్ళి "అదిటియ్యి" అన్నాడు.

సాంబశివరావు ఊడుస్తూనే చెప్పాడు.

"మీరు స్నానం చేసి కూర్చోండి. నేను వస్తా. అంతా అయిపోయిందిలే" అన్నాడూ.

భూషయ్యగారికి ఇంకేమనాలో అర్ధంకాక నిలబడితే పిలిచింది తులసమ్మ.

ఏంటి అడుగుతున్నావ్?"

"ఏం లేదే ఏంటి ఆడు పనిసేత్తన్నాడు"

"ఆ పని చేయమనేగా పోరేవాడివి. ఇప్పుడు చేస్తుంటే వద్దంటావే" అంది.

భూషయ్య తులసమ్మ కళ్ళలోకి చూశాడు.

"ఏంటట్టా చూస్తన్నావ్. పద నీళ్ళు పెడతన్నా. కొంచెం తలంటుకో కుంకుడు రసం ఉంది."

"ఎందుకే"

"నువ్వేం మాట్లాడకుండా పద" అంది.

వేడి వేడి నీళ్ళుకాయపెట్టాక పీట మీద భూషయ్యని కూర్చోబెట్టి ఆయన కళ్ళు మూసుఉంటే తల మీద కుంకుడు రసం పోసి అంటుతుంటే స్వప్న వింతగా చూస్తూ నిలబడింది.

"దూరంగా నిలబడాలి. కళ్ళలో పడిందంటే ఈ రోజంతా గొడవ చేస్తావ్" అని దూరంగా పంపించింది.

ముందు కొంచెం నీళ్ళు తలమీద పోసి "ఈ వేడి చాలా" అంది. భూషయ్య తలూపాడు నీళ్ళు పోస్తుంటే.

"కాలతన్నాయే" అంటూ అరిచాడు. మరి కొంచెం చన్నీళ్ళు కలిపి తలమీద పోసింది.

"మీ తాత వీపు తోముతావా?" అంది తులసమ్మ మనవరాలితో.

స్వప్న అడ్డంగా తలూపింది. తను అలా నిలబడి చూస్తూనే ఉంది. తులసమ్మ కుంకుడు తొక్కుతో వీపంతా రుద్దింది. తర్వాత నీళ్ళు పోసి "ఇంక్ అరుద్దుకో అంటూ వచ్చింది. లోపలనుండి ఓ టవల్ తెచ్చి "మీ తాతయ్యకివ్వమ్మా" అని స్వప్నకిచ్చి వెళ్తుంటే భూషయ్య అరిచాడు.

"కళ్ళలో పోశావుగా" అంటూ కళ్ళు నులుముకుంటూ.

"కళ్ళు నలపకు. ఉప్పుగల్లు తెస్తానుండు" అంటూ లోపలకి వెళ్ళి "ఏదీ నోరు తెరువ్" అంది.

తాతయ్యకు టవల్ అందించి తుడుచుకుంటుంటే చూస్తూ నిలబడింది. తులసమ్మ మళ్ళావచ్చి చెప్పింది.

"కొంచెం సేపు తల ఆరనీ. ముందు కుర్చీలో కూర్చో"

భూషయ్యగారు మాట్లాడకుండా చెప్పిన పని చేశాడు. ఎడమ కన్ను కొద్దిగా ఎర్రబడింది. అలా కూర్చుంటే తులసమ్మ బట్టలు తీసుకొచ్చి చూపించింది.

"ఇదిగో ఈఓ చీర బాగుందా?"

"బాగానే ఉంది"

"కొంచెం దాని ముఖం చూడు" అంది చిరుకోపంగా.

"బాగానే ఉందిలే"

"అది నన్ను కట్టుకొమ్మని తెచ్చాడు సాంబయ్య."

"నిన్నా?"

"నన్నే... ఇన్నేళ్ళయింది. ఎప్పుడన్నా ఓ చీర కొనిపెట్టావా?" అంది.

"నువ్వే కొనుక్కుంటావుగా" అన్నాడు.

"అవును మరి. నువ్వు తేకపోతే ఏం చేస్తాను. అది సరే దీని ధర తెలుసా?"

"నాకెట్టా తెలుసుద్దే"

"ఎన్నొందలో పోసి తెచ్చాడు"

"వందలా" అన్నాడు.

"మరేంటనుకున్నావ్. కట్టుకోవాలంటే చేతులు రావటంలా" అంది. భూషయ్య ఏమనుకున్నాడోగాని బయటకు చెప్పలా.

"కానియ్. కట్టుకో. కొడుకు తెచ్చాడుగా" అన్నాడు.

"నాకే కాదు. నీకూ తెచ్చాడు. ముందులే" అంది.

"ఏం తెచ్చాడు?" అన్నాడు ముఖం చిట్లిస్తూ.

అప్పుడు నడిచి వచ్చాడు.

"తాతా" అంటూ.

"వాయబ్బో" అంది తులసమ్మ.

పంచె. దానిమీద లాల్చీ. రెడీమేడ్‌వి వేసుకున్నాడు.

"భూషయ్యగారు" అంది తులసమ్మ.

"మావయ్యగారు కూడా బట్టలు వేసుకుంటారు. మీరు కూడా స్నానం చెయ్యండి అత్తయ్యా" అంది సులోచన.

"తాతా..రా" అంటూ వేలుపట్టుకుని గుంజటం మొదలుపెట్టాడు. భూషయ్యకి ఈ రోజంతా కొత్తగా ఉంది.

"అప్పుడే ఎందుకు?" అంది తులసమ్మ.

"అప్పుడే కాదు. మీరు స్నానం చేసి ఆ చీర కట్టుకోవాలి. ఇంకా పనుంది" అంది.

ఈసారి సిగ్గుపడటం తులసమ్మ వంతయింది.

"నాయనమ్మా..రా" అంటూ లాక్కుపోయింది స్వప్న.

"ఆగవే వస్తాను" అని "ముందా బట్టలు కట్టుకుని మనవడితో ఆడుకో" అంది.

ఏమైనా అనాలనుకున్నాడు. కానీ ఎదురుగా కోడలు ఉండిపోయింది.

"బట్టలు ఇక్కడ పెట్టాను. కట్టుకొండీ మావయ్యగారూ" అనేసి వెళ్ళిపోయింది.

"కట్టుకో. పిల్లలు బాధపడతారు" అంది వెళ్తూ.

"తాతా..తాతా" అంటూ ఏదో చెప్పటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు భూపేష్. ఒక్కసారిగా మనవడిమీద ప్రేమ. పొంగుకొచ్చింది. ఎత్తుకుని ముద్దుపెట్టుకున్నాడు, భూపేష్ ముఖం అదోరకంగా పెట్టాడు.

"ఏందిరా?" అన్నాడు.

"భూపేష్ అనుమానంగా చూస్తూ నవ్వాడు. అప్పుడర్థమైంది.

"ఓరినీ.. మీసాలు గుచ్చుకున్నయ్యా" అంటూ నవ్వాడు. తనని కిందకు దింపగానే లోపలకు పరిగెత్తాడు.

వంటరిగా ఆ గదిలో భూషయ్యగారూ... తన ముందు కొత్త బట్టలు.. అందులోనూ లాల్చీ. దాని చుట్టూ ఎవరో పువ్వులు కుట్టారు. ఆ లాల్చీని చేత్తో స్పృశించాడు. భూషయ్యలో పులకరింత. సాంబయ్య. తన సాంబయ్య తెచ్చాడు. అంతేకాదు. వాడు ఏం చదివాడో తనకు తెలియదు. ఇన్ని సంవత్సరాలూ ఎలా బతికాడో తెలియదు. ఎంత సంపాయించాడో, ఎన్ని అప్పులున్నాయో తను అడగలేదు. తన ఊర్లో వారు సాంబయ్య గురించి ఏమడిగినా తనది ఎప్పుడూ ఒకటే సమాధానం. అలాంటిది ఇన్ని స్మవత్సరాల తర్వాత తన చేతినుండి పాలికట్టె అందుకున్నాడు.

తను చావిడీ శుభ్రం చేశాడు. పశువుల తొట్టిలో నీళ్ళు పోశాడు. తవుడు కలిపాడు. ఇంతకంటే ఏంకావాలి? వాడూ తన బిడ్డ. ఇప్పుడు తను ఈ చొక్కా తొడుక్కోవాలి.

తను చొక్కా ఎందుకు తొడుక్కోడు? ఏమో తనకు తెలియదు. చిన్నతనం నుండి ఇంతేనా? కాదు. తనూ చొక్కాలు తొడుక్కున్నాడు. కొత్తవాటికోసం ఎదురు చూశాడు. తను నాయనతో కుట్టించు కోవటం కోసం పోట్లాడాడు. ఎప్పుడన్నా సాధించుకున్నప్పుడు పొంగిపోయాడు. ఆ బట్టలు స్పృశించీ, దర్శించీ అంతులేని ఆనందం పొందాడు.

మరి తర్వాతెందుకని తను చొక్కా తొడుక్కుంటే ఊపిరాడుతున్నట్లుగా అనిపించదు. ఎప్పుడూ చలిలోనూ, ఎండలోనూ అలా శరీరాన్ని వదిలేయాలనిపిస్తుంది. నిర్దిష్టంగా తనను చెప్పమంటే చెప్పలేడు. అయితే అందరిలానే తనూ మనిషే. తనకూ కోరికలుంటాయి. ఆశలుంటాయి. అభిరుచులుంటాయి. ఇవన్నీ నెరవేరకపోవచ్చు. వీటన్నింటికీ దూరంగా ఎందుకు జరిగిపోయినట్లు?

అందుకు తన మీద ప్రభావం చూపించిన అంశాలేమిటి? ఉన్నాయి. తప్పకుండా ఉన్నాయి. అయితే వాటిని తను గుర్తించి ఉండవచ్చు. గుర్తించలేకపోయి కూడా ఉండవచ్చు.

బహుశా మనిషిలోని సహజత్వం బట్టలతోనే ప్రారంభం అయి ఉంటుంది. బట్టలతోనే పతనం కూడా ఆరంభమైందా?

అంతే అయుంటుంది. మనిషి తన శారీరకమైన రక్షణ కోసం దుస్తులు సృష్టించుకున్నాడు. ఆ తర్వాత వాటి రూపం మారిపోయింది.

మనిషి తనలోని నైజాలను దాచుకోవటానికి బట్టల్ని వినియోగిస్తునాడు. మనిషి శరీరానికేనా బట్టలు తొడుగుతూంది. హృదయానికీ, మనసుకూ తొడగటంలేదా? ఒక్కో రకం వ్యక్తి ఒక్కోరకంగా తమ బట్టలు రూపొందించుకున్నారు. కవులు ఒకలా కుట్టిస్తారు. దొరలు ఇంకోలా, ప్రభువులు మరోలా, రాజకీయనాయకులు ఓ తరహాలో, పనిచేసేవారు ఒకలా, భిక్షమెత్తుకునేవారు మరోవిధంగా.

మనిషి అవసరాల కోసం సృష్టించుకున్న ఈ బట్టలు ప్రపంచం లోతు తెలియని మహా సముద్రంగా ఎందుకు మారిపోయింది? మానవులు చేసే సుదీర్ఘ యుద్ధాలలోనూ, యుద్ధాల వెనకాల ముందూ ఈ బట్టలు లేవూ. కుటుంబాలు ఈ బట్టల విషయంలో కుప్పకూలి పోలా?

ఇదంతా ఏమిటి? మనిషి తను సృష్టించుకున్నవాటికే బానిసయ్యాడు? మరి ఈ కనీసవసరం ఎందుకని అందరికీ అందుబాటులో లేదు?

భూషయ్యగారు ఇవన్నీ ఆలోచించడంలేదనేది వాస్తవం. అయితే ఆయన తన చుట్టుపక్కల సమాజాన్ని పరిశీలించలేదనుకోవటం మాత్రం పొరపాటు. ఆయన మహాత్ముడు కాదు, రాజకీయ నాయకుడు అంతకంటే కాదు. తన నిరసనలకు, తన అయిష్టాలకూ ప్రచారం కావాలని కోరుకోడు.

అయినా కూడా మనిషికి సహజమైనదిగా మారిన ఓ అలవాటునుండి మారటం వెనకాల అతను ఎంతో గాయపడి ఉండాలి. చిత్రమైన విషయం ఆ సంగతి ఆయనకు అర్ధం కాకపోవచ్చుకూడా.

ఏ వ్యక్తులో సంఘటనలో ఆయనమీద తీవ్రంగా సంఘటనలో ఆయన మీద తీవ్రంగా ప్రభావం చూపించి ఉంటాయి. ఫలితంగా ఆయన తనకంటూ ఓ ప్రపంచం సృష్టించుకుని ఉంటాడు. అంతకుమించి తను ఎవరేమనుకున్నా, ఎంత నిరసన వెలిబుచ్చినా, తన వెనక ఎంతగా హేళన చేసినా కూడా పట్టించుకోలేదు.

వాళ్ళందరినీ చూసి జాలిపడి ఉంటాడు. ఈ ప్రపంచంలో జరుగుతున్న వాటిని చూసి భరిస్తున్నవారూ, నిరసన వెలిబుచ్చని వారూ తనని మాత్రమే చూసి ఎందుకంతగా విమర్శిస్తారో అనుకుని ఉంటాడు.

ఆయన తన పనిని తాను సమర్ధించుకోలేదు. ఎవరినీ లెక్కచేయలేదు. మౌనం వహించాడు. మౌనం అనేది ఓ గొప్ప పోరాట రూపం అనేది చాలామంది అంగీకరించకపోవచ్చు. అయినా ఒకరి అభిమానంతో, విమర్శలతో, అంగీకారంతో ఆయనకు అవసరంలేదు.

ఇలా ఉండగలగటం ఒక్క భూషయ్యలాంటి సామాన్య వ్యక్తికి మాత్రమే సాధ్యం అవుతుందేమో.

ఇప్పుడూ భూషయ్యగారి ఆలోచనల తీరు మరో రకంగా ఉంది. ఆయన ఒక్కసారిగా తన బాల్యంలోకి జారిపోయి ఉండాలి. తన కలల ప్రపంచంలో విహరిస్తూ ఉండి ఉండాలి.

ఇన్ని సంవత్సరాల తన శ్రమకు తన బిడ్డ అందిస్తున్న కానుక అది. అది చేతుల్లోకి తీసుకుంటే ఓ వెచ్చదనం. తాకితే ఓ మృదుత్వం. ఎవరి బలవంతమూ ఆ క్షణాన అవసరంలేదు.

తులసమ్మ భూషయ్యను చూసి ఆశ్చర్యపోయింది.

''ఏందయ్యో అచ్చంగా జమిందారులా ఉన్నావుగా'' అంది.

ఆ మాటకు ఆ కళ్ళలో సంతోషం కలగలేదుగానీ, తన లాల్చీకేసి చూసుకున్నాడు.

చక్కగా అమరింది.

ఏ చేతులు దాన్ని సృజించాయో గానీ అది భూషయ్యగారి కోసమే ఆ రూపం ధరించిందా అనిపించింది.

"ఉండయ్యా దిష్టి తగిలేట్టుంది" అంటూ ముఖాన వొట్టుపెట్టింది. బుగ్గన చుక్కపెట్టాలనుకుంది గాని భూషయ్యగారు అంగీకరించలేదు.

పట్టుచీరలో తులసమ్మగారు కూడా మిలమిలా మెరిసిపోయింది. ఆ బట్టల్లో ఆవిడను చూసి చుట్టుపక్కలవారంతా ఓ క్షణం అసూయపడ్డారన్నా ఆశ్చర్యంలేదు.

అందరూ తయారయ్యాక కొంతమందిని పిలిచారు. ముందుగా చేసుకున్న ఏర్పాట్ల ప్రకారం పెద్ద కేక్, కొవ్వొత్తులు వెలిగించారు. ఆ పద్ధతులేమీ తెలియకపోయినా మనవడి పక్కన నిలబడి సులోచన ఏం చేయమంటే అది చేశారు.

చుట్టుపక్కలవారందరికీ ప్యాకెట్లలో స్వీట్లు పంపించారు. అక్కడకు వచ్చిన వారిని ఫోటోలు తీశాడు. అందరూ వెళ్ళాక సాయంకాలం భూపేష్‌నీ భూషయ్యగారినీ కలిపి ఓ ఫోటో అమ్మా నాన్నల్ని ఒకటి తమ గేదల చావిడి దగ్గర భూషయ్యగారినీ పిల్లలిద్దరితో భూషయ్య గారినీ ఫోటోలు తీశాడు. అవేకాదు దాదాపు రెండు రీళ్ళు హైదరాబాద్ తీసుకువెళ్ళాడు.

అన్నీ బాగా రాలేదు. కొన్ని మాత్రం అద్భుతంగా వచ్చాయి.

ముఖ్యంగా తాతా మనవడి ఫోటో మాత్రం అత్యద్భుతంగా వచ్చింది. ఆ ఫోటోని మాత్రం ఎన్‌లార్జ్ చేయించి ప్రత్యేకంగా ఫ్రేం కట్టించుకున్నాడు సాంబశివరావ్.

ఆ ఊళ్ళో చాలామంది ఈ విషయం గురించి చెప్పుకున్నారు. ముఖ్యంగా సాంబశివరావు పంపిన ఫోటోలు ఊరంతా చూసినట్లుగా చూశారు. ఒక్కసారిగా భూషయ్యగారి పేరు మారుమోగిపోయింది. 'సాంబయ్య దశ తిరిగింది' అంటూ చెప్పుకోవటం మొదలు పెట్టారు.

భూషయ్యగారి మీద ఏదో చెప్పుకునే చోటులో రేపు ఏదైనా అవసరం వస్తుందేమో అనే ధోరణి పెరిగింది.

భూషయ్యగారిలో మెరుపులా కలిగిందా స్పందన. తర్వాత అంతా మామూలే. అయితే ఆయన తన లాల్చీని కూడా ప్రేమించటం మొదలుపెట్టాడు. వంటరిగా ఉన్నప్పుడు ట్రంకు పెట్టె తీసుకుని ఆ చొక్కాను చేతుల్లోకి తీసుకోవటం గమనించి తులసమ్మే ఆశ్చర్యపోయింది.

మనవడితో బాగా ఆడుకునేవాడు. తండ్రికోసమే అప్పుడప్పుడూ పిల్లల్ని పంపిస్తుండేవాడూ. ఆయన ఎప్పుడూ అంత దూరం రాడని తనకి తెలుసు. అందుకే ఆయన కోసం తామే వెళ్ళేవారు.

వేసవి కాలంలో అందరూ సంతోషంగా గడుపుతుండగా జరిగిందా సంఘటన. బాగా ఆడుకుంటున్నవాడల్లా భూపేష్ సాయంకాలానికి డీలా పడిపోయాడు. ఎండల మూలంగానా అనుకుంటుండగానే ఎనిమిది గంటలకల్లా శరీరం చల్లబడిపోయింది. కంగారుపడుతూ పక్క ఊరికి పరిగెత్తేలోగానే అర్థం అయిపోయింది 'భూపేష్' ఇంకలేడు.

ఎలా జరిగిందిది? ఏ కారణంతో పోయాడు? అనారోగ్యమా అంటే.. ఉదయందాకా ఆడుకుంటున్నాడు. ఇంతకు ముందు తీవ్రంగా జబ్బుపడిన సందర్భమూ లేదు. మరెందుకిలా జరిగింది?

ఇంకా కారణాలు చెప్పగలవారెవరూ లేరు. మృత్యువుని మానవుడు ఇంకా అర్థం చేసుకోలేకపోతున్నాడు. అది ఎప్పుడు, ఏ క్షణం విరుచుకు పడుతుందో ఎవరికీ తెలియదు. సులోచన కొంతవరకు తట్టుకుంది.

సాంబశివరావు చిన్నపిల్లాడిలా ఏడుస్తున్నాడు. భూషయ్యగారు నిలువు గుడ్లేసుకుని చూస్తున్నాడు. "తమ్ముడికేమైందమ్మా?" అంటూ ఏడుస్తుంది స్వప్న.

అక్కడ జవాబు చెప్పేవారు లేరు.

తులసమ్మగారు తేరుకుని "సాంబయ్యా ఊరుకోనాయనా" అంటూ ఓదార్చాల్సి వచ్చింది. అయినా ఆయన్ని ఆపటం ఎవరి తరమూ కాలేదు.

రాత్రంతా కంటినుండి ధారాపాతంగా కన్నీరు కారుతూనే ఉంది. తన గుండెల మీద ఆడుకున్నవాడు, తన నవ్వుల్తో మురిపించినవాడూ, ముద్దు మాటల్తో పలకరించినవాడు, అందమైనవాడు ఇంకలేడు.

ఉదయాన్నే భూషయ్య తులసమ్మని పిలిచాడు.

"ఆడ్ని ఏడవొద్దని చెప్పు. ఏడిస్తే పోయినోడు తిరిగిరాడు కదా" అన్నాడు.

"ఏడవొద్దని ఎలా చెప్పమంటావయ్యా" అంటూ బావురుమంది.

భూషయ్య కొంచెం సేపు నిలబడ్డాక చెప్పాడు.

"ఆడ్ని ఇక్కడే ఉండమను" అన్నాడు.

సాంబయ్య తన గదిలో కూర్చుని రోదిస్తుండగా మనవడితో బయలుదేరాడు.

"అమ్మా.. తమ్ముణ్ణి తీసుకువెళ్తున్నారే" అంటూ బావురుమంది స్వప్న.

వెళ్ళి అన్ని కార్యక్రమాలు పూర్తిచేసి వచ్చాడు.

ఆ సమయంలో సాంబయ్యని చూస్తుంటే అంతులేని జాలి కలిగింది.

ఒకసారి దగ్గరకు తీసుకుని ఓదార్చాలనిపించింది. ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు. అసలు నోటంట మాట రావటంలేదు.

ఆ రోజంతా ఏ విషయమూ పట్టించుకోలా. పగలు ఎలా గడిచిందో, ఎవరికీ తెలియదు. తిరిగి చీకటి ప్రవేశించింది. చావిట్లో గేదలన్నీ దిక్కులేనివాటిలా వున్నాయి. అవన్నీ భూషయ్యగారి కోసం ఆవురావురుమంటూ ఎదురుచూస్తున్నాయి. ఆ రోజు ఎందుకనో వాటి విషయం అసలు గుర్తుకురాలేదు.

ఆరు బయట మంచం వాల్చుకుని ఒక్కడే పడుకున్నాడు. వెన్నెలంతా ఏమైపోయిందో తెలియదు. అంతా చీకటి. ఎవరూ భోజనాలు చెయ్యలేదు. ఓ రాత్రివేళ తులసమ్మ బయటకు వచ్చింది.

ఏనాడూ రోదించని భూషయ్యగారు ఉబికి వస్తున్న దుఃఖం ఆపుకోవటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. అది తన వల్ల ఖావటంలేదు. ఇంకా నిగ్రహించుకోవటం తులసమ్మకు సాధ్యం కాలేదు. తను వెళ్ళి భర్తమీద చేతులు వేసింది.

తులసమ్మ రెండు చేతుల్లోనూ మొహం దాచుకుని చిన్నపిల్లాడిలారోదించాడు. హృదయంలోని వేదన అంతా కరిగిపోయేదాకా అలా ఏడుస్తూనే వున్నాడు.

చాలాసేపటి తర్వాత అడిగింది.

"ఎందుకయ్యా ఏడిచావ్?"

నిశ్శబ్దం.

"నువ్వే ఇంతిదయిపోతావుంటే సాంబయ్య ఏడవకుండా ఎట్టా వుంటాడు."

"అవునే ఆడు ఆడి పిల్లాడికోసం ఏడుత్తున్నాడు. నేను నా మనవడి కోసం ఏడుత్తున్నా అంతకంటే నా కొడుకు కోసం ఏడుత్తున్నా. ఆడి కొడుకు పోయాడని ఆడికి బాధగా వుంటే నా కొడుక్కి ఏమవుద్దోనని నేనేడవకూడదా"

తులసమ్మ జవాబు చెప్పలేదు.

కొన్ని ప్రశ్నలకు జీవితం మాత్రమే జవాబు చెబుతుంది.

భూపేష్ నిష్క్రమణ తర్వాత కొంతకాలం సులోచనమీద పడిన భారం అంతా ఇంతాకాదు. మనిషిగా సాంబశివరావ్ బాగా కృంగిపోయాడు. తిరిగి ఆయన్ని మామూలు మనిషిగా చేయటానికి ఆమె చేసిన ప్రయత్నాలు సామాన్యమైనవి కాదు.

"మీరు ఇలా బాధపడుతూ కూర్చోవటం నాకేం బాగుండలేదు. జరిగిందేదో జరిగిపోయింది. ఇంక అలానే ఆలోచిస్తూ కూర్చోలేం కదా" అంటూ ఆమె ఓదార్చే ప్రయత్నం చేసేది.

ఆమె ప్రయత్నం వల్లనే తిరిగి మామూలు మనిషి కాగలిగాడు సాంబశివరావ్. ఆ తర్వాత ఇంటికోసం ఓ స్థలం కొనటం, స్వయంగా ఇల్లు కట్టడం ఆరంభమైంది. క్రమంగా ఆ ప్రపంచంలో పడిపోయాడు. తను కోరుకున్నరీతిలో నిర్మాణం జరిగింది.

ఆ ఇంటిముందు "భూపేష్" అని ఉంటుంది. ఆ గది గోడలమీద, ముఖ్యంగా తన గదిలో 'భూపేష్'కు చెందిన జ్ఞాపకాలన్నీ వివిధరూపాల్లో ఉంటాయి.

గృహప్రవేశానికి రావటానికి కూడా బలవంతం చేయాల్సివచ్చింది. ఇద్దరినీ కారులో తీసుకువచ్చి, వెంటనే కారులోనే పంపించి వేశారు. కనీసం నగరాన్ని కూడా చూడలేదు. స్వప్న మాత్రం బాగా గొడవ చేసింది.

"తాతయ్యా నువ్వు అప్పుడే వెళ్ళిపోతున్నావు. ఇక్కడ చూడాల్సినవి చాలా ఉన్నాయి. 'జూ' ఉంది. మ్యూజియం వుంది. చార్మినార్ ఉంది. ఇంకా చాలా చాలా ఉన్నాయి."

"మళ్ళీ వస్తాం లేమ్మా" అన్నాడు.

సులోచన ఇద్దరికీ చెప్పింది.

"ఇంతకాలం పాటు మీరు శ్రమిస్తున్నారు. కొంతకాలం పాటు మీకు విశ్రాంతి కావాలి. అయినా ఉద్యోగాలు చేసేవారూ, ఇతర రంగాల్లోవారు రిటైర్ అవుతున్నారు. మీరు కూడా ఆ ఊరునుండి ఇక్కడకు వచ్చేస్తే బాగుంటుంది"

"ఇంకొంతకాలం వుందిలేమ్మా" అన్నారు.

తిరిగి గంగాధర్ పరిచయంతో జీవితంలో మరో మార్పు వచ్చింది. సాంబశివరావ్ ఈ నడుమ సులోచనను తమ ఊరికి పంపించాడు.

"మీ ఇద్దరినీ తీసుకు రమ్మని ఆయన నన్ను పంపించారు. ఈసారి మీరిద్దరూ రాందే నేను వెళ్ళేది లేదు" అంటూ కూర్చుంది.

"అది కాదు" అంటూ ఏదో చెప్పబోయారు.

"ఇంకేం చెప్పినా వినదలచుకోలేదు. మీరేం చెపితే అది అంగీకరించాం. గృహప్రవేశానికి కూడా వచ్చి క్షణంలో తిరిగి వచ్చారు. మా ఫ్రెండ్స్ అందరూ ఏ కారణం వల్ల రాలేదా అనుకుంటున్నారు. ఇంకా పిల్లలుంటే అది వేరే విషయం. అయినా జీవితాంతం ఇలా ఈ ఊర్లోనే ఎలా వుంటారు? ఎప్పుడైనా బయటి ప్రపంచాన్ని చూడాలికదా" అంది.

"చూద్దాం.. ఇంకా కొంతకాలం."

"ఏమిటత్తయ్యగారూ కొంతకాలం తర్వాత చూడటానికి ఏమీ వుండదు. శరీరంలో ఓపిక ఉన్నప్పుడే ఏమైనా చేయాలి. అసలు మీకు తెలిసినవారంతా తీర్థయాత్రల కెళ్తాం. గుళ్ళు చూస్తాం. గోపురాలు చూస్తాం అంటుంటారు. మీరేమో అసలు ఏమీ మాట్లాడరు"

"ఏముంది. మాకు బాగానే గడిచిపోతుంది కదా"

"గడిచిపోతుంది. గడవక ఏమవుతుంది. ఈసారి మాత్రం నేను మీరు లేనిదే వెళ్ళదలచుకోలేదు. మీకు తెలుసుగా. నేను లేకపోతే అక్కడ ఆయనా, స్వప్నా ఎంత ఇబ్బంది పడతారో"

తులసమ్మ భూషయ్యతో మాట్లాడింది.

"అట్టయితే నువ్వెళ్ళి పదిరోజులుండిరా" అన్నాడు.

"బాగానే వుంది సంబరం. మరి నీకు భోజనమో"

"ఓ గిద్దెడు బియ్యం వండుకోలేనంటావా?"

"ఇద్దరినీ రమ్మన్నాడంట"

"రమ్మంటే ఎట్టా కుదురుద్ది. గొడ్డూ గోదా, కొంపా ఇడిసిపెట్టి ఇప్పటికిప్పుడు రమ్మంటే ఎట్టా?"

"ఏమో మరి.. ఆడు రమ్మని కబురు చేశాడు. అయినా ఓసారి వెళ్ళాలి. నువ్వు వెళ్ళిరా" అంది.

"మరి నువ్వో..?"

"ముందు నువ్వెళ్ళు. ఇద్దరికీ ఓసారే అంటే ఎట్టా కుదురుతుంది? అంతగా అయితే నువ్వొచ్చాక నేను ఎల్తా"

"అది కాదే" అంటూ చెప్పబోయాడు.

"నువ్వింకోమాట చెప్పబాకు. అయినా పిల్లాడు పోయి అ బాధనుండి ఆడింకా కోలుకోలా. ఇన్నిరోజులూ ఆడు బలవంతం చెయ్యలేదుగదా. ఓసారెల్తే ఆడికి తృప్తిగా ఉంటది"

ఆ మాటకి కాదనలేకపోయాడు. సులోచన తులసమ్మగారిని కూడా రమ్మని గొడవ చేసింది.

"అదికాదులే.. ఆయన వస్తున్నాడుగా. ముందాయన్ని కదిలించాం. అంతవరకు సంతోషం. నాదేవుంది. నేను వస్తా. నీకు తెలవదు. ఈ గేదలు ఆయనకీ, నాకూ అలవాటయిపోయి ఎవరికీ పాలు ఇవ్వటంలేదు. నాలుగు రోజులు లేకపోతే ఇంకా పాలివ్వటం మానేస్తాయి."

"పోనివ్వండి అత్తయ్యగారూ అయినా ఇంకా ఈ ఆరాటం అంతా ఎందుకు? వాటిని అమ్మేయండి. అంతగా అయితే పాలు కొనుక్కుందురుగాని."

"చేద్దాం. అన్నీ ఒక్కసారంటే కుదరదుగదా. అందులోనూ ఇక్కడా పెళ్ళిళ్ళున్నాయి. ఇద్దరమూ లేకపోతే బాధపడతారు."

"మరి ఆయనేమంటారో?" అంది.

"ఆడేమీ అనడు. నేను చెప్పానని చెప్పు" అంది.

సులోచన ఇంక మాట్లాడలేకపోయింది.

"ఆయన చెప్పమన్నమాట చెబుతున్నాను. సాధ్యమైనంత త్వరలో ఇవన్నీ వదిలించుకుంటే అందరం ఒకటే చోట ఉండొచ్చు"

"చూద్దాంలే" అంది.

కోడలుతో బయలుదేరుతూ చాలా జాగ్రత్తలు చెప్పాడు.

"రాత్రిపూట మొద్దులాగ పడుకోబాక అప్పుడప్పుడూ లేసి ఆటి మొకాన కాసింత గడ్డిపడేయించు" అన్నాడు.

ఇప్పుడు భీముడు లేడు. ఇంకో కుర్రాడ్ని పెట్టుకున్నారు.

"వంటరిగా ఆ గదిలో భూషయ్యగారూ... తన ముందు కొత్త బట్టలు.. అందులోనూ లాల్చీ. దాని చుట్టూ ఎవరో పువ్వులు కుట్టారు. ఆ లాల్చీని చేత్తో స్పృశించాడు. భూషయ్యలో పులకరింత. సాంబయ్య. తన సాంబయ్య తెచ్చాడు. అంతేకాదు. వాడు ఏం చదివాడో తనకు తెలియదు. ఇన్ని సంవత్సరాలూ ఎలా బతికాడో తెలియదు. ఎంత సంపాయించాడో, ఎన్ని అప్పులున్నాయో తను అడగలేదు. తన ఊర్లో వారు సాంబయ్య గురించి ఏమడిగినా తనది ఎప్పుడూ ఒకటే సమాధానం. అలాంటిది ఇన్ని సంవత్సరాల తర్వాత తన చేతినుండి పొలికట్టె అందుకున్నాడు.

తను చావిడి శుభ్రం చేశాడు. పశువుల తొట్టిలో నీళ్ళు పోశాడు. తవుడు కలిపాడు. ఇంతకంటే ఏంకావాలి? వాడు తన బిడ్డ. ఇప్పుడు తను ఈ చొక్కా తొడుక్కోవాలి.

తను చొక్కా ఎందుకు తొడుక్కోడు? ఏమో తనకు తెలియదు. చిన్నతనం నుండి ఇంతేనా? కాదు. తనూ చొక్కాలు తొడుక్కున్నాడు. కొత్తవాటికోసం ఎదురు చూశాడు. తన నాయనతో కుట్టించు కోవటం కోసం పోట్లాడాడు. ఎప్పుడన్నా సాధించుకున్నప్పుడు పొంగిపోయాడు. ఆ బట్టలు స్పృశించీ, దర్శించీ అంతులేని ఆనందం పొందాడు.

మరి తర్వాతెందుకని? తను చొక్కా తొడుక్కుంటే ఊపిరాడుతున్నట్లుగా అనిపించదు. ఎప్పుడూ చలిలోనూ, ఎండలోనూ అలా శరీరాన్ని వదిలేయాలనిపిస్తుంది. నిర్దిష్టంగా తనను చెప్పమంటే చెప్పలేడు. అయితే అందరిలనే తనూ మనిషే. తనకూ కోరికలుంటాయి. ఆశలుంటాయి. అభిరుచులుంటాయి. ఇవన్నీ నెరవేరకపోవచ్చు. వీటన్నింటికీ దూరంగా ఎందుకు జరిగిపోయినట్లు?

అందుకు తన మీద ప్రభావం చూపించిన అంశాలేమిటి? ఉన్నాయి. తప్పకుండా ఉన్నాయి. అయితే వాటిని తను గుర్తించి ఉండవచ్చు. గుర్తించలేకపోయి కూడా ఉండవచ్చు.

బహుశా మనిషిలోని సహజత్వం బట్టలతోనే ప్రారంభం అయి ఉంటుంది. బట్టలతోనే పతనం కూడా ఆరంభమైందా?

అంతే అయియుంటుంది. మనిషి తన శారీరకమైన రక్షణ కోసం దుస్తులు సృష్టించుకున్నాడు. ఆ తర్వాత వాటి రూపం మారిపోయింది.

మనిషి తనలోని నైజాలను దాచుకోవటానికి బట్టల్ని వినియోగిస్తునాడు. మనిషి శరీరానికేనా బట్టలు తొడుగుతూంది. హృదయానికీ, మనసుకూ తొడగటంలేదా? ఒక్కో రకం వ్యక్తి ఒక్కోరకంగా తమ బట్టలు రూపొందించుకున్నారు. కవులు ఒకలా కుట్టిస్తారు. దొరలు ఇంకోలా, ప్రభువులు మరోలా, రాజకీయనాయకులు ఓ తరహాలో, పనిచేసేవారు ఒకలా, భిక్షమెత్తుకునేవారు మరోవిధంగా.

మనిషి అవసరాల కోసం సృష్టించుకున్న ఈ బట్టలు ప్రపంచం లోతు తెలియని మహా సందురంగా ఎందుకు మారిపోయింది? మానవులు చేసే సుదీర్ఘ యుద్ధాలలోనూ, యుద్ధాల వెనకాల ముందూ ఈ బట్టలు లేవూ. కుటుంబాలు ఈ బట్టల విషయంలో కుప్పకూలి పోలా?

ఇదంతా ఏమిటి? మనిషి తను సృష్టించుకున్నవాటికే బానిసయ్యాడు? మరి ఈ కనీస అవసరం ఎందుకని అందరికీ అందుబాటులో లేదు?

భూషయ్యగారు ఇవన్నీ ఆలోచించడంలేదనేది వాస్తవం. అయితే ఆయన తన చుట్టుపక్కల సమాజాన్ని పరిశీలించలేదనుకోవటం మాత్రం పొరపాటు. ఆయన మహాత్ముడు కాదు, రాజకీయ నాయకుడు అంతకంటే కాదు. తన నిరసనలకు, తన అయిష్టాలకూ ప్రచారం కావాలని కోరుకోడు.

అయినా కూడా మనిషికి సహజమైనదిగా మారిన ఓ అలవాటునుండి మారటం వెనకాల అతను ఎంతో గాయపడి ఉండాలి. చిత్రమైన విషయం ఆ సంగతి ఆయనకు అర్థం కాకపోవచ్చుకూడా.

ఏ వ్యక్తులో సంఘటనలో ఆయన మీద తీవ్రంగా ప్రభావం చూపించి ఉంటాయి. ఫలితంగా ఆయన తనకంటూ ఓ ప్రపంచం సృష్టించుకుని ఉంటాడు. అంతకుమించి తను ఎవరేమనుకున్నా, ఎంత నిరసన వెలిబుచ్చినా, తన వెనక ఎంతగా హేళన చేసినా కూడా పట్టించుకోలేదు.

వాళ్ళందరినీ చూసి జాలిపడి ఉంటాడు. ఈ ప్రపంచంలో జరుగుతున్న వాటిని చూసి భరిస్తున్నవారూ, నిరసన వెలిబుచ్చని వారూ తనని మాత్రమే చూసి ఎందుకంతగా విమర్శిస్తారో అనుకుని ఉంటాడు.

ఆయన తన పనిని తాను సమర్థించుకోలేదు. ఎవరినీ లెక్కచేయలేదు. మౌనం వహించాడు. మౌనం అనేది ఓ గొప్ప పోరాట రూపం అనేది చాలామంది అంగీకరించకపోవచ్చు. అయినా ఒకరి అభిమాఅంతో, విమర్శలతో, అంగీకారంతో ఆయనకు అవసరంలేదు.

ఇలా ఉండగలగటం ఒక్క భూషయ్యలాంటి సామాన్య వ్యక్తికి మాత్రమే సాధ్యం అవుతుందేమో.

ఇప్పుడూ భూషయ్యగారి ఆలోచనల తీరు మరో రకంగా ఉంది. ఆయన ఒక్కసారిగా తన బాల్యంలోకి జారిపోయి ఉండాలి. తన కలల ప్రపంచంలో విహరిస్తూ ఉండి ఉండాలి.

ఇన్ని సంవత్సరాల తన శ్రమకు తన బిడ్డ అందిస్తున్న కానుక ఇది. అది చేతుల్లోకి తీసుకుంటే ఓ వెచ్చదనం. తాకితే ఓ మృదుత్వం. ఎవరి బలవంతమూ ఆ క్షణాన అవసరంలేదు.

తులసమ్మ భూషయ్యను చూసి ఆశ్చర్యపోయింది.

"ఏందయ్యో అచ్చంగా జమిందారులా ఉన్నావుగా" అంది.

ఆ మాటకు ఆ కళ్ళలో సంతోషం కలగలేదుగానీ, తన లాల్చీకేసి చూసుకున్నాడు.

చక్కగా అమరింది.

ఏ చేతులు దాన్ని సృజించాయోగానీ అది భూషయ్యగారి కోసమే ఆ రూపం ధరించిందా అనిపించింది.

"ఉండయ్యా దిష్టి తగిలేట్టుంది" అంటూ ముఖాన బొట్టుపెట్టింది. బుగ్గన చుక్కపెట్టాలనుకుంది గాని భూషయ్యగారు అంగీకరించలేదు.

పట్టుచీరలో తులసమ్మగారు కూడా మిలమిలా మెరిసిపోయింది. ఆ బట్టల్లో ఆవిడను చూసి చుట్టుపక్కలవారంతా ఓ క్షణం అసూయపడ్డారన్నా ఆశ్చర్యంలేదు.

అందరూ తయారయ్యాక కొంతమందిని పిలిచారు. ముందుగా చేసుకున్న ఏర్పాట్ల ప్రకారం పెద్ద కేక్, కొవ్వొత్తులు వెలిగించారు. ఆ పద్దతులేమీ తెలియకపోయినా మనవడి పక్కన నిలబడి సులోచన ఏం చేయమంటే అది చేశారు.

చుట్టుపక్కలవారందరికీ ప్యాకెట్లలో స్వీట్లు పంపించారు. అక్కడకు వచ్చిన వారిని ఫోటోలు తీశాడు. అందరూ వెళ్ళాక సాయంకాలం భూపేష్‌నీ భూషయ్యగారినీ కలిపి ఓ ఫోటో, అమ్మా నాన్నల్ని ఒకటి, తమ గేదల చావిడి దగ్గర భూషయ్యగారినీ పిల్లలిద్దరితో, భూషయ్య గారినీ ఫోటోలు తీశాడు. అవేకాదు దాదాపు రెండు రీళ్ళు హైదరాబాద్ తీసుకువెళ్ళాడు.

అన్నీ బాగా రాలేదు. కొన్ని మాత్రం అద్భుతంగా వచ్చాయి.

ముఖ్యంగా తాతా మనవడి ఫోటో మాత్రం అత్యద్భుతంగా వచ్చింది. ఆ ఫోటోని మాత్రం ఎన్‌లార్జ్ చేయించి ప్రత్యేకంగా ఫ్రేం కట్టించుకున్నాడు సాంబశివరావ్.

ఆ ఊర్లో చాలామంది ఈ విషయం గురించి చెప్పుకున్నారు. ముఖ్యంగా సాంబశివరావు పంపిన ఫోటోలు ఊరంత్ చూసినట్లుగా చూశారు. ఒక్కసారిగా భూషయ్యగారి పేరు మారుమోగిపోయింది. 'సాంబయ్య దశ తిరిగింది' అంటూ చెప్పుకోవటం మొదలు పెట్టారు.

భూషయ్యగారి మీద ఏదో చెప్పుకునే చోటులో రేపు ఏదైనా అవసరం వస్తుందేమో అనే ధోరణి పెరిగింది.

భూషయ్యగారిలో మెరుపులా కలిగిందా స్పందన. తర్వాత అంతా మామూలే. అయితే ఆయన తన లాల్చీని కూడా ప్రేమించటం మొదలుపెట్టాడు. వంటరిగా ఉన్నప్పుడు ట్రంకు పెట్టె తీసుకుని ఆ చొక్కాను చేతుల్లోకి తీసుకోవటం గమనించి తులసమ్మే ఆశ్చర్యపోయింది.

మనవడితో బాగా ఆడుకునేవాడు. తండ్రికోసమే అప్పుడప్పుడూ పిల్లల్ని పంపిస్తుండేవాడు. ఆయన ఎప్పుడూ అంత దూరం రాడని తనకి తెలుసు. అందుకే ఆయన కోసం తామే వెళ్ళేవారు.

వేసవి కాలంలో అందరూ సంతోషంగా గడుపుతుండగా జరిగిందా సంఘటన. బాగా ఆడుకుంటున్నవాడల్లా భూపేష్ సాయంకాలానికి డీలా పడిపోయాడు. ఎండలములంగానా అనుకుంటుండగానే ఎనిమిది గంటలకల్లా శరీరం చల్లబడిపోయింది. కంగారుపడుతూ పక్క ఊరికి పరిగెత్తేలోగానే అర్థం అయిపోయింది 'భూపేష్' ఇంకలేడు.

ఎలా జరిగిందిది? ఏ కారణంతో పోయాడు? అనారోగ్యమా అంటే ఉదయందాకా ఆడుకుంటున్నాడు. ఇంతకుందు తీవ్రంగా జబ్బుపడిన సందర్భమూ లేదు. మరెందుకిలా జరిగింది?

ఇంకా కారణాలు చెప్పగలవారెవరూ లేరు. మృత్యువుని మానవుడు ఇంకా అర్థం చేసుకోలేకపోతున్నాడు. అది ఎప్పుడు, ఏ క్షణం విరుచుకు పడుతుందో ఎవరికీ తెలియదు. సులోచన కొంతవరకు తట్టుకుంది.

సాంబశివరావు చిన్నపిల్లాడిలా ఏడుస్తున్నాడు. భూషయ్యగారు నిలువు గుడ్లేసుకుని చూస్తున్నాడు. ''తమ్ముడికేమైందమ్మా'' అంటూ ఏడుస్తుంది స్వప్న.

అక్కడ జవాబు చెప్పేవారు లేరు.

తులసమ్మగారు తేరుకుని ''సాంబయ్యా ఊరుకోనాయనా'' అంటూ ఓదార్చాల్సి వచ్చింది. అయినా ఆయన్ని ఆపటం ఎవరి తరమూ కాలేదు.

రాత్రంతా కంటినుండి ధారాపాతంగా కన్నీరు కారుతూనే ఉంది. తన గుండెల మీద ఆడుకున్నవాడు, తన నవ్వుల్తో మురిపించినవాడూ, ముద్దు మాటల్తో పలకరించినవాడు, అందమైనవాడు ఇంకలేడు.

ఉదయాన్నే భూషయ్య తులసమ్మని పిలిచాడు.

''ఆడ్ని ఏడవొద్దని చెప్పు. ఏడిస్తే పోయినోడు తిరిగిరాడు కదా'' అన్నాడు.

''ఏడవొద్దని ఎలా చెప్పమంటావయ్యా'' అంటూ బావురుమంది.

భూషయ్య కొంచెం సేపు నిలబడ్డాక చెప్పాడు.

''ఆడ్ని ఇక్కడే ఉండమను'' అన్నాడు.

సాంబయ్య తన గదిలో కూర్చుని రోదిస్తుండగా మనవడితో బయలుదేరాడు.

''అమ్మా.. తమ్ముణ్ణి తీసుకువెళ్తున్నారే'' అంటూ బావురుమంది స్వప్న.

వెళ్ళి అన్ని కార్యక్రమాలు పూర్తిచేసి వచ్చాడు.

ఆ సమయంలో సాంబయ్యని చూస్తుంటే అంతులేని జాలి కలిగింది.

ఒకసారి దగ్గరకు తీసుకుని ఓదార్చాలనిపించింది. ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు. అసలు నోటంట మాట రావటంలేదు.

ఆ రోజంతా ఏ విషయమూ పట్టించుకోలా. పగలు ఎలా గడిచిందో, ఎవరికీ తెలియదు. తిరిగి చీకటి ప్రవేశించింది. చావిట్లో గేదలన్నీ దిక్కులేనివాటిలా వున్నాయి. అవన్నీ భూషయ్యగారి కోసం ఆవురావురుమంటూ ఎదురుచూస్తున్నాయి. ఆ రోజు ఎందుకనో వాటి విషయం అసలు గుర్తుకురాలేదు.

ఆరు బయట మంచం వాల్చుకుని ఒక్కడే పడుకున్నాడు. వెన్నెలంతా ఏమైపోయిందో తెలియదు. అంతా చీకటి. ఎవరూ భోజనాలు చెయ్యలేదు. ఓ రాత్రివేళ తులసమ్మ బయటకు వచ్చింది.

ఏనాడూ రోదించని భూషయ్యగారు ఉబికి వస్తున్న దుఃఖం ఆపుకోవటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. అది తన వల్ల కావటంలేదు. ఇంకా నిగ్రహించుకోవటం తులసమ్మకు సాధ్యం కాలేదు. తను వెళ్ళి భర్తమీద చేతులు వేసింది.

తులసమ్మ రెండు చేతుల్లోనూ మొహం దాచుకుని చిన్నపిల్లాడిలా రోదించాడు. హృదయంలోని వేదన అంతా కరిగిపోయేదాకా అలా ఏడుస్తూనే వున్నాడు.

చాలాసేపటి తర్వాత అడిగింది.

''ఎందుకయ్యా ఏడిచావ్?''

నిశ్శబ్దం.

"నువ్వే ఇంతిదయిపోతావుంటే సాంబయ్య ఏడవకుండా ఎట్టా వుంటాడు."

"అవునే ఆడు ఆడి పిల్లాడికోసం ఏడుత్తున్నాడు. నేను నా మనవడి కోసం ఏడుత్తున్నా అంతకంటే నా కొడుకు కోసం ఏడుత్తున్నా. ఆడి కొడుకు పోయాడని ఆడికి బాధగా వుంటే నా కొడుక్కి ఏమవుద్దోనని నేనేడవకూడదా"

తులసమ్మ జవాబు చెప్పలేదు.

కొన్ని ప్రశ్నలకు జీవితం మాత్రమే జవాబు చెబుతుంది.

భూపేష్ నిష్క్రమణ తర్వాత కొంతకాలం సులోచనమీద పడిన భారం అంతా ఇంతాకాదు. మనిషిగా సాంబశివరావ్ బాగా కృంగిపోయాడు. తిరిగి ఆయన్ని మామూలు మనిషిగా చేయటానికి ఆమె చేసిన ప్రయత్నాలు సామాన్యమైనవి కాదు.

"మీరు ఇలా బాధపడుతూ కూర్చోవటం నాకేం బాగుండలేదు. జరిగిందేదో జరిగిపోయింది. ఇంక అలానే ఆలోచిస్తూ కూర్చోలేం కదా" అంటూ ఆమె ఓదార్చే ప్రయత్నం చేసేది.

ఆమె ప్రయత్నం వల్లనే తిరిగి మామూలు మనిషి కాగలిగాడు సాంబశివరావ్. ఆ తర్వాత ఇంటికోసం ఓ స్థలం కొనటం, స్వయంగా ఇల్లు కట్టడం ఆరంభమైంది. క్రమంగా ఆ ప్రపంచంలో పడిపోయాడు. తను కోరుకున్నరీతిలో నిర్మాణం జరిగింది.

ఆ ఇంటిముందు "భూపేష్" అని ఉంటుంది. ఆ గది గోడలమీద, ముఖ్యంగా తన గదిలో 'భూపేష్'కు చెందిన జ్ఞాపకాలన్నీ వివిధరూపాల్లో ఉంటాయి.

గృహప్రవేశానికి రావటానికి కూడా బలవంతం చేయాల్సివచ్చింది. ఇద్దరినీ కారులో తీసుకువచ్చి, వెంటనే కారులోనే పంపించి వేశారు. కనీసం నగరాన్ని కూడా చూడలేదు. స్వప్న మాత్రం బాగా గొడవ చేసింది.

"తాతయ్యా నువ్వు అప్పుడే వెళ్ళిపోతున్నావు. ఇక్కడ చూడాల్సినవి చాలా ఉన్నాయి. 'జూ' ఉంది. మ్యూజియం వుంది. చార్మినార్ ఉంది. ఇంకా చాలా చాలా ఉన్నాయి."

"మళ్ళీ వస్తాం లేమ్మా" అన్నాడు.

సులోచన ఇద్దరికీ చెప్పింది.

"ఇంతకాలం పాటు మీరు శ్రమిస్తున్నారు. కొంతకాలం పాటు మీకు విశ్రాంతి కావాలి. అయినా ఉద్యోగాలు చేసేవారూ, ఇతర రంగాల్లోవారు రిటైర్ అవుతున్నారు. మీరు కూడా ఆ ఊరునుండి ఇక్కడకు వచ్చేస్తే బాగుంటుంది"

"ఇంకొంతకాలం వుందిలేమ్మా" అన్నారు.

తిరిగి గంగాధర్ పరిచయంతో జీవితంలో మరో మార్పు వచ్చింది. సాంబశివరావ్ ఈ నడుమ సులోచనను తమ ఊరికి పంపించాడు.

"మీ ఇద్దరినీ తీసుకు రమ్మని ఆయన నన్ను పంపించారు. ఈసారి మీరిద్దరూ రాందే నేను వెళ్ళేది లేదు" అంటూ కూర్చుంది.

"అది కాదు" అంటూ ఏదో చెప్పబోయారు.

"ఇంకేం చెప్పినా వినదలచుకోలేదు. మీరేం చెపితే అది అంగీకరించాం. గృహప్రవేశానికి కూడా వచ్చి క్షణంలో తిరిగి వచ్చారు. మా ఫ్రెండ్స్ అందరూ ఏ కారణం వల్ల రాలేదా అనుకుంటున్నారు. ఇంకా పిల్లలుంటే అది వేరే విషయం. అయినా జీవితాంతం ఇలా ఈ ఊర్లోనే ఎలా వుంటారు? ఎప్పుడైనా బయటి ప్రపంచాన్ని చూడాలికదా" అంది.

"చూద్దాం.. ఇంకా కొంతకాలం."

"ఏమిటత్తయ్యగారూ కొంతకాలం తర్వాత చూడటానికి ఏమీ వుండదు. శరీరంలో ఓపిక ఉన్నప్పుడే ఏమైనా చేయాలి. అసలు మీకు తెలిసినవారంతా తీర్థయాత్రల కెళ్తాం. గుళ్ళు చూస్తాం. గోపురాలు చూస్తాం అంటుంటారు. మీరేమో అసలు ఏమీ మాట్లాడరు"

"ఏముంది. మాకు బాగానే గడిచిపోతుంది కదా"

"గడిచిపోతుంది. గడవక ఏమవుతుంది. ఈసారి మాత్రం నేను మీరు లేనిదే వెళ్ళదలచుకోలేదు. మీకు తెలుసుగా. నేను లేకపోతే అక్కడ ఆయనా, స్వప్నా ఎంత ఇబ్బంది పడతారో"

తులసమ్మ భూషయ్యతో మాట్లాడింది.

"అట్టయితే నువ్వెళ్ళి పదిరోజులుండిరా" అన్నాడు.

"బాగానే వుంది సంబరం. మరి నీకు భోజనమో"

"ఓ గిద్దెడు బియ్యం వండుకోలేనంటావా?"

"ఇద్దరినీ రమ్మన్నాడంట"

"రమ్మంటే ఎట్టా కుదురుద్ది. గొడ్డూ గోదా, కొంపా ఇడిసిపెట్టి ఇప్పటికిప్పుడు రమ్మంటే ఎట్టా?"

"ఏమో మరి ఆడు రమ్మని కబురు చేశాడు. అయినా ఓసారి వెళ్ళాలి. నువ్వు వెళ్ళిరా" అంది.

"మరి నువ్వో.."

"ముందు నువ్వెళ్ళు. ఇద్దరికీ ఓసారే అంటే ఎట్టా కుదురుతుంది? అంతగా అయితే నువ్వొచ్చాక నేను ఎల్తా"

"అది కాదే" అంటూ చెప్పబోయాడు.

"నువ్వింకోమాట చెప్పబాకు. అయినా పిల్లాడు పోయిన బాధనుండి ఆడింకా కోలుకోలా. ఇన్నిరోజులూ ఆడు బలవంతం చెయ్యలేదుగదా. ఓసారెల్తే ఆడికి తృప్తిగా ఉంటది"

ఆ మాటకి కాదనలేకపోయాడు. సులోచన మాత్రం తులసమ్మగారిని కూడా రమ్మని గొడవ చేసింది.

"అదికాదులే అమ్మాయ్. ఆయన వస్తన్నాడుగా. ముందాయన్ని కదిలించాం. అంతవరకు సంతోషం. నాదేవుంది. నేను వస్తా. నీకు తెలవదు. ఈ గేదలు ఆయనకీ, నాకూ అలవాటయిపోయి ఎవరికీ పాలు ఇవ్వటంలేదు. నాలుగు రోజులు లేకపోతే ఇంకా పాలివ్వటం మానేస్తాయి."

"పోనివ్వండి అత్తయ్యగారూ అయినా ఇంకా ఈ ఆరాటం అంతా ఎందుకు? వాటిని అమ్మేయండి. అంతగా అయితే పాలు కొనుక్కుందురుగాని."

"చేద్దాం. అన్నీ ఒక్కసారంటే కుదరదుగదా. అందులోనూ ఇక్కడా పెళ్ళిళ్ళున్నాయి. ఇద్దరమూ లేకపోతే బాధపడతారు."

"మరి ఆయనేమంటారో" అంది.

"ఆడేమీ అనడు. నేను చెప్పానని చెప్పు" అంది.

సులోచన ఇంక మాట్లాడలేకపోయింది.

"ఆయన చెప్పమన్నమాట చెబుతున్నాను. సాధ్యమైనంత త్వరలో ఇవన్నీ వదిలించుకుంటే అందరం ఒకటే చోట ఉండొచ్చు"

"చూద్దాంలే" అంది.

కోడలుతో బయలుదేరుతూ చాలా జాగ్రత్తలు చెప్పాడు.

"రాత్రిపూట మొద్దులాగ పడుకోబాక అప్పుడప్పుడూ లేసి ఆటి మొకాన కాసింత గడ్డిపడేయించు" అన్నాడు.

ఇప్పుడు భీముడు లేడు. ఇంకో కుర్రాడ్ని పెట్టుకున్నారు.

"నేను చేస్తాలే. నువ్వు రాత్రిపూట లేచి ఎక్కడికీ పరిగెత్తబాక" అంది.

"నువ్వేం దిగులుపడబాక. నేను నాలుగురోజుల్లో వచ్చేత్తాను"

"నువ్వు కూడా దిగులు పెట్టుకోమాక. నీ చావిడీ ఎక్కడికీపోదు. నీ చేను ఏమీ అయిపోదు. అక్కడ కూడా చొక్కాలేసుకోకుండా కూర్చోబాక. ఇంటికి ఎవరో ఒకరు వస్తంటారు" అంది.

జీవితంలో మొదటిసారిగా తనను విడిచిపెట్టివెళ్తున్నాడు. తమ పెళ్ళి అయిన దగ్గర్నుండి ఇంతవరకూ ఎప్పుడూ దూరంగా లేరు.

తులసమ్మ కనబడేంతవరకూ వెనక్కి తిరిగి చూసుకుంటూ వెళ్ళాడు.

"ఈ మనిషి ఆ అమ్మాయితో అసలెల్తాడా" అనుకుంది తులసమ్మ కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ.

"డాడీ.. మీరు రెడీయా?" అంది గంగాధర్‌తో కూతురు.

"రెడీనే.. మీ అమ్మ ఏమంటోంది"

"నేను చెబుతాను కదా. మీరు అంకుల్ వాళ్ళింటికి వెళ్ళగానే ఫోన్ చేస్తారుగా"

"భలేదానివే. నీకు తెలుసుగా. నేను అంకుల్‌తో బయలుదేరాల్సివుంటుంది. వెళ్తే రెండు, మూడు రోజులు రావటం కుదరదు. లేకపోతే ఇంకో పనిచేస్తే"

"ఏమిటి డాడీ?" అంది.

"నేను అవుట్ స్కర్ట్స్‌లో ఆగిపోతాను. అక్కడనుండి వెనక్కి తిరిగి వస్తాను"

"మీ ఇష్టం"

"సరిగ్గా ఇలానే జరుగుతుందని చెప్పటానికిలేదు. నేను రెండు మూడు రోజులు ఉండవలసినా మీరేం కంగారు పడవద్దు. ఏదియేమైన, ఏ విషయం నేను ఫోన్ చేసి చెబుతాను కదా" అన్నాడు.

"అలాగే" అంది.

"మరి నేను వెళ్ళొస్తానోయ్. ఏం భయపడాల్సిన అవసరంలేదు" అన్నాడు తన శ్రీమతితో.

కారు తీసి స్టార్ట్ చేసి మరోసారి చెప్పాడు.

"ఫోన్ చేయండి డాడీ"

"అలాగే"

"ఏమిటో మీ నాన్న ఇంకోళ్ళు చెప్పింది వినరు" అంటూ నిట్టూర్చింది.

ఆ అమ్మాయి మాట్లాడకుండా వెళ్ళి ఫోన్ దగ్గర కూర్చుంది. అలాంటి సమయంలో తన క్లాస్ పుస్తకం చదవాలనిపించలేదు. వెంటనే తమ బుక్ షెల్ఫ్ దగ్గరకి వెళ్ళింది.

రకరకాల పుస్తకాలున్నాయి. అందులో ఒకదాన్ని ఎన్నుకునే ప్రయత్నం చేసింది. ఓచోట ఆగిపోయింది. ఆ పుస్తకం బయటకు లాగింది.

"మానవత్వానికి గాయం అవుతున్న రాస్తా" అని ఉంది. ఆ పుస్తకం తిరిగి అక్కడే పెట్టేసింది. వరసగా బుక్స్ పక్కకు జరుగుతున్నాయి. అవేవీ ఆమెను ఆకర్షించటంలేదు. అందులో మ్యూజిక్, పొయిట్రీ, ఫిలాసఫి ఇంకా ఓ రాక్ లో క్రైం సాహిత్యం ఉంది. ఆ అమ్మాయి చూపు ఆ రాక్ మీద పడింది. ఓ పుస్తకాన్ని బయటకు లాగింది.

"ఏమిట్రా ఇప్పుడు ఈ పుస్తకం చదువుతున్నావా?" నాన్న ప్రశ్నించినట్లు అనిపించింది.

ఆ అమ్మాయి కొంచెం సేపు ఆలోచించింది.

అవును తనకెందుకని ఈ సమయంలో ఇలాంటి పుస్తకం చదవాలనిపించింది. ఏమో? అక్కడెవరో అరుస్తున్నారు. మానవాత్మకు గాయం కానున్నదని అది వాస్తవంగా కళ్ళముందుకొచ్చి నిలబడింది. రక్తం ధారలు ధారలుగా చరిత్ర పుటల్ని తడిపేస్తూ ఉంది. అయినాకూడా తనకు అటు చూడాలనిపించటంలేదు. మరుక్షణం ఏం జరుగుతుందో అనే ఉత్కంఠ తనను ఊపెయ్యాలి.

అవును. ఇప్పుడేం జరుగుతుంది? నాన్న కారు ఎంతదూరం వెళ్ళిఉంటుంది? ఎంత స్పీడులో వెళ్తుంది. దారిలో ఎవరైనా అడ్డం వచ్చారా? ఏ పోలీసుల తుపాకులైనా అటు తిరిగాయా?

తుపాకి తూటా పేలితే కారు ముందు అద్దం పగిలి గుండె దగ్గర ఎర్రటి చుక్క పెద్దదవుతుంటే స్టీరింగ్ మీదకు వాలిపోతూ.

నో.. అలా జరగదు. జరగకూడదు

పోలీసులు అలా చేయరు. ముందు కారాపి సోదా చేస్తారు. అయినా ఈ పోలీసుల్ని నమ్మిందెవరు? వాళ్ళు మాత్రం మనుషులు కాదా, వారికి కొన్ని నమ్మకాలుంటాయి. మతాలుంటాయి. ఆవేశాలుంటాయి. ఇంకో మతం పోలీసు కారులోని వ్యక్తిని గమనించి తూటా పేలిస్తే ఏమౌతుంది?

ఏం కాదు. కర్ఫ్యూ అంతే.

పుస్తకం పేజీలు తీసింది. అబ్బే.. లాభంలేదు. చదవాలనిపించటంలేదు. ఫోన్ రింగవుతుందేమోనని చెవులు రిక్కించింది.

అయినా ఎంత సమయం అయిందని...

సొంతం పదినిమిషాలు కావటంలేదు. అప్పుడే వెళ్ళటం ఎలా సాధ్యం అవుతుంది?

తిరిగి పుస్తకంలోకి తొంగిచూడబోయింది. మరలా లేచి నిలబడింది. రాక్ దగ్గరకెళ్ళి ఆ పుస్తకం అక్కడ పడేసింది. వెంటనే రాక్ అంతా శోధించింది. ఓ పుస్తకం ఆకర్షించింది. తీసుకువచ్చి కూర్చుంది.

మనం ఎటు పయనిస్తున్నాం..?

ఓ ప్రశ్న. తర్వాత ఓ ప్రవాహంలా సాగుతూంది.

ఈసారి ఆ అమ్మాయి దృష్టి మరల్చలేకపోయింది. ఆ పుస్తకం నుండి ఆమె దృష్టిని మార్చింది. ఫోన్ రింగయిన చప్పుడు.

చటుక్కున తీసింది.

"హలో" అంది.

"నేను మీ కవిని మాట్లాడుతున్నా" అటునుండి ఎవరిదో గొంతు.

"మీకెవరు కావాలి"

"గంగాధర్ లేరా?"

"ఆయన ఇప్పుడే రావ్ అంకుల్ దగ్గరకు వెళ్ళారు"

"ఇప్పుడా? ఎందుకు?”

"మీకు తెలియదా? వాళ్ళ ఫాదర్ చనిపోయారు?"

"అయ్యో ఎప్పుడు?"

"ఉదయం అనుకుంటాను"

"సర్లెండి నేను అక్కడికి ఫోన్ చేస్తాను" అంటూ ఫోన్ పెట్టేశాడు.

'ఎవరీ కవి?' అనుకుంటుండగా తిరిగి ఫోన్ మోగింది.

"హలో" అంది.

"నేను గంగాధర్‌ని"

"అంకుల్ ఇంటిదగ్గర నుండేనా డాడీ?"

"అవునమ్మా"

"ఏ గొడవా లేకుండా చేరారా?"

"చేరాను. పోలీసు వ్యాన్ కూడా రాలేదు. రోడ్లన్నీ నిర్మానుష్యంగా ఉన్నాయి. అయినా కొంతమంది పిల్లలు బయటికొచ్చి ఆడుకుంటున్నారు. వాళ్ళని చూస్తే నాకు జాలి కలిగింది"

"ఎందుకలా వారిని వదిలేయటం?"

"ఎంతసేపని అట్టిపెడతారు. ముందు వాళ్ళు ఓ చోట కూర్చోగలరా?"

"అది సరే డాడీ ఎవరో 'కవి' అంట ఇంతకు ముందే ఫోన్ చేశారు"

"ఏం చెప్పాడు?"

"మిమ్మల్ని అడిగారు. అక్కడికే వెళ్ళారని చెప్పాను. మీకు ఫోన్ వస్తుందేమో"

"సరే ఇంకేం విశేషాలు లేవుగా"

"ఆ విషయం మీరే చెప్పాలి" అంది.

"నేను ఇప్పుడే వచ్చాను ఇంకా అంకుల్‌తో ఏ విషయం గురించి మాట్లాడలేదు. మాట్లాడాక నేను మరలా నీకు ఫోన్ చేసి చెబుతాను" "అలాగే డాడీ"

"మరి ఉంటాను" అన్నాడు.

అప్పుడు గుర్తొచ్చింది.

"డాడీ" పెద్దగా అరిచింది.

పెట్టి వేయబోతున్నవాడల్లా ఉలిక్కిపడ్డాడు.

"ఏమైందమ్మా?"

"ఏం కాలేదు. మీరు వెళ్ళాల్సి వస్తే ఓ పని చేయండి డాడీ. కారు ముందు 'ప్రెస్' అనే చిన్న బోర్డు పెట్టండి అప్పుడు ఏమీకాదు" అంది.

"మంచి ఆలోచన" అంటూ అభినందించాడు.

"థాంక్యూ డాడీ" అంది సంతోషంగా.

"సరే ఈ విషయం అమ్మకు చెప్పు, నేను ఉంటాను" అని.

"చూడమ్మా నువ్వు చెప్పిన ఆలోచన సంఘ వ్యతిరేక శక్తులకి కూడా రావచ్చు కదా" అన్నాడు.

నిర్ఘాంతపోయిందా అమ్మాయి.

"ఏది ఏమైనా నీ సజెషన్ మంచిదే" అని ఫోన్ పెట్టేసి 'రావ్'కేసి తిరిగాడు.

"మీ అమ్మాయేనా?" అన్నాడు రావ్.

"అవును. కవి ఫోన్ చేశాడంట. ఏ పత్రికాఫీసులో ఉన్నాడో"

రావు నవ్వాడు.

"మా అమ్మాయి ఓ ఐడియా చెప్పింది మన కారుకి 'ప్రెస్ ' అని బోర్డు పెట్టుకోవచ్చుకదా .

"మా ఇంట్లో ఇప్పటివరకూ నాకు తెలిసి రెండు మరణాలు. నా 'భూపేష్' ఎందుకలా నిష్క్రమించాడో నాకయితే తెలియదు. కానీ నాన్న మరణం వెనక ఉన్న కారణం మాత్రం కొంతవరకు అంచనా వేసుకోగలుగుతున్నాను."

"ఏమిటంటావ్?" కుతూహలంగా అడిగాడు.

"ఆయన హైదరాబాద్ రావటం"

"చిత్రంగాఉందే"

"చిత్రంగానే ఉండొచ్చు. కానీ ఇదో వాస్తవం. ఇప్పటివరకూ ఆయన మా ఊర్లో ఉన్నాడు. ఆయన ప్రపంచం వేరుగా ఉంటూ వచ్చింది. దానికి భిన్నమైన కొత్త ప్రపంచంలోకి వచ్చాడు. ఈ ప్రపంచం ఇంత ఇరుకుగా ఉండటాన్ని ఆయన భరించలేకపోయి ఉంటాడు"

"నిజమా" అన్నాడు గంగాధర్ ఆశ్చర్యంగా.

స్వప్న ఆలోచనలనిండా తాతయ్య నిలిచాడు. చిన్నతనంలో ఆయనంటే కొద్దిగా కోపం ఉన్న మాట నిజమే. అయితే అది ప్రేమతో కూడిన కోపం. ఈసారి ఇక్కడకు వచ్చాక తాతయ్య తన నేస్తం అయ్యాడు. ఆయనకి తనే ఏకైక కాలక్షేపం. తాతయ్యని అడిగి తను ఎన్ని అనుమానాలు తీర్చుకుందో తనను అడిగి తను. తనను అడిగి ఆయన అన్ని అనుమానాలు తీర్చుకున్నాడు.

"తాతయ్యా నువ్వెప్పుడూ మా నాన్నకి కొనుక్కోవటానికి డబ్బులు ఇవ్వలేదంట కదా" అంది.

"ఎవరు చెప్పారమ్మా"

"మా నాన్నగారే చెప్పారు. ఆయనకెప్పుడూ మీరు డబ్బులిస్తే బాగుండేదని ఉండేదంట మీరేమో ఇవ్వరు. పోనీ తాతయ్యా నాన్నని పిలిచి ఇప్పుడైనా డబ్బులియ్యకూడదూ" అంది.

భూషయ్యగారికి నవ్వు వచ్చింది.

"నీకు చెప్పాడా? నిజంగా చెప్పాడా" అంటూ అడిగాడు.

రోజూ ఉదయం స్వప్న పేపర్ చదవటానికి ఆరాటపడటం, అలాగే ఇంటికి వచ్చే రకరకాల పత్రికలు చదవటం గమనించి అడిగాడాయన.

"ఏంటమ్మా అందులో ఏం ఉంటుంది?"

"అన్ని విషయాలూ ఉంటాయి. ప్రపంచంలో ఏమేం జరుగుతుందో ఈ పేపర్లో రాస్తారు. ఇంకా ఆటల గురించి పాటల గురించి రాస్తారు. ఇంక మీ పొలాల గురించి కూడా రాస్తారు. నువ్వు పేపర్ చదవలేదా తాతయ్యా"

"లేదమ్మా"

"పోనీ రేడియో అయినా వినేవాడివా"

"ఎప్పుడన్నా యిన్నాను" అన్నాడు.

"అయ్యో మీకు కాలక్షేపం ఎట్లా తాతయ్యా"

"పనుంటుందిగా" అన్నాడు. స్వప్న తాతయ్యకేసి చిత్రంగా చూసింది.

"మనం జూ చూద్దాం" అంటూ ఓ రోజు తీసుకు వెళ్ళింది.

మొత్తం జూ అంతా తిరిగారు. రైలు కూడా ఎక్కారు. తిరిగి వస్తున్నప్పుడు అడిగాడు.

"ఎందుకమ్మా ఆటన్నిటిని ఇక్కడ పెట్టారు"

"మనమందరం చూస్తాం కదా అందుకు"

"అందుకా పాపం అయన్నీ ఎట్టా ఎండిపోతన్నయో చూడు"

"వాటికి బాగా ఆహారం పెడతారు తాతయ్యా. ఇంకానేమో అచ్చంగా అడవిలానే చేస్తారు"

"అయినాకూడా అది అడవికాదుగా ఆటికి అడవిలోనే వుంటే బాగుంటది"

"బాగానే ఉంటుందిగానీ మరి ఇప్పుడేమో అడవులన్నీ నరికేస్తున్నారు. రెండోదేమో అక్కడ వీటిని బతకనీయటంలా. వేటాడేస్తున్నారు. అందుకే ఇక్కడ ఇలాంటివి పెట్టారు"

"అడవుల్లో కూడా బతకనియ్యటంలేదా?"

"లేదు.. అందుకే కొన్ని రకాల జంతువులు సొంతం మాయం అయిపోతున్నాయని వాటిని వేటాడటం నిషేధించారు. మరికొన్నిటినేమో పట్టి తెచ్చి ఇక్కడ పెట్టారు."

"అట్టాగా" అన్నాడు ఆలోచిస్తూ.'ఓ రోజు అడిగింది.

"తాతయ్యా నీకు బట్టలు లేవా?"

"ఎందుకమ్మా"

"మరెప్పుడూ ఈ ఒక్క లాల్చీనే వేసుకుంటావే. నాన్నగారి నడిగి ఇంకా తెప్పించుకోవచ్చుగా"

"ఎందుకమ్మా నాకు ఇదొక్కటి చాలు"

"అయినా ఒక్క చొక్కా ఎట్లా సరిపోతుంది? అవును కదా నువ్వు ఇంటిదగ్గర చొక్కాలు వేసుకోవుగా"

భూషయ్యగారు నవ్వాడు.

"నీకీ చొక్కా అంటే బాగా ఇష్టం కదూ" తలూపాడు.

"నీకీ చొక్కా చాలా బాగుంటుంది తాతయ్యా.. ఆ ఫోటోలో తమ్ముడూ, నువ్వూ ఎంత బాగున్నారో" అంది.

భూషయ్యగారు గోడకు తగిలించిన తమ ఇద్దరి ఫోటో చూశాడు. చాలాసేపు తన మనవడికేసి చూసుకున్నాడు.

"ఈ పాటికి ఇంత ఎత్తయ్యేవాడు కదూ" అనడిగాడు.

"అయ్యేవాడే"

"బతకని బిడ్డ బారెడని భలే పిల్లాడు" అన్నాడు గుర్తు చేసుకుంటూ.

"తాతయ్యా మనం చార్మినార్ చూట్టానికి వెళ్దాం”

ఇద్దరూ వెళ్ళాక చెప్పింది.

"ఇదివరకు చార్మినార్ ఎక్కటానికి అందరికీ పర్మిషన్ ఇచ్చేవారు. ఆ మధ్య ఏమైందో తెలుసా? చార్మినార్ మీదనుండి దూకి నలుగురు చచ్చిపోయారు?"

"ఎందుకు?"

"ఉద్యోగం లేదని కొందరు. పెళ్ళిళ్ళు కాలేదని మరికొందరు. ఆకలికి భరించలేక మరి కొందరు తాతయ్యా చార్మినార్ ఎక్కితే మొత్తం హైదరాబాదు అంతా కనిపిస్తుంది. ఇది కొన్ని వందల సంవత్సరాల క్రితం కట్టించారు. అయినా ఇప్పటికీ ఎలా ఉందో చూడు. అప్పుడు ఎందుకు కట్టించారోగానీ ఇప్పుడు మాత్రం చచ్చిపోవటానికీ ఉపయోగపడుతుంది. అందుకని మూసేశారు"

భూషయ్యగారి కళ్ళు కుంచించుకుపోయాయి.

వారలా చూస్తుండగానే ఎవరో అరుస్తూ పరిగెత్తటం కనిపించింది.

"పద తాతయ్యా వెళ్ళిపోదాం" అంది ఆందోళనగా.

"ఏం జరిగిందమ్మా" అన్నాడు.

స్వప్న ఆటోను పిలిచి అడిగితే రానన్నాడు.

ఇంకో ఆటోని పిలిచి ఎక్కువ డబ్బులు ఇస్తానని చెప్పి 'రా తాతయ్యా' అంది. ఆయన వచ్చి కూర్చున్నాడు.

"ఈ ప్రాంతంలో ఎప్పుడూ గొడవలు జరుగుతుంటాయి. అంతా బాగానే ఉంటూంది ఎప్పుడు ఏ గొడవ జరుగుతుందో అర్థంకాదు. అప్పటికప్పుడు ఎవరో ఒకరు వచ్చి పొడిచేసి పారిపోతుంటారు"

"ఎందుకమ్మా"

"ఎందుకో కూడా తెలవదు. ఎక్కువగా హిందువులూ, ముస్లిములూ గొడవలు పడుతుంటారు"

ఆళ్ళెవరు?"

"ముస్లిమ్స్ అంటే మీరు సాయిబ్బులంటారే వాళ్ళు"

"ఎందుకంట చంపుకోవటం"

ఆ ప్రశ్నకు జవాబు స్వప్నకి కూడా పూర్తిగా తెలియదు.

"ఎందుకో నాకూ తెలియదు తాతయ్యా. పండగలు జరుగుతుంటాయి. వినాయక చవితి పండగనాడో, ఇంక వాళ్ళ పండగ రోజో గొడవలు జరుగుతుంటాయి. కొంతమంది చచ్చిపోతుంటారు. అప్పుడు కర్ఫ్యూ పెడతారు. అంటే ఏమిటో తెలుసా రోడ్లమీద ఒక్క మనిషి కూడా కనిపించకూడదు. కనిపిస్తే కాల్చేస్తారు. అందరూ ఎవరింట్లో వారుంటారు"

"ఎట్టామరి?"

"ఎట్లా ఏముంది? అలా ఉండాలంతే. చాలామంది ఇబ్బంది పడతారు. ఎప్పుడన్నా ఓ గంట మాత్రం వస్తువులు కొనుక్కోవటానికి అనుమతిస్తారు. అప్పుడేమో ధరలన్నీ పెంచేస్తారు. అప్పుడు కూడా గొడవలు జరుగుతుంటాయి. అట్లా కొన్నిరోజులపాటు జరిగాక మెల్లగా కర్ఫ్యూ తీసివేస్తారు."

భూషయ్యగారు ఆటోలో కూర్చుని చూస్తుంటే ఈ ప్రపంచమంతా పోటెత్తిన సముద్రంలా కనిపించింది.

ఇంటి దగ్గర పత్రికల్లో వార్తలపట్ల ఆయనకు అమితమైన ఆసక్తి కలిగింది.

"చదివి చెప్పమ్మా" అనటంతో స్వప్నకు ఎక్కడలేని ఉత్సాహం వచ్చింది. ఆ సమయంలో ఆ అమ్మాయికి తన తాతకు ఈ ప్రపంచంలో తనకు తెలిసిన విషయాలన్నీ చెప్పాలనిపించింది.

"తాతయ్యా ఇక్కడ ఎవరిగురించీ ఎవరూ పట్టించుకోరు. ఎవరి గొడవ వారిదే. కొంతమందయితే ఇంటిపక్కనే ఉంటారు. కొన్ని నెలలపాటు మొఖాలు కూడా చూసుకోరు. ఎవరింట్లో ఏం జరుగుతుందో కూడా తెలియదు. ఇదిగో ఈ ఫోటో చూడు. ఈ అమ్మాయిని కట్నం తేలేదని కాల్చి చంపారు. ఇంకానేమో ఇక్కడ ఉద్యోగాలు రాలేదని కొంతమంది. ఉద్యోగాలు కొంతమందికే ఇస్తున్నారని రకరకాల గొడవలు జరుగుతుంటాయి"

"అట్టాగా" అన్నాడు.

"అవును తాతయ్యా కొన్ని చోట్లకు వెళ్తే అక్కడంతా ఫ్యాక్టరీలు ఉంటాయి. సాయంకాలం అయితే చాలు ఒకటే వాసన. కొన్ని చోట్లయితే మనం కొంచెం సేపు కూడా భరించలేం. అక్కడ నీళ్ళన్నీ కూడా చెడిపోయుంటాయి. ఆ ఫాక్టరీవాళ్ళు వాళ్ళ చెత్త అంతా వదిలేస్తుంటారు. వాటి మూలంగా చాలామందికి రోగాలు వస్తుంటాయి. ఇక్కడ బాగానే ఉంటుంది గానీ, మంచి గాలి ఉండదు. మంచి మనుషులు కూడా దొరకటం అదృష్టమే. ఎప్పుడూ ఎవరో ఒకరు ఎక్కడో చోట తగాదా పడుతుంటారు. కొట్టుకుంటారు. చంపుకుంటారు. ఇవన్నీ చూస్తుంటే ఒక్కోసారి ఇక్కడ ఉండాలనిపించదు తాతయ్యా" అంది దిగులుగా.

వాళ్ళిద్దరూ వస్తుంటే ఓ శవాన్ని ఊరేగిస్తూ తీసుకువెళ్తున్నారు. కొంతమంది గుంపుముందుండి టపాకాయలు పేలుస్తున్నారు.

"ఏంటమ్మా అది?" అన్నాడు.

"ఆయనెవరోచచ్చిపోయారు తాతయ్యా"

"మరెందుకని టపాస్లు కాలవటం?"

"ఇక్కడ అట్లానే కాలుస్తారు"

"ఎక్కడికి తీసుకెళతారు?"

"ఈ ఊర్లో అక్కడకక్కడ స్మశానాలున్నాయి. ఏ మతం వారికి ఆ మతం అన్నమాట"

"బాపనోల్లు దొరుకుతారా?"

"ఎందుకు?" అంది.

"ఎందుకేమిటి సచ్చిపోయాక ఆళ్ళు మంత్రాలు సదవాలిగా"

"దొరుకుతారుగాని వాళ్ళకోసం వెతుక్కోవాలి తాతయ్యా. కొంతమంది ఏం చేస్తారంటే కరెంట్ మెషిన్లు వచ్చాయిగా అందులో ఉంచుతారు. స్విచ్ నొక్కితే చాలు కొంచెం సేపటిలో బూడిద అయిపోతారు."

"ఎట్టా?" అంటూ ఆశ్చర్యపోయాడు.

"అవును తాతయ్యా, ఈ ఊర్లో చాలా తమాషాలు ఉన్నాయి. అది సరే తాతయ్యా మీ ఊరిలో ఎవరూ తన్నుకోరా?"

"ఎప్పుడన్నా కొట్టుకుంటారు. అప్పుడు పెద్ద మనుషులు సర్ది చెపితే వూరుకుంటారు"

"ఏమో తాతయ్యా నాకు మన ఊరే బాగుంటుంది. అక్కడయితే మంచి గాలి ఉంది. చెట్లున్నాయి మనుషులంతా చక్కగా ఉన్నారు. నాకు అక్కడికే రావాలనిపిస్తుంటుంది"

భూషయయ్గారు భాగ్యనగరం వచ్చాక, వివిధ సంఘటనల గురించి విన్నాక, తెలుసుకున్నాక ఆయనలో విచిత్రమైన ప్రకంపనలు మొదలయ్యాయి. తిరిగి ఆయన అంతరంగం ఒక్కసారిగా పురులు విప్పుకుంది.

మనిషికి తెలియని, ఊహించని వేదాంతం, ఆలోచనా తరంగాలు, ఇంకా భాష కూడా మనిషి మెదడులో నిక్షిప్తం అయి ఉంటాయి. ఒక్కోసారి అవి వెల్లువలా విరుచుకు పడే అవకాశం లభిస్తుంటుంది. చాలామంది విషయంలో అలాంటిదేం ఉండదు. అలాంటి అవకాశాలు రావు. అందుకే జననం, పెరగటం, మరణం అన్నీ జరిగిపోతుంటాయి.

ఇంతవరకూ ఏ ఆలోచనలూ పట్టని భూషయ్యగారిలో మధనం ప్రారంభం అయింది.

ఇంతకూ జీవితం అంటే ఏంటి? మనిషి ఎందుకోసం ఆరాటపడుతున్నాడు? ఎటు పయనిస్తున్నాడు? ఇదంతా జీవితమేనా? జీవించటం కోసమేనా ఈ పనులన్నీ చేయటం? ఇలా చేయవచ్చా?

ఓ మనిషిని మరో మనిషి చంపవచ్చా? చంపటానికి ఎవరు అధికారం ఇచ్చారు? అసలు మతం ఏమిటి? కులం ఏమిటి?దరిద్రం ఏమిటి?ఈ అభివృద్ధి ఏమిటి? మనిషి ఒక్కసారి వెనక్కి తిరిగి ఎందుకు చూసుకోవటంలేదు. బతకటం కోసం హత్యలు చేస్తున్నారు. లూటీలు చేస్తున్నారు. దాడులు చేస్తున్నారు. ఒకరిమీద ఒకరు దుమ్ము చల్లుకుంటున్నారు. ఇంకో పక్కన బతకలేక మరికొందరు బలవంతంగా తరలిపోతున్నారు.

ఇన్ని సంవత్సరాలుగా మనిషి సాధించింది ఇదా? ఇంత ఇరుకుగా బతకటం కోసమా? తమకు ఇవన్నీ తెలియవు. తాము బతికేచోట అసలు గొడవలు లేవని కాదు. అసూయ లేదని కాదు. కానీ ఇంతలా అక్కడ మార్పులు రాలేదు. మరి ఈ నగరాల్లోకి ఎందుకొచ్చాయి? ఇక్కడదాకా వచ్చినవి ఆగుతాయా? దేశమంతటా పాక్కుంటూ రావూ.

మనిషి మనిషితో మాట్లాడకపోవటం ఏమిటి? జంతువుల్ని వేటాడటం ఏమిటి? వాటికోసం మరలా రక్షణ ఏమిటి? ఈ మతాలేమిటి? ఎప్పుడొచ్చాయి. ఇవన్నీ తనకు తెలియకుండానే ఇన్ని దశాబ్దాలు గడిచిపోయాయా?

తలుచుకుంటే చాలా ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

ఇదేమంత సంతోషం కలిగించే మార్పుకాదు. ఇది మనుషుల మంచికి రాలేదు. ఇది ప్రకృతి మంచికోసం రాలేదు. మనిషీ, జంతువూ ఒకటి కాదు. అయినా సరే ఇన్ని సంవత్సరాలుగా మనుషులూ జంతువులూ ఒకరికొకరు ఆధారం అయ్యారు, ప్రేమించుకున్నారు.

మరిప్పుడీ పరిణామం ఏమిటి?

మనుషులకూ మనుషులకూ నడుమ అగాధాలు ఏర్పడ్డాయి. అవి ఇంకా ఇంకా పెరిగిపోతాయేమో మనుషులంతా పరస్పరం నరుక్కుని చచ్చిపోగలరేమో. ఈ ప్రపంచానికి పెను ప్రళయం దాపురిస్తుందేమో? అప్పుడింక ఏం మిగులుతుంది? ఇంతకాలం తను మ్మచి మాత్రంఏ శాశ్వతంగా మిగిలిపోతుందనుకుంటున్నాడు. అదంతా భ్రమేనా?

మనుషులు ఎందుకింత స్వార్ధంలో కూరుకుపోయారు? ఇప్పుడున్న మనిషి మనిషా? కాదు. మానవుని చోటులో ఇంకా ఏదో శక్తి వచ్చి కూర్చుంది. అది మానవుడ్ని తన ఇష్టం వచ్చిన విధంగా ఆడిస్తూంది. మనిషి అర్ధం చేసుకోటంలేదు. తను విన్నవీ తను చూసినవీ ఆ విషయాన్నే చెబుతున్నాయి.

ఈ మనిషి స్వేచ్ఛగా నవ్వలేకపోతున్నాడు. కనీసం ఏడవలేకపోతున్నాడు. హృదయం విప్పి మాట్లాడలేకపోతున్నాడు. ఈ భవనాలు ఎంత ఎత్తులకు లేస్తేనేం గాక ఈ సంస్కృతి ఎంత విస్తరిస్తేనేంగాక మనిషి ఎక్కడున్నాడు? అతని స్థానం ఎక్కడుంది? మరుగుజ్జు అయిపోతున్నాడు. ఇదిలానే కొనసాగితే మాత్రం ఆ రూపం కూడా ఉండదు.

మనిషి రేపటి రూపానికి తగ్గట్టుగానే సంగీతం ఉంది. వారి నాటకాలున్నాయి. వారి ఆనందం ఉంది. వారి దుస్తులున్నాయి. కొన్ని రోజులాగితే ఇంక ముసుగులు అవసరంలేనే లేదేమో? ఇంత బాధ్యతా రహితమైన సమాజంలో తాము బతుకుతున్నారా?

రాత్రంతా భూషయ్యగారు తన లాల్చీని గుండెలకు హత్తుకుని పడుకుంటారు. ఏనాడూ పీడకలలు రాని ఆయనకు దారుణమైన అనుభవాలు. ఎవరెవరో పరిగెత్తినట్లు ఆకాశంనుండి కనులు మిరుమిట్లు గొలిపే వెలుగుతో పెద్ద శబ్దంతో నిరంతరాయంగా రాలుతున్నాయేంటో? ఒక్కసారిగా పెద్ద విస్ఫోటనం.. ధ్వంసం.. ఓ స్త్రీ తల విరబోసుకుని ఏడుస్తుంటుంది. మనుషులూ జంతువులూ అన్నీ ఉన్మాదంతో పరిగెడుతుంటాయి. అవన్నీ అలా నిరంతరాయంగా సముద్రంలో కలుస్తుంటాయి. గుంపులు గుంపులుగా కుక్కలు ఏడుస్తుంటాయి. ఎవరెవరో బీభత్సంగా పాడుతుంటారు.

ఉలిక్కిపడి లేస్తాడు.

నిద్రపట్టదు.

తామంతా పండించే పంటంతా ఏమైపోతుంది? ఇంతకాలం అవి మనుషులు అనుభవిస్తారనే తృప్తి ఉండేది. తాము పండిస్తున్న ప్రతి బియ్యపు గింజా మనుషులకే అని తలుచుకున్నప్పుడు గర్వం కలుగుతుండేది. మనిషిగా ఈ భూమి మీదకు వచ్చినందుకు తనవంతు బాధ్యతను నెరవేర్చిన తృప్తి మిగిలేది. ఇప్పుడలా కాదు. తమ శ్రమంతా వృధా అయిపోతుంది.

ఎటు చూసినా ఆకలి ఉంది. తాము సృష్టించిందంతా ఏమైపోతుందో అర్థంకావటంలేదు.

ఈ ప్రపంచం రూపు మారిపోయింది. ఇంకా మారిపోతుంది. అప్పుడు తన రూపం కూడా మారిపోతుందేమో? తులసమ్మ కూడా తనని గుర్తుపట్టలేదేమో. భూషయ్య గారు అనుకున్నాడు.

ఇంక నేను ఇక్కడ ఉండకూడదు, వెళ్ళిపోవాలి, ఇక్కడే తను చచ్చిపోతే ఎట్లా?

ఇన్ని సంవత్సరాలుగా తనను ప్రేమించిన ఊరుకి, దూరంగా మరణించటమా?

ఇన్ని సంవత్సరాలు తనతో కలసి మెలసి బతికిన తులసమ్మకు చెప్పకుండానే, కడసారి చూసుకోకుండా చచ్చిపోవటమా? లేదు.. లేదు. తను వెంటనే వెళ్ళిపోవాలి.

రేపు తను ఇక్కడ ఉండగానే ఏమైనా జరగవచ్చు. తన మనవరాలు చెప్పినట్లు రోడ్ల మీద జనం లేకుండా పోలీసులే తిరిగితే ఎట్లా? తను చచ్చిపోతే మంత్రాలుండవేమో. కరెంటు మెషిన్ దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళితే వాళ్ళు తన బూడిద ఇస్తారేమో.

బూడిద... నిజంగానే బూడిద తప్పితే ఒకప్పటికి ఏమీ మిగలదు. వీళ్ళందరూ అసలు ఇంత ఆనందంగా ఎలా బతకగలుగుతున్నారు.

చార్మినార్ని చూస్తే ఎవరైనా ఆనందించగలరా? అక్కడనుండి దూకి చచ్చిపోయినవారు గుర్తుకు రారూ? ఆ జంతువులను చూస్తే ఏమనిపిస్తుంది. మనిషిని అలా ఉంచితే బతకగలడా?

అందుకే తను వెళ్ళిపోవాలి. వెంటనే వెళ్ళిపోవాలి.

ఆయనకు అలాంటి ఆలోచన ప్రారంభం అయి క్రమంగా పెరగసాగింది. అది పైకి కనిపించకపోయినా ఆయన్ని నిలువెల్లా కుదిపివేసింది. అందుకే తీవ్రమైన వత్తిడి తెచ్చాడు.

"ఏంటయ్యగోరూ.. ఎల్లిపోతానంటారూ" అని పనిమనుషులు అడిగారు.

వారికి కూడా ఎంతో సరదాగా ఉంది. ఆయన వాళ్ళందరినీ పిలిచి అడుగుతుండేవాడు. వారి పనుల వివరం గురించి, వారెలా జీవిస్తుంది అన్ని వివరాలు.

"ఎవరి కొంపలో వారుంటే భయం వుండదు. ఇది మావూరు కాదు"

"మీ అబ్బాయి గారంటన్నారుగా"

"ఉంటే ఆడి వూరవుద్ది. నా ఊరెట్టా అవుద్ది.?" అన్నాడాయన.

సులోచనకూడా ఆయన్ని ఇంక ఆపగలటం తన తరం కాదనుకుంది.

"మీరు కారుకోసం చూస్తే ఆయన మనకు చెప్పకుండా వెళ్ళిపోయినా ఆశ్చర్యంలేదు" అంది.

"మరేం చేద్దాం?"

"రేపు పంపించేద్దాం."

"సరే.. కానీ రేపు బస్‌లో పంపించేద్దాం"

ఆయన భోజనం చేస్తున్నప్పుడు చెప్పింది.

"రేపు ఉదయం మీరు బయలుదేరుదురుగాని."

భోజనం చేసి బయటకు వచ్చాడు. తనకు ఇంక ఎవరితోనూ మాట్లాడాలనిపించలేదు. తన మంచం దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

ఆ రోజు పనిమనిషికి చాలా బాధగా అనిపించింది.

గోడకు తగిలింఇన లాల్చీని తీసి ఉతకమని చెప్పింది సులోచన. ఏదో ఆలోచిస్తూ విసురుగా లాగాడు.

చిరిగిపోయిన శబ్దం .

అప్పుడు ఈ లోకంలో పడ్డాడు.

"అయ్యయ్యో ఎంత పని జరిగిపోయింది. అయ్యగారిప్పుడేవంటారో? ఈ విషయం చెపితే. ఎందుకు ఉతికేసి ఆరేస్తే సరి. తర్వాత తెలిసినా ఏమవుతుంది.పోనీ చెబితేనో తననే తీసుకో అంటారేమో రెండు తిట్టినా"

అయితే ఓ నిర్ణయానికి రాలేకపోయాడు. తను వచ్చిందగ్గర్నుండి ముసలాయన ఆ చొక్కాకు ఎంతగా అంటిపెట్టుకు ఉన్నాడో గమనిస్తూనే ఉన్నాడు. అలాంటిది ఆ చొక్కా కోసం తను కావాలని అలా చేశారనుకుంటారేమో అనుకున్నాడు.

అందుకే మామూలుగా గుంజి మేడ పై భాగంలో ఆరేసి వచ్చాడు.

ఆ తర్వాత పనిలోపడి అ విషయమే మరిచిపోయాడు.

సులోచన ఆయన వెళ్తారని తెలియగానే పిండివంటలు తయారు చేయటం ఆరంభించింది.

'పుల్లారెడ్డి' స్వీట్సులాంటివి నాలుగు రకాలు తెప్పించి పంపించవచ్చు. వాటిని చూడగానే ముందు ఎంత ఖరీదో అనే ఆలోచన వస్తుంది.

ఏది ఏమైనా వండి పంపించినప్పుడు వాళ్ళు పొందే ఆనందం కొని పంపించినప్పుడు పొందలేరు.

అంతేకాదు ఓ వయసు వచ్చినాక తమ పిల్లలు తమ పట్ల ఏ విధంగా వ్యవహరిస్తున్నారా అనే ఆలోచన పెద్దవారిలో ఉంటుంది. వారు వండి పంపిస్తే కూర్చుని తినాలనే తపన ఉండదు. బిడ్డ ఆకలి, అవసరం తల్లి గ్రహించినప్పుడు తల్లిదండ్రుల ఆకలీ, అవసరాలు పిల్లలు గమనిస్తున్నారా లేదా అనే ఆలోచన వారికుంటుంది.

తల్లి తన బిడ్డల కోసం ఎంత త్యాగం చేయగలదో, అంత హక్కుతోనూ ఎదురుచూస్తుంది. తమ గురించి తమ పిల్లలు ఆలోచిస్తున్నారు. తన సుఖసంతోషాలు వారు కోరుకుంటున్నారని ఆమె భావించినప్పుడు వారిలో తాము నిర్వహించిన పాత్ర పట్ల సంతృప్తి, గర్వం మిగులుతాయి.

ముందు వారిలో ముసలితనం తెచ్చే భయాలు, అభద్రతాభావం వారిని పీడించవు. ఆధునిక తరం ఈ సూక్ష్మ అంశాన్ని గుర్తించటానికి ముందుకురాదు. అదే విషాదం.

మనిషి కొన్ని కొన్ని కోల్పోయినప్పుడు వాటి విలువ తెలుస్తుంది. సులోచన తన జీవితంలో ముందు తండ్రిని కోల్పోయింది. అందువలన తన కోర్కెలు కోల్పోయింది. కొద్దికాలం పాటు జీవితం విధించిన కఠినమైన పరీక్షలకు మరికొన్ని స్పందనలు కోల్పోయింది. వీటన్నింటికీ పరాకాష్టగా తన బిడ్డను కోల్పోయింది.

ఆమెకు జీవితమంతా అలాంటి ఘటనలే ఎదురయ్యాయి. తన పేగు తెంచుకు పుట్టి, తన స్తన్యంతో పెరిగి 'అమ్మా' అంటూ హృదయంలో తలదాచుకునే తన ముద్దుల బిడ్డ దూరం అయితే తను ఎంతగా క్రుంగిపోతుందో తనకు మాత్రమే తెలుసు. ఆ రంపపు కోతనుండి బయటపడి, ముందు తన భర్తను మామూలు మనిషిగా తీర్చిదిద్దుకోవటం..

కొన్ని పోరాటాలుగా అనిపించవు. అవి అదృశ్యరూపంలో ఉంటాయి. మరీ ముఖ్యంగా శరీరాన్నీ, మనసునూ మనిషి అదుపు చేసుకుంటూ, తాను ఎన్నెన్నో దిగమింగుతూ చేసే పోరాటం మాత్రం సామాన్యమైంది కాదు.

సులోచన అందుకే చాలా పాఠాలు నేర్చుకోగలిగింది. అందుకే మనుషుల ప్రవర్తనలలోని విభిన్న కోణాల్ని ఆమె అంచనా వేయగలదు. తనేం చేసినా ఇతరుల ఆనందం దృష్టిలో ఉంటుంది.

అంతకు మించిన విషయం సులోచన తను చేసే పనులన్నింటిలోనూ తను గొప్ప తృప్తిని అనుభవిస్తుంది.

ఆమెకు ఇంకా చాలా ఆలోచనలున్నాయి.

మావగారి చేతులమీదుగా ఇంట్లో పనివారికి డబ్బులు ఇప్పించాలనుకుంది. ఇంతకాలానికి తమ ఇంటిలో తమతో కలసి కొద్దిరోజులైనా ఉన్నారు. ఆయనకు ఏది ఇష్టమైతే అది పెట్టాలని తను ఆరాటపడింది. అయితే ఆయనకు ఇష్టం అంటూలేదు.

బతకటం కోసం తినేటటువంటి మనిషి తన మావగారు. మానవుల్లో కొందరు భోజన ప్రియులుంటారు. అందులోనూ గ్రామాల్లో కొందరు తమ భోజనం విషయంలో ఎంతగా ఆరాటపడతారో తనకు తెలుసు.

ఇక్కడ కూడా కొంతమంది భోజనం విషయంలో రకరకాల వ్యాఖ్యానాలు చేస్తుంటారు. అయితే వారి అంతరంగిక ప్రపంచంలోకి తొంగి చూసినపుడు విభ్రాంతికరమైన వాస్తవాలు తెలుసుకుంది సులోచన.

అందుకే ఒకరి భోజనపు అలవాట్ల మీదనో, ఆచార వ్యవహారాల మీదనో ఆమె త్వరపడి మాట అనదు.

జీవితం కొంతమందిని అసూయలోకి నెడితే, మరికొంతమందిని సంయమనంలోకి తోస్తుంది.

తన మావగారికి తమ టేబుల్స్ అవసరంలేదు. తమ గాజు, పింగాణీ పాత్రలు అవసరం లేదు. చల్లని నీళ్ళు అవసరంలేదు. ఆయనకోసం ప్రత్యేకంగా చేయించిన పీట. కొత్తగా తెప్పించిన కూజా, నీళ్ళకు మట్టికుండ. హోటల్‌నుండి తెప్పించిన అరటి ఆకు ఇవన్నీ భూషయ్యగారు గుర్తించాడా లేదా అనేది ప్రశ్నకాదు. ఆయనకు ఓ సహజ వాతావరణం కల్పించటానికి ఆమె తాపత్రయం మాత్రమే. అత్తయ్యకు తిరిగి కొన్ని చీరలూ, జాకెట్లు తీసుకుంది. ఆమె కోసం ప్రత్యేకంగా కుంకుమ ఖరీదు చేసింది. ఆమె ధరించే గాజుల కోసం షాపుల చుట్టూ తిరిగింది. ఆమె తను నోరు తెరిచి చెప్పినా, చెప్పకపోయినా ఆ అర్థం ఒకటే.

"ఇంతకాలం మీరు మాకోసం బతికారు. ఇప్పుడు మీ కోసం మమ్మల్ని బతకనీయండి" అని.

మానవుడు సేదదీరేది ఖచ్చితంగా ఇక్కడే. సుదీర్ఘకాలం మనిషి శ్రమించాక, శక్తులు హరించుకుపోతున్నాక తన బరువును వారసులకు అప్పగించి తీరాలి. ఆ బరువును అందుకోవటానికి వారసులూ ముందుకు రావాలి. ఆ రాత్రి ఆమె తన పనులన్నీ ముగించుకుని భర్త దగ్గరకు వెళ్ళేసరికి..

ఊహించని సంఘటనలు జరిగిపోయాయి.

ఒక్కసారిగా నగరం మీద దానవత్వం విరుచుకుపడింది. ఇంకా తమ తమ నివాసాలకు ప్రజలు చేరకముందే నగరంలో మానవుడు నిర్మించుకున్న ఆధునికత మిరుమిట్లు గొలుపుతుండగానే పెను ఉప్పెన పెటిల్లున మంది.

ఆ సమయంలో భూషయ్యగారు నిద్రపోతున్నారు.

ఆయన మెదడు జరిగిపోయిన సంఘటనల్ని మననం చేసుకుంటుందా?

జరగబోయే బీభత్సాల్ని ఊహించుకుని తల్లడిల్లుతోందా?

ఏమో ఎవరు చెప్పగలరు? మనిషికింకా అసాధ్యమైనవి ఈ ప్రపంచంలో అనేకం ఉన్నాయి.

నిద్రిస్తున్న మనిషీ, మరణిస్తున్న మనిషీ ఒకేలా ఉంటారు. అయితే నిద్ర తాత్కాలికం. మరణం శాశ్వతం..

మనిషి నిద్రిస్తున్నాడో, మరణిస్తున్నాడో దూరం నుండి చూసి తెలుసుకోవటం కష్టం. అందుకు తప్పనిసరిగా కొన్ని పద్ధతులు ఉపయోగించాల్సిందే. ఆ రాత్రి చాలాసేపు దంపతులిద్దరూ తమ గదిలో మధనపడుతుమగా భూషయ్యగారు మాత్రం ప్రశాంతంగా నిద్రపోతున్నారు.

ఒకటి రెండుసార్లు వారు బయటకు వచ్చి చూశారు. అయినా ఎలంటి అనుమానం కలగలేదు.

ఆయన్ని చూసి సులోచన జాలిపడింది. భర్తతో అంది.

"ఉదయం మావగారు లేచాక ఇంక ఆయన్ని ఊహించుకుంటుంటే నాకు చాలా బాధగా వుంది. రోజూ స్వప్నతో కబుర్లు చెప్పందే పడుకోని ఆయన ఈరోజు ఎవరితో మాట్లాడకుండా వెళ్ళి పడుకున్నారు" అంది.

ఆయనతోపాటు అందరూ గమనించని అంశం ఆ రోజు ఆయనకు తన లాల్చీతో అవసరం రాలేదు.

"స్వప్న తాతయ్యని లేపి మాట్లాడతానంటూ గొడవచేసింది. నేను వద్దని కోప్పడ్డాను. 'పొద్దున్నే పోతాడుగా' అంటూ కుర్చుంది. అయినా కూడా ఆయన్ని విసిగించొద్దని చెబితే బలవంతం మీద ఊరుకుంది"

సాంబశివరావ్ తలూపుతూ ఆలోచిస్తున్నాడు.

"అయినా ఈ కర్ఫ్యూ ఎన్నాళ్ళవరకూ ఉంటుందంటారు?" అంది.

"ఏమో ఎలా చెప్పగలం?"

"మరి మావయ్యగారు ఎప్పుడు బయలుదేరటం?"

"అది మన చేతుల్లో లేదుగా."

"కనీసం బస్‌స్టాండ్ వరకైనా వెళ్ళగలిగితే ఏదో రకంగా వెళ్ళొచ్చు."

"నిజమే. అయితే సమయానికి మన దగ్గర కారు లేకపోయిందిగా."

"ఇంక ఆయనతో గొడవే" అంది దిగులుగా.

"సరే.. నాలుగు రోజులు అందరితోపాటు ఆయనకూడా భరిస్తాడు. ఏం చేస్తాం?" అన్నాడు సాంబశివరావ్.

"పడుకుందామా?" అన్నాడు సాంబశివరావు.

"నాకు నిద్ర రావటం లేదండి"

"ఎందుకని?"

"భయంగా ఉంది. చాలా చాలా భయంగా ఉంది."

"నీక్కూడా భయమా?"

"అవునండీ ఇవన్నీ చూస్తుంటే నాకే ఇంత భయం. ఇప్పటివరకూ మీకు చెప్పటంలేదుగానీ నాలో రోజు రోజుకీ భయాలు పెరుగుతున్నాయి."

రావు సులోచనని చూస్తున్నాడు.

"ఉదయం మీరూ, స్వప్నా బయటకి వెళ్తున్నారు. తిరిగి ఇంటికి వచ్చేదాకా నాకు ఆందోళనే. మీకు ఏదైనా జరగవచ్చు. స్వప్నను ఎవరైనా ఎత్తుకుపోవచ్చు. లేదా మీ వెనక నుండి ఎవరైనా వచ్చి పొడిచి పారిపోవచ్చు. మీ కారు

వెళ్తుంటే రోడ్లమీద బాంబులు బద్దలై కారూ, మీరూ ముక్కలైపోవచ్చు. ఏ పక్కనుండో ఓ రాయి వచ్చి మీ తలను బద్దలు చేయొచ్చు. నాకు తరచుగా ఈ ఆలోచనలొస్తున్నాయి."

"ఏం కాదు. నువ్వు అనవసరంగా భయపడుతున్నావు."

"కాదనకండి. నేను అంగీకరించను. నేను చెబుతున్నవన్నీ ప్రతిరోజూ ఎక్కడో ఓ చోట జరుగుతున్నాయి. అది రేపు మనకే జరగదని గ్యారంటీ ఏమిటి?"

"మరిప్పుడేం చేద్దాం సులోచనా?"

"మనం ఈ నగరం విడిచి వెళ్ళిపోదాం" అంది సులోచన.

ఆమె ఆ మాటలు అంటున్నప్పుడు చాలా దిగులుగా కనిపించింది. రెక్కలు తెగిన పక్షి ముఖంలో కనిపించే బాధ సైతం చోటుచేసుకుంది.

"సులోచనా" అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా.

"అవును మనం ఈ నగరం విడిచి వెళ్దాం."

"ఎక్కడికి.. ఎక్కడికి వెళ్దాం?" అన్నాడు అయోమయంగా.

"ఎక్కడికైనా.. భయాలు లేని చోటికి."

"సులోచనా ఏమిటిలా కొత్తగా మాట్లాడుతున్నావ్?"

"నేను కొత్తగా మాట్లాడటం కాదు. నాకు తెలుసు. మనం ఈ నగరం ఎలా వచ్చామో. ఈ నగరం మీద చాలా ఆశలు పెట్టుకుని వచ్చాం. చాలా ఘర్షణలు అనుభవించాం. రేపు ఎలా ఉంటుందో అనే భయంతో మనం విలవిలలాడిపోయాం. మీరు ఈ నగరంలోనే పైకి వచ్చారు. ఈ ఇల్లు మీ కల. ఇది చూసుకుంటే మీకు గర్వం కలుగుతుందని నాకు తెలుసు. అంతేకాదు ఇంతకాలం నాలో అత్తగారిపట్లా, మావగారిపట్లా ఓ రకమైన అభిప్రాయం ఉండేది.

ఎందుకని ఆ ఊరినీ, ఆ చూరునూ, ఆ గొడ్లనీ పట్టుకు వేలాడతారా అని. ఎందుకని ఆ ఊరినుండి వారి అడుగులు బయటకు పడవా అని. అదంతా మూర్ఖత్వం అనుకునేదాన్ని. నాక్కూడా ఈ నగరం పట్ల ఒకప్పుడు అలాంటి ప్రేమే ఉండేది. మన ఇల్లు చూసుకున్నప్పుడల్లా మన గతం గుర్తుకు వస్తుంది. మన దొడ్లో సన్నజాజి తీగెను చూసుకుంటే నా చిన్నతనం గుర్తుకొస్తుంది. మరి వీటన్నింటినీ విడిచి పెట్టి వెళ్దామంటున్నాను. ఎందుకంటే భయంగా ఉంది"

సులోచన కళ్ళలో నీలినీడలు.

"నాకు బతకాలని వుంది. నాకింకా జీవితం మీద మమకారం చావలేదు .నాతోపాటు మీరుండాలి. మన స్వప్న ఉండాలి. మనందరమూ కలిసి భయాలకు దూరంగా బతకాలి. ఈ నగరం నాకు అలాంటి నమ్మకం కలిగించలేకపోతోంది. అందుకే నాకిప్పుడు అదే అనిపిస్తోంది. మన వెళ్దాం."

"నిజమే సులోచనా. కానీ ఎక్కడికి వెళ్తాం? ఈ ప్రపంచంలో భద్రత ఎక్కడ ఉందో నువ్వు చెప్పగలవా?"

సులోచన తలవంచుకుంది.

కొద్దిసేపటి తర్వాత తలెత్తి చెప్పింది.

"నేను చెప్పలేనేమోగాని మావయ్యగారు చెప్పారు. మనం పల్లెలకు పోదాం. అక్కడ సంపదలుండకపోవచ్చు. అక్కడ నాగరికత ఉండకపోవచ్చు. ఇంత ఆధునికత లేకపోవచ్చు. ఇక్కడున్నన్ని సౌకర్యాలు లేకపోవచ్చు. కానీ అక్కడ జీవితానికి భద్రత వుంది. అక్కడ ఇంకా మనకు చెందినవి సజీవంగా ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా మనిషికి కావలసిన జీవితం మీద మమకారం ఉంది. మనకు కావలసిందల్లా ఒకటే.."

"ఏమిటది?"

"మీరు భూషయ్యగారి సాంబయ్య కావాలి. నేను సాంబయ్య ఇంటావిడ్ని కావాలి, మన స్వప్న వాళ్ళ నాయనమ్మ తులసమ్మ కావాలి అంతే."

సాంబశివరావ్ తన భార్య కళ్ళలోకి చూస్తుండిపోయాడు.

ఆ సమయంలో సులోచన ఎంతో అందంగా కనిపించింది. మెల్లగా తన హృదయానికి హత్తుకుని మౌనంగానే కళ్ళను ముద్దాడాడు.

"పిచ్చిదానా పల్లెలు మాత్రం ప్రశాంతంగా ఉన్నాయని ఎందుకనుకుంటున్నావ్? మనిషికి ఎప్పుడైతే స్వార్థం పెరిగిపోయిందో ఆరోజే అన్నింటా విధ్వంసన ఆరంభమైంది. పల్లెల్ని ప్రశాంతంగా ఉండనీయరు."

"మీరెన్నయినా చెప్పండి. నగరాలంతగా పతనం కాలేదు. ఇంకా ఈ దేశంలోని గ్రామాలకు పూర్తిగా ఈ అరాచకం సోకలేదు."

"ఈ రోజేమిటిలా..."

సులోచన మరింత దగ్గరిగా జరిగింది.

గాఢంగా రెండు చేతుల్తో బందించింది.

ఆమె అలా మౌనంగా ఎంతసేపుందోగాని..

రావ్‌కి అనుమానం వచ్చింది.

తన చొక్కా తడుస్తున్న అనుభూతి.

"ఏమిటిది సులోచనా" అంటూ తలపైకెత్తాడు.

ఆమె కళ్ళనిండా నీళ్ళు.

"ఏడుస్తున్నావా?" గాద్గదికంగా అడిగాడు.

ఆమె గొంతు పెగుల్చుకుని, మరింత గాఢంగా పెనవేసుకుపోతూ "మన భూపేష్ గుర్తుకొస్తున్నాడండి" అని ఉద్వేగం తట్టుకోలేక హృదయం మీద వాలిపోయింది.

సాంబశివరావ్ సులోచనను మరింత దగ్గరికి తీసుకున్నాడు.

అతని కన్నీళ్ళు ఆమెను తడుపుతున్నాయి.

అక్కడ గాఢమైన నిశ్శబ్దం పేరుకుపోయివుంది.

నగరమంతటా అలాంటి నిశ్శబ్దమే.

అదే సమయంలో మేడమీద ఆరవేసిన లాల్చీ రెపరెపలాడుతోంది.

భూషయ్యగారు నిద్రపోతున్నారు.

అది నిద్రా? మరణమా?

ఇంకేమైనా అద్భుతమా?

ఏమో మరి. మనిషికి ధ్వంసరచనకు ఉపయోగించటంలోనే మేధస్సుకు సరిపోతుంది. ఇంక మరణం గురించో, నిద్ర గురించో విశ్లేషించుకునే తీరికేది?

“ఇంక ఇప్పుడు చెప్పు మన కార్యక్రమం ఏమిటి?" అన్నాడు గంగాధర్.

"నేను చెప్పేదేముంది? నువ్వు ఇలా చేద్దాం అను. మనం ఆ రకంగా చేద్దాం. ఓ రకంగా నేను ఆలోచనలు కోల్పోయిన వాణ్ణి. మొన్నటిదాకా బిడ్డను పోగొట్టుకున్న తండ్రిని. ఇప్పుడేమో తండ్రిని పోగొట్టుకున్న.." అంటూ రావ్ కదిలిపోయాడు.

"రావ్.. ప్లీజ్ ఎమోషనల్‌గా ఫీల్‌కాకు. నేనున్నా యార్. బీ ఫ్రీ నేనూ నీతో బయలుదేరి వస్తున్నా. సరేనా? ఇంక వేరే ప్రయత్నాలంటూ ఏం లేవు. మన కారులో బయలుదేరుతున్నాం సరేనా?"

రావ్ కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకుంటుండిపోయాడు.

"ముందు నువ్వు చల్లటి నీళ్ళతో ముఖం కడుక్కో" అంటూ తను లేచి 'రావ్'ని బాత్‌రూం వరకూ సాగనంపి వచ్చాడు.

"అన్నయ్యగారూ" అంటూ పిలిచింది సులోచన.

గంగాధర్ ఆమె దగ్గరికి ఎళ్ళి "ఏంటమ్మా?" అన్నాడు.

"ఏం అనుకున్నారు?"

"తీసుకు వెళ్ళాలనే అనుకుంటునాం"

"అదే ఎవరెవరని?"

"ఇంకా అనుకోలేదు."

"నేనూ, స్వప్నా కూడా వస్తున్నాం."

"మీరు కూడానా?" అన్నాడు ఆలోచిస్తూ.

"అవునండి. మీరు కూడా ఆలోచించండి. ఎలా చూసినా మేం రావటం సమజసం. ముందు మేం ఈ ఇంట్లో ఏడుస్తూ కూర్చోలేం. రెండవది ఆయన సంగతి మీకు తెలుసు. ఇప్పటివరకూ ఏం మాట్లాడటం లేదు. అయితే తుఫానుకు ముందున్న ప్రశాంతత అది. నేను ఆయన పక్కనుండాలి. మరి నేను ఆయన వెంట ఉంటే స్వప్నను విడిచిపెట్టలేం కదా. అంతేకాదు ముందు మా అత్తగారి పరిస్థితి గురించి మీకు తెలియదు. ఆమె ఎలా అవుతారో తెలియదు. మరి ఈయన్నే చూసుకోవాలా? అత్తయ్యగారినే చూసుకోవాలా? నేనూ లేకపోతే వాళ్ళేం చేస్తారు చెప్పండి."

"నిజమేనమ్మా నేనింత దూరం ఆలోచించలేదు. అంతేకాదు. మేం ఇద్దరం మాత్రమే వెళ్ళి ఊరుకుంటే ఆ ఊరివాళ్ళు మమ్మల్ని ఎప్పటికీ క్షమించరు కూడానేమో?"

"అంతేకదా మరి. ఈ విషయాలన్నీ వారికి తెలియవు కదా. మీరు బయలుదేరగాలేంది వాళ్ళకేమైంది అంటారు. అందులోనూ ఏ శుభకార్యమో అయితే వేరు. ఇలాంటి సమయంలో అలా ఎన్నటికీ చెయ్యకూడదు."

"నిజమే అయితే ఓ పని చెయ్యండి. నువ్వా ఏర్పాట్లు చూడు. నేను 'రావ్'తో మాట్లాడతాను" అని వచ్చాడు.

రావ్ బాత్‌రూం నుండి బయటకు వచ్చాడు. ఇప్పుడతను ప్రశాంతంగా ఉన్నట్లు కనిపించాడు.

"కమాన్.. హరియప్. మనతోపాటు సులోచనా, స్వప్నా కూడా వస్తున్నారు."

"వాళ్ళని కూడానా?" అన్నాడు.

"మరి వాళ్ళిద్దరూ ఇక్కడ ఉండి ఏం చేస్తారు?"

"నీ ఇష్టం."

"అది సరే. క్యాషుందా?"

"ఉందిలే. పదివేలదాకా ఉంది సరిపోతుందిగా"

"చాలు. నువ్వెళ్ళి మిగతా ఏర్పాట్లు చూడు" అన్నాడు.

చదువుకుంటున్నదల్లా ఫోన్ రింగవటంతో పుస్తకం పక్కన పెట్టింది.

"నేనమ్మా డాడీని. అంతా బాగానే వుంది కదా"

"బాగుంది డాడీ."

"అయితే విను. మేం బయలుదేరుతున్నాం. నేను కూడా వెళ్తున్నాను. రెండు మూడు రోజులవరకు రాను. ముందు సిటీలిమిట్స్ దాటాక మళ్ళీ ఓసారి ఫోన్ చేస్తాను. దాంతో మీరేం కంగారుపడాల్సిన అవసరం ఉండదు. నేను ఫలానా తేదీకి రాగలనని ఖచ్చితంగా చెప్పలేను. అయితే తొందరగా రావటానికి ప్రయత్నం చేస్తాను సరేనా?"

"అలాగే డాడీ."

"అమ్మకు ధైర్యం చెప్పాల్సింది నువ్వే. అన్నట్లు కారుముందు నువ్వు చెప్పినట్లుగా 'ప్రెస్' అని రాస్తున్నా సరేనా?"

"థాంక్యూ డాడీ" అంది ఆనందంగా

"అమ్మకి ఒకసారి ఫోన్ ఇస్తావా?"

"అలాగే.. అమ్మా" అంటూ పిలిచింది.

"ఏమిటండి" అంది ఆమె.

"ఏంలేదు. అమ్మాయికి అన్ని విషయాలు చెప్పాను. నేను త్వరగా బయలుదేరి వస్తా. నీకోసారి చెబుదామని"

"జాగ్రత్తగా వెళ్ళండి" అందామె.

"అలాగే"

"మరి సులోచనగారికి చెప్పండి."

"నేను చెబుతానుగా. అమ్మాయికివ్వు"

"జాగ్రత్తమ్మా. ఏం కంగారు పడాల్సిన అవసరంలేదు. అంతగా అయితే కంట్రోల్‌రూంకి ఫోన్ చెయ్యి. మరి ఉంటాను."

ఫోన్ పెట్టేసి కిందకు నడిచి వచ్చాడు.

"గదులన్నీ లాక్ చెయ్యండి. కిచెన్ తాళం చెవులు వాళ్ళకివ్వండి. ఇంతకూ ఏమైనా తిన్నారా?"

"లేదు. వాళ్ళు కూడా తిన్నారా" అన్నాడు పనిమనుషుల్ని ఉద్దేశించి.

"సరే. సాయంకాలం తింటారు చూడండి. జాగ్రత్తగా ఉండండి. ఫోన్ వస్తే మాత్రం విషయం చెప్పండి. ముందు తలుపులన్నీ మూసెయ్యండి. అవసరం అనుకుంటే మాత్రం పోలీసు కంట్రోల్ రూముకి ఫోన్ చెయ్యండి" అంటూ నెంబర్ చెప్పాడు . ఎలా చేయాలో కూడా చేసి చూపించాడు.

"అమ్మా. సులోచనా కొంచెం కాఫీ ఇస్తావా?" అన్నాడు.

"ఉండండి. తయారు చేస్తాను."

"అందరికీ చెయ్యమ్మా" అన్నాడు.

సులోచన నిశ్శబ్దంగా వంటగదిలోకి నడిచింది.

"వెనకసీట్లో జాగ్రత్తగా పడుకోబెడదాం. అంతగా అయితే ఓ పనిచేద్దాం. నువ్వూ సులోచన వెనక కూర్చుందురుగాని" అన్నాడు.

"ఎలా చేద్దాం? పడుకోబెడదామా?"

"అలానే చేద్దాం"

"కూర్చోబెడితే ఎలా ఉంటుంది?"

"చూద్దాం. కూర్చోబెడితే కొంచెం స్పేస్ వస్తుంది"

"వద్దులే నేను వెనక కూర్చుంటాను. స్వప్నా సులోచనా ముందు కూర్చుంటారు" అన్నాడు రావ్.

"సరే ముందు కాఫీ తాగాక పని మొదలు పెడదాం" అన్నాడు గంగాధర్.

"నువ్వు తాగు"

"నేను కాదు. అందరం తాగుతున్నాం" అన్నాడు గంగాధర్.

ఎవరూ మాట్లాడలేదు.

సులోచన అందరికీ కాఫీ కప్పులు అందించింది.

"ఇంక మొదలుపెడదాం" అన్నాడు గంగాధర్.

"గంగాధర్ ఒన్‌మినిట్" అంటూ పక్కకు తీసుకువెళ్ళాడు రావ్.

"ఏమిటి?" అన్నాడు అర్ధంకాక.

"నీ కారులో డేడ్‌బాడీని..." అంటూ ఆగిపోయాడు.

"డెడ్‌బాడీని... ఏమిటో చెప్పు" అన్నాడు.

"అదే కారులో డెడ్‌బాడీని అందరూ తీసుకు వెళ్ళరు"

"ఏంటీ రావ్.. అంత సిల్లీగా మాట్లాడతావ్. అది డేడ్‌బాడీ మాత్రమేనా? ఆయన మహానుభావుడు. అంతకుమించి మనిషి"

"నువ్వు ఇష్టపడి కొనుక్కున్న కారు"

"అయితే శాశ్వతంగా ఉంటుందా? నో..."

'"అది కాదు సెంటిమెంట్..."

"వాట్ రావ్. సెంటిమెంట్ అంటే అదా? ఇందాక ఫోన్‌లో నిన్ను సెంటిమెంటల్‌గా ఆలోచిస్తున్నావా అన్నందుకు నేనెంతగా బాధపడ్డానో తెలుసా? అసలు ఈ రోజు ఈ పరిస్థితికి కారణం ఏమిటి? సెంటిమెంట్ లేకపోవటమేగా? మీ డాడీది సెంటిమెంట్. గొప్ప సెంటిమెంట్. ఆయన తన ఊరిని ప్రేమించాడు. తన ఊరులో కాకుండా ఇంకెక్కడన్నా చచ్చిపోతానేమో అని విలవిలలాడిపోయాడు. ఆయనంత బాధపడాల్సిన అవసరం ఏమిటి? తను విదేశాలు కాదుగా వచ్చింది. హైదరాబాద్ వచ్చాడు. అందులోనూ మన రాజధాని నగరం వచ్చాడు.

వచ్చి నేను మా ఊరే వెళ్ళాలంటే అర్థం ఏమిటి? బ్యాడ్ సెంటిమెంటనేకదా? విశాల హృదయంలేనట్లే కదా. ఓరకంగా ఆలోచిస్తే అది నిజమే. కానీ తను పుట్టి పెరిగిన ఊరుని గౌరవించలేనివాడు, ప్రేమించనివాడు, కన్నతల్లిని గౌరవించలేనివాడు విశాల ప్రపంచాన్ని మాత్రం ఏం గౌరవిస్తాడు? ముందా బ్యాడ్ థింకింగ్‌లోకి వెళ్ళాలంటే మొదటి మెట్టు ఇది. నా కారు విషయం అంటావా? అదే అంతే జీవమున్నయ్యే అందులో ఉండాలంటే ఎలా రాత్రిపూట కారు కిందపడి ఏమేం చస్తున్నాయో మనం ఆలోచిస్తున్నామా?"

"అదికాదు. గంగాధర్ స్నేహం వేరు. నా తండ్రి అయినంత మాత్రాన నేను బలవంతం చేయకూడదు కదా"

"అసలు మాకు అలాంటి ఆలోచన రాలా. ముందు ఆయన్ని ఆ ఊరు ఎలా చేర్చాలా అనేది ఆలోచించాం. ఆయనకి మనమేం చేసినా తెలియదు. మీ అమ్మగారు బాధపడినా చేయగలిగింది లేదు. అలా అని చెప్పి మనం ఊరుకుంటున్నామా మనిషి ఉన్నా లేకపోయినా అతనితో అవసరం ఉన్నా లేకపోయినా గౌరవించగలిగినాడు మనిషవుతాడు. అంతేగాని స్నేహంలో కూడా వ్యాపారం చూసేవాడూ... ముందొకమాటా.. వెనకోమాట చెప్పేవాడు స్నేహితుడు కూడా కాదు. అలాంటివాళ్ళు ముందు వాళ్ళని మోసం చేసుకుంటారు. నేను నన్ను నేను మోసం చేసుకునేవాడ్ని కాదు. నా కిష్టం లేకపోతే ఇంతదూరం రాను."

"థాంక్యూ ... గంగాధర్ థాంక్యూ" అన్నాడు రావ్.

"ఇట్సాల్‌రైట్ ఇప్పటికే ఆలస్యం అయింది. కమాన్" అన్నాడు.

నలుగురూ పట్టి అత్యంత జాగ్రత్తగా కారు వెనకసీట్లోకి చేర్చారు శవాన్ని.

"ఓపని అయింది కమాన్ త్వరగా రండి" అన్నాడు.

సులోచన పనివారి చేతిలో డబ్బులుంచి ఏదో చెప్పి వచ్చింది.

సులోచన వెనక్కి వస్తానంది. కాదనలేకపోయాడు రావ్.

సర్దుకుని కూర్చున్నారు.

కన్నీళ్ళతో వీడ్కోలు చెప్పారు పనిమనుషులు.

మహాప్రస్థానం ఆరంభమైంది.

కారును ఏకాగ్రతతో నడుపుతున్నాడు గంగాధర్.

అలవాటైన దారి. ఎప్పుడూ రోడ్లనిండా జనం ఓ బారులో అందరూ వేగంగా పయనిస్తుంటారు. మనుషులూ అంతే, కార్లూ అంతే. అలా ఆ ప్రవాహం నిరంతరం సాగుతూనే వుంటుంది. ఏ నడిరేతిరి అనంతరమో కొన్ని రాస్తాలు మాత్రం మౌనంగా ఉంటాయి. అప్పుడు కూడా ఏదో ఒక వాహనం పరుగులు తీస్తూనే వుంటుంది. రోడ్లన్నీ విశ్రాంతి తీసుకుంటాయి. మరలా తెల్లవారబోతుంది. తిరిగి తను ప్రయాణానికి అనువుగా నిలబడాలి. తన మీదుగా సంస్కృతి ప్రవహిస్తుంటుంది. ఎవరెవరో నడిచివెళ్తున్నారు. ఏ గుడ్డివారో తడుముకుంటూ.

ఆ వేగంలో ఎవరో ఒకర్ని బలంగా ఢీకొంటారు. ఒక్కసారిగా శబ్దం.. పెద్దగా ఆర్తనాదం రోడ్డంతా విసిరివేయబడ్డ అద్దం ముక్కలు.. పారే రక్తం కాల్వలు. జనమంతా ఓ క్షణం అటు చూస్తారు. కొందరు మాత్రం ఓ క్షణం అటు చూస్తారు. కొందరు మాత్రం దగ్గరకొస్తారు. మరికొందరు తొలిగిపోతుంటారు. కొద్ది క్షణాలు కొద్ది గంటలు అంతే. ఆ తర్వాత అక్కడేం జరిగిందో ఎవరికీ తెలియదు. తిరిగి మనుషులంతా పరుగులు తీస్తుంటారు.

ఏ సాయంకాలంలోనే కొంతమందికి తీరిక లభిస్తుంది. తీరిక చేసుకుంటారు. వారి మనసులు బహుశా ఆహ్లాదాన్ని కోరుకుంటాయి. అప్పటివరకూ గుర్తించని అందాలకోసం వెతుక్కుంటారు.

అందరూ నగరాలకు బతకటం కోసం వచ్చినవారే. వచ్చాక రకరకాల స్పందనలు కలిగిస్తుంది నగరం. తను ఏదో కొత్తది నేర్చుకుంటాడు. నగరం ఓనిధి. తవ్వుకోవటం చేతనవ్వాలి. అది బహిరంగంగానే చేయవచ్చు అయినా కొందరు ఆగిపోతారు. వారంతా చీకటికోసం వేచివుంటారు. అలా నిరంతరం ఏదో మూల చీకటి బలవంతంగా సృష్టించబడుతుంటుంది. ఆ చీకట్లో మనుషుల కళ్ళు మెరుస్తుంటాయి.

వారి కళ్లల్లో లోహపు తళతళలు.. వారి కళ్ళచుట్టూ కరెన్సీ మిలమిలలు. నగరమంటే డబ్బు. నగరమంటే భీభత్సం. నగరమంటే కొందరికి తరిగిపోని నిధి..

అయినా సరే దూరం నుండి చూస్తుంటే నగరం వెదజల్లే మంటలు కనిపించవు. అవన్నీ కాంతులుగా అవన్నీ స్వర్గపు ద్వారాలుగా అనిపిస్తాయి. ప్రజలంతా ప్రవాహాలు ప్రవాహాలుగా నగరాల్లోకి చొచ్చుకుపోతుంటారు. ఆ ద్వారాలు మూసుకుపోతాయి. లోపల ఏం జరుగుతుందో తెలియదు. తెలిసినా చాలా స్వల్పం..

ఒక్కోసారి నగరపు తలుపులు భళ్ళున తెరుచుకుంటాయి. కొద్దిమంది కిందపడ్డ గాజుముక్కలా చెల్లా చెదురవుతారు. దూరం నుండి చూసేవారికి ఈ సూక్ష్మ దృశ్యం కనిపించదు.

వారికి ప్రవాహాలే కనిపిస్తుంటాయి.

కూలిపోతున్నవేవీ కనిపించవు.

లోహాలు పిలుస్తుంటాయి. వస్తువులు పిలుస్తుంటాయి.

నగరాలే గొంతెత్తి పిలుస్తుంటాయి.

లోహపు గుట్టలు తవ్వుకున్న ప్రతివాడూ నగరం తనదే అనుకుంటాడు. నగరం తన పాదాక్రాంతం కావాలనుకుంటాడు.

నగరాలు మాట్లాడవు.

మనుషులే మాట్లాడతారు.

మనుషులే నవ్వుతారు. ఏడుస్తారు. శ్రమిస్తారు.

అందుకే నగరం తన స్వంతం అనుకునే ప్రతివాడూ మనుషులందరూ తన స్వంతం అనుకుంటాడు. వారిని శారీరకంగా, మానసికంగా లొంగదీసుకోవాలనుకుంటాడు. నగరం నాజూకు తనాన్ని నేర్పుతుంది. రకరకాల మనుషుల్ని తెస్తుంది.

నగరం నా స్వంతం అనుకునేవాళ్ళు ప్రతి చౌరస్తాలో వుంటారు.

వాళ్ళల్లో వాళ్ళు తగాదాలు పడుతుంటారు.

అవన్నీ నగరపు ప్రజలవే అనుకునేలా చేస్తారు.

వాళ్ళే రోడ్లకు విశ్రాంతినిస్తారు.

వారే ఏ తీగలమీదో పరస్పరం సంభాషించుకుంటారు.

వారే అమాంతం శాంతికాముకులవుతారు. ఒక్కసారిగా స్థంభించిన నగరం వొళ్ళు విరుచుకుంటుంది.

తిరిగి రోడ్లన్నీ కళకళలాడతాయి. ఏదో మూల ఎవడో ఒకడు ఉపన్యసిస్తాడు. అక్కడో.. ఇక్కడో దుప్పట్లు పంచుతారు.

చిరిగిపోయినవీ, పాతబడ్డవీ అయిన బట్టలు మనుషుల ప్రతిరూపంగా వీధుల్లోకి నడిచి వస్తాయి.

అవన్నీ గుట్టలుగా పోస్తారు.

మనుషులందరినీ వరసల్లో నిలబెడతారు.

అప్పుడు సమూహాల్తో కూడిన ప్రభువులు జనం శరీరాలమీద ఈ బట్టలు కప్పుతారు. ఇంకా అక్కడ గాయాలు మానవు. రక్తాలు ఆగవు. అయినా సరే శరీరం మీద ఏదో ఒకటి కప్పాలి. రక్తం రంగు ఆ బట్టలకు కొత్త రూపం ఇచ్చినా ఫర్వాలేదు.

భోరున ఏడుస్తునవారిని కసురుకుంటారు.

వారు దోసిళ్ళతో నవ్వులు తెచ్చి బలవంతంగా ముఖం మీద పూస్తారు.

ఆ నవ్వేవాడు మనిషి కాదు.

ఆ నవ్వు మనిషిది కాదు.

వాడు ఎవడికోసమో గుండెనుండి ఉబికివస్తున్న దుఃఖాన్ని నవ్వుగా మార్చుతున్నాడు.

తిరిగి సమూహాలు కదిలి వెళ్తాయి.

తర్వాత ఇంకోడు.

అటుపిమ్మట మరొకడు.

అందరూ నగరాల్ని స్వంతం చేసుకోవాలనుకున్నవారే. వారి నీడల్ని చూస్తే తమాషాగా ఉంటాయి.

వారి నీడలు మనుషులవి కావు.

మనుషులుగా వారెప్పుడో మరణించారు. ఇప్పుడు వారు ఎన్నయినా చెబుతారు.

నగరాలు జనానివి అని మాత్రం చెప్పరు.

ఏమో ఎవరు చూసారు.

ఈ జనమంతా ఒక్కసారిగా..

"ఈ నగరం ఎవరిది? వాడెవడు? వాడెందుకిది చేస్తున్నాడు? మనం ఎందుకిలా అవుతున్నాం?" అంటూ తమను తాము ప్రశ్నించుకుంటే, అప్పుడు రోడ్లు నిర్మానుష్యం కావు.

అవును మరి నగరం కొందరిది కాదు. నగరం అందరిదీనూ.

గంగాధర్ కారును ఏకాగ్రతతో నడుపుతున్నాడు.

రోడ్లెప్పుడూ వంటరివికావు.

అవి వెళ్ళి రోడ్లతోనే కలుస్తాయి. రోడ్లు చౌరస్తాలవుతాయి. అవి నాలుగు దిక్కులూ చూపిస్తాయి.

గంగాధర్ నడుపుతున్న కారు మెల్లగా ఆగిపోయింది.

ఒక్కసారిగా అందరూ ఉలిక్కిపడ్డారు. వారి కళ్ళముందు కనిపిస్తుందో దృశ్యం. చౌరస్తాలో ఎర్రటి టోపీలు, వారి చేతుల్లో తుపాకులు.

"కౌన్ హై" ఎవరో అరిచారు.

గంగాధర్ ముఖం కందగడ్డలా అయింది. అంతరంగం హెచ్చరిస్తోంది.

"ఆవేశాలకు ఇది సమయం కాదు"

"చూడండి.."

"ఏంటయ్యా చూసేది. బొక్కలో తోస్తాం"

"కాల్చి పారెయ్యాలి కొడుకుల్ని" ఎవరో అంటున్నారు

ఏంది ఇంతమంది బయలుదేరారు? ఎక్కడికి?"

"మే చెప్పేది కొంచెం వినండి. ప్లీజ్"

"ఏం చెబుతావ్"

"మా పెద్దనాన్న చచ్చిపోయారు"

"చచ్చిపోయాడా? ఏడ చచ్చిపోయాడు, ఎవరు చంపారు?" అరుస్తున్నాడు. చౌరస్తాలో ఉన్నవారందరూ అక్కడ గుమిగూడారు.

వాళ్ళు అద్దాలనుండి స్వప్నకేసి ఆబగా చూస్తున్నారు.

సాంబశివరావు మాట్లాడటంలేదు. అతనికి మాటలన్నీ వినిపిస్తున్నాయి. తన తొడలమీద తన తండ్రి తల ఉంది.

సులోచన కంగారుగా చూస్తోంది.

"ఇప్పుడేమవుతుందమ్మా" అనే ప్రశ్న సులోచన కంఠంలో సుడులు తిరుగుతోంది. అది బయటకు రావటంలేదు.

"ముందు శవం చూడండిరా. చంపారో.. చచ్చిపోయాడో"

ఎవరో వచ్చారు, డోర్ తెరిచారు.

"నువ్వు దిగుబే.. ఏంటీ దొరలాకూర్చున్నావ్"

మెల్లగా తలను క్రిందకు వాల్చి బయటకు వచ్చాడు.

"నీకు వేరే చెప్పాలా?" అరిచాడు.

బెదిరిపోతూ దిగింది సులోచన.

కారు వెనకాల భూషయ్యగారి శవం.

"ముసలాడే. ఎందుకు చచ్చిపోయాడు?"

"తెలియదు"

"ఎందుకు తెలియదు?"

రావ్ గంగాధర్‌కేసి చూశాడు.

తను వారిస్తున్నాడు.

సులోచన తన బిడ్డ కేసి, కొంతమంది కేసి మార్చి మార్చి చూస్తోంది.

"ఎక్కడికి తీసుకుపోతున్నారు"

"మా ఊరికి"

"ఎందుకు?"

"ఆయన్ని అక్కడ దహనం చెయ్యటానికి"

"ఇక్కడ చెయ్యరాదా"

"కావలసిన వారందరూ అక్కడే ఉన్నారు"

"మరిక్కడెందుకు పోయాడు"

ఎవరో నవ్వారు.

రావ్ గంగాధర్‌కేసి చూశాడు.

గంగాధర్‌కి ఈ పరిస్థితిని భరించటం చాలా కష్టంగా ఉంది. అయినా తప్పదు. తనకు తెలిసిన వారెవరూ కనపడటంలేదు.

ఒకతన్ని పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు.

"చూడండి మేమేం బాధ్యతలేని వాళ్ళంకాదు. నాకు మీ డిపార్ట్‌మెంట్‌తో పరిచయాలున్నాయి. మీ డి.ఎస్.పిగారు నాకు తెలుసు. మేం ఎంత అవసర కాకపోతే ఈ రిస్క్ తీసుకుంటామో ఆలోచించండి."

"మీకు పాస్ ఉందా?"

"ఎలా ఉంటుంది? అసలు ఎప్పుడిచ్చారు? కొంతమందికి ఇంకా కర్ఫ్యూ గురించి తెలియదు. అయినా మీకు మేమలా కనిపిస్తున్నామా?"

"అందరూ అంతే. ఎవడు దొంగో, ఎవడు గూండానో ఎవరికి తెలుసుద్ది?"

"అయితే ఏమిటంటారు?"

"మీ డిక్కీ తెరవండి, చెక్‌చెయ్యాలి"

"కమాన్ రండి."

డిక్కీ తెరిచి అంతా సోదా చేశారు.

తిరిగి డిక్కీ మూశారు.

"ఇంక మేం వెళ్ళొచ్చా?"

లావాటి వ్యక్తి వచ్చి చెప్పాడు.

"ఏంటట్టా చూస్తారు? ఎట్టా చచ్చిపోయాడో తెలియదంట. పోస్ట్ మార్టమ్ చేయించాల. అప్పుడయితే తెలుసుద్ది."

"ఔ మల్ల" అన్నాడింకో యువ కానిస్టేబుల్.

గంగాధర్‌కింకా సహనం చూపించే మూడ్ ఉంది.

"ఇది చాలా దారుణం. మీకు తెలియదేమో మేం ప్రెస్‌కు చెందిన వాళ్ళం."

"ఏం ప్రెస్ భయ్"

"ఏదో ఒక ప్రెస్. అయినా మా తండ్రిని కోల్పోయి మేం ఏడుస్తున్నాం. ఈ ఊరినుండి ఎలా బయటపడటమా అని ఆరాటపడుతున్నాం. ఇలాంటప్పుడు మీరున్నదెందుకు? మాకు సహాయం చెయ్యటానికా? హింసించటానికా?"

"క్యా బే.. గడబిడ చేస్తున్నావ్" అంటూ లాఠీని గుండెలకి ఆనించాడు.

"నేనేం చెయ్యటంలేదు. మామాట వినమంటున్నాను" ఇంగ్లీష్‌లో చెప్పాడు. రావ్ ముందుకు రాబోయాడు.

"రావ్.. నువ్వెళ్ళి డాడీ దగ్గర కూర్చో నేను మాట్లాడి వస్తాను" అన్నాడు.

రావ్ మాట్లాడకుండా ముందుకు నడిచాడు.

"ఇప్పుడేం చేస్తారు?" అన్నాడు.

"ఏం చెయ్యం, ముందు స్టేషన్‌కయితే పద"

గంగాధర్ ఓ నిర్ణయానికొచ్చినట్లుగా

"సరే పదండి" అన్నాడు.

అతని తెగింపు చూశాక ఎవరూ ముందుకు కదల్లా. ఒకతను మాత్రం ముందుకు వచ్చి

"భాయ్ సాబ్" అంటూ పక్కకు పిలుచుకు వెళ్ళాడు.

"ఏమిటి?"

"గొడవలు దేనికి సాబ్"

"ఎవరయ్యా గొడవ చేసింది. ముందునుంచి మా మాట వినిపించుకోరేమిటి?"

"స్ట్రిక్ట్‌గా ఉండమని పైనుండి చంపేస్తున్నారు"

"అవును మరి ఉండాలి. అయితే మాలాంటివారిని ఇబ్బంది పెట్టడమా స్ట్రిక్ట్ అంటే."

"ఇబ్బంది ఎందుకు సాబ్."

"మరి స్టేషన్‌కి పదమంటే ఏంటి? పోస్ట్‌మార్టం చేయాలంటే అర్థం ఏమిటి? మీకు అనుమానం వస్తే కారంతా సోదా చేసుకోండి. అంతేగాని ఇలా చేయటం మీకేకాదు అసలు మనుషులు చెయ్యకూడదు"

"పోనీండి సార్. మీరే ఏదో ఒకటి చూడండి"

"ఏం చూడమంటావ్. నన్నేంచేయమంటావో చెప్పు."

"వాడంతే సాబ్. వాడికి డబ్బులు పడాలి. నిన్నటినుంచి రోడ్డుమీద మనిషి దొరకటంలా"

"ఆ ముక్క ముందే చెప్పొచ్చుగా"

"ఎట్టా సెబుతాం. అయ్యన్నీ మీకు తెలియాల" అంటూ నవ్వాడు. ఆ నవ్వు చూస్తుంటే చిరాకుగా ఉంది.

"ఏం కావాలో చెప్పు"

"చూస్తున్నారుగా చాలామంది ఉన్నాం. చాయ్ నీళ్ళు కూడా దొరకవు"

"రెండు వందలిస్తాను.. సరేనా?"

"అన్యాయం సార్. ఇంతమందున్నాం"

"అంటే మీ అందరికీ తలా పదివేలివ్వమంటావా?"

"ఏంటి సాబ్ జోకులేస్తారు?" అన్నాడు.

"మరేంటి నువ్వు చెప్పు

"ఇప్పుడు ఇది లేకపోతే దారిపొడుగునా డబ్బులు చల్లుకుపోరా సాబ్" గంగాధర్ అతని కళ్ళలోకి సూటిగా చూశాడు.

అతని ముఖంలో సిగ్గూ, అభిమానం, సంకోచంలాంటివేం కనిపించటంలేదు. మనుషులు ఇంతగా దిగజారుతారని తనకి తెలియదు. ముందున్న అసహ్యం తొలిగిపోయి వారి మీద జాలి కలిగింది.

"సరే ఓ పని చేస్తా మీ అందరికీ కలిపి వెయ్యిరూపాయలిస్తాను చాలా"

అతని కళ్ళు మిలమిలలాడాయి.

"**మంచిది సాబ్**" అంటూ దూసుకెళ్ళాడు. వాళ్ళందరితోనూ మాట్లాడాడు. వాడు వెయ్యి ఇస్తానని చెప్పాడో అయిదు వందలని చెప్పాడో కొద్దిసేపటి తర్వాత వచ్చి అన్నాడు.

"అచ్చా సాబ్" "ఇంకెక్కడా ఏం గొడవ జరగదా?"

"జరగదు సాబ్."

"ఇంకెవరైనా ఆపితే"

"ఆపరు సాబ్"

"పోనీ మాతోపాటు అక్కడిదాకా ఎవరన్నా రాకూడదూ."

"లేదు సాబ్" పెద్దాయన వస్తాడు. అసలు జనంలేరు సాబ్. మీకెందుకు మీకేం కాదు."

"సరే ఉండు" అంటూ రావ్ దగ్గరికి వెళ్ళాడు.

"ఓ వెయ్యి ఇవ్వు"

రావ్ మౌనంగా అందించాడు.

"బహుత్ షుక్రియా సాబ్" అందుకుని సెల్యూట్ కొట్టాడు.

"మే బయలుదేరతాం"

"మంచిది సాబ్"

గంగాధర్ వచ్చి కారు స్టార్ట్ చేస్తుంటే గాల్లో నుండి తేలివస్తూ వినిపించాయా మాటలు.

"పోరి అయితే బాగుందిర బయ్"

కారు ఒక్క జర్కుతో ముందుకు దూకింది.

"ఇంక గండం గడిచినట్లేనా" అంది సులోచన.

"ఏమో ఎట్లా చెబుతాం?"

"నాకయితే నిజంగానే ఇక్కడే ఆపేస్తారేమో నన్నంత భయం కలిగింది"

"వాళ్ళేమైనా చేస్తారు. ఒక్కటి తప్పు. ఈ నగరంలో దొంగలెవరో. గూండాలెవరో వీళ్ళకి తెలియదా? వాళ్ళు తలచుకుంటే తెల్లారేసరికల్లా అందరినీ జైల్లోకి తోస్తారు. అలా చేస్తే ముందు మన నాయకులు అంగీకరించరు" అన్నాడు గంగాధర్.

"వాడు ఎంత కంగారు పెట్టాడో" అంది.

"ఎంత కంగారు పెడితే అంత ఎక్కువ డబ్బులు రాలతాయన్నమాట"

"అయినా మీరిద్దరూ వాళ్ళమీద ఎక్కడ కోపం తెచ్చుకుంటారో. వాళ్ళేం చేస్తారో అనే భయం కలిగింది."

"నిజమే. చాలా కంట్రోల్ చేసుకోవాల్సివచ్చింది. అలాంటి సమయంలో మనం ఏ మాత్రం కంగారు పడినా కోపం తెచ్చుకున్నా ఏ షార్ట్ టెంపర్‌గాడో ఉంటే కాల్చి అవతల పారేస్తాడు"

"అలా చేస్తారంటారా?"

"చేసినా ఆశ్చర్యంలేదు. అంతగా అయితే ఎదురు తిరిగితే కాల్చాం అని చెబుతారు"

"అయినా మనుషుల్ని రక్షించాల్సిన వారు ఇలా ప్రవర్తించటం దారుణం కదూ" అంది.

చీకట్లు ముంచుకు రాబోతున్నాయి. ఎవరూ మాట్లాడూకోవటంలేదు. కారు ఇంకా సిటీ లిమిట్స్ దాటనేలేదు.

చౌరస్తాలలో కూడా కారుని స్లో చేయడంలేదు. ఓ చౌరస్తాలో మాత్రం పోలీసుల్తో ఇద్దరు మహిళలు ఏదో గొడవపడుతున్నట్లున్నారు. మీసాలు పెంచిన ఓ కానిస్టేబుల్ మాత్రం క్రూరంగా చూస్తుండిపోయాడు. అప్పటికప్పుడు తన ఆగ్రహం అణుచుకోలేక గాలిలో లాఠీని ఝుళిపించాడు.

"ఫర్వాలేదు. నాకిప్పుడు ఓ ధైర్యం ఉంది. మనకు పోలీసుల్తో ఇబ్బందులు రావు. వాళ్ళు డబ్బు తీసుకుని మనల్ని వదిలేస్తారు. పాపం ప్రజాసేవకులుగా వారు చేయగలిగింది అదే"

"అయినా కొంతమంది మనుషులు నడుస్తూ కనిపిస్తున్నారు."

“వారికి కూడా మనలాంటి అవసరం ఏదో వచ్చి ఉంటుంది. లేకపోతే ఎందుకు తెగిస్తారు."

"మరి రోడ్ల పక్కన జీవిస్తున్నవారి మాటేమిటి?"

"ముందుగా అలాంటి వారినే చంపుతున్నారు 'కవి' నాకు చెప్పిందాన్ని బట్టి శవానికింతని ఇస్తున్నారంట"

"నిజమా..."

"నిజమే అయి ఉంటుంది. లేకపోతే ఏమీ సంబంధంలేని వ్యక్తులే ఎందుకు చచ్చిపోతున్నారు?"

స్వప్న భయం భయంగా గంగాధర్ కళ్లలోకి చూస్తోంది.

ఆ అమ్మాయీ రేపటి గురించి ఆలోచించాలంటేనే భయంగా ఉంది. తమ తాతయ్యతో తాము చేస్తున్న ఈ ప్రయాణమే ఈ నగరపు చివర ప్రయాణం అయితే బాగుండుననిపిస్తుంది.

గంగాధర్ కారును స్లో చేశాడు.

కొంతమది గుంపులు గుంపులుగా కనిపించారు.

"ఏమైంది? ఏమైందక్కడ?"

సులోచనా, స్వప్నా అడిగారు.

కారు పక్కన నిలిపి గంగాధర్ దిగాడు. ఎవర్నో పిలిచి అడిగారు.

"ఏం కాలేదు సార్. ఇక్కడ మేమంతా చాలా కాలం నుండి కలిసి బతుకుతున్నాం. ఇంతకు ముందు ఎవరో కొత్తవాళ్ళు స్కూటర్ల మీద వచ్చారు.

ఎందుకో అనుమానం వచ్చి వెంటపడితే పారిపోయారు. ఓ కత్తి అయితే దొరికింది" అంటున్నాడు.

జనమంతా గోలగోలగా మాట్లాడుకుంటున్నారు. వారిలో హిందువులూ ముస్లిమ్స్, ఇంకా మరికొన్ని మతాల వారు కనిపిస్తున్నారు. వారందరి కళ్లలోనూ కర్ఫ్యూ తాలూకు భయం కనిపించటంలేదు. వారు ఒకరినొకరు ఓదార్చుకుంటున్నారు, ధైర్యం చెప్పుకుంటున్నారు. గంగాధర్ కళ్ళు చెమర్చాయి.

తిరిగి వచ్చి కారులో కూర్చున్నాడు.

ముందుకు కదిలింది. ఇప్పుడతనికి ఏదో మూల సంతృప్తిగా కూడా ఉందనిపించింది.

"ఈ ప్రపంచంలో మనుషులింకా మనుషులుగా ఉంటున్నారు కదూ" అన్నాడు.

"వాళ్ళు మనుషులు కదా" అంది స్వప్న.

ఓసారి ఆ అమ్మాయికేసి చూసి తిరిగి రోడ్ మీదకి దృష్టి సారించాడు.

"నిజమే స్వప్న. మాములు మనుషులెప్పుడూ మనుసులుగానే బతుకుతున్నారు. మనుషులుగా మిగలనివారు ఎంతగా రెచ్చగొడుతున్న వారింకా మనుషులుగా ఉండటానికే ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. చాలా సంతోషం కలుగుతూంది నాకు" అన్నాడు.

"రావ్.." అన్నాడు.

"చెప్పు గంగాధర్"

"నాకిప్పుడు సంగీతం వినాలనుంది. నీ మానసిక స్థితి ఎలా ఉందో"

"నీ ఇష్టం గంగాధర్"

"థాంక్యూ రావ్"

తన ముందున్న స్విచ్ ఆన్ చేశాడు.

మెల్లగా మొదలైంది సంగీతం.

ఎవరి ప్రపంచంలోకి వారు జారిపోతున్నారు. కారు ముందుకు పరిగెత్తుతూనే ఉంది. చల్లటిగాలి మేనును తాకుతుంది. రోడ్లమీద అక్కడక్కడా ఓ మనిషి కనిపిస్తున్నాడు. పిల్లలు ఏ మూలనుండి మృత్యువు రాగలతో అనే ఆలోచన లేకుండా అమాయకంగా ఆడుకుంటున్నారు. అప్పుడప్పుడో వాహనం పరిగెడుతూంది.

తాము ఎటు ప్రయాణం చేస్తున్నామా అనే ఆలోచన వచ్చింది గంగాధర్‌కి. ముందుకా? వెనక్కా?

నగరం నుండి చూస్తే ఓ జవాబు.. తమ ఊరునుండి చూస్తే ఇంకో జవాబు లభిస్తుంది. మొత్తం మీద ప్రయాణం మాత్రం జరుగుతూ ఉంది.

కారు అలా వెళుతూ క్రమంగా వేగం తగ్గిపోయి ఆగిపోయింది.

తిరిగి అందరూ ఏమైందోననే ఆందోళనతో చూశారు.

"ఏంకాలేదు. మనం సిటీ లిమిట్స్ దాటాం" అని కారు దిగాడు. సిగరెట్ వెలిగించుకుని గాల్లోకి పొగ ఊదాడు.

తాము చాలా దూరం ప్రయాణం చేసి వచ్చినట్లనిపించింది. వృత్తిరీత్యా, ప్రవృత్తి రీత్యా తను ఎంతెంతో దూరం ప్రయాణం చేయటం జరిగింది. అయినా ఎప్పుడూ ఇలా అనిపించలేదు.

స్వప్న కూడా కిందకు దిగింది. చల్లటిగాలి ఆ అమ్మాయి ముఖం మీదకు ముంగురుల్ని కప్పుతూంది. ఆ అమ్మాయి వెనక్కి తిరిగి నగరాన్ని చూచింది. ఇప్పుడు కొంతవరకు నమ్మకం కలుగూతంది. అయినా ఈ రేఖ ఏమిటి? ఈ రేఖకు ఆవల బద్రత లేకపోవటం ఏమిటి? ఈవల ఊపిరి పీల్చుకోవటం ఏమిటి?

రేపు ఈ సరిహద్దులన్నీ చెరిగిపోతాయా?

అప్పూడేం జరుగుతుంది?

ఎక్కడా భద్రత ఉండదా?

లేదా అన్నిచోట్లా భద్రత ఉంటుందా? ఏమైనా జరగవచ్చు.

"బయలుదేరదామా స్వప్నా?" అన్నాడు.

తలూపింది.

"అయితే చూడమ్మా.. ఫోన్ చేసి చెప్పాలి. మా పాప వాళ్ళు ఎదురుచూస్తుంటారు ఫోన్ దొరికే చోటు కనిపిస్తే చెప్పు" అన్నాడు.

వారికి పెద్ద శ్రమలేకుండానే ఓ పెట్రోల్ బంక్ ఎదురైంది.

గంగాధర్ దిగి వెళ్ళాడు.

కొద్దిసేపటి తర్వాత రింగయింది.

"హల్లో"

"నేను డాడీ" అంది సంతోషంగా.

"ఏం చేస్తున్నావమ్మా"

"మీ ఫోన్ కోసం చూస్తున్నా డాడీ. ఒక్క క్షణం కూడా ఇక్కడనుండి కదలలేదు"

"అలాగా. అమ్మ ఏం చేస్తోంది.."

"దిగులుగా కూర్చుంది. మీరెక్కడినుంచి"

"సిటీ లిమిట్స్ దాటాం. ఓ పెట్రోలు బంక్ నుంచి మాట్లాడుతున్నా"

"ఏం గొడవలు కాలేదుగా"

"చిన్న చిన్న గొడవలు. మొత్తం మీద పెద్ద ఇబ్బంది పడలేదు"

"కాదు డాడీ. పాత బస్తీలో పరిస్తితి మరీ చేతులు దాటిపోయిందంటున్నారు. ఇంక సైన్యం దిగుతుంది. రెండుమూడు రోజులదాకా రిలాక్సేషన్ ఇవ్వరంట."

"అలాగా?"

"మీరు చాలా లక్కీడాడీ" అంది.

"అవునమ్మా"

"మళ్ళీ మీరు ఎప్పుడు వస్తారు?"

"చెప్పలేనమ్మా, సాధ్యమైనంత త్వరలో వస్తాను"

"అలానే డాడీ. మాకేం భయంలేదు. మీరు అన్నిపనులూ అయ్యాక రండి"

"అలాగే"

"అంతేకాదు. డాడీ మీరొచ్చేవరకూ నేను హారర్ మూవీస్ చూడను. త్రిల్లర్స్ చదవను."

"మరేం చదువుతావ్?"

"మీ 'రాక్' ఉందిగా ఆ బుక్స్ అన్నీ వరసగా చదివేస్తా"

"నిజంగానా?"

"ప్రామిస్ డాడీ"

"మీ అమ్మకి కూడా ఓసారి ఫోన్ ఇవ్వు"

"అలాగే డాడీ"

"నేనే మాట్లాడుతున్నా. మేం క్షేమంగా చేరాం, రెండుమూడు రోజుల్లో వస్తాను.

"జాగ్రత్తగా ఉండండీ, మరి ఉంటాను" అని వచేశాడు.

తిరిగి ప్రయాణం ఆరంభం అయింది.

సాంబశివరావ్ ఆలోచనల్లోకి జారిపోయాడు.

తను చిన్నతనంలో ఏం కావాలని కలలుగన్నాడు? ఇప్పుడు ఎలా మారిపోయాడు? తన జీవితంలో వివిధ సందర్భాలలో విభిన్నమైన ఆలోచనలు తనకి వచ్చాయి. వాటికి తగిన రీతిలో తన జీవితాన్ని మలుచుకుంటూ వచ్చాడు. తన ఆశలు కొన్ని తీరాయి. మరికొన్ని కొత్తవి వచ్చి చేరాయి. ఒక్కో సందర్భం తనను కదిలించినపుడు భావోద్వేగంలోకి జారిపోయాడు అతను.

తనకు ఏదేదో చేయాలనిపించేది.

ఇప్పుడు తన జీవితం నేర్పిందేమిటి?

ఈ జీవితం శాశ్వతం కాదు ఏ క్షణాన ఏ మలుపులు తిరిగిందో ఎవరూ ఊహించలేరు. అది మనుషులు వల్లకావచ్చు. ప్రకృతివల్ల కావచ్చు.

ఏది ఏమైనా చేయాలన్నది చేయటమే మంచిది.

సుదీర్ఘకాలం వాయిదా వేయటం వలన ఒక్కోసారి తామనుకున్నది తాము చేయాలని అనిపించకపోవచ్చు. చేయలేకపోవచ్చు. అంతేకాదు. ఇదివరకు ఎవరినో సాధించటానికి ఏదో చేయాలనిపించింది. ఇప్పుడలా కాదు. ఎవరినో సాధించడం కోసం అనికాదు. అలా అని ఎవరినో ఉద్ధరించటానికి కూడా కాదు.

తనకోసం తాను చేస్తాడు. తను జన్మించిన ఊరుకోసం చేస్తాడు. చేయాలి.

అది ఏ రకంగా ఉండాలి. ఎలా వుంటే బాగుంటుంది. ఎంత త్వరగా అయితే బావుంటుంది? ఈ ఆలోచనలన్నీ ఇకముందు కార్యరూపం ధరించాలి.

గంగాధర్ నిర్విరామంగా నడుపుతున్నాడు.

మధ్యలో తను నడుపుతానన్నా వినలేదు. చీకటిలో వారి ప్రయాణం అలా సాగుతూ వచ్చింది.

సాంబశివరావ్‌కి ఎందుకో ఓ నమ్మకం.

తను మరణం గురించి చాలా కథలు విన్నాడు. ప్రాణం ఒక్కోసారి వెనక్కి తిరిగి వస్తుందట. తమ చిన్నతనంలో వంద సంవత్సరాలు పైబడిన ఓ ముసలమ్మ ఉండేది. ఆమె దాదాపుగా చచ్చిపోయిందని బయటపడేశారు. ఏర్పాట్లు చేసుకుంటుండగా అమె బతికింది.

తను యమధర్మరాజుని చూశానని ఆమె చెప్పిందంటారు "ఈమెనెందుకు తీసుకొచ్చారు. ఈమెకింకా సమయం వుంది" అన్నాడంట.

అందుకే అలా తన నాన్న కూడా తిరిగివస్తే ఎంత బాగుంటుంది. తమ ఇంటికి వెళ్ళగానే కారులోనుండి లేచి 'నే వచ్చేశా తులసమ్మా' అంటూ పలకరించితే ఎంత బాగుంటుంది.

అయినా తన బిడ్డను తన చేతుల్తో కప్పివేయటం తనవల్ల కాదని ఆ బాధ్యత తనే తీసుకున్నాడు. ఇప్పుడెవరు తీసుకుంటారు?

అప్పటివరకూ గుండెలోతుల్లో దాగివున్న ఉద్వేగపు ప్రకంపనాలు మెల్లగా కదిలాయి. అవును. ఇంకెంత దూరమోలేదు. మరికొద్దిసేపట్లో తమ ఊరు వస్తుంది. కారు ఇంటిముందు ఆగగానే ఆ శబ్దానికి పరుగు పరుగున అమ్మ వస్తుంది. కారులోనుండి దిగుతాడేమోనని చూస్తుంది.

అదేం జరగదు.

మెల్లగా ఆయన్ని కిందకు దించుతారు.

"ఏమైందిరా సాంబయ్యా మీ నాయనకి ఏమైందిరా" అంటూ తనని పట్టుకుని ఊపేస్తుంది.

తనేం చెప్పగలడు.

"ఒరేయ్ ఎందుకు తీసుకెళ్ళావ్ ఎలా తీసుకువెళ్ళావ్? ఇప్పుడిలా తీసుకొస్తున్నావా? ఇదేం న్యాయంరా? అంటూ కుప్పకూలిపోతుంది.

అపుడు ఆ క్షణం'రావ్ కళ్లవెంట జలజలమంటూ నీళ్ళురాలి తండ్రి నుదుటిమీద పడ్డాయి. ఆ నుదుటిమీదే స్వేద బిందువులు మెరుస్తుండేవి. చీకటి ఊరంతా చీకటి. చెట్లు గాలికి తమ కొమ్మల్ని మెల్లగా కదుపుతున్నాయి. ఎక్కడో కుక్కలు అరుస్తున్నాయి. సులోచన దారిచూపుతుండగా గంగాధర్ కారు పోనిస్తున్నాడు.

ఇంటిముందు కారాగింది.

"ఎవరూ?" అంటూ లేచింది తులసమ్మ.

"ఒరే అబ్బాయి ఎవరో చూడు" అంటూ పని కుర్రాడిని లేపుతూంది.

కారు డోర్ తెరుచుకుంది.

కుర్రాడు లేచేటట్లు లేదు.

తనే ఓపిక చేసుకుని "ఎవరది వస్తన్నా" అంది.

వణుకుతున్న కంఠంతో...

"మేం అత్తయ్యా" అంది సులోచన.

స్వప్న మౌనంగా వచ్చి నాయనమ్మను అల్లుకుపోయింది. ఆ రాత్రంతా చావిట్లో గేదలు అల్లాడిపోయాయి.

వాటికి ఏదో జరిగిపోయిందని తెలిసింది.

అవి తమ పలుపు తెంచుకోవటానికి విశ్వప్రయత్నం చేశాయి. అవి తమ కట్టు గొయ్యచుట్టూ తిరుగుతూనే వున్నాయి.

తమ భూషయ్యగారికేసి చూపిస్తూ 'అంబా' అంటూ అరుస్తూనే వున్నాయి.

ఆ పశువుల కళ్ళలోనూ తడిమెరుస్తోంది. వాటికి నోరులేదు. తమ బాధను వ్యక్తం చేసే తీరు తెలియదు. అయినా అవి తెల్లవారేవరకూ ఒక్క గడ్డిపరక ముట్టలేదు. తెల్లవారాక పలుపు మెడకు చేసిన గాయం స్పష్టంగా కనిపించింది.

తెల్లవారింది.

అప్పటికే గాలి ఊరంతా చుట్టివేసింది.

'భూషయ్య చచ్చిపోయాడంట.'

మావ పోయాడంట.

'భూషయ్యగారు పోయారుట.'

నిజమా? ఎట్లా జరిగిందిది?

నిన్నటిదాకా బాగున్నాడు. ఇన్ని సంవత్సరాలు కష్టపడ్డాడు. ఇప్పుడు పిల్లవాడు అందివచ్చాడు. అందులోనూ బాగా కలిసొచ్చింది. ఇన్నేళ్ళకిగాను తన బిడ్డ దగ్గరికెళ్ళాడు. మరిప్పుడు ఇలా రావటం ఏమిటి?

అందరూ కదిలి వచ్చారు.

పిల్లలు వచ్చారు. పెద్దాళ్ళు వచ్చారు. లేవలేక మంచాల్లో ఉండిపోయినవారు సైతం భూషయ్యని చూడటానికి ఆరాటపడ్డారు. వారిని మోసుకొచ్చారు. అందరూ ఆ మనిషిని దర్శనం చేసుకున్నారు.

వారందరికీ ఆ క్షణమే భూషయ్యగారిలోని గొప్పదనం ఏమిటో అర్థం అయింది.

"భూషయ్య మానిక్యం" అన్నారెవరో.

"మా అయ్యకోసం గొడ్డు అల్లాడిపోతున్నాయి ఎప్పుడొత్తడా అనుకుంటుంటే ఇట్టా వచ్చాడు"

"ఆ మనిషికి కోపం తెలుసా? ఎవరినన్నా ఎప్పుడన్నా ఏమైనా అన్నాడా? తను తిన్నాడో తినలేదో తెలియదు.తన కష్టం చెప్పడు. సుఖం చెప్పడు. తననేమన్నా పట్టించుకోడు. ఇలాంటి మనిషి మళ్ళీ పుడతాడా.."

తులసమ్మ ఏడుస్తోంది.

సాంబయ్య ఏడుస్తున్నాడు.

సులోచనా, స్వప్నా ఏడుస్తున్నారు.

సహజమే మరి ఊరంతా కంటతడి పెట్టడం ఏమిటి?

మూగజీవాలు తల్లడిల్లిపోవటం ఏమిటి?

ఎవరితను?

మహాత్ముడా?

కాదు.

నాయకుడా?

కాదు బాబూ.. కానేకాదు.

రచయితా... కవా? కళాకారుడా?

అయ్యో ఎవరూ కాదు.

మరింకెవరు?

ఆయన భూషయ్య.

ఏమిటితని గొప్పదనం?

ఏమీలేదు. ఎందుకింతగా తపిస్తున్నారు.

ఏమిటింతగా రోదిస్తున్నారు. ఏమిటింతటి ఔన్నత్యం ఏముందాయనలో. ఏమీలేదు.

ఉషోదయాన లేచేవాడు. మట్టివాసన తెలిసినవాడు. ఎండలో వానలో చలిలో శరీరాన్ని వంచినవాడు.

భూమిని నమ్మినవాడు, భూమికై పెరిగినవాడు.

అతని గొప్పదనం కాదు వీరందరిని కదిలించింది. అతని సామాన్యత్వం. అతను మనుషుల్ని ప్రేమించాడు. పశువుల్ని ప్రేమించాడు. మట్టినీ, నీటినీ ప్రేమించాడు.

తన స్వేదబిందువుల విత్తనాలు చల్లి పంటలు పండించాడు.

అతనికి మిగిలిందేమీలేదు.

అనంతమైన తృప్తి తప్ప.

ఆయనలోని మంచినీ, చెడునూ అర్థం చేసుకోవాలంటే...

ప్రతిమనిషీ భూషయ్య కావాలి.

భూషయ్యను కూర్చోపెట్టి స్నానం చేయించారు.

తర్వత 'యాత్ర' మొదలైంది. అది అలా సాగుతూ వెళ్ళింది.

ఆయన ప్రేమించిన స్వేదం చిందించిన ఆయన పొలం దగ్గర ఆగిపోయింది.

గంగాధర్ ఉద్వేగంతో చూస్తున్నాడు. రావ్ పిలిచాడు.

"నాన్న బూడిదగా మారటం నాకిష్టంలేదు."

"మరేం చేద్దాం?"

"ఈ పొలం హృదయంలో ఈ మట్టితోపాటు ఆయన్ని పదిలపరుచుకుందాం."

"నీ యిష్టం"

అక్కడ గోతిని తవ్వుతున్నారు.

అది సంప్రదాయమో కాదో ఎవరూ ఆలోచించలా ఆ గోతిలో ఆయన్ని పడుకోపెట్టాక మట్టి ఆయన్ని స్పృశించింది. మట్టి ఆయన్ని కప్పేసింది.

మనుషులందరూ దీనవదనాల్తో చూస్తుండగా

రావ్ తలెత్తాడు. ఆ కళ్ళు వర్షించటంలేదు.

"ఇప్పుడా పొలం భూషయ్యగారిది.. ఇది నాదికాదు. ఆయన జీవితంలో ఎందుకోసం ఆరాటపడ్డాడో. ఆయన కలలేమిటో నేను చెప్పలేను. ఈ పొలాన్ని ఆయన జ్ఞాపక చిహ్నంగా. ఈ ఊరికి అంకితం చేస్తున్నాను. అందులో ఏం చేయాలో, ఈ ఊరికి ఏం చేయాలో త్వరలోనే మీ అందరికీ చెబుతాను."

తిరిగి అందరూ విషాదవదనాలతో వెనక్కి తిరిగారు.

రావ్ అలా కూర్చుండిపోయాడు.

గంగాధర్ చాలాసేపటి తర్వాత కదిలించాడు.

"సాంబశివరావ్... పద.. అమ్మ ఎదురు చూస్తుంటుంది."